

**ФІНАНСОВА
ДІЯЛЬНІСТЬ
І КОРПОРАТИВНА
СТРАТЕГІЯ
КОМЕРЦІЙНИХ
БАНКІВ**

МОНОГРАФІЯ

Том 2

**КОРПОРАТИВНІ ЗАСАДИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ТА УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

«Центр учбової літератури»
Київ 2016

**ФІНАНСОВА
ДІЯЛЬНІСТЬ
І КОРПОРАТИВНА
СТРАТЕГІЯ
КОМЕРЦІЙНИХ
БАНКІВ**

МОНОГРАФІЯ

Том 2

**КОРПОРАТИВНІ ЗАСАДИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ТА УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

«Центр учбової літератури»
Київ 2016

УДК 336.71:06.05(02)
ББК 7262.10
Ф 591

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Національного авіаційного університету
(протокол № 8 від «10» червня 2015 р.*

Рецензенти:

В.Л. Смагін доктор економічних наук, професор
В.П. Ільчук доктор економічних наук, професор
Є.Є. Іонін доктор економічних наук, професор,
С.Я. Єлецьких доктор економічних наук, доцент

Фінансова діяльність і корпоративна стратегія комерційних банків [текст] : монографія [Г.В. Астапова, О.В. Ареф'єва, В.В. Матвеев та ін.] / Т. 2: Корпоративні засади забезпечення конкурентоспроможності та управління капіталом комерційних банків / – Київ : "Центр учбової літератури", 2016. – 144 с.

ISBN 978-611-01-0757-0

Розкрито зміст, напрями та особливості корпоративного оцінювання конкурентоспроможності комерційного банку. Розглянуто особливості методичного забезпечення оцінювання конкурентоспроможності комерційного банку як корпоративного утворення. Визначено напрями удосконалення процесу оцінювання конкурентоспроможності комерційного банку на основі використання зарубіжного досвіду аналізу фінансового стану банківської установи та впровадження публічної системи комплексної оцінки конкурентоспроможності та діяльності банку. Наведено результати обґрунтування корпоративних засад економічного стимулювання нарощування власного капіталу комерційного банку. Висвітлено сучасні методичні підходи до розрахунку економічного капіталу банку та особливості їх застосування. Обґрунтовано шляхи удосконалення корпоративного управління формуванням власного капіталу комерційного банку.

УДК 336.71:06.05(02)
ББК 7262.10
Ф 591

ISBN 978-611-01-0757-0

© Г.В. Астапова, О.В. Ареф'єва,
В.В. Матвеев та ін., 2015

УДК 336.71:06.05(02)
ББК 7262.10
Ф 591

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Національного авіаційного університету
(протокол № 8 від «10» червня 2015 р.*

Рецензенти:

В.Л. Смагін доктор економічних наук, професор
В.П. Ільчук доктор економічних наук, професор
Є.Є. Іонін доктор економічних наук, професор,
С.Я. Єлецьких доктор економічних наук, доцент

Фінансова діяльність і корпоративна стратегія комерційних банків [текст] : монографія [Г.В. Астапова, О.В. Ареф'єва, В.В. Матвеев та ін.] / Т. 2: Корпоративні засади забезпечення конкурентоспроможності та управління капіталом комерційних банків / – Київ : "Центр учбової літератури", 2016. – 144 с.

ISBN 978-611-01-0757-0

Розкрито зміст, напрями та особливості корпоративного оцінювання конкурентоспроможності комерційного банку. Розглянуто особливості методичного забезпечення оцінювання конкурентоспроможності комерційного банку як корпоративного утворення. Визначено напрями удосконалення процесу оцінювання конкурентоспроможності комерційного банку на основі використання зарубіжного досвіду аналізу фінансового стану банківської установи та впровадження публічної системи комплексної оцінки конкурентоспроможності та діяльності банку. Наведено результати обґрунтування корпоративних засад економічного стимулювання нарощування власного капіталу комерційного банку. Висвітлено сучасні методичні підходи до розрахунку економічного капіталу банку та особливості їх застосування. Обґрунтовано шляхи удосконалення корпоративного управління формуванням власного капіталу комерційного банку.

УДК 336.71:06.05(02)
ББК 7262.10
Ф 591

ISBN 978-611-01-0757-0

© Г.В. Астапова, О.В. Ареф'єва,
В.В. Матвеев та ін., 2015

Колектив авторів (ТОМ 2):

1. Астапова Галина Вікторівна, д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
2. Ареф'єва Олена Володимирівна, д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту, декан Факультету економіки і підприємництва НАУ;
3. Матвеев Вячеслав Васильович, к.е.н., професор, директор Навчально-наукового інституту Економіки та менеджменту НАУ,
4. Гайдаржійська Ольга Миколаївна, к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
5. Пілецька Саміра Тимофіївна, д.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
6. Мягких Ірина Миколаївна, д.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
7. Ареф'єв Сергій Олегович, к.е.н., доцент, докторант НАУ;
8. Ареф'єв Володимир Олегович, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
9. Гавриленко Анатолій Васильович, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
10. Гаврилко Тетяна Олександрівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
11. Горбачова Оксана Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
12. Жам Олена Юріївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
13. Костюнік Олена Валеріївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
14. Мокринська Зоряна Володимирівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ
15. Попович Оксана Василівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
16. Рибак Олена Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
17. Соловей Надія Василівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;

Колектив авторів (ТОМ 2):

1. Астапова Галина Вікторівна, д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
2. Ареф'єва Олена Володимирівна, д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту, декан Факультету економіки і підприємництва НАУ;
3. Матвеев Вячеслав Васильович, к.е.н., професор, директор Навчально-наукового інституту Економіки та менеджменту НАУ,
4. Гайдаржійська Ольга Миколаївна, к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
5. Пілецька Саміра Тимофіївна, д.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
6. Мягких Ірина Миколаївна, д.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
7. Ареф'єв Сергій Олегович, к.е.н., доцент, докторант НАУ;
8. Ареф'єв Володимир Олегович, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
9. Гавриленко Анатолій Васильович, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
10. Гаврилко Тетяна Олександрівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
11. Горбачова Оксана Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
12. Жам Олена Юріївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
13. Костюнік Олена Валеріївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
14. Мокринська Зоряна Володимирівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ
15. Попович Оксана Василівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
16. Рибак Олена Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
17. Соловей Надія Василівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;

18. Щепіна Тетяна Георгіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
19. Кравчук Наталія Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;
20. Кривицька Наталія Юріївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;
21. Овсак Оксана Павлівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;
22. Михальченко Олексій Анатолійович, к.е.н., директор ІПН НАУ;
23. Омеляненко Сергій Леонідович, к.е.н., молодший науковий співробітник Державного музею авіації НАУ
24. Грушак Заріна Миколаївна, к.е.н., ст. викл. кафедри економіки НАУ;
25. Крапко Олена Михайлівна, к.е.н., ст. викл. кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
26. Пристайко Оксана Петрівна, к.е.н., асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
27. Гужавіна Іна Василівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Київського національного університету культури і мистецтва;
28. Новікова Наталія Іванівна, к.е.н., доцент, доцент Алуштинської філії Сімферопольського коледжу індустрії гостинності;
29. Костенко Ольга Костянтинівна, ст. викл. кафедри обліку, аналізу і аудиту Донецького національного університету (м. Вінниця);
30. Турова Лариса Леонідівна, ст. викл. кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
31. Гринь Ольга Григорівна, асистент кафедри міжнародної економіки НАУ;
32. Задерака Наталія Миколаївна, асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
33. Ковтуненко Вікторія Миколаївна, асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
34. Сабірова Індіра Миргазімівна, асистент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
35. Абазіна Оксана Андріївна, аспірант кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
36. Матвеев Олександр Вячеславович, аспірант НАУ;
37. Дербіна Ірина Віталіївна – студентка НАУ.

18. Щепіна Тетяна Георгіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
19. Кравчук Наталія Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;
20. Кривицька Наталія Юріївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;
21. Овсак Оксана Павлівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;
22. Михальченко Олексій Анатолійович, к.е.н., директор ІПН НАУ;
23. Омеляненко Сергій Леонідович, к.е.н., молодший науковий співробітник Державного музею авіації НАУ
24. Грушак Заріна Миколаївна, к.е.н., ст. викл. кафедри економіки НАУ;
25. Крапко Олена Михайлівна, к.е.н., ст. викл. кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
26. Пристайко Оксана Петрівна, к.е.н., асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
27. Гужавіна Іна Василівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Київського національного університету культури і мистецтва;
28. Новікова Наталія Іванівна, к.е.н., доцент, доцент Алуштинської філії Сімферопольського коледжу індустрії гостинності;
29. Костенко Ольга Костянтинівна, ст. викл. кафедри обліку, аналізу і аудиту Донецького національного університету (м. Вінниця);
30. Турова Лариса Леонідівна, ст. викл. кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
31. Гринь Ольга Григорівна, асистент кафедри міжнародної економіки НАУ;
32. Задерака Наталія Миколаївна, асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
33. Ковтуненко Вікторія Миколаївна, асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
34. Сабірова Індіра Миргазімівна, асистент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
35. Абазіна Оксана Андріївна, аспірант кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
36. Матвеев Олександр Вячеславович, аспірант НАУ;
37. Дербіна Ірина Віталіївна – студентка НАУ.

ЗМІСТ	
ПЕРЕДМОВА.....	7
РОЗДІЛ 4. КОРПОРАТИВНА ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ	8
4.1. Поняття конкурентоздатності комерційного банку та методика його оцінки	8
4.2. Використання зарубіжного досвіду аналізу фінансового стану комерційних банків для оцінки конкурентоспроможності банку	21
4.3. Удосконалення системи оцінки конкурентоспроможності комерційного банку	29
4.4. Апробація нової системи оцінки конкурентоспроможності в умовах комерційного банку.....	35
Література до Розділу 4.....	39
РОЗДІЛ 5. КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	44
5.1. Сутність та види банківського капіталу	44
5.2. Законодавчі аспекти формування власного капіталу комерційного банку	50
5.2.1. Статутний капітал та порядок його формування.....	52
5.2.2. Резервний капітал, спеціальні фонди і резерви комерційного банку.....	59
5.2.3. Нерозподілений прибуток як складова власного капіталу.....	61
5.2.4. Субординований капітал.....	63
5.3. Узагальнення міжнародних та вітчизняних особливостей визначення та управління регулятивним капіталом банку.....	65
5.4. Стимулювання нарощування власного капіталу банків.....	83
5.5. Роль іноземного капіталу у забезпеченні достатності ресурсного потенціалу банків.....	90
5.5.1. Вплив іноземного капіталу на розвиток банківської системи України.....	90
5.5.2. Порівняльний аналіз присутності капіталу в банківських системах України, Росії та Білорусі.....	99
5.6. Розрахунки економічного капіталу банку за сучасними підходами.....	119
5.7. Стратегія управління формуванням власного капіталу комерційного банку.....	135
Література до Розділу 5.....	142

ЗМІСТ	
ПЕРЕДМОВА.....	7
РОЗДІЛ 4. КОРПОРАТИВНА ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ	8
4.1. Поняття конкурентоздатності комерційного банку та методика його оцінки	8
4.2. Використання зарубіжного досвіду аналізу фінансового стану комерційних банків для оцінки конкурентоспроможності банку	21
4.3. Удосконалення системи оцінки конкурентоспроможності комерційного банку	29
4.4. Апробація нової системи оцінки конкурентоспроможності в умовах комерційного банку.....	35
Література до Розділу 4.....	39
РОЗДІЛ 5. КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	44
5.1. Сутність та види банківського капіталу	44
5.2. Законодавчі аспекти формування власного капіталу комерційного банку	50
5.2.1. Статутний капітал та порядок його формування.....	52
5.2.2. Резервний капітал, спеціальні фонди і резерви комерційного банку.....	59
5.2.3. Нерозподілений прибуток як складова власного капіталу.....	61
5.2.4. Субординований капітал.....	63
5.3. Узагальнення міжнародних та вітчизняних особливостей визначення та управління регулятивним капіталом банку.....	65
5.4. Стимулювання нарощування власного капіталу банків.....	83
5.5. Роль іноземного капіталу у забезпеченні достатності ресурсного потенціалу банків.....	90
5.5.1. Вплив іноземного капіталу на розвиток банківської системи України.....	90
5.5.2. Порівняльний аналіз присутності капіталу в банківських системах України, Росії та Білорусі.....	99
5.6. Розрахунки економічного капіталу банку за сучасними підходами.....	119
5.7. Стратегія управління формуванням власного капіталу комерційного банку.....	135
Література до Розділу 5.....	142

ПЕРЕДМОВА

У матеріалі науковій монографії розглянуто питання, що пов'язані із функціонуванням комерційного банку як корпоративного підприємства на основі системного підходу до оцінювання конкурентоспроможності комерційного банку і за допомогою комплексного підходу щодо управління капіталом банку.

Структура монографії містить десять розділів, матеріал котрих у логічній послідовності розкриває шляхи формування корпоративної стратегії банку та покращення його фінансової діяльності. Друга частина монографії охоплює четвертий та п'ятий розділи.

Матеріал четвертого розділу „КОРПОРАТИВНА ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ” (авт. Г.В. Астапова, О.В. Ареф'єва, В.В. Матвєєв, С.О. Ареф'єв, А.В. Гавриленко, Т.О. Гаврилко, О.М. Горбачова, Н.М. Кравчук, Н.Ю. Кривицька, О.П. Овсак, З.М. Грушак, І.В. Гужавіна, Н.В. Соловей, С.Л. Омеляненко, В.О. Ареф'єв, О.П. Пристайко, Н.М. Задерака, І.М. Сабірова, О.В. Матвєєв) розкриває зміст, напрями, особливості методичного забезпечення оцінювання кредитоспроможності комерційного банку. Обґрунтовано напрями удосконалення процедури корпоративного оцінювання конкурентоспроможності комерційного банку через використання зарубіжного досвіду аналізу фінансового стану банківської установи та впровадження публічної системи комплексної оцінки конкурентоспроможності та діяльності банку.

У п'ятому розділі „КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ” (авт. Г.В. Астапова, С.Т. Пілецька, І.М. М'яких, О.М. Гайдаржийська, О.Ю. Жам, О.В. Костюнік, О.А. Михальченко, З.В. Мокринська, Н.І. Новікова, О.П. Попович, О.М. Рибак, Т.Г. Щепіна, С.Л. Омеляненко, О.М. Крапко, О.К. Костенко, О.Г. Гринь, Л.Л. Турова, В.М. Ковтуненко, О.А. Абазіна, О.В. Матвєєв, І.В. Дербіна) обґрунтовано корпоративні засади економічного стимулювання нарощування власного капіталу комерційного банку, розрахунку економічного капіталу банку, розробки стратегії управління власним капіталом комерційного банку.

ПЕРЕДМОВА

У матеріалі науковій монографії розглянуто питання, що пов'язані із функціонуванням комерційного банку як корпоративного підприємства на основі системного підходу до оцінювання конкурентоспроможності комерційного банку і за допомогою комплексного підходу щодо управління капіталом банку.

Структура монографії містить десять розділів, матеріал котрих у логічній послідовності розкриває шляхи формування корпоративної стратегії банку та покращення його фінансової діяльності. Друга частина монографії охоплює четвертий та п'ятий розділи.

Матеріал четвертого розділу „КОРПОРАТИВНА ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ” (авт. Г.В. Астапова, О.В. Ареф'єва, В.В. Матвєєв, С.О. Ареф'єв, А.В. Гавриленко, Т.О. Гаврилко, О.М. Горбачова, Н.М. Кравчук, Н.Ю. Кривицька, О.П. Овсак, З.М. Грушак, І.В. Гужавіна, Н.В. Соловей, С.Л. Омеляненко, В.О. Ареф'єв, О.П. Пристайко, Н.М. Задерака, І.М. Сабірова, О.В. Матвєєв) розкриває зміст, напрями, особливості методичного забезпечення оцінювання кредитоспроможності комерційного банку. Обґрунтовано напрями удосконалення процедури корпоративного оцінювання конкурентоспроможності комерційного банку через використання зарубіжного досвіду аналізу фінансового стану банківської установи та впровадження публічної системи комплексної оцінки конкурентоспроможності та діяльності банку.

У п'ятому розділі „КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ” (авт. Г.В. Астапова, С.Т. Пілецька, І.М. М'яких, О.М. Гайдаржийська, О.Ю. Жам, О.В. Костюнік, О.А. Михальченко, З.В. Мокринська, Н.І. Новікова, О.П. Попович, О.М. Рибак, Т.Г. Щепіна, С.Л. Омеляненко, О.М. Крапко, О.К. Костенко, О.Г. Гринь, Л.Л. Турова, В.М. Ковтуненко, О.А. Абазіна, О.В. Матвєєв, І.В. Дербіна) обґрунтовано корпоративні засади економічного стимулювання нарощування власного капіталу комерційного банку, розрахунку економічного капіталу банку, розробки стратегії управління власним капіталом комерційного банку.

**РОЗДІЛ 4. КОРПОРАТИВНА ОЦІНКА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ**

4.1. Поняття конкурентоздатності комерційного банку та методика його оцінки

Під конкурентоздатністю комерційного банку, як правило, розуміють його надійність в якості кредитної установи та об'єкту депозитних вкладень. Конкурентоздатність оцінюється за допомогою рейтингових систем та відповідних методик.

Якнайповнішою і універсальною серед рейтингових систем є методика В.С. Кромонава, де як критерії надійності використовують 6 коефіцієнтів.

1. Генеральний коефіцієнт надійності (κ_1) – відношення капіталу банку до працюючих активів. Показує ступінь забезпеченості ризикованих вкладень банку його власним капіталом, за рахунок якого погашатимуться можливі збитки у разі неповернення того або іншого працюючого активу. Цей коефіцієнт, який представляє особливий інтерес для кредиторів і вкладників банку, розраховують за формулою (4.1):

$$\kappa_1 = K/AP \quad (4.1)$$

де K – розмір власного капіталу банку: сумарна величина усіх фондів + нерозподілений прибуток + резерви під можливі втрати по позиках + резерви під забезпечення цінних паперів – витрати майбутніх періодів – інші дебітори – акції, викуплені у засновників;

AP – розмір працюючих (ризикових) активів: сумарний об'єм позикової заборгованості, включаючи прострочений кредити і відсотки по них + вкладення в цінні папери + засоби на кореспондентських рахунках в банках + засоби для участі в господарській діяльності інших організацій + лізингові операції + розрахунки по факторингових операціях.

**РОЗДІЛ 4. КОРПОРАТИВНА ОЦІНКА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ**

4.1. Поняття конкурентоздатності комерційного банку та методика його оцінки

Під конкурентоздатністю комерційного банку, як правило, розуміють його надійність в якості кредитної установи та об'єкту депозитних вкладень. Конкурентоздатність оцінюється за допомогою рейтингових систем та відповідних методик.

Якнайповнішою і універсальною серед рейтингових систем є методика В.С. Кромонава, де як критерії надійності використовують 6 коефіцієнтів.

1. Генеральний коефіцієнт надійності (κ_1) – відношення капіталу банку до працюючих активів. Показує ступінь забезпеченості ризикованих вкладень банку його власним капіталом, за рахунок якого погашатимуться можливі збитки у разі неповернення того або іншого працюючого активу. Цей коефіцієнт, який представляє особливий інтерес для кредиторів і вкладників банку, розраховують за формулою (4.1):

$$\kappa_1 = K/AP \quad (4.1)$$

де K – розмір власного капіталу банку: сумарна величина усіх фондів + нерозподілений прибуток + резерви під можливі втрати по позиках + резерви під забезпечення цінних паперів – витрати майбутніх періодів – інші дебітори – акції, викуплені у засновників;

AP – розмір працюючих (ризикових) активів: сумарний об'єм позикової заборгованості, включаючи прострочений кредити і відсотки по них + вкладення в цінні папери + засоби на кореспондентських рахунках в банках + засоби для участі в господарській діяльності інших організацій + лізингові операції + розрахунки по факторингових операціях.

2. Коефіцієнт миттєвої ліквідності (κ_2) – відношення ліквідних активів банку до його зобов'язань «до запитання», показує, чи використовує банк гроші клієнтів як власні кредитні ресурси і якою мірою клієнти можуть претендувати на отримання відсотків по залишках на поточних рахівництвах, а також якою мірою їх платіжні доручення забезпечені можливістю банку швидко скоювати платежі. Цей коефіцієнт, що представляє найбільший інтерес для клієнтів, що полягають в банку на розрахунковому і касовому обслуговування, розраховують за формулою (4.2):

$$\kappa_2 = \text{ЛА} / \text{ОВ} \quad (4.2)$$

де: ЛА – ліквідні активи, що включають гривневі і валютні засоби на кореспондентських рахівництвах банку + готівка в касі і в дорозі (гривні і валюта) + операції з валютою на біржі + резерви в НБУ + вкладення в державні цінні папери;

ОВ – зобов'язання «до запитання», що включають величину залишків на поточних рахівництвах клієнтів + інші пасиви + зобов'язання перед емітентами, цінні папери яких поширює банк + внески громадян на строк до одного місяця + засоби в розрахунках + несквитовані суми по виписуваннях НБУ.

3. Крос-коефіцієнт (κ_3) – відношення всіх зобов'язань банку до працюючих активів (4.3):

$$\kappa_3 = \text{СО} / \text{АР} \quad (4.3)$$

де З – сумарні зобов'язання, що включають зобов'язання «до запитання» + депозити + внески громадян і депозити на термін більше одного місяця + отримані міжбанківські кредити.

4. Генеральний коефіцієнт ліквідності (κ_4) – відношення ліквідних активів і захищеного капіталу до сумарних зобов'язань банку, яке показує забезпеченість засобів ліквідними активами, нерухомістю і цінностями, довірених банку клієнтами. Іншими словами, цей коефіцієнт характеризує здатність банку задовольнити вимоги кредиторів в мінімальний термін при неповерненні виданих позик і розраховується за формулою (4.4):

2. Коефіцієнт миттєвої ліквідності (κ_2) – відношення ліквідних активів банку до його зобов'язань «до запитання», показує, чи використовує банк гроші клієнтів як власні кредитні ресурси і якою мірою клієнти можуть претендувати на отримання відсотків по залишках на поточних рахівництвах, а також якою мірою їх платіжні доручення забезпечені можливістю банку швидко скоювати платежі. Цей коефіцієнт, що представляє найбільший інтерес для клієнтів, що полягають в банку на розрахунковому і касовому обслуговування, розраховують за формулою (4.2):

$$\kappa_2 = \text{ЛА} / \text{ОВ} \quad (4.2)$$

де: ЛА – ліквідні активи, що включають гривневі і валютні засоби на кореспондентських рахівництвах банку + готівка в касі і в дорозі (гривні і валюта) + операції з валютою на біржі + резерви в НБУ + вкладення в державні цінні папери;

ОВ – зобов'язання «до запитання», що включають величину залишків на поточних рахівництвах клієнтів + інші пасиви + зобов'язання перед емітентами, цінні папери яких поширює банк + внески громадян на строк до одного місяця + засоби в розрахунках + несквитовані суми по виписуваннях НБУ.

3. Крос-коефіцієнт (κ_3) – відношення всіх зобов'язань банку до працюючих активів (4.3):

$$\kappa_3 = \text{СО} / \text{АР} \quad (4.3)$$

де З – сумарні зобов'язання, що включають зобов'язання «до запитання» + депозити + внески громадян і депозити на термін більше одного місяця + отримані міжбанківські кредити.

4. Генеральний коефіцієнт ліквідності (κ_4) – відношення ліквідних активів і захищеного капіталу до сумарних зобов'язань банку, яке показує забезпеченість засобів ліквідними активами, нерухомістю і цінностями, довірених банку клієнтами. Іншими словами, цей коефіцієнт характеризує здатність банку задовольнити вимоги кредиторів в мінімальний термін при неповерненні виданих позик і розраховується за формулою (4.4):

$$к4 = (JA + 3K)/3 \quad (4.4)$$

де: 3K – захищений капітал, що включає основні засоби + активні залишки і групи рахунків капітальних вкладень + дорогоцінні метали.

5. Коефіцієнт захищеності капіталу (к5) – відношення захищеного капіталу до всього власного капіталу, що показує, наскільки банк враховує інфляційні процеси і яку частку своїх активів розміщує в нерухомість, цінності і устаткування. Цей коефіцієнт можна використовувати також як непрямий показник ґрунтовності банку (банки, розраховані на короткочасний термін діяльності, звичайно некладають засоби в розвиток). Його розраховують за формулою (4.5):

$$к5 = 3K/K. \quad (4.5)$$

6. Коефіцієнт фондової капіталізації прибутку (к6) – відношення власних ресурсів банку до грошей, які внесли засновники. Разом з ефективністю роботи банку він характеризує його незалежність від окремих засновників (4.6):

$$к6 = K/УФ \quad (4.6)$$

де УФ – статутний фонд + дооцінка валютних внесків засновників.

Для всіх банків повинен бути розрахований також коефіцієнт, що отримав назву «фільтр Кромонава», який рівний відношенню загального розміру капіталу банку до його позитивної частини. Банки з коефіцієнтом менше 0,1 (або що «проїли» за рахунок збитків капітал більш ніж на 90%) повинні бути виключені з рейтингу.

Для складання загальної формули надійності було введено поняття оптимального банку, що задовольняє основним критеріям надійності і має наступні коефіцієнти (4.7):

$$к1 = 1; к2 = 1; к3 = 3; к4 = 1; к5 = 1; к6 = 3. \quad (4.7)$$

Оптимальним з погляду надійності вважається банк, у якого:

$$к4 = (JA + 3K)/3 \quad (4.4)$$

де: 3K – захищений капітал, що включає основні засоби + активні залишки і групи рахунків капітальних вкладень + дорогоцінні метали.

5. Коефіцієнт захищеності капіталу (к5) – відношення захищеного капіталу до всього власного капіталу, що показує, наскільки банк враховує інфляційні процеси і яку частку своїх активів розміщує в нерухомість, цінності і устаткування. Цей коефіцієнт можна використовувати також як непрямий показник ґрунтовності банку (банки, розраховані на короткочасний термін діяльності, звичайно некладають засоби в розвиток). Його розраховують за формулою (4.5):

$$к5 = 3K/K. \quad (4.5)$$

6. Коефіцієнт фондової капіталізації прибутку (к6) – відношення власних ресурсів банку до грошей, які внесли засновники. Разом з ефективністю роботи банку він характеризує його незалежність від окремих засновників (4.6):

$$к6 = K/УФ \quad (4.6)$$

де УФ – статутний фонд + дооцінка валютних внесків засновників.

Для всіх банків повинен бути розрахований також коефіцієнт, що отримав назву «фільтр Кромонава», який рівний відношенню загального розміру капіталу банку до його позитивної частини. Банки з коефіцієнтом менше 0,1 (або що «проїли» за рахунок збитків капітал більш ніж на 90%) повинні бути виключені з рейтингу.

Для складання загальної формули надійності було введено поняття оптимального банку, що задовольняє основним критеріям надійності і має наступні коефіцієнти (4.7):

$$к1 = 1; к2 = 1; к3 = 3; к4 = 1; к5 = 1; к6 = 3. \quad (4.7)$$

Оптимальним з погляду надійності вважається банк, у якого:

- об'єм виданих кредитів не перевищує власного капіталу;
- засоби на розрахункових рахунках його клієнтів повністю забезпечені ліквідними активами;
- ризику піддається не більш третини всіх довірених йому засобів;
- сукупні зобов'язання покриваються ліквідними активами, нерухомістю і цінностями;
- капітал був інвестований в нерухомість і цінності;
- сума, направлена на розвиток, втричі перевищує внески засновників.

Для того, щоб привести всі коефіцієнти до сумірних величин, коефіцієнти к3 і к6 розділили на 3, інші – на 1. Потім була розрахована питома вага кожного з вже приведених до сумірної величини коефіцієнтів. Зокрема, найбільший інтерес для вкладників, що має, коефіцієнт к1 має максимальна питома вага – 45. Другим по значущості є коефіцієнт к2, рівний 20, потім відповідно к3 – 10, к4 – 15, к5 і к6 – по 5. Отже, загальна «формула надійності» (4.8):

$$N = (k1/1)*45 + (k2/1)*20 + (k3/3)*10 + (k4/1)*15 + (k5/1)*5 + (k6/3)*5 \quad (4.8)$$

Використовуючи цю модель, можна проаналізувати надійність конкретного комерційного банку. Інформаційно-аналітичним центром Асоціації Українських банків на основі методики Кромонава був розроблений програмний комплекс, що дозволяє оцінювати надійність і рейтинг комерційних банків України.

Національний банк України використовує рейтингову оцінку при інспектуванні вітчизняних банківських установ. Постановою Правління НБУ від 25 червня 1998р. №246 затверджено Положення „Про порядок визначення та застосування комплексної оцінки комерційних банків за системою CAMEL”, яке у травні 2002р. було трансформовано в Положення „Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMEL”. Акронім CAMEL складається з перших букв англійських назв критеріїв оцінки діяльності банків, покладених в основу цієї методики:

«С» (Capital adequacy) - адекватність капіталу; оцінка капіталу банку з погляду його достатності для захисту інтересів вкладників;

- об'єм виданих кредитів не перевищує власного капіталу;
- засоби на розрахункових рахунках його клієнтів повністю забезпечені ліквідними активами;
- ризику піддається не більш третини всіх довірених йому засобів;
- сукупні зобов'язання покриваються ліквідними активами, нерухомістю і цінностями;
- капітал був інвестований в нерухомість і цінності;
- сума, направлена на розвиток, втричі перевищує внески засновників.

Для того, щоб привести всі коефіцієнти до сумірних величин, коефіцієнти к3 і к6 розділили на 3, інші – на 1. Потім була розрахована питома вага кожного з вже приведених до сумірної величини коефіцієнтів. Зокрема, найбільший інтерес для вкладників, що має, коефіцієнт к1 має максимальна питома вага – 45. Другим по значущості є коефіцієнт к2, рівний 20, потім відповідно к3 – 10, к4 – 15, к5 і к6 – по 5. Отже, загальна «формула надійності» (4.8):

$$N = (k1/1)*45 + (k2/1)*20 + (k3/3)*10 + (k4/1)*15 + (k5/1)*5 + (k6/3)*5 \quad (4.8)$$

Використовуючи цю модель, можна проаналізувати надійність конкретного комерційного банку. Інформаційно-аналітичним центром Асоціації Українських банків на основі методики Кромонава був розроблений програмний комплекс, що дозволяє оцінювати надійність і рейтинг комерційних банків України.

Національний банк України використовує рейтингову оцінку при інспектуванні вітчизняних банківських установ. Постановою Правління НБУ від 25 червня 1998р. №246 затверджено Положення „Про порядок визначення та застосування комплексної оцінки комерційних банків за системою CAMEL”, яке у травні 2002р. було трансформовано в Положення „Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMEL”. Акронім CAMEL складається з перших букв англійських назв критеріїв оцінки діяльності банків, покладених в основу цієї методики:

«С» (Capital adequacy) - адекватність капіталу; оцінка капіталу банку з погляду його достатності для захисту інтересів вкладників;

«А» (Assent quality) – якість активів; можливість забезпечення повернення активів, а також дія проблемних кредитів на загальне фінансове положення банку;

«М» (Management) – менеджмент; оцінка методів управління банківської установи з урахуванням ефективності його діяльності, сталого порядку роботи, методів контролю і виконання встановлених законів і правил;

«Е» (Earnings) – надходження або рентабельність; оцінка рентабельності банку з погляду достатності його доходів для перспектив розширення банківської діяльності;

«L» (Liquidity) – ліквідність; система визначає рівень ліквідності банку з погляду її достатності для виконання як звичайних, так і непередбачених зобов'язань. Інформаційна модель здійснення рейтингової оцінки за системою CAMEL надана на рис. 4.1

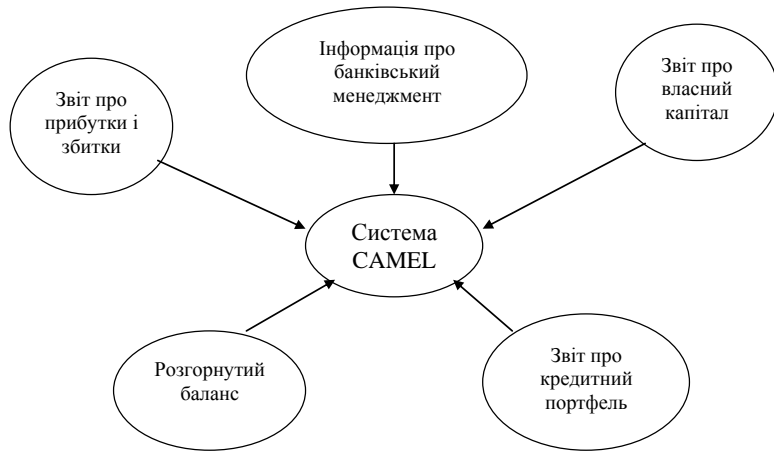

Рисунок 4.1. Інформаційна модель здійснення рейтингової оцінки за системою CAMEL

Деякі компоненти системи CAMEL можна оцінити за даними звітності, що надається в НБУ, а деякі вимагають проведення перевірок на місцях для більш

«А» (Assent quality) – якість активів; можливість забезпечення повернення активів, а також дія проблемних кредитів на загальне фінансове положення банку;

«М» (Management) – менеджмент; оцінка методів управління банківської установи з урахуванням ефективності його діяльності, сталого порядку роботи, методів контролю і виконання встановлених законів і правил;

«Е» (Earnings) – надходження або рентабельність; оцінка рентабельності банку з погляду достатності його доходів для перспектив розширення банківської діяльності;

«L» (Liquidity) – ліквідність; система визначає рівень ліквідності банку з погляду її достатності для виконання як звичайних, так і непередбачених зобов'язань. Інформаційна модель здійснення рейтингової оцінки за системою CAMEL надана на рис. 4.1

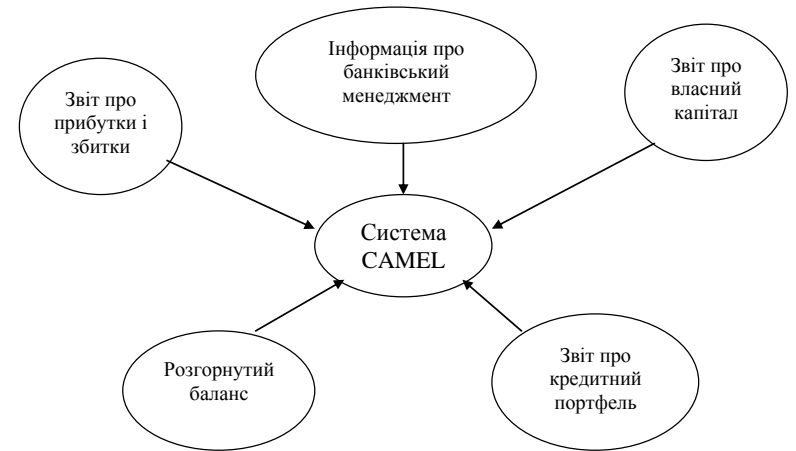

Рисунок 4.1. Інформаційна модель здійснення рейтингової оцінки за системою CAMEL

Деякі компоненти системи CAMEL можна оцінити за даними звітності, що надається в НБУ, а деякі вимагають проведення перевірок на місцях для більш

точної оцінки. Таким чином, оцінка банку по даній системі є безперервним процесом.

Основні риси системи CAMEL такі:

- це стандартизована рейтингова система, яка використовується банками та органами банківського нагляду США;
- для аналізу кожного компонента використовується група коефіцієнтів і показників, що характеризують фінансову стабільність банку;
- система передбачає аналіз найважливіших компонентів стабільності комерційних банків (капіталу, активів, менеджменту, ліквідності, прибутковості);
- діяльність банку оцінюється за кожним із зазначених вище напрямів, потім виводиться узагальнена оцінка.

Фахівці розглядають капітал як головний засіб захисту засобів вкладників. Банк з міцним капіталом може витримати значні втрати, не побоюючись втратити гроші своїх вкладників. Для оцінки адекватності капіталу органи нагляду використовують головним чином коефіцієнтний аналіз.

Перш, ніж розрахувати коефіцієнт, необхідно визначити, що входить в поняття «капітал», тобто які види рахунків можна розглядати як капітал:

- сплачена частина акціонерного капіталу, нерозподілений прибуток, а також загальні або передбачений законом резерви широко признаються як капітал і іноді іменуються основним капіталом;
- інші види капіталу, які також можуть бути використані при розрахунку коефіцієнта, іноді називають допоміжним капіталом; до них відносяться резерви переоцінки вартості основних засобів, загальні резервні відрахування на покриття можливих в майбутньому збитків по кредитах, а також різного роду боргові інструменти, що мають субординований по відношенню до інтересів вкладників статус.

Один з головних напрямів банківського нагляду – визначення якості активів, що передбачає виявлення активів, які не можуть бути стягнуті або справжня вартість яких нижче вказаній в банківській звітності. Для цього здійснюється ряд заходів:

точної оцінки. Таким чином, оцінка банку по даній системі є безперервним процесом.

Основні риси системи CAMEL такі:

- це стандартизована рейтингова система, яка використовується банками та органами банківського нагляду США;
- для аналізу кожного компонента використовується група коефіцієнтів і показників, що характеризують фінансову стабільність банку;
- система передбачає аналіз найважливіших компонентів стабільності комерційних банків (капіталу, активів, менеджменту, ліквідності, прибутковості);
- діяльність банку оцінюється за кожним із зазначених вище напрямів, потім виводиться узагальнена оцінка.

Фахівці розглядають капітал як головний засіб захисту засобів вкладників. Банк з міцним капіталом може витримати значні втрати, не побоюючись втратити гроші своїх вкладників. Для оцінки адекватності капіталу органи нагляду використовують головним чином коефіцієнтний аналіз.

Перш, ніж розрахувати коефіцієнт, необхідно визначити, що входить в поняття «капітал», тобто які види рахунків можна розглядати як капітал:

- сплачена частина акціонерного капіталу, нерозподілений прибуток, а також загальні або передбачений законом резерви широко признаються як капітал і іноді іменуються основним капіталом;
- інші види капіталу, які також можуть бути використані при розрахунку коефіцієнта, іноді називають допоміжним капіталом; до них відносяться резерви переоцінки вартості основних засобів, загальні резервні відрахування на покриття можливих в майбутньому збитків по кредитах, а також різного роду боргові інструменти, що мають субординований по відношенню до інтересів вкладників статус.

Один з головних напрямів банківського нагляду – визначення якості активів, що передбачає виявлення активів, які не можуть бути стягнуті або справжня вартість яких нижче вказаній в банківській звітності. Для цього здійснюється ряд заходів:

- інспекторська перевірка на місці;

- класифікація проблемних кредитів, заснована на аналізі можливості їхнього повернення (проводиться інспекторами, які мають достатню кваліфікацію для здійснення оцінки кредитів і інших видів кредитних інструментів);

- встановлення кількісного (об'єктивного) рейтингу загальної якості активів банку відповідно до системи CAMEL, оцінка достатності резервних відрахувань банку на покриття збитків по кредитах;

- перевірка банківської установи на місці інспекторами, спеціально підготовленими в області кредитного аналізу (оцінка кредитів), з метою здійснення істинної і докладної оцінки діяльності банку.

Третім компонентом системи рейтингу CAMEL є управління. Як правило, управління оцінюють в останню чергу, оскільки при цьому узагальнюють решту важливих компонентів аналізу. Зрозуміло, методи управління необхідно оцінювати суб'єктивно, і для цього не можна використовувати коефіцієнтні показники (як по решті компонентів системи CAMEL). Оцінювати управління починають з огляду ефективності роботи банку. Банки з хорошим управлінням мають адекватний розмір капіталу, хорошу якість активів, достатні надходження і належний рівень ліквідності.

Не менше важливо при оцінці методів правління проаналізувати банківську політику і різні є в банку системи, включаючи систему контролю. Політика банку визначає курс по основних напрямках банківської діяльності (наприклад, надання кредитів, участь у валютно-фінансових операціях, а також управління ліквідністю) і, таким чином, є керівництвом до дій для керівників банку. Системи і методи контролю забезпечують ефективне дотримання основних напрямів політики банку. Керівництво банку також підлягає оцінці з погляду дотримання банком встановлених законів і правил, включаючи своєчасне надання достовірних звітів в НБУ.

Четвертим компонентом системи рейтингу CAMEL є оцінка надходжень банку; іншими словами, який прибуток приносить банк. Банкам необхідно бути прибутковими для того, щоб збільшувати свій капітал. Не дивлячись на те, що

- інспекторська перевірка на місці;

- класифікація проблемних кредитів, заснована на аналізі можливості їхнього повернення (проводиться інспекторами, які мають достатню кваліфікацію для здійснення оцінки кредитів і інших видів кредитних інструментів);

- встановлення кількісного (об'єктивного) рейтингу загальної якості активів банку відповідно до системи CAMEL, оцінка достатності резервних відрахувань банку на покриття збитків по кредитах;

- перевірка банківської установи на місці інспекторами, спеціально підготовленими в області кредитного аналізу (оцінка кредитів), з метою здійснення істинної і докладної оцінки діяльності банку.

Третім компонентом системи рейтингу CAMEL є управління. Як правило, управління оцінюють в останню чергу, оскільки при цьому узагальнюють решту важливих компонентів аналізу. Зрозуміло, методи управління необхідно оцінювати суб'єктивно, і для цього не можна використовувати коефіцієнтні показники (як по решті компонентів системи CAMEL). Оцінювати управління починають з огляду ефективності роботи банку. Банки з хорошим управлінням мають адекватний розмір капіталу, хорошу якість активів, достатні надходження і належний рівень ліквідності.

Не менше важливо при оцінці методів правління проаналізувати банківську політику і різні є в банку системи, включаючи систему контролю. Політика банку визначає курс по основних напрямках банківської діяльності (наприклад, надання кредитів, участь у валютно-фінансових операціях, а також управління ліквідністю) і, таким чином, є керівництвом до дій для керівників банку. Системи і методи контролю забезпечують ефективне дотримання основних напрямів політики банку. Керівництво банку також підлягає оцінці з погляду дотримання банком встановлених законів і правил, включаючи своєчасне надання достовірних звітів в НБУ.

Четвертим компонентом системи рейтингу CAMEL є оцінка надходжень банку; іншими словами, який прибуток приносить банк. Банкам необхідно бути прибутковими для того, щоб збільшувати свій капітал. Не дивлячись на те, що

новий капітал банку може поступати із зовнішніх джерел, наприклад, в результаті випуску нових акцій або грошової ін'єкції з боку його власників (утримувачів акцій), значна частина нового капіталу поступає за рахунок доходів. Надходженнями банку є цінність тільки тоді, коли вони не розтрачуються, оскільки банк, який виплачує велику частину свого прибутку як дивідендів, не забезпечує збільшення свого капіталу.

Надходження, як і капітал, можна розрахувати кількісно, тобто визначаючи коефіцієнти. Найбільш широко використовують коефіцієнтний показник рентабельності банку – повернення (віддача) на середню вартість активів. Його розраховують як відношення прибутку після сплати податків до вартості активів, по яких вона була отримана. Важливо також проаналізувати якість надходжень, тобто виявити, якими вони є: справжніми (використовуючи при цьому нормативи бухгалтерського обліку) або періодичними (результатом крупних одноразових операцій).

Завершальним компонентом оцінки системи рейтингу CAMEL є оцінка ліквідності, яка указує на здатність банку оперативно виконувати своїм обов'язки. Важливо пам'ятати, що для належного управління ліквідністю банк повинен виконувати свої зобов'язання, не несучи при цьому втрат. Банки повинні мати в розпорядженні ліквідні активи, які легко можуть бути конвертовані в наявні грошові кошти, або вони повинні уміти оперативно привертати засоби на першу вимогу для того, щоб виконати свої зобов'язання.

Управління ліквідністю включає управління обома сторонами банку, тобто можливість швидко привернути ліквідні засоби за рахунок наявних ресурсів.

Після оцінки всіх п'яти компонентів системи рейтингу CAMEL виставляють сукупний рейтинг банку.

При аналізі капіталу необхідно упевнитися в тому, що банк має достатній (адекватний) капітал для збереження засобів своїх вкладників. Банк повинен мати рівень капіталу, необхідний для отримання відповідних ліцензій на проведення банківських операцій. Основна задача аналізу капіталу – своєчасно визначити і збільшити до необхідного рівня капіталу банку.

новий капітал банку може поступати із зовнішніх джерел, наприклад, в результаті випуску нових акцій або грошової ін'єкції з боку його власників (утримувачів акцій), значна частина нового капіталу поступає за рахунок доходів. Надходженнями банку є цінність тільки тоді, коли вони не розтрачуються, оскільки банк, який виплачує велику частину свого прибутку як дивідендів, не забезпечує збільшення свого капіталу.

Надходження, як і капітал, можна розрахувати кількісно, тобто визначаючи коефіцієнти. Найбільш широко використовують коефіцієнтний показник рентабельності банку – повернення (віддача) на середню вартість активів. Його розраховують як відношення прибутку після сплати податків до вартості активів, по яких вона була отримана. Важливо також проаналізувати якість надходжень, тобто виявити, якими вони є: справжніми (використовуючи при цьому нормативи бухгалтерського обліку) або періодичними (результатом крупних одноразових операцій).

Завершальним компонентом оцінки системи рейтингу CAMEL є оцінка ліквідності, яка указує на здатність банку оперативно виконувати своїм обов'язки. Важливо пам'ятати, що для належного управління ліквідністю банк повинен виконувати свої зобов'язання, не несучи при цьому втрат. Банки повинні мати в розпорядженні ліквідні активи, які легко можуть бути конвертовані в наявні грошові кошти, або вони повинні уміти оперативно привертати засоби на першу вимогу для того, щоб виконати свої зобов'язання.

Управління ліквідністю включає управління обома сторонами банку, тобто можливість швидко привернути ліквідні засоби за рахунок наявних ресурсів.

Після оцінки всіх п'яти компонентів системи рейтингу CAMEL виставляють сукупний рейтинг банку.

При аналізі капіталу необхідно упевнитися в тому, що банк має достатній (адекватний) капітал для збереження засобів своїх вкладників. Банк повинен мати рівень капіталу, необхідний для отримання відповідних ліцензій на проведення банківських операцій. Основна задача аналізу капіталу – своєчасно визначити і збільшити до необхідного рівня капіталу банку.

Виділяють два рівні капіталу: основний і додатковий. При визначенні адекватності капіталу активи банку повинні бути зважені з урахуванням коефіцієнтів ризику.

Рейтингова оцінка встановлюється на підставі наступних критеріїв.

Рейтинг 1 (сильний) – банки, у яких:

- нормативи платоспроможності і достатності капіталу набагато перевищують відповідно 8 і 5%;
- показники капітал краще, ніж у інших;
- за наслідками інспекторських перевірок якість активів відмінна.

Рейтинг 2 (задовільний) – банки, у яких:

- нормативи платоспроможності і достатності капіталу перевищують відповідно 8 і 5%;
- показники капітал одні з кращих;
- за наслідками інспекторських перевірок якість активів задовільна або середня.

Рейтинг 3 (посередній) – банки, у яких:

- показники основного і сукупного капіталу відповідають нормативам;
- середнє положення серед інших банків по показниках капіталу;
- середня якість активів, визначена в ході перевірок.

Рейтинг 4 (граничний) – банки:

- виконуючі одне з двох встановлених нормативів;
- що знаходяться в кінці своєї групи по показниках капіталу;
- що демонструють явну нездатність або проблеми з якістю активів по результатах, що мають, інспекції.

Рейтинг 5 (незадовільний) – банки:

- що порушують встановлені нормативи або негативні показники капіталу, що мають (дефіцит капіталу);
- показники капіталу у яких гірші серед інших банків групи;
- мають граничну або незадовільну якість активів за наслідками інспекторських перевірок.

Виділяють два рівні капіталу: основний і додатковий. При визначенні адекватності капіталу активи банку повинні бути зважені з урахуванням коефіцієнтів ризику.

Рейтингова оцінка встановлюється на підставі наступних критеріїв.

Рейтинг 1 (сильний) – банки, у яких:

- нормативи платоспроможності і достатності капіталу набагато перевищують відповідно 8 і 5%;
- показники капітал краще, ніж у інших;
- за наслідками інспекторських перевірок якість активів відмінна.

Рейтинг 2 (задовільний) – банки, у яких:

- нормативи платоспроможності і достатності капіталу перевищують відповідно 8 і 5%;
- показники капітал одні з кращих;
- за наслідками інспекторських перевірок якість активів задовільна або середня.

Рейтинг 3 (посередній) – банки, у яких:

- показники основного і сукупного капіталу відповідають нормативам;
- середнє положення серед інших банків по показниках капіталу;
- середня якість активів, визначена в ході перевірок.

Рейтинг 4 (граничний) – банки:

- виконуючі одне з двох встановлених нормативів;
- що знаходяться в кінці своєї групи по показниках капіталу;
- що демонструють явну нездатність або проблеми з якістю активів по результатах, що мають, інспекції.

Рейтинг 5 (незадовільний) – банки:

- що порушують встановлені нормативи або негативні показники капіталу, що мають (дефіцит капіталу);
- показники капіталу у яких гірші серед інших банків групи;
- мають граничну або незадовільну якість активів за наслідками інспекторських перевірок.

Окремо згаданими називаються активи, які не є стандартними, проте, поки не є серйозною проблемою; субстандартними – активи, явні проблеми, що мають, і по яких остаточно погашення не гарантовано; сумнівні – активи, по яких передбачаються збитки, але їх розмір поки не вдається встановити; збитковими – активи, які не будуть погашені.

Якість активів (АК) визначають за формулою (4.9):

$$AK = \text{СсрвКлА/К} * 100\% \quad (4.9)$$

де – СсрвКлА – середньозважена вартість класифікованих активів;

К – капітал банку.

Рейтингова оцінка:

Якщо АК менше 5% - 1 (сильний)

5-15% - 2 (задовільний)

15-30% - 3 (посередній)

30-50% – 4 (граничний)

більше 50% - 5 (незадовільний).

Рівень надходжень (УП) розраховують за формулою (4.10):

$$УП = \text{ЧП/СсрА} * 100\% \quad (4.10)$$

де ЧП – чистий прибуток після сплати податків і до виплати дивідендів;

СсрА – середня вартість всіх активів.

Надходження аналізують на підставі квартальних і річних даних з урахуванням податкових виплат. Загальну рейтингову оцінку надходжень встановлюють залежно від коефіцієнта прибутковості.

Коефіцієнт прибутковості:

більше 1% - 1 (сильний)

0,75-1% - 2 (задовільний)

0,50-0,75% - 3 (посередній)

0,25-0,50% – 4 (граничний)

менше 0,25% або чисті збитки - 5 (незадовільний).

Окремо згаданими називаються активи, які не є стандартними, проте, поки не є серйозною проблемою; субстандартними – активи, явні проблеми, що мають, і по яких остаточно погашення не гарантовано; сумнівні – активи, по яких передбачаються збитки, але їх розмір поки не вдається встановити; збитковими – активи, які не будуть погашені.

Якість активів (АК) визначають за формулою (4.9):

$$AK = \text{СсрвКлА/К} * 100\% \quad (4.9)$$

де – СсрвКлА – середньозважена вартість класифікованих активів;

К – капітал банку.

Рейтингова оцінка:

Якщо АК менше 5% - 1 (сильний)

5-15% - 2 (задовільний)

15-30% - 3 (посередній)

30-50% – 4 (граничний)

більше 50% - 5 (незадовільний).

Рівень надходжень (УП) розраховують за формулою (4.10):

$$УП = \text{ЧП/СсрА} * 100\% \quad (4.10)$$

де ЧП – чистий прибуток після сплати податків і до виплати дивідендів;

СсрА – середня вартість всіх активів.

Надходження аналізують на підставі квартальних і річних даних з урахуванням податкових виплат. Загальну рейтингову оцінку надходжень встановлюють залежно від коефіцієнта прибутковості.

Коефіцієнт прибутковості:

більше 1% - 1 (сильний)

0,75-1% - 2 (задовільний)

0,50-0,75% - 3 (посередній)

0,25-0,50% – 4 (граничний)

менше 0,25% або чисті збитки - 5 (незадовільний).

Ліквідність аналізують з метою з'ясування здатності банку відповідати за своїми зобов'язаннями в строк і без втрат. Етапи аналізу ліквідності:

- перевірка виконання встановлених показників і нормативів ліквідності;
- експертна оцінка по приведених критеріях.

Рейтинг 1 (сильний) високий рівень ліквідності активів. Значення показників постійно підтримуються понад встановлені нормативи. Високий рівень повернутих засобів у формі депозитів. Здатність швидко повертати засоби за помірну плату. Коефіцієнт ліквідності краще, ніж у інших банків.

Рейтинг 2 (задовільний). Достатній рівень ліквідних активів. Постійно виконуються нормативи ліквідності активів. Рівень повернутих засобів у формі депозитів вище середнього. Є можливість повертати засоби у разі першої необхідності. Коефіцієнт ліквідності вище середнього в порівнянні з іншими банками.

Рейтинг 3 (посередній). Достатній рівень ліквідних активів на даний момент. Як правило, виконуються нормативні вимоги по ліквідності активів. Допустимий рівень депозитів. Була обмежена можливість швидкого залучення засобів. Показники ліквідності середні в порівнянні з іншими банками.

Рейтинг 4 (граничний). недостатній рівень ліквідності засобів. В окремі періоди часу нормативи ліквідності не виконуються. Є залежність від повернутих засобів або непостійних джерел фінансування. Явна нездатність швидко повернути засоби, за винятком залучення їх через НБУ. Показники ліквідності постійно нижче середніх в порівнянні з іншими банками.

Рейтинг 5 (незадовільний). Значна недостатність ліквідних активів. Постійно не витримуються нормативи їх ліквідності. Значна залежність від недепозитарних засобів. Відсутня можливість повертати засоби, за винятком залучення їх через НБУ. Низькі показники ліквідності в порівнянні з іншими банками.

Загальна рейтингова оцінка ліквідності банку враховує, що порушення встановлених нормативів ліквідності (одного або декількох одночасно) спричиняє за собою віднесення стану ліквідності банку до незадовільної категорії. Експертна оцінка управління банком проводиться по наступних критеріях.

Ліквідність аналізують з метою з'ясування здатності банку відповідати за своїми зобов'язаннями в строк і без втрат. Етапи аналізу ліквідності:

- перевірка виконання встановлених показників і нормативів ліквідності;
- експертна оцінка по приведених критеріях.

Рейтинг 1 (сильний) високий рівень ліквідності активів. Значення показників постійно підтримуються понад встановлені нормативи. Високий рівень повернутих засобів у формі депозитів. Здатність швидко повертати засоби за помірну плату. Коефіцієнт ліквідності краще, ніж у інших банків.

Рейтинг 2 (задовільний). Достатній рівень ліквідних активів. Постійно виконуються нормативи ліквідності активів. Рівень повернутих засобів у формі депозитів вище середнього. Є можливість повертати засоби у разі першої необхідності. Коефіцієнт ліквідності вище середнього в порівнянні з іншими банками.

Рейтинг 3 (посередній). Достатній рівень ліквідних активів на даний момент. Як правило, виконуються нормативні вимоги по ліквідності активів. Допустимий рівень депозитів. Була обмежена можливість швидкого залучення засобів. Показники ліквідності середні в порівнянні з іншими банками.

Рейтинг 4 (граничний). недостатній рівень ліквідності засобів. В окремі періоди часу нормативи ліквідності не виконуються. Є залежність від повернутих засобів або непостійних джерел фінансування. Явна нездатність швидко повернути засоби, за винятком залучення їх через НБУ. Показники ліквідності постійно нижче середніх в порівнянні з іншими банками.

Рейтинг 5 (незадовільний). Значна недостатність ліквідних активів. Постійно не витримуються нормативи їх ліквідності. Значна залежність від недепозитарних засобів. Відсутня можливість повертати засоби, за винятком залучення їх через НБУ. Низькі показники ліквідності в порівнянні з іншими банками.

Загальна рейтингова оцінка ліквідності банку враховує, що порушення встановлених нормативів ліквідності (одного або декількох одночасно) спричиняє за собою віднесення стану ліквідності банку до незадовільної категорії. Експертна оцінка управління банком проводиться по наступних критеріях.

Рейтинг 1 (сильний). Вся решта компонентів має сильний йди задовільний рейтинг. Безумовна відповідність законам і нормативним актам. Є адекватні внутрішні правила роботи банку, які повністю виконуються. Очевидні цілісність, компетентність і здатність керувати банком.

Рейтинг 2 (задовільний). Більшість компонентів задовільна. Загальне дотримання законів і правил. Правила роботи в основному адекватні і виконуються. Відсутні явні недоліки в методах керівництва банком.

Рейтинг 3 (посередній). Багато компонентів системи посередні або задовільні. Частково не дотримуються закони і нормативні акти. Необхідно поліпшити розроблені правила роботи банку або більш ретельно їх дотримувати. Виникають деяка стурбованість методами керівництва і сумніву в компетентності банку.

Рейтинг 4 (граничний). Багато компонентів системи посередні і незадовільні. Спостерігаються серйозні порушення законодавства і встановлених нормативних актів. Відсутній встановлений порядок роботи або він не витримується. Очевидні факти незадовільного керівництва.

Рейтинг 5 (незадовільний). Рейтинг інших компонентів системи є граничним або незадовільним. Спостерігаються серйозні порушення законодавства і нормативів. Правила роботи відсутні або не витримуються. неякісне керівництво або некомпетентність керівного складу.

Сукупний рейтинг є загальною оцінкою і розрахувати його досить просто. Бали по кожному з п'яти компонентів підсумовуються і діляться на 5. Результат до цілого числа:

- 1,0-1,4 - до 1 - рейтинг сильний;
- 1,6-2,4 - до 2 - задовільний;
- 2,6-3,4 - до 3 – посередній;
- 3,6-4,4 - до 4 – граничний;
- 4,65,0 - до 5 - незадовільний.

Банки, що отримали рейтинг 1, або сильний, мають наступні характеристики:

Рейтинг 1 (сильний). Вся решта компонентів має сильний йди задовільний рейтинг. Безумовна відповідність законам і нормативним актам. Є адекватні внутрішні правила роботи банку, які повністю виконуються. Очевидні цілісність, компетентність і здатність керувати банком.

Рейтинг 2 (задовільний). Більшість компонентів задовільна. Загальне дотримання законів і правил. Правила роботи в основному адекватні і виконуються. Відсутні явні недоліки в методах керівництва банком.

Рейтинг 3 (посередній). Багато компонентів системи посередні або задовільні. Частково не дотримуються закони і нормативні акти. Необхідно поліпшити розроблені правила роботи банку або більш ретельно їх дотримувати. Виникають деяка стурбованість методами керівництва і сумніву в компетентності банку.

Рейтинг 4 (граничний). Багато компонентів системи посередні і незадовільні. Спостерігаються серйозні порушення законодавства і встановлених нормативних актів. Відсутній встановлений порядок роботи або він не витримується. Очевидні факти незадовільного керівництва.

Рейтинг 5 (незадовільний). Рейтинг інших компонентів системи є граничним або незадовільним. Спостерігаються серйозні порушення законодавства і нормативів. Правила роботи відсутні або не витримуються. неякісне керівництво або некомпетентність керівного складу.

Сукупний рейтинг є загальною оцінкою і розрахувати його досить просто. Бали по кожному з п'яти компонентів підсумовуються і діляться на 5. Результат до цілого числа:

- 1,0-1,4 - до 1 - рейтинг сильний;
- 1,6-2,4 - до 2 - задовільний;
- 2,6-3,4 - до 3 – посередній;
- 3,6-4,4 - до 4 – граничний;
- 4,65,0 - до 5 - незадовільний.

Банки, що отримали рейтинг 1, або сильний, мають наступні характеристики:

- фінансове положення надійне по всіх аспектах;
- знайдені проблеми можна вирішити в процесі звичайної роботи;
- фінансовий стан стійко до змін і проблем, що відбуваються в економіці або банківському секторі;

- фінансовий стан не викликає у органів нагляду приводу для турботи.

Банки, що отримали рейтинг 2, або задовільний, мають наступні характеристики:

- в основному по всіх аспектах фінансовий стан надійний;
- були знайдені проблеми, які може вирішити керівництво банку;
- фінансове положення загалом стабільне отже, банк в змозі пристосуватися до умов економічної кон'юнктури і роботи банківського сектора, що змінюються;
- заклопотаність органів нагляду обмежується фіксацією виявлених в ході перевірки або аналізу звітності проблем, які може вирішити керівництво банку.

Банки, що отримали рейтинг 3, або посередній, мають наступні характеристики:

- банк був ослаблений у фінансовому і операційному відношенні, а також допущені порушення законів і нормативних актів;
- фінансовий стан має тенденцію до погіршення, якщо умови в економіці або банківському секторі розвиватимуться несприятливо; фінансовий стан, ймовірно, погіршиться, якщо не будуть вжиті негайних заходів по виправленню ситуації або вони не будуть достатньо ефективними;

- фінансовий стан викликає особливу турботу у органів нагляду.

Банки, що отримали рейтинг 4, або граничний, мають наступні характеристики:

- була виявлена безліч недоліків у фінансовій діяльності;
- ознаки нестабільного положення, які не усуваються належним чином;
- якщо не будуть вжиті заходів по виправленню ситуації, стан банку може погіршитися до такого ступеня, що поставить під сумнів можливість його існування;

- є ознаки, що свідчать про небезпеку потенційного банкрутства;

- фінансове положення надійне по всіх аспектах;
- знайдені проблеми можна вирішити в процесі звичайної роботи;
- фінансовий стан стійко до змін і проблем, що відбуваються в економіці або банківському секторі;

- фінансовий стан не викликає у органів нагляду приводу для турботи.

Банки, що отримали рейтинг 2, або задовільний, мають наступні характеристики:

- в основному по всіх аспектах фінансовий стан надійний;
- були знайдені проблеми, які може вирішити керівництво банку;
- фінансове положення загалом стабільне отже, банк в змозі пристосуватися до умов економічної кон'юнктури і роботи банківського сектора, що змінюються;
- заклопотаність органів нагляду обмежується фіксацією виявлених в ході перевірки або аналізу звітності проблем, які може вирішити керівництво банку.

Банки, що отримали рейтинг 3, або посередній, мають наступні характеристики:

- банк був ослаблений у фінансовому і операційному відношенні, а також допущені порушення законів і нормативних актів;
- фінансовий стан має тенденцію до погіршення, якщо умови в економіці або банківському секторі розвиватимуться несприятливо; фінансовий стан, ймовірно, погіршиться, якщо не будуть вжиті негайних заходів по виправленню ситуації або вони не будуть достатньо ефективними;

- фінансовий стан викликає особливу турботу у органів нагляду.

Банки, що отримали рейтинг 4, або граничний, мають наступні характеристики:

- була виявлена безліч недоліків у фінансовій діяльності;
- ознаки нестабільного положення, які не усуваються належним чином;
- якщо не будуть вжиті заходів по виправленню ситуації, стан банку може погіршитися до такого ступеня, що поставить під сумнів можливість його існування;

- є ознаки, що свідчать про небезпеку потенційного банкрутства;

- банк потребує пильного спостереження і контролю з боку органів нагляду, а також потрібен докладний план дій за рішенням наявних проблем і усуненню недоліків.

Банки, що отримали рейтинг 5, або незадовільний, мають наступні характеристики:

- існує високий ступінь вірогідності банкрутства в найближчому майбутньому; є ряд серйозних недоліків;

- положення настільки критичне, що потрібна негайна фінансова допомога власників банку або інших фінансових джерел;

- якщо не вжити оперативних заходів по виправленню ситуації або наданню фінансової підтримки, ймовірно, буде потрібно здійснити злиття банку в іншим банківським установам, його придбання або почати процедуру його ліквідації.

Таким чином, за допомогою системи рейтингу CAMEL можна судити про фінансовий стан кредитної установи, його положенні серед інших банків.

4.2. Використання зарубіжного досвіду аналізу фінансового стану комерційних банків для оцінки конкурентоспроможності банку

У країнах з розвиненими ринковими відносинами ще з 60-х рр. XX століття в діяльності банків відмічалися чисельні зміни, які значною мірою ускладнили банківський бізнес і підсилили конкуренцію. А саме:

- банки стали виходити з операціями на міжнародні ринки, що викликало загострення конкуренції в сфері банківського підприємництва;

- нові фінансові ринки сильно змінили характер фінансування в банках і корпораціях;

- в умовах регулювання банківської діяльності, банки стали диверсифікувати свою продукцію і послуги;

- підсилилася конкуренція між банками і небанківськими фінансовими інститутами;

- банк потребує пильного спостереження і контролю з боку органів нагляду, а також потрібен докладний план дій за рішенням наявних проблем і усуненню недоліків.

Банки, що отримали рейтинг 5, або незадовільний, мають наступні характеристики:

- існує високий ступінь вірогідності банкрутства в найближчому майбутньому; є ряд серйозних недоліків;

- положення настільки критичне, що потрібна негайна фінансова допомога власників банку або інших фінансових джерел;

- якщо не вжити оперативних заходів по виправленню ситуації або наданню фінансової підтримки, ймовірно, буде потрібно здійснити злиття банку в іншим банківським установам, його придбання або почати процедуру його ліквідації.

Таким чином, за допомогою системи рейтингу CAMEL можна судити про фінансовий стан кредитної установи, його положенні серед інших банків.

4.2. Використання зарубіжного досвіду аналізу фінансового стану комерційних банків для оцінки конкурентоспроможності банку

У країнах з розвиненими ринковими відносинами ще з 60-х рр. XX століття в діяльності банків відмічалися чисельні зміни, які значною мірою ускладнили банківський бізнес і підсилили конкуренцію. А саме:

- банки стали виходити з операціями на міжнародні ринки, що викликало загострення конкуренції в сфері банківського підприємництва;

- нові фінансові ринки сильно змінили характер фінансування в банках і корпораціях;

- в умовах регулювання банківської діяльності, банки стали диверсифікувати свою продукцію і послуги;

- підсилилася конкуренція між банками і небанківськими фінансовими інститутами;

- у банках почалася глобальна комп'ютеризація.

У цих умовах зросла роль конкурентних стратегій. Найвідомішими рейтинговими системами, використовуваними в економічно розвинутих країнах світу, є рейтинг компанії Standart & Poog's, аналіз балансу «М» банку, рейтинг експертів Sheshunoff Bank, рейтингова система CAMEL. Найвідоміші рейтингові агентства Росії – експертна фірма „ПАКК”, інформаційний центр „Рейтинг”, Агентство банківської інформації (АБІ) тижневика «Економика и жизнь». Найпопулярнішою є методика, розроблена групою економістів під керівництвом кандидата економічних наук В.С.Кромонава, та її модифікований варіант складання рейтингу надійності. Разом з тим, існує ряд недоліків, що знижують вживаність рейтингових оцінок при визначенні фінансового стану комерційних банків.

1. Залишається незавершеною проблема достовірного віддзеркалення фінансового стану банку в балансі. Існуючі сьогодні пропуски у фінансовому законодавстві, недосконалість ведення бухгалтерії, а також що не сформувалися до кінця правила поведінки банків на ринку не дозволяють повною мірою довіряти їх фінансової звітності. Дещо згладити цю проблему дозволяє використання експертних оцінок, що коректують формальні результати розрахунків. І такі оцінки в тому або іншому ступені сьогодні дійсно використовуються в кожній з існуючих методик рейтингу. Проте формалізувати думки експертів і виробити усереднений критерій впливу експертної оцінки на положення того або іншого банку в рейтингу поки не вдалося нікому.

2. Звичайно рейтинг розраховується на по звітності на кінець року або півріччя, рідше використовуються баланси на кінець кварталу. У пресі рейтинг з'являється через 2-4 місяці від дати аналізованих балансів (час необхідний на збір і обробку інформації). Таке відставання за часом - ще один недолік рейтингів. Через нестійкість банківської системи в даний час до моменту публікації рейтингів фінансовий стан банків вже змінюється і представлена інформація застаріває.

- у банках почалася глобальна комп'ютеризація.

У цих умовах зросла роль конкурентних стратегій. Найвідомішими рейтинговими системами, використовуваними в економічно розвинутих країнах світу, є рейтинг компанії Standart & Poog's, аналіз балансу «М» банку, рейтинг експертів Sheshunoff Bank, рейтингова система CAMEL. Найвідоміші рейтингові агентства Росії – експертна фірма „ПАКК”, інформаційний центр „Рейтинг”, Агентство банківської інформації (АБІ) тижневика «Економика и жизнь». Найпопулярнішою є методика, розроблена групою економістів під керівництвом кандидата економічних наук В.С.Кромонава, та її модифікований варіант складання рейтингу надійності. Разом з тим, існує ряд недоліків, що знижують вживаність рейтингових оцінок при визначенні фінансового стану комерційних банків.

1. Залишається незавершеною проблема достовірного віддзеркалення фінансового стану банку в балансі. Існуючі сьогодні пропуски у фінансовому законодавстві, недосконалість ведення бухгалтерії, а також що не сформувалися до кінця правила поведінки банків на ринку не дозволяють повною мірою довіряти їх фінансової звітності. Дещо згладити цю проблему дозволяє використання експертних оцінок, що коректують формальні результати розрахунків. І такі оцінки в тому або іншому ступені сьогодні дійсно використовуються в кожній з існуючих методик рейтингу. Проте формалізувати думки експертів і виробити усереднений критерій впливу експертної оцінки на положення того або іншого банку в рейтингу поки не вдалося нікому.

2. Звичайно рейтинг розраховується на по звітності на кінець року або півріччя, рідше використовуються баланси на кінець кварталу. У пресі рейтинг з'являється через 2-4 місяці від дати аналізованих балансів (час необхідний на збір і обробку інформації). Таке відставання за часом - ще один недолік рейтингів. Через нестійкість банківської системи в даний час до моменту публікації рейтингів фінансовий стан банків вже змінюється і представлена інформація застаріває.

3. Практично всі публіковані рейтинги оцінюють фінансовий стан тільки банків окремого регіону. Виняток становлять рейтинги по величині власного капіталу, наприклад, “Сто найбільших банків Росії” (в той час, коли в країні діє більше 2,5 тисяч комерційних банків) що складаються ІЦ "Рейтинг”.

В складанні рейтингів виділяються два основні підходи:

1. Експертний.
2. Бухгалтерський.

Ці підходи розрізняються залежно від складу оцінюваної інформації:

1. Експертна оцінка дається на основі досвіду і кваліфікації фахівців за будь-якою доступною інформацією і аналізу як кількісних, так і якісних параметрів.

2. Бухгалтерська оцінка дається виключно на основі офіційної фінансової звітності банку і аналізу тільки кількісних показників.

В побудові підсумкового списку (рейтингу) виділяються два основні способи:

- складання єдиного рейтингу, що ранжирується по загальному балу;
- складання категорій рейтингу. усередині яких банки ранжируються за абеткою.

Експертний метод.

В процесі аналізу разом з власне економічними показниками враховується цілий ряд інших чинників:

- загальні питання по діяльності банку - засновники, статутний фонд, валюта балансу, наявні ліцензії, кореспондентські рахунки і т.д.;

- конкретні дані про роботу банку - історія створення, наявність філіалів, імідж, а також спеціальні питання, такі як: інвестиційна діяльність, фінансування капітальних вкладень, упровадження нових для російського ринку форм послуг - лізинг, факторинг і т.д.

- розрахунок аналітичних фінансових показників - ліквідність, достатність капіталу, прибутковість.

3. Практично всі публіковані рейтинги оцінюють фінансовий стан тільки банків окремого регіону. Виняток становлять рейтинги по величині власного капіталу, наприклад, “Сто найбільших банків Росії” (в той час, коли в країні діє більше 2,5 тисяч комерційних банків) що складаються ІЦ "Рейтинг”.

В складанні рейтингів виділяються два основні підходи:

1. Експертний.
2. Бухгалтерський.

Ці підходи розрізняються залежно від складу оцінюваної інформації:

1. Експертна оцінка дається на основі досвіду і кваліфікації фахівців за будь-якою доступною інформацією і аналізу як кількісних, так і якісних параметрів.

2. Бухгалтерська оцінка дається виключно на основі офіційної фінансової звітності банку і аналізу тільки кількісних показників.

В побудові підсумкового списку (рейтингу) виділяються два основні способи:

- складання єдиного рейтингу, що ранжирується по загальному балу;
- складання категорій рейтингу. усередині яких банки ранжируються за абеткою.

Експертний метод.

В процесі аналізу разом з власне економічними показниками враховується цілий ряд інших чинників:

- загальні питання по діяльності банку - засновники, статутний фонд, валюта балансу, наявні ліцензії, кореспондентські рахунки і т.д.;

- конкретні дані про роботу банку - історія створення, наявність філіалів, імідж, а також спеціальні питання, такі як: інвестиційна діяльність, фінансування капітальних вкладень, упровадження нових для російського ринку форм послуг - лізинг, факторинг і т.д.

- розрахунок аналітичних фінансових показників - ліквідність, достатність капіталу, прибутковість.

Як приклад можна розглянути принципи, закладені в методику МБО Оргбанк. Методика включає три основні етапи.

Перший етап - формальний. На ньому проходить безпосередня перевірка виконання банками вимог обмежувальних критеріїв, сформульованих для кожної групи банків. Перша обмежувальна ознака - це валюта балансу, другий - величина капіталу, третій - рівень рентабельності. Наступні найважливіші критерії - частка позикових засобів у валюті балансу, коефіцієнт термінової ліквідності. Крім того, на даному етапі проводиться первинний відбір банків по термінах діяльності і враховуються загальні обмеження по кількості банків в групі.

Другий етап - математичний. Він визначає кількісну характеристику рейтингового індексу, який обчислюється по певному набору нормативних параметрів. Всі аналізовані параметри можна умовно розділити на шість крупних напрямів:

- результуючий фінансовий показник (розраховується на основі балансових даних і розшифровок до них, дозволяє оцінити структуру і використання повернутих засобів, достатність капіталу, ступінь залежності балансу від позикових засобів, коефіцієнт достатності резервів, ліквідності і т.д.);
- показник динаміки управління фондами банку (проводиться облік і аналіз фінансових потоків з погляду їх періодичності і значності для фінансового стану);
- професіоналізм банку (враховується рівень кваліфікації кадрів, їх особисті дані);
- структура банку (кількість філіалів, кількість співробітників);
- історія банку;
- імідж банку.

Третій етап - експертний. На ньому визначається експертний показник надійності (фінансового стану комерційного банку) на основі всіх отриманих показників і інформації, публікованої у пресі або отриманої з інших джерел. В результаті банку привласнюється певна категорія відповідно до діючої класифікації.

Як приклад можна розглянути принципи, закладені в методику МБО Оргбанк. Методика включає три основні етапи.

Перший етап - формальний. На ньому проходить безпосередня перевірка виконання банками вимог обмежувальних критеріїв, сформульованих для кожної групи банків. Перша обмежувальна ознака - це валюта балансу, другий - величина капіталу, третій - рівень рентабельності. Наступні найважливіші критерії - частка позикових засобів у валюті балансу, коефіцієнт термінової ліквідності. Крім того, на даному етапі проводиться первинний відбір банків по термінах діяльності і враховуються загальні обмеження по кількості банків в групі.

Другий етап - математичний. Він визначає кількісну характеристику рейтингового індексу, який обчислюється по певному набору нормативних параметрів. Всі аналізовані параметри можна умовно розділити на шість крупних напрямів:

- результуючий фінансовий показник (розраховується на основі балансових даних і розшифровок до них, дозволяє оцінити структуру і використання повернутих засобів, достатність капіталу, ступінь залежності балансу від позикових засобів, коефіцієнт достатності резервів, ліквідності і т.д.);
- показник динаміки управління фондами банку (проводиться облік і аналіз фінансових потоків з погляду їх періодичності і значності для фінансового стану);
- професіоналізм банку (враховується рівень кваліфікації кадрів, їх особисті дані);
- структура банку (кількість філіалів, кількість співробітників);
- історія банку;
- імідж банку.

Третій етап - експертний. На ньому визначається експертний показник надійності (фінансового стану комерційного банку) на основі всіх отриманих показників і інформації, публікованої у пресі або отриманої з інших джерел. В результаті банку привласнюється певна категорія відповідно до діючої класифікації.

Точність і якість отриманих результатів багато в чому визначається компетентністю експерта, провідного аналіз. Цей чинник є визначаючим при використуванні даного методу.

Бухгалтерський підхід.

Аналіз проводиться строго на основі фінансової звітності по формалізованій схемі розрахунку коефіцієнтів і визначення загального (рейтингового) бала.

Умовно можна три основні етапи аналізу.

На першому проводиться відсів банків через “фільтри”, тобто по формальних ознаках визначаються банки, про які з високою часткою вірогідності можна сказати, що їх фінансовий стан сумнівно або достовірність звітності, що представляється, викликає велику підозру.

На другому етапі проводиться розрахунок що використовуються в методиці коефіцієнтів, що визначають співвідношення окремої статі в балансі банку.

На третьому етапі визначається підсумковий бал надійності (як правило шляхом підсумовування розрахованих коефіцієнтів, кожному з яких була додана певна питома вага).

Якість отриманого результату визначається тим, наскільки глибоко і повно оцінюється рейтингова характеристика фінансового стану банку і на скільки коректно і обгрунтовано розраховується підсумковий бал надійності.

Російські банки здійснюють також експрес-аналіз фінансового стану. Метою експрес-аналізу фінансового стану є наочна і проста оцінка фінансового стану комерційного банку і динаміки його розвитку. Експрес-аналіз проводиться в три етапи.

Підготовчий етап. Даний етап служить для підготовки фінансової інформації до розрахунку. Ця робота носить в значній мірі технічний характер. Тут проводиться візуальна і найпростіша рахункова перевірка по формальних ознаках і по суті: визначається наявність всіх необхідних форм і додатків; перевіряється валюта балансу, взаємна ув'язка показників звітних форм і контрольні співвідношення; збирається система коефіцієнтів, якнайповніші що відображає цілі аналізу, що проводиться, проводиться підготовка звітних форм.

Точність і якість отриманих результатів багато в чому визначається компетентністю експерта, провідного аналіз. Цей чинник є визначаючим при використуванні даного методу.

Бухгалтерський підхід.

Аналіз проводиться строго на основі фінансової звітності по формалізованій схемі розрахунку коефіцієнтів і визначення загального (рейтингового) бала.

Умовно можна три основні етапи аналізу.

На першому проводиться відсів банків через “фільтри”, тобто по формальних ознаках визначаються банки, про які з високою часткою вірогідності можна сказати, що їх фінансовий стан сумнівно або достовірність звітності, що представляється, викликає велику підозру.

На другому етапі проводиться розрахунок що використовуються в методиці коефіцієнтів, що визначають співвідношення окремої статі в балансі банку.

На третьому етапі визначається підсумковий бал надійності (як правило шляхом підсумовування розрахованих коефіцієнтів, кожному з яких була додана певна питома вага).

Якість отриманого результату визначається тим, наскільки глибоко і повно оцінюється рейтингова характеристика фінансового стану банку і на скільки коректно і обгрунтовано розраховується підсумковий бал надійності.

Російські банки здійснюють також експрес-аналіз фінансового стану. Метою експрес-аналізу фінансового стану є наочна і проста оцінка фінансового стану комерційного банку і динаміки його розвитку. Експрес-аналіз проводиться в три етапи.

Підготовчий етап. Даний етап служить для підготовки фінансової інформації до розрахунку. Ця робота носить в значній мірі технічний характер. Тут проводиться візуальна і найпростіша рахункова перевірка по формальних ознаках і по суті: визначається наявність всіх необхідних форм і додатків; перевіряється валюта балансу, взаємна ув'язка показників звітних форм і контрольні співвідношення; збирається система коефіцієнтів, якнайповніші що відображає цілі аналізу, що проводиться, проводиться підготовка звітних форм.

Після того, як баланс (і інші форми) підготовлений до аналізу, вибирається методика експрес-аналізу, якнайповніші відповідна меті його проведення (в даній ситуації - визначення надійності банку).

Для проведення оцінки фінансового стану (надійності) комерційного банку, при експрес-аналізі звичайно використовуються два шляхи: або структурно-коефіцієнтний аналіз (основні висновки про надійність банку робляться на основі вивчення структури балансу, а ряд коефіцієнтів служить для коректування отриманих результатів), мета балансу при даному методі аналізу настільки велика, що структурно-коефіцієнтний аналіз іноді називають методом аналізу балансу; або всі характеристики розраховуються на основі системи коефіцієнтів. Але у будь-якому випадку перед аналізом проводиться структуризація балансу - в активах і пасивах балансу формуються угруповання рахунків з однорідним економічним змістом. При цьому якість отриманих результатів залежатиме від правильності складання угруповань рахунків, що беруть участь в аналізі, і відповідності контрольних значень показників тим умовам, в яких працює банк.

Система коефіцієнтів для аналізу різних форм звітності може дещо розрізнятися, зв'язано це перш за все з тим, що неможливо коректно скласти еквівалентні поняття (угруповання рахунків), що беруть участь в розрахунку по різних формах звітності. Тому для різних форм система коефіцієнтів, що описує основні характеристики надійності, змінюється з тим, щоб якнайповніші оцінити дані характеристики.

Розрахунковий етап. На даному етапі по наявній фінансовій звітності проводиться розрахунок угруповань і коефіцієнтів.

Аналітичний етап. Цей етап є найвідповідальнішим, оскільки на ньому проводиться аналіз отриманих результатів розрахунку і дається оцінка фінансового стану банку.

Умови, в яких банку доводиться працювати на фінансовому ринку, з погляду надійності можна розділити на 3 основної групи:

1. Відносна фінансова стабільність ринку.
2. Виникнення окремих криз на фінансовому ринку.

Після того, як баланс (і інші форми) підготовлений до аналізу, вибирається методика експрес-аналізу, якнайповніші відповідна меті його проведення (в даній ситуації - визначення надійності банку).

Для проведення оцінки фінансового стану (надійності) комерційного банку, при експрес-аналізі звичайно використовуються два шляхи: або структурно-коефіцієнтний аналіз (основні висновки про надійність банку робляться на основі вивчення структури балансу, а ряд коефіцієнтів служить для коректування отриманих результатів), мета балансу при даному методі аналізу настільки велика, що структурно-коефіцієнтний аналіз іноді називають методом аналізу балансу; або всі характеристики розраховуються на основі системи коефіцієнтів. Але у будь-якому випадку перед аналізом проводиться структуризація балансу - в активах і пасивах балансу формуються угруповання рахунків з однорідним економічним змістом. При цьому якість отриманих результатів залежатиме від правильності складання угруповань рахунків, що беруть участь в аналізі, і відповідності контрольних значень показників тим умовам, в яких працює банк.

Система коефіцієнтів для аналізу різних форм звітності може дещо розрізнятися, зв'язано це перш за все з тим, що неможливо коректно скласти еквівалентні поняття (угруповання рахунків), що беруть участь в розрахунку по різних формах звітності. Тому для різних форм система коефіцієнтів, що описує основні характеристики надійності, змінюється з тим, щоб якнайповніші оцінити дані характеристики.

Розрахунковий етап. На даному етапі по наявній фінансовій звітності проводиться розрахунок угруповань і коефіцієнтів.

Аналітичний етап. Цей етап є найвідповідальнішим, оскільки на ньому проводиться аналіз отриманих результатів розрахунку і дається оцінка фінансового стану банку.

Умови, в яких банку доводиться працювати на фінансовому ринку, з погляду надійності можна розділити на 3 основної групи:

1. Відносна фінансова стабільність ринку.
2. Виникнення окремих криз на фінансовому ринку.

3. Системна криза фінансового ринку.

Відповідно результатам аналізу може бути характеристика банку як:

- здатного працювати без збоїв в будь-якій кризовій ситуації;
- здатного протистояти окремим видам ризиків (кризовим проявам ринку);
- здатність працювати тільки на стабільному фінансовому ринку, при цьому будь-який збій в роботі може стати причиною кризи і банкрутства банку.

Оскільки єство експрес-аналізу полягає у відборі мінімально допустимої кількості найістотніших і порівняно нескладних в численні показників, то в результаті його проведення достатньо точно можна визначити фінансове положення банку як абсолютно надійне, або - саме проблемне. Для оцінки ж здатності банку протистояти окремим видам ризиків, слід додатково проводити аналіз фінансового стану, що більш деталізується. Проте необхідно відзначити, що для професіоналів навіть такий, наближений аналіз дозволяє скласти більш розгорнену картину фінансового стану банку. Для визначення найбільшої надійності або проблеми банку, коефіцієнти, що використовуються в аналізі, мають два контрольні значення: допустиме і критичне.

Причому як допустиме вибирається таке значення показника, яке характеризує банк як здатний справитися з будь-якими утрудненнями в роботі, спираючись тільки на ϵ в його розпорядженні ресурси, тобто не привертаючи ресурсів з фінансового ринку.

Критичне значення показника характеризує роботу банку як нестійке навіть при кон'юктурі ринку, що сприятливо складається.

Якщо отриманий результат укладається в допустиме значення, то характеристика надійності, описувана даним коефіцієнтом, відповідає стану "абсолютної надійності банку".

Якщо отриманий результат знаходиться між допустимим і критичним значеннями, то це значить, банк не в змозі чинити опір певним видам ризиків і в деяких ситуаціях у нього можуть виникнути серйозні проблеми, що спричиняють за собою збої в роботі.

3. Системна криза фінансового ринку.

Відповідно результатам аналізу може бути характеристика банку як:

- здатного працювати без збоїв в будь-якій кризовій ситуації;
- здатного протистояти окремим видам ризиків (кризовим проявам ринку);
- здатність працювати тільки на стабільному фінансовому ринку, при цьому будь-який збій в роботі може стати причиною кризи і банкрутства банку.

Оскільки єство експрес-аналізу полягає у відборі мінімально допустимої кількості найістотніших і порівняно нескладних в численні показників, то в результаті його проведення достатньо точно можна визначити фінансове положення банку як абсолютно надійне, або - саме проблемне. Для оцінки ж здатності банку протистояти окремим видам ризиків, слід додатково проводити аналіз фінансового стану, що більш деталізується. Проте необхідно відзначити, що для професіоналів навіть такий, наближений аналіз дозволяє скласти більш розгорнену картину фінансового стану банку. Для визначення найбільшої надійності або проблеми банку, коефіцієнти, що використовуються в аналізі, мають два контрольні значення: допустиме і критичне.

Причому як допустиме вибирається таке значення показника, яке характеризує банк як здатний справитися з будь-якими утрудненнями в роботі, спираючись тільки на ϵ в його розпорядженні ресурси, тобто не привертаючи ресурсів з фінансового ринку.

Критичне значення показника характеризує роботу банку як нестійке навіть при кон'юктурі ринку, що сприятливо складається.

Якщо отриманий результат укладається в допустиме значення, то характеристика надійності, описувана даним коефіцієнтом, відповідає стану "абсолютної надійності банку".

Якщо отриманий результат знаходиться між допустимим і критичним значеннями, то це значить, банк не в змозі чинити опір певним видам ризиків і в деяких ситуаціях у нього можуть виникнути серйозні проблеми, що спричиняють за собою збої в роботі.

Якщо ж отриманий результат розрахунку нижче за критичне значення, то банк проводить дуже ризиковану політику і може при будь-якій ситуації на ринку опинитися в дуже складному фінансовому положенні.

Для отримання загальної оцінки надійності банку проводиться порівняльний аналіз розрахунку окремих коефіцієнтів і на його основі робиться попередній висновок про надійність банку:

- абсолютна надійність;
- відносна надійність;
- сумнівна надійність.

Як вже наголошувалося, висновок про надійність банку і інші характеристики його конкурентоспроможності не можна засновувати тільки на результатах фінансової звітності, тим більше на результатах експрес-методик.

Тому отримані результати розрахунків повинні бути доповнені інформацією про платіжну дисципліну в банку, про його роботу в кризових ситуаціях, компетентності керівництва, складі його засновників, спектрі його діяльності, іміджі на фінансовому ринку і іншою подібною інформацією.

На основі результатів експрес-аналізу визначається доцільність і необхідність проведення більш детального аналізу (можливо по окремих характеристиках фінансового стану банку).

Мета аналізу, що деталізується, - більш докладна, всебічна оцінка фінансового стану банку як за даний період, так і на перспективу. Він конкретизує і доповнює результати експрес-аналізу. При цьому ступінь деталізації залежить від бажання аналітика.

В загальному вигляді аналіз фінансового стану, що деталізується, включає наступні етапи:

1. Підготовка до аналізу (попередній етап): характеристика напрямів діяльності банку; перевірка правильності оформлення фінансових документів; перевірка балансу на достовірність; перевірка дотримання обов'язкових нормативів Центрального банку РФ; перевірка загальної фінансової звітності; уточнення схеми аналізу (структура і коефіцієнти); уточнення критеріїв оцінки.

Якщо ж отриманий результат розрахунку нижче за критичне значення, то банк проводить дуже ризиковану політику і може при будь-якій ситуації на ринку опинитися в дуже складному фінансовому положенні.

Для отримання загальної оцінки надійності банку проводиться порівняльний аналіз розрахунку окремих коефіцієнтів і на його основі робиться попередній висновок про надійність банку:

- абсолютна надійність;
- відносна надійність;
- сумнівна надійність.

Як вже наголошувалося, висновок про надійність банку і інші характеристики його конкурентоспроможності не можна засновувати тільки на результатах фінансової звітності, тим більше на результатах експрес-методик.

Тому отримані результати розрахунків повинні бути доповнені інформацією про платіжну дисципліну в банку, про його роботу в кризових ситуаціях, компетентності керівництва, складі його засновників, спектрі його діяльності, іміджі на фінансовому ринку і іншою подібною інформацією.

На основі результатів експрес-аналізу визначається доцільність і необхідність проведення більш детального аналізу (можливо по окремих характеристиках фінансового стану банку).

Мета аналізу, що деталізується, - більш докладна, всебічна оцінка фінансового стану банку як за даний період, так і на перспективу. Він конкретизує і доповнює результати експрес-аналізу. При цьому ступінь деталізації залежить від бажання аналітика.

В загальному вигляді аналіз фінансового стану, що деталізується, включає наступні етапи:

1. Підготовка до аналізу (попередній етап): характеристика напрямів діяльності банку; перевірка правильності оформлення фінансових документів; перевірка балансу на достовірність; перевірка дотримання обов'язкових нормативів Центрального банку РФ; перевірка загальної фінансової звітності; уточнення схеми аналізу (структура і коефіцієнти); уточнення критеріїв оцінки.

2. Розрахунок показників по фінансовій звітності (розрахунковий етап):

- Структура балансу: структура бруutto; структура нетто; аналітична структура.

- Аналітичні коефіцієнти: достатність капіталу; якість активів; ділова активність; фінансова стабільність; прибутковість (прибутковість); ліквідність.

3. Оцінка результатів аналізу (аналітичний етап), з написанням аналітичного висновку про фінансовий стан банку.

На попередньому етапі проводиться підготовка звітності до подальшої аналітичної роботи: оцінюється правильність складання і достовірність наданих даних, структуруються окремі статті активу і пасиву балансу, звіту про прибутки і збитки, аналітичних таблиць, окремих нормативних показників. Далі на основі структурованої первинної інформації проводиться вибір абсолютних і відносних показників, що характеризують ту або іншу сторону фінансового стану банку, і визначається порядок їх розрахунку. Потім всі показники групуються в аналітичні таблиці по напрямках досліджень, що проводяться.

Розрахунковий етап включає визначення вигляду і необхідного числа аналітичних таблиць, вибір методів аналізу, форм відображення динаміки і структури досліджуваних показників, проведення необхідних розрахунків.

На заключному (аналітичному) етапі аналізу проводиться опис отриманих результатів розрахунку, робляться висновки, готуються аналітичні записки, коментарі, доклади про фінансовий стан, надійність, конкурентоспроможність банку.

4.3. Удосконалення системи оцінки конкурентоспроможності комерційного банку

Посилення конкурентної боротьби між вітчизняними та зарубіжними банками об'єктивно зумовлює потребу в розвитку системи рейтингової оцінки функціонування банків та створення незалежних авторитетних інститутів, які б здійснювали таку оцінку и користувалися довірою клієнтів.

2. Розрахунок показників по фінансовій звітності (розрахунковий етап):

- Структура балансу: структура бруutto; структура нетто; аналітична структура.

- Аналітичні коефіцієнти: достатність капіталу; якість активів; ділова активність; фінансова стабільність; прибутковість (прибутковість); ліквідність.

3. Оцінка результатів аналізу (аналітичний етап), з написанням аналітичного висновку про фінансовий стан банку.

На попередньому етапі проводиться підготовка звітності до подальшої аналітичної роботи: оцінюється правильність складання і достовірність наданих даних, структуруються окремі статті активу і пасиву балансу, звіту про прибутки і збитки, аналітичних таблиць, окремих нормативних показників. Далі на основі структурованої первинної інформації проводиться вибір абсолютних і відносних показників, що характеризують ту або іншу сторону фінансового стану банку, і визначається порядок їх розрахунку. Потім всі показники групуються в аналітичні таблиці по напрямках досліджень, що проводяться.

Розрахунковий етап включає визначення вигляду і необхідного числа аналітичних таблиць, вибір методів аналізу, форм відображення динаміки і структури досліджуваних показників, проведення необхідних розрахунків.

На заключному (аналітичному) етапі аналізу проводиться опис отриманих результатів розрахунку, робляться висновки, готуються аналітичні записки, коментарі, доклади про фінансовий стан, надійність, конкурентоспроможність банку.

4.3. Удосконалення системи оцінки конкурентоспроможності комерційного банку

Посилення конкурентної боротьби між вітчизняними та зарубіжними банками об'єктивно зумовлює потребу в розвитку системи рейтингової оцінки функціонування банків та створення незалежних авторитетних інститутів, які б здійснювали таку оцінку и користувалися довірою клієнтів.

Враховуючи актуальність питання, запропоновано методологію та методику проведення комплексної оцінки діяльності банків на базі оригінального підходу, в основі якого лежить не лише використання для аналітичних цілей доступної статистичної інформації, а й доцільність характеристики банків за особливими критеріями.

Основними принципами створення публічної системи комплексної оцінки (ПУСКО) конкурентоспроможності та діяльності банків є:

- комплексність – проведення різнобічного аналізу діяльності банку;
- об'єктивність і прозорість – використання визначеного набору показників і зрозумілого алгоритму інтерпретації розрахованих даних;
- публічність – використання лише публічних джерел інформації.

Вивчення методологічних особливостей та досвіду застосування рейтингових систем свідчить про те, що побудова ПУСКО найбільше відповідає задекларованим принципам рейтингової системи CAMEL. При створенні ПУСКО запозичено парадигму CAMEL:

- діяльність банку оцінюється за п'ятьма напрямками, причому за кожним із них розраховується єдина оцінка як середньоарифметичне оцінок проаналізованих коефіцієнтів;

- оцінювання проводиться за п'ятибальною шкалою від 1 бала (найкраща оцінка) до 5 (найгірша);

- розраховується узагальнююча (агрегована) комплексна оцінка.

Разом з тим деякі особливості системи CAMEL не відповідають принципам публічності та об'єктивності. А саме:

- необхідність використання інформації, яка є банківською таємницею і не підлягає оприлюдненню;

- аморфність (розмитість) інформаційної моделі, оскільки для неї характерні відсутність жорсткої регламентації системи показників та цілковита невизначеність методики оцінки менеджменту банку.

Отже, постає питання розробки методології публічної системи комплексної оцінки діяльності банку на основі нової інформаційної моделі (рис. 4.2.).

Враховуючи актуальність питання, запропоновано методологію та методику проведення комплексної оцінки діяльності банків на базі оригінального підходу, в основі якого лежить не лише використання для аналітичних цілей доступної статистичної інформації, а й доцільність характеристики банків за особливими критеріями.

Основними принципами створення публічної системи комплексної оцінки (ПУСКО) конкурентоспроможності та діяльності банків є:

- комплексність – проведення різнобічного аналізу діяльності банку;
- об'єктивність і прозорість – використання визначеного набору показників і зрозумілого алгоритму інтерпретації розрахованих даних;
- публічність – використання лише публічних джерел інформації.

Вивчення методологічних особливостей та досвіду застосування рейтингових систем свідчить про те, що побудова ПУСКО найбільше відповідає задекларованим принципам рейтингової системи CAMEL. При створенні ПУСКО запозичено парадигму CAMEL:

- діяльність банку оцінюється за п'ятьма напрямками, причому за кожним із них розраховується єдина оцінка як середньоарифметичне оцінок проаналізованих коефіцієнтів;

- оцінювання проводиться за п'ятибальною шкалою від 1 бала (найкраща оцінка) до 5 (найгірша);

- розраховується узагальнююча (агрегована) комплексна оцінка.

Разом з тим деякі особливості системи CAMEL не відповідають принципам публічності та об'єктивності. А саме:

- необхідність використання інформації, яка є банківською таємницею і не підлягає оприлюдненню;

- аморфність (розмитість) інформаційної моделі, оскільки для неї характерні відсутність жорсткої регламентації системи показників та цілковита невизначеність методики оцінки менеджменту банку.

Отже, постає питання розробки методології публічної системи комплексної оцінки діяльності банку на основі нової інформаційної моделі (рис. 4.2.).

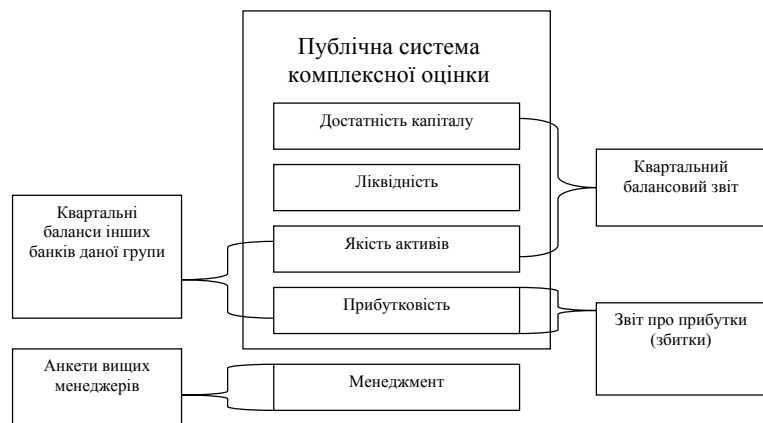

Рисунок 4.2. Інформаційна модель публічної системи комплексної оцінки банку

Нова інформаційна модель має дві істотні відмінності порівняно з системою CAMEL: використовуються лише публічні джерела інформації (стаття 70 Закону України „Про банки і банківську діяльність”), а конкурентний напрям оцінювання діяльності банку прив’язується до певних джерел інформації (передбачається визначення сталого набору коефіцієнтів за кожним напрямом оцінки).

Баланс, звіт про прибутки (збитки) та анкета надаються банками чотири рази на рік протягом наступного за звітним кварталом місяця. Така періодичність надання фінансової звітності є мінімально достатньою для ефективного функціонування розробленої системи.

У системі ПУСКО використано 14 показників та ряд параметрів для оцінки рівня конкурентоспроможності (табл. 4.1.).

Рисунок 4.2. Інформаційна модель публічної системи комплексної оцінки банку

Нова інформаційна модель має дві істотні відмінності порівняно з системою CAMEL: використовуються лише публічні джерела інформації (стаття 70 Закону України „Про банки і банківську діяльність”), а конкурентний напрям оцінювання діяльності банку прив’язується до певних джерел інформації (передбачається визначення сталого набору коефіцієнтів за кожним напрямом оцінки).

Баланс, звіт про прибутки (збитки) та анкета надаються банками чотири рази на рік протягом наступного за звітним кварталом місяця. Така періодичність надання фінансової звітності є мінімально достатньою для ефективного функціонування розробленої системи.

У системі ПУСКО використано 14 показників та ряд параметрів для оцінки рівня конкурентоспроможності (табл. 4.1.).

Таблиця 4.1.

Система показників ПУСКО

№	Показники	Теоретичний рівень показника, %	
		Оптимальний	Задовільний
Достатність капіталу			
1	Кк1 = сукупний капітал / загальні активи, зважені на ризик – резерви за активними операціями	-	Не менше 8
2	Кк2 = сукупний капітал / середня величина пасивів	11-14	-
3	Кк3 = чистий капітал / сукупний капітал	50-100	-
4	Кк4 = статутний капітал / сукупний капітал	15-50	-
Якість активів			
5	Ка1 = кредитний портфель / загальні чисті активи	65-70	-
6	Ка2 = високоліквідні активи / робочі активи	-	Не менше 15
7	Ка3 = резерви під активні операції / загальні чисті активи	Розраховується на основі фактичних даних	
Дохідність			
8	Кд1 = балансовий прибуток / середня величина чистих активів	Розраховується на основі фактичних даних	
9	Кд2 = балансовий прибуток / сукупний капітал	Розраховується на основі фактичних даних	
10	Кд3 = адміністративні витрати + витрати на персонал / загальні чисті активи	Розраховується на основі фактичних даних	
11	Кд4 = чистий процентний дохід / середня величина чистих активів	Розраховується на основі фактичних даних	
Ліквідність			
12	Кл1 = основні депозити / загальна сума депозитів	24,5-27,5	-
13	Кл2 = кредити, отримані на міжбанку/ загальна сума зобов'язань	16-26	-
14	Кл3 = високоліквідні активи / поточні зобов'язання	-	Не менше 20

Головний критерій підбору показників – можливість розрахунку на основі синтетичних рахунків „Квартального балансу” або на основі узагальнюючих показників „Квартального звіту про прибутки та збитки”. Щодо більшості показників (9 із 14) висувалася вимога наявності теоретично обґрунтованого оптимального (найкращого) або мінімально можливого (задовільного) критеріального значення (інтервалу) показника. Також всі показники відбиралися як чинники, які характеризують конкурентоспроможність банку.

Щодо кожного показника розраховуються критеріальні рівні, за якими розрахункові значення співвідносяться с5-бальною шкалою. Для розрахунку показників застосовано синтез двох методів: формально-логічного та рівномірного розподілу параметрів (табл. 4.2.).

Таблиця 4.1.

Система показників ПУСКО

№	Показники	Теоретичний рівень показника, %	
		Оптимальний	Задовільний
Достатність капіталу			
1	Кк1 = сукупний капітал / загальні активи, зважені на ризик – резерви за активними операціями	-	Не менше 8
2	Кк2 = сукупний капітал / середня величина пасивів	11-14	-
3	Кк3 = чистий капітал / сукупний капітал	50-100	-
4	Кк4 = статутний капітал / сукупний капітал	15-50	-
Якість активів			
5	Ка1 = кредитний портфель / загальні чисті активи	65-70	-
6	Ка2 = високоліквідні активи / робочі активи	-	Не менше 15
7	Ка3 = резерви під активні операції / загальні чисті активи	Розраховується на основі фактичних даних	
Дохідність			
8	Кд1 = балансовий прибуток / середня величина чистих активів	Розраховується на основі фактичних даних	
9	Кд2 = балансовий прибуток / сукупний капітал	Розраховується на основі фактичних даних	
10	Кд3 = адміністративні витрати + витрати на персонал / загальні чисті активи	Розраховується на основі фактичних даних	
11	Кд4 = чистий процентний дохід / середня величина чистих активів	Розраховується на основі фактичних даних	
Ліквідність			
12	Кл1 = основні депозити / загальна сума депозитів	24,5-27,5	-
13	Кл2 = кредити, отримані на міжбанку/ загальна сума зобов'язань	16-26	-
14	Кл3 = високоліквідні активи / поточні зобов'язання	-	Не менше 20

Головний критерій підбору показників – можливість розрахунку на основі синтетичних рахунків „Квартального балансу” або на основі узагальнюючих показників „Квартального звіту про прибутки та збитки”. Щодо більшості показників (9 із 14) висувалася вимога наявності теоретично обґрунтованого оптимального (найкращого) або мінімально можливого (задовільного) критеріального значення (інтервалу) показника. Також всі показники відбиралися як чинники, які характеризують конкурентоспроможність банку.

Щодо кожного показника розраховуються критеріальні рівні, за якими розрахункові значення співвідносяться с5-бальною шкалою. Для розрахунку показників застосовано синтез двох методів: формально-логічного та рівномірного розподілу параметрів (табл. 4.2.).

Таблиця 4.2.

Критеріальні рівні для показників ПУСКО

Показники	Шкала відповідальності критеріальним рівням показника, %				
	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
Кк1	Більше 16	12-16	8-12	4-8	Менше 4
Кк2	11-14	9,5-11 U U 14-15,5	8-9,5 U U 15,5-17		
Кк3	62,5-87,5	50-62 U U 87,5-100	25-50	0-25	Менше 0
Кк4	23,75-41,25	15-23,75 U U 41,25-50	6,25-15 U U 50-58,75	6,25-15 U U 58,75-76,25	76,25-100 U U 0-6
Ка1	65-70	60-65 U U 25-30	55-60 U U 75-80	55-60 U U 80-85	0-50 U U 85-100
Ка2	20-25	15-20 U U 25-30	10-15 U U 30-35	5-10 U U 35-40	0-5 U U 40-100
Ка3	Розраховується на основі фактичних даних				
Кл1	24,5-27,5	23-24,5 U U 27,5-29	21,5-23 U U 29-30,5	20-21 U U 30,5-32	20-18,15 U U 32-35
Кл2	16-26	11-16 U U 26-31	6-11 U U 31-36	1-6 U U 36-41	0-1 U U 46-100
Кл3	30-100	25-30	20-25	15-20	0-15

Кожен із цих показників має теоретично обґрунтований рівень значень: оптимальний або мінімально можливий, якому, за формально-логічним методом, присвоюється значення 1 або 3 бали відповідно. Далі проводиться рівномірний (пропорційний) розподіл параметра для розрахунку його значень стосовно всіх інших бальних оцінок. Метод рівномірного розподілу параметра обрано з огляду на його простоту і поширеність при математичному описі найрізноманітніших процесів та явищ. Порівняння критеріальних рівнів деяких показників системи CAMEL (коефіцієнт сукупного капіталу, зважений агрегований показник якості активів) з гіпотетичним рівномірним розподілом цих показників (через механізм середньоквадратичного відхилення) свідчить про допустимість використання такого розподілу. Для 7 з 9 показників побудовано двосторонні критеріальні інтервали, що зумовлено особливостями оцінки значень цих показників.

Для побудови критеріальних рівнів 5 показників (прибутковості активів, прибутковості капіталу, величини процентної маржі, рівня формування резервів під активні операції та рівня витратності діяльності) використано метод встановлення критеріальних рівнів на основі фактичного рівня відповідальних показників для певної групи банків за досліджувальний період. Використано саме цей метод з огляду на те, що оптимальні або задовільні значення для даної групи

Таблиця 4.2.

Критеріальні рівні для показників ПУСКО

Показники	Шкала відповідальності критеріальним рівням показника, %				
	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
Кк1	Більше 16	12-16	8-12	4-8	Менше 4
Кк2	11-14	9,5-11 U U 14-15,5	8-9,5 U U 15,5-17		
Кк3	62,5-87,5	50-62 U U 87,5-100	25-50	0-25	Менше 0
Кк4	23,75-41,25	15-23,75 U U 41,25-50	6,25-15 U U 50-58,75	6,25-15 U U 58,75-76,25	76,25-100 U U 0-6
Ка1	65-70	60-65 U U 25-30	55-60 U U 75-80	55-60 U U 80-85	0-50 U U 85-100
Ка2	20-25	15-20 U U 25-30	10-15 U U 30-35	5-10 U U 35-40	0-5 U U 40-100
Ка3	Розраховується на основі фактичних даних				
Кл1	24,5-27,5	23-24,5 U U 27,5-29	21,5-23 U U 29-30,5	20-21 U U 30,5-32	20-18,15 U U 32-35
Кл2	16-26	11-16 U U 26-31	6-11 U U 31-36	1-6 U U 36-41	0-1 U U 46-100
Кл3	30-100	25-30	20-25	15-20	0-15

Кожен із цих показників має теоретично обґрунтований рівень значень: оптимальний або мінімально можливий, якому, за формально-логічним методом, присвоюється значення 1 або 3 бали відповідно. Далі проводиться рівномірний (пропорційний) розподіл параметра для розрахунку його значень стосовно всіх інших бальних оцінок. Метод рівномірного розподілу параметра обрано з огляду на його простоту і поширеність при математичному описі найрізноманітніших процесів та явищ. Порівняння критеріальних рівнів деяких показників системи CAMEL (коефіцієнт сукупного капіталу, зважений агрегований показник якості активів) з гіпотетичним рівномірним розподілом цих показників (через механізм середньоквадратичного відхилення) свідчить про допустимість використання такого розподілу. Для 7 з 9 показників побудовано двосторонні критеріальні інтервали, що зумовлено особливостями оцінки значень цих показників.

Для побудови критеріальних рівнів 5 показників (прибутковості активів, прибутковості капіталу, величини процентної маржі, рівня формування резервів під активні операції та рівня витратності діяльності) використано метод встановлення критеріальних рівнів на основі фактичного рівня відповідальних показників для певної групи банків за досліджувальний період. Використано саме цей метод з огляду на те, що оптимальні або задовільні значення для даної групи

показників важко описати теоретично – вони істотно корелюють із макроекономічними (кон'юнктурними) факторами. Застосування методу визначення критеріальних рівнів на основі фактичного рівня відповідних показників передбачає поділ банків на групи за величиною їх активів. За цим методом середня величина 15% найкращих показників відповідає 1 балу, наступні 30% - 2 балам, інші 30% - 3 балам, 15% - 4 балам, решта 10% - 5 балам. Усі показники кожної групи банків оцінюються за емпіричними (фактичними) даними їх діяльності у певному періоді.

Функціональним призначенням системи ПУСКО є оцінка універсальних банківських установ. Обмеження об'єкта дослідження універсальними грошово-кредитними установами зумовлено підбором коефіцієнтів та особливостями встановлення критеріальних рівнів оцінки розрахованих значень. Аналіз спеціалізованих банків можливий за умови адаптації набору коефіцієнтів та встановлення специфічних критеріальних рівнів, які можуть відрізнятися від загальноприйнятих теоретичних значень.

У якості доповнення системи оцінювальних показників виступає конкурентоспроможність бренду. В основу визначення конкурентоспроможності бренду покладено особливості організації і функціонування системи банківського бренд-маркетингу, що залежить від результативності дій та кваліфікації.

Менеджмент оцінюється за допомогою анкетування. Оцінці підлягають лише керівники банку (особи, зазначені в частині першій статті 42 Закону України „Про банки і банківську діяльність”). Оцінювати менеджерів середньої та низової ланки недоцільно, оскільки вони не мають достатніх повноважень для впливу на стратегію діяльності банківської установи.

Передбачається щоквартальне анкетування визначеного кола робітників банку з метою з'ясування об'єктивної інформації щодо їх кваліфікаційного рівня, моральних засад, управлінських якостей тощо. Індивідуальні результати анкетування є таємницею, оприлюднюються лише загальна (агрегована) оцінка менеджменту банку.

показників важко описати теоретично – вони істотно корелюють із макроекономічними (кон'юнктурними) факторами. Застосування методу визначення критеріальних рівнів на основі фактичного рівня відповідних показників передбачає поділ банків на групи за величиною їх активів. За цим методом середня величина 15% найкращих показників відповідає 1 балу, наступні 30% - 2 балам, інші 30% - 3 балам, 15% - 4 балам, решта 10% - 5 балам. Усі показники кожної групи банків оцінюються за емпіричними (фактичними) даними їх діяльності у певному періоді.

Функціональним призначенням системи ПУСКО є оцінка універсальних банківських установ. Обмеження об'єкта дослідження універсальними грошово-кредитними установами зумовлено підбором коефіцієнтів та особливостями встановлення критеріальних рівнів оцінки розрахованих значень. Аналіз спеціалізованих банків можливий за умови адаптації набору коефіцієнтів та встановлення специфічних критеріальних рівнів, які можуть відрізнятися від загальноприйнятих теоретичних значень.

У якості доповнення системи оцінювальних показників виступає конкурентоспроможність бренду. В основу визначення конкурентоспроможності бренду покладено особливості організації і функціонування системи банківського бренд-маркетингу, що залежить від результативності дій та кваліфікації.

Менеджмент оцінюється за допомогою анкетування. Оцінці підлягають лише керівники банку (особи, зазначені в частині першій статті 42 Закону України „Про банки і банківську діяльність”). Оцінювати менеджерів середньої та низової ланки недоцільно, оскільки вони не мають достатніх повноважень для впливу на стратегію діяльності банківської установи.

Передбачається щоквартальне анкетування визначеного кола робітників банку з метою з'ясування об'єктивної інформації щодо їх кваліфікаційного рівня, моральних засад, управлінських якостей тощо. Індивідуальні результати анкетування є таємницею, оприлюднюються лише загальна (агрегована) оцінка менеджменту банку.

4.4. Апробація нової системи оцінки конкурентоспроможності в умовах комерційного банку

Апробацію ПУСКО проведено на основі аналізу конкурентоспроможності групи найбільших банків за класифікацією НБУ. Саме ці банки були й залишаються основою банківської системи України. Питома вага їх активів у загальних активах вітчизняних банків протягом останніх років коливалася в межах 50-60%; приблизно в цих межах коливаються також інші балансові показники (кредитний портфель, зобов'язання, залишки на поточних рахунках суб'єктів господарювання, депозити фізичних осіб тощо).

Етапи розрахунку оцінки банків за системою ПУСКО відображено на рис. 4.3.

При створенні інформаційної бази використовувалися публічні джерела (газети „Урядовий кур'єр” та „Голос України”) та деякі додаткові джерела інформації.

Рисунок 4.3. Етапи розрахунку рейтингової оцінки за системою ПУСКО

4.4. Апробація нової системи оцінки конкурентоспроможності в умовах комерційного банку

Апробацію ПУСКО проведено на основі аналізу конкурентоспроможності групи найбільших банків за класифікацією НБУ. Саме ці банки були й залишаються основою банківської системи України. Питома вага їх активів у загальних активах вітчизняних банків протягом останніх років коливалася в межах 50-60%; приблизно в цих межах коливаються також інші балансові показники (кредитний портфель, зобов'язання, залишки на поточних рахунках суб'єктів господарювання, депозити фізичних осіб тощо).

Етапи розрахунку оцінки банків за системою ПУСКО відображено на рис. 4.3.

При створенні інформаційної бази використовувалися публічні джерела (газети „Урядовий кур'єр” та „Голос України”) та деякі додаткові джерела інформації.

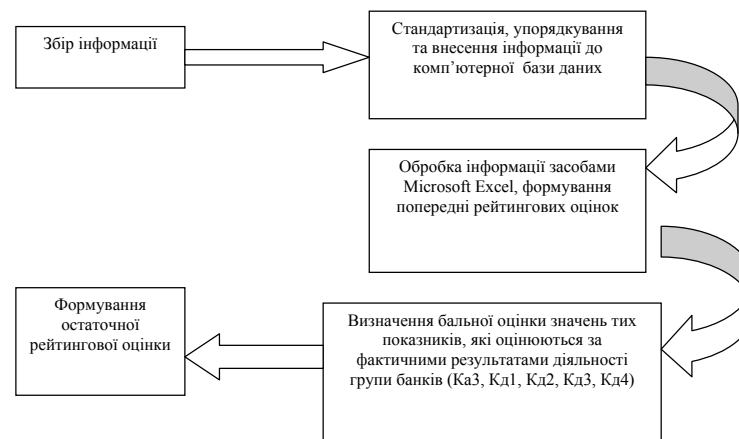

Рисунок 4.3. Етапи розрахунку рейтингової оцінки за системою ПУСКО

В табл. 4.3. та 4.4 наведено перелік банків, що отримали найвищі оцінки за окремими напрямками дослідження. З етичних міркувань результати дослідження оприлюднені з використанням умовних позначень банківських установ.

Таблиця 4.3.

Банківські установи, що отримали найвищі оцінки за окремими напрямками на першому етапі дослідження

За достатністю капіталу	Бал	За якістю активів	Бал	За дохідністю (ефективністю)	Бал	За ліквідністю	Бал
Банк Д	1,25	Банк Г	2,00	Банк Б	1,75	Банк Б	1,67
Банк А	1,50	Банк А	2,33	Банк К	2,25	Банк А	2,00
		Банк З	2,23	Банк В	2,25		

Таблиця 4.4.

Банківські установи, що отримали найвищі оцінки за окремими напрямками на другому етапі дослідження

За достатністю капіталу	Бал	За якістю активів	Бал	За дохідністю (ефективністю)	Бал	За ліквідністю	Бал
Банк А	1,50	Банк А	1,67	Банк К	1,50	Банк Б	1,33
Банк К	1,75	Банк Н	2,00	Банк А	1,75	Банк А	2,00
Банк Д	1,75	Банк Г	2,00	Банк Г	2,25	Банк В	2,00

Як впливає з даних табл. 4.3., Банк А (за умова дослідження це ЗАТ КБ „Приватбанк”) найчастіше (за трьома напрямками оцінювання) входив до групи найкращих: він лідував за достатністю капіталу, якістю активів і ліквідністю. Банк Б за результатами першого етапу став кращим системним українським банком за ефективністю діяльності і ліквідністю. Інші 5 банків – Банк Д, Банк Г, Банк З, Банк К та Банк В – входили до групи лідерів за одним напрямом, що аналізується за системою ПУСКО.

За результатами аналізу діяльності банківських установ на другому етапі дослідження Банк А входив до трійки кращих банків за всіма напрямками, які оцінюються за системою ПУСКО (табл. 4.4.). Банк К та Банк Г також зміцнили позиції у групі найбільших банків і лідували за двома напрямками оцінювання.

В табл. 4.3. та 4.4 наведено перелік банків, що отримали найвищі оцінки за окремими напрямками дослідження. З етичних міркувань результати дослідження оприлюднені з використанням умовних позначень банківських установ.

Таблиця 4.3.

Банківські установи, що отримали найвищі оцінки за окремими напрямками на першому етапі дослідження

За достатністю капіталу	Бал	За якістю активів	Бал	За дохідністю (ефективністю)	Бал	За ліквідністю	Бал
Банк Д	1,25	Банк Г	2,00	Банк Б	1,75	Банк Б	1,67
Банк А	1,50	Банк А	2,33	Банк К	2,25	Банк А	2,00
		Банк З	2,23	Банк В	2,25		

Таблиця 4.4.

Банківські установи, що отримали найвищі оцінки за окремими напрямками на другому етапі дослідження

За достатністю капіталу	Бал	За якістю активів	Бал	За дохідністю (ефективністю)	Бал	За ліквідністю	Бал
Банк А	1,50	Банк А	1,67	Банк К	1,50	Банк Б	1,33
Банк К	1,75	Банк Н	2,00	Банк А	1,75	Банк А	2,00
Банк Д	1,75	Банк Г	2,00	Банк Г	2,25	Банк В	2,00

Як впливає з даних табл. 4.3., Банк А (за умова дослідження це ЗАТ КБ „Приватбанк”) найчастіше (за трьома напрямками оцінювання) входив до групи найкращих: він лідував за достатністю капіталу, якістю активів і ліквідністю. Банк Б за результатами першого етапу став кращим системним українським банком за ефективністю діяльності і ліквідністю. Інші 5 банків – Банк Д, Банк Г, Банк З, Банк К та Банк В – входили до групи лідерів за одним напрямом, що аналізується за системою ПУСКО.

За результатами аналізу діяльності банківських установ на другому етапі дослідження Банк А входив до трійки кращих банків за всіма напрямками, які оцінюються за системою ПУСКО (табл. 4.4.). Банк К та Банк Г також зміцнили позиції у групі найбільших банків і лідували за двома напрямками оцінювання.

Банк Б послабив свої позиції і втратив лідерство щодо ефективності діяльності, хоча залишався лідером за рівнем ліквідності. Банк Д продовжував посідати чільне місце серед найкращих банків за достатністю капіталу. Банк Н увійшов до числа лідерів завдяки якості активів.

За допомогою таблиці 4.5. пропонується визначити, за якими напрямками оцінювання банки отримували кращі оцінки, а за якими – гірші. Загальна кількість балів за тим чи іншим напрямком оцінювання не має аналітичного змісту і слугує лише технічним інструментом аналізу.

Таблиця 4.5.

Відхилення оцінок за окремими напрямками дослідження
за системою ПУСКО

Напрямок оцінювання	Загальна кількість балів		Відхилення
	Перший етап	Другий етап	
Достатність капіталу	23,50	22,25	-1,25
Якість активів	29,33	28,34	-0,99
Дохідність (ефективність)	28,00	26,25	-1,75
Ліквідність	27,65	25,32	-2,33

За даними табл. 4.5. можна зробити такі висновки:

- за результатами першого етапу дослідження найвищі оцінки системні банки мали за достатністю капіталу, а найнижчі – за якістю активів; по результатам другого етапу зазначена тенденція зберігалася;

- на другому етапі банки найдинамічніше поліпшували свою ліквідність (у середньому 0,233 бала кожен банк) та найменш динамічно – якість активів (у середньому на 0,099 бала кожен банк);

- на другому етапі дослідження системні українські банки поліпшили оцінки за всіма напрямками, що аналізуються за системою ПУСКО.

В табл. 4.6. та 4.7. надано остаточні результати дослідження.

Банк Б послабив свої позиції і втратив лідерство щодо ефективності діяльності, хоча залишався лідером за рівнем ліквідності. Банк Д продовжував посідати чільне місце серед найкращих банків за достатністю капіталу. Банк Н увійшов до числа лідерів завдяки якості активів.

За допомогою таблиці 4.5. пропонується визначити, за якими напрямками оцінювання банки отримували кращі оцінки, а за якими – гірші. Загальна кількість балів за тим чи іншим напрямком оцінювання не має аналітичного змісту і слугує лише технічним інструментом аналізу.

Таблиця 4.5.

Відхилення оцінок за окремими напрямками дослідження
за системою ПУСКО

Напрямок оцінювання	Загальна кількість балів		Відхилення
	Перший етап	Другий етап	
Достатність капіталу	23,50	22,25	-1,25
Якість активів	29,33	28,34	-0,99
Дохідність (ефективність)	28,00	26,25	-1,75
Ліквідність	27,65	25,32	-2,33

За даними табл. 4.5. можна зробити такі висновки:

- за результатами першого етапу дослідження найвищі оцінки системні банки мали за достатністю капіталу, а найнижчі – за якістю активів; по результатам другого етапу зазначена тенденція зберігалася;

- на другому етапі банки найдинамічніше поліпшували свою ліквідність (у середньому 0,233 бала кожен банк) та найменш динамічно – якість активів (у середньому на 0,099 бала кожен банк);

- на другому етапі дослідження системні українські банки поліпшили оцінки за всіма напрямками, що аналізуються за системою ПУСКО.

В табл. 4.6. та 4.7. надано остаточні результати дослідження.

Таблиця 4.6.

Рейтинг банків за результатами першого етапу дослідження

№	Банк	Остаточна розрахункова оцінка банку	Округлений рейтинг банку
1	Банк А	2,145	2
2	Банк Б	2,293	2
3	Банк В	2,375	2
4	Банк Г	2,395	2
5	Банк Д	2,603	3
6	Банк З	2,603	3
7	Банк К	2,875	3
8	Банк Л	3,103	3
9	Банк М	3,250	3
10	Банк Н	3,480	3
	Усього	27,122	-

Таблиця 4.7.

Рейтинг банків за результатами другого етапу дослідження

№	Банк	Остаточна розрахункова оцінка банку	Відхилення	Округлений рейтинг банку
1	Банк А	1,730	-0,415	2
2	Банк К	2,063	-0,812	2
3	Банк В	2,293	-0,082	2
4	Банк Г	2,375	-0,020	2
5	Банк Д	2,540	-0,063	3
6	Банк Б	2,563	+0,270	3
7	Банк З	2,853	+0,250	3
8	Банк Л	2,938	-0,165	3
9	Банк Н	2,958	-0,522	3
10	Банк М	3,230	-0,020	3
	Усього	25,543	-1,579	-

За результатами першого етапу найвищі оцінки отримав Банк А (2,145 бала), друге місце – Банк Б (2,293 бали), третє – Банк В (2,375 бали), четверте – Банк Г (2,395 бали). Саме ці чотири банки отримали округлений рейтинг 2 бали. Банки з таким рейтингом характеризуються як практично здорові фінансово-кредитні установи, які можуть успішно долати коливання ділової активності. Наступні три банки (Банк Д, Банк З та Банк К) можна віднести до банківських установ „перехідної” групи. З одного боку, їх округлений рейтинг становить 3 бали, а з іншого, розрахункова оцінка свідчить про їх перспективи входження до групи банків із рейтингом 2 бали. Останні три фінансово-кредитні установи (Банк Л, Банк М та Банк Н) мали найгірші показники і були віднесені до групи банків з рейтингом 3 бали.

Таблиця 4.6.

Рейтинг банків за результатами першого етапу дослідження

№	Банк	Остаточна розрахункова оцінка банку	Округлений рейтинг банку
1	Банк А	2,145	2
2	Банк Б	2,293	2
3	Банк В	2,375	2
4	Банк Г	2,395	2
5	Банк Д	2,603	3
6	Банк З	2,603	3
7	Банк К	2,875	3
8	Банк Л	3,103	3
9	Банк М	3,250	3
10	Банк Н	3,480	3
	Усього	27,122	-

Таблиця 4.7.

Рейтинг банків за результатами другого етапу дослідження

№	Банк	Остаточна розрахункова оцінка банку	Відхилення	Округлений рейтинг банку
1	Банк А	1,730	-0,415	2
2	Банк К	2,063	-0,812	2
3	Банк В	2,293	-0,082	2
4	Банк Г	2,375	-0,020	2
5	Банк Д	2,540	-0,063	3
6	Банк Б	2,563	+0,270	3
7	Банк З	2,853	+0,250	3
8	Банк Л	2,938	-0,165	3
9	Банк Н	2,958	-0,522	3
10	Банк М	3,230	-0,020	3
	Усього	25,543	-1,579	-

За результатами першого етапу найвищі оцінки отримав Банк А (2,145 бала), друге місце – Банк Б (2,293 бали), третє – Банк В (2,375 бали), четверте – Банк Г (2,395 бали). Саме ці чотири банки отримали округлений рейтинг 2 бали. Банки з таким рейтингом характеризуються як практично здорові фінансово-кредитні установи, які можуть успішно долати коливання ділової активності. Наступні три банки (Банк Д, Банк З та Банк К) можна віднести до банківських установ „перехідної” групи. З одного боку, їх округлений рейтинг становить 3 бали, а з іншого, розрахункова оцінка свідчить про їх перспективи входження до групи банків із рейтингом 2 бали. Останні три фінансово-кредитні установи (Банк Л, Банк М та Банк Н) мали найгірші показники і були віднесені до групи банків з рейтингом 3 бали.

За результатами другого етапу дослідження на друге місце вийшов банк К (92,063 бала). Цей банк продемонстрував найвищу динаміку зростання своєї розрахункової оцінки (відхилення становило -0,812 бала). Банк К поліпшив становище за рахунок лідерства за показниками дохідності (ефективності) та достатності капіталу. Банк В та Банк Г незначно поліпшили свої оцінки і залишилися на третьому та четвертому місцях. Негативну динаміку оцінок мав Банк Б: відхилення становило +0,270 бала та Банк З (+0,250). Значно підвищилися оцінки Банку Н (відхилення дорівнювало -0,522 бала), що допомогло йому піднятися з останньої позиції. Банк М не зміг істотно поліпшити свою діяльність і мав найгіршу оцінку.

Таким чином, отримані результати оцінки конкурентоспроможності 10 найбільших вітчизняних банків за системою ПУСКО можна інтерпретувати як адекватні реальні ситуації в банківському секторі економіки. За результатами двох етапів дослідження Приватбанк входить до трійки кращих банків за всіма напрямками, які оцінюються за системою ПУСКО. Згідно прийнятої бальної оцінки Приватбанк отримав 2,145 бала. Банки з таким рейтингом характеризуються як конкурентоспроможні, практично здорові фінансово-кредитні установи, які можуть успішно долати коливання ділової активності.

Література до Розділу 4.

1. Азаров М. Проблеми кредитування у сучасних умовах та формування процентних відсотків за кредит / М. Азаров. // Вісник НБУ. – 2004. - № 8. – С.21.
2. Алтухов В. Фінансова стійкість комерційного банку та її оцінка / В. Алтухов. // Вісник НБУ. – 2004. - № 2. – С.39.
3. Балистов И.Д. Основы банковского менеджмента / В. Балистов. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 400с.

За результатами другого етапу дослідження на друге місце вийшов банк К (92,063 бала). Цей банк продемонстрував найвищу динаміку зростання своєї розрахункової оцінки (відхилення становило -0,812 бала). Банк К поліпшив становище за рахунок лідерства за показниками дохідності (ефективності) та достатності капіталу. Банк В та Банк Г незначно поліпшили свої оцінки і залишилися на третьому та четвертому місцях. Негативну динаміку оцінок мав Банк Б: відхилення становило +0,270 бала та Банк З (+0,250). Значно підвищилися оцінки Банку Н (відхилення дорівнювало -0,522 бала), що допомогло йому піднятися з останньої позиції. Банк М не зміг істотно поліпшити свою діяльність і мав найгіршу оцінку.

Таким чином, отримані результати оцінки конкурентоспроможності 10 найбільших вітчизняних банків за системою ПУСКО можна інтерпретувати як адекватні реальні ситуації в банківському секторі економіки. За результатами двох етапів дослідження Приватбанк входить до трійки кращих банків за всіма напрямками, які оцінюються за системою ПУСКО. Згідно прийнятої бальної оцінки Приватбанк отримав 2,145 бала. Банки з таким рейтингом характеризуються як конкурентоспроможні, практично здорові фінансово-кредитні установи, які можуть успішно долати коливання ділової активності.

Література до Розділу 4.

1. Азаров М. Проблеми кредитування у сучасних умовах та формування процентних відсотків за кредит / М. Азаров. // Вісник НБУ. – 2004. - № 8. – С.21.
2. Алтухов В. Фінансова стійкість комерційного банку та її оцінка / В. Алтухов. // Вісник НБУ. – 2004. - № 2. – С.39.
3. Балистов И.Д. Основы банковского менеджмента / В. Балистов. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 400с.

4. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід). Навч. посіб. / С.М.Лаптев, М.П.Денисенко, В.Г.Кабанов, О.С.Любунь. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 320 с.

5. Банківський менеджмент: Підручник за ред. О.А. Кириченка, В.І. Міщенко. – К.: Знання, 2005. – 831 с.

6. Бережний Є.Б. Рейтингова оцінка кредитоспроможності позичальника банку / Є.Б. Бережний, Л.М. Дідик // Фінанси України. – 2006. - № 2. – С.40.

7. Вітлінський В.В. Кредитний ризик та його врахування при обчисленні ставки відсотка / В.В. Вітлінський, О.Б. Пернарівський // Банківська справа. - 2006. - № 5. – С.63.

8. Вітлінський В. Поглиблений кількісний аналіз кредитоспроможності позичальника як засіб зниження кредитного ризику / В. Вітлінський, Г. Великоіваненко, Я. Наконечний. // Банківська справа. – 2004. - № 6. – С. 45.

9. Волкова Н.И. Управление банковской деятельностью: Учебно-практическое пособие / Под общей редакцией П.В. Егорова / Н.И. Волкова, Р.А. Герасименко, Т.А. Чашко. – Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2003. – 338 с.

10. Дмитренко М.Г. Кредитування і контроль. Навчально-методичний посібник (у схемах і коментаріях) / М.Г. Дмитренко, В.С.Потлатюк В.С. – Київ: Кондор, 2005. – 295 с.

11. Гладкіх Д. Приоритети кредитної політики комерційного банку / Д. Гладкіх. // Вісник НБУ. – 2007. - № 10. – С. 37.

12. Готовчиков И.Ф. Математические методы оценки рейтингов отдельных коммерческих банков и российской банковской системы в целом / И.Ф. Готовчиков // Финансы и кредит. – 2002. - №23. – С. 33-37.

13. Заруба О. Вдосконалення кредитної політики комерційного банку / О. Заруба. // Банківська справа. – 2007. - № 1. – С.14.

14. Іванова Т. Ризики за активними операціями комерційного банку і його прибутковість / Т. Іванова. // Вісник НБУ. – 2003. - № 12 – С.40.

15. Ілляшенко С. Кредитний ризик та створення резервів для їх покриття / С. Ілляшенко // Вісник НБУ. – 2005. - № 6. – С.42.

4. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід). Навч. посіб. / С.М.Лаптев, М.П.Денисенко, В.Г.Кабанов, О.С.Любунь. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 320 с.

5. Банківський менеджмент: Підручник за ред. О.А. Кириченка, В.І. Міщенко. – К.: Знання, 2005. – 831 с.

6. Бережний Є.Б. Рейтингова оцінка кредитоспроможності позичальника банку / Є.Б. Бережний, Л.М. Дідик // Фінанси України. – 2006. - № 2. – С.40.

7. Вітлінський В.В. Кредитний ризик та його врахування при обчисленні ставки відсотка / В.В. Вітлінський, О.Б. Пернарівський // Банківська справа. - 2006. - № 5. – С.63.

8. Вітлінський В. Поглиблений кількісний аналіз кредитоспроможності позичальника як засіб зниження кредитного ризику / В. Вітлінський, Г. Великоіваненко, Я. Наконечний. // Банківська справа. – 2004. - № 6. – С. 45.

9. Волкова Н.И. Управление банковской деятельностью: Учебно-практическое пособие / Под общей редакцией П.В. Егорова / Н.И. Волкова, Р.А. Герасименко, Т.А. Чашко. – Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2003. – 338 с.

10. Дмитренко М.Г. Кредитування і контроль. Навчально-методичний посібник (у схемах і коментаріях) / М.Г. Дмитренко, В.С.Потлатюк В.С. – Київ: Кондор, 2005. – 295 с.

11. Гладкіх Д. Приоритети кредитної політики комерційного банку / Д. Гладкіх. // Вісник НБУ. – 2007. - № 10. – С. 37.

12. Готовчиков И.Ф. Математические методы оценки рейтингов отдельных коммерческих банков и российской банковской системы в целом / И.Ф. Готовчиков // Финансы и кредит. – 2002. - №23. – С. 33-37.

13. Заруба О. Вдосконалення кредитної політики комерційного банку / О. Заруба. // Банківська справа. – 2007. - № 1. – С.14.

14. Іванова Т. Ризики за активними операціями комерційного банку і його прибутковість / Т. Іванова. // Вісник НБУ. – 2003. - № 12 – С.40.

15. Ілляшенко С. Кредитний ризик та створення резервів для їх покриття / С. Ілляшенко // Вісник НБУ. – 2005. - № 6. – С.42.

16. Кочетков В.М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти [Монографія] / В.М. Кочетков. – К.: КНЕУ, 2002. – 238 с.

17. Кочетков В.Н. Анализ банковской деятельности: теоретико-прикладной аспект [Монографія] / В.Н. Кочетков. – К.: МАУП, 1999. – 192с.

18. Кочетков В.Н. Основы управления современных коммерческим банком: Учеб. Пособие / В.Н. Кочетков. – К.: МАУП, 1998. – 72с.

19. Любунь О.С. Бізнес-планування у банку: Навчальний посібник / О.С. Любунь, М.П. Денисенко. – Київ, Атака, 2006. – 288 с.

20. Мазаракі А. Методологічні засади побудови рейтингової системи оцінювання діяльності комерційних банків / А. Мазаракі, Н. Шульга. // Банківська справа. – 1999. - №3. – С. 26-29.

21. Меджибовська Н.С. Дати кредит – і не збанкрутувати, або дещо про вдосконалення банківського менеджменту методом підтримки прийняття рішень про кредитування / Н.С. Меджибовська // Вісник НБУ. – 2003. - № 5. – С. 47.

22. Методика составления рейтинга // Деньги. – 2005. - №38(48). - С.40.
Мотін А.М. Методики визначення кредитоспроможності (надійності) комерційних банків-резидентів України / А.М. Мотін. // Вісник Донецького університету економіки та права: зб. наук. праць. – Донецьк: ДонУЕП, 2010. – № 1. Серія: „Економіка та управління”. – С. 41-45.
С. 57-62.

23. НБУ: нормативні документи і коментарі. – К.: НБУ, 2007.

24. Омелянович Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: навчальний посібник / Л.О. Омелянович, О.О. Папаїка, А.Ф. Кононенко та ін. – Донецьк, ДонДУЕТ, 2006. – 209с.

25. Панова Р.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка / Р.С. Панова. – М.: Финансы и статистика. – 1996. – 272с.

26. Петрук О.М. Банківська справа. Навчальний посібник / О.М. Петрук. – Київ: Кондор, 2004. – 461 с.

16. Кочетков В.М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти [Монографія] / В.М. Кочетков. – К.: КНЕУ, 2002. – 238 с.

17. Кочетков В.Н. Анализ банковской деятельности: теоретико-прикладной аспект [Монографія] / В.Н. Кочетков. – К.: МАУП, 1999. – 192с.

18. Кочетков В.Н. Основы управления современных коммерческим банком: Учеб. Пособие / В.Н. Кочетков. – К.: МАУП, 1998. – 72с.

19. Любунь О.С. Бізнес-планування у банку: Навчальний посібник / О.С. Любунь, М.П. Денисенко. – Київ, Атака, 2006. – 288 с.

20. Мазаракі А. Методологічні засади побудови рейтингової системи оцінювання діяльності комерційних банків / А. Мазаракі, Н. Шульга. // Банківська справа. – 1999. - №3. – С. 26-29.

21. Меджибовська Н.С. Дати кредит – і не збанкрутувати, або дещо про вдосконалення банківського менеджменту методом підтримки прийняття рішень про кредитування / Н.С. Меджибовська // Вісник НБУ. – 2003. - № 5. – С. 47.

22. Методика составления рейтинга // Деньги. – 2005. - №38(48). - С.40.
Мотін А.М. Методики визначення кредитоспроможності (надійності) комерційних банків-резидентів України / А.М. Мотін. // Вісник Донецького університету економіки та права: зб. наук. праць. – Донецьк: ДонУЕП, 2010. – № 1. Серія: „Економіка та управління”. – С. 41-45.
С. 57-62.

23. НБУ: нормативні документи і коментарі. – К.: НБУ, 2007.

24. Омелянович Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: навчальний посібник / Л.О. Омелянович, О.О. Папаїка, А.Ф. Кононенко та ін. – Донецьк, ДонДУЕТ, 2006. – 209с.

25. Панова Р.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка / Р.С. Панова. – М.: Финансы и статистика. – 1996. – 272с.

26. Петрук О.М. Банківська справа. Навчальний посібник / О.М. Петрук. – Київ: Кондор, 2004. – 461 с.

27. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку / Л.О. Примостка. – К, 2004. – 322с.
28. Приходько В. Риски и неопределенность в банковском деле / В. Приходько // Бизнес – Информ. – 2005. - № 5. – С.23.
29. Пуховкіна М. Основні напрямки регулювання кредитного ризику / М. Пуховкіна // Вісник НБУ. – 2004. - № 5. – С.45.
30. Рач Д.В. Шляхи зниження неповернення кредитних засобів / Д.В. Рач.// Вісник Східноукраїнського університету. – 2002. - № 2. – С.35.
31. Риков М.І. Формування процентної політики комерційного банку / М.І. Риков. // Економіка України. – 2007. – № 1 – С. 15-26.
32. Рибальченко В.П. Оцінка кредитних ризиків / В.П. Рибальченко. // Вісник НБУ. – 2003. - № 1. – С. 14.
33. Романченко О.В. Сучасні методи оцінки кредитного ризику в банках України / О.В. Романченко. // Фінанси України. – 2003. – № 2. - С.59.
34. Савченко Т. Публічна система комплексної оцінки діяльності банків як інструмент підвищення якості інформації про банки / Т. Савченко // Вісник НБУ. 2006. - №10 - С. 40-45.
35. Сусиденко В. Теоретическо-методологические аспекты определения эффективности кредитной деятельности коммерческих банков / В. Сусиденко // Весник КДТЕУ. – 2006. - № 2. – С.31.
36. Сорокін М. "Цензор" запобігає дефолту / М. Сорокін. // Банківська справа. – 2002. - № 6. – С.49.
37. Сущенко І.І. Аналіз методів нарахування відсотків по банківських кредитах / І.І. Сущенко. // Бізнес-Інформ. – 2006. – № 11. – С. 9-21.
38. О.М. Тюрингов О.М. Напрями тактичного аналізу фінансової стійкості банку / Тюрингов. // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 188: В 4 т. Том 1. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – 288 с.
39. Шостка О.Т. Технологія діагностики фінансового стану комерційного банку / О.Т. Шостка. – К.: КНЕУ, 2007. – 250 с.

27. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку / Л.О. Примостка. – К, 2004. – 322с.
28. Приходько В. Риски и неопределенность в банковском деле / В. Приходько // Бизнес – Информ. – 2005. - № 5. – С.23.
29. Пуховкіна М. Основні напрямки регулювання кредитного ризику / М. Пуховкіна // Вісник НБУ. – 2004. - № 5. – С.45.
30. Рач Д.В. Шляхи зниження неповернення кредитних засобів / Д.В. Рач.// Вісник Східноукраїнського університету. – 2002. - № 2. – С.35.
31. Риков М.І. Формування процентної політики комерційного банку / М.І. Риков. // Економіка України. – 2007. – № 1 – С. 15-26.
32. Рибальченко В.П. Оцінка кредитних ризиків / В.П. Рибальченко. // Вісник НБУ. – 2003. - № 1. – С. 14.
33. Романченко О.В. Сучасні методи оцінки кредитного ризику в банках України / О.В. Романченко. // Фінанси України. – 2003. – № 2. - С.59.
34. Савченко Т. Публічна система комплексної оцінки діяльності банків як інструмент підвищення якості інформації про банки / Т. Савченко // Вісник НБУ. 2006. - №10 - С. 40-45.
35. Сусиденко В. Теоретическо-методологические аспекты определения эффективности кредитной деятельности коммерческих банков / В. Сусиденко // Весник КДТЕУ. – 2006. - № 2. – С.31.
36. Сорокін М. "Цензор" запобігає дефолту / М. Сорокін. // Банківська справа. – 2002. - № 6. – С.49.
37. Сущенко І.І. Аналіз методів нарахування відсотків по банківських кредитах / І.І. Сущенко. // Бізнес-Інформ. – 2006. – № 11. – С. 9-21.
38. О.М. Тюрингов О.М. Напрями тактичного аналізу фінансової стійкості банку / Тюрингов. // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 188: В 4 т. Том 1. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – 288 с.
39. Шостка О.Т. Технологія діагностики фінансового стану комерційного банку / О.Т. Шостка. – К.: КНЕУ, 2007. – 250 с.

40. Шибалкіна В. Мінімізація кредитного ризику / В. Шибалкіна. // Банківська справа. – 2003. - № 6. – С.7.
41. Шибалкіна В. Деякі аспекти банківського кредитування / В. Шибалкіна. // Вісник НБУ. – 2004. - № 1. – С.19.
42. Шувалов Л.М. Ризик-менеджмент в системі фінансового управління банком / Л.М. Шувалов. // Фінанси України. - 2005. - № 6. – С. 26-31.
43. Щукин С.Л. Практика управління фінансовими ризиками / С.Л. Щукин. // Банківська справа. – 2004. - № 2. – С. 6-10.
44. Щибивалюк З.І. Аналіз банківської діяльності. Навчальний посібник / З.І. Щибивалюк. – К.: Знання, 2006. – 311 с.
45. Челноков В.А. Банки и банковские операции: букварь кредитования / В.А. Челноков. – М: Высшая школа, 2004. – 275 с.
46. Черазмов С.В. Методи оцінки ефективності банківської діяльності / С.В. Черазмов. // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 22-34.
47. Юровицкий М.А. Методы оценки финансовых рисков / М.А. Юровицкий. // Экономист. – 2004. - № 4. – С. 18-25.
48. Янин С.Ю. Традиционные и экономико-математические методы анализа финансовых рисков / С.Ю. Янин. // ЭКО – 2005. - № 3. – С. 9-17.
49. Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS: Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 08.05.2002р. №171 // www.rada.gov.ua/
50. <http://www.bank.gov.ua>.

40. Шибалкіна В. Мінімізація кредитного ризику / В. Шибалкіна. // Банківська справа. – 2003. - № 6. – С.7.
41. Шибалкіна В. Деякі аспекти банківського кредитування / В. Шибалкіна. // Вісник НБУ. – 2004. - № 1. – С.19.
42. Шувалов Л.М. Ризик-менеджмент в системі фінансового управління банком / Л.М. Шувалов. // Фінанси України. - 2005. - № 6. – С. 26-31.
43. Щукин С.Л. Практика управління фінансовими ризиками / С.Л. Щукин. // Банківська справа. – 2004. - № 2. – С. 6-10.
44. Щибивалюк З.І. Аналіз банківської діяльності. Навчальний посібник / З.І. Щибивалюк. – К.: Знання, 2006. – 311 с.
45. Челноков В.А. Банки и банковские операции: букварь кредитования / В.А. Челноков. – М: Высшая школа, 2004. – 275 с.
46. Черазмов С.В. Методи оцінки ефективності банківської діяльності / С.В. Черазмов. // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 22-34.
47. Юровицкий М.А. Методы оценки финансовых рисков / М.А. Юровицкий. // Экономист. – 2004. - № 4. – С. 18-25.
48. Янин С.Ю. Традиционные и экономико-математические методы анализа финансовых рисков / С.Ю. Янин. // ЭКО – 2005. - № 3. – С. 9-17.
49. Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS: Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 08.05.2002р. №171 // www.rada.gov.ua/
50. <http://www.bank.gov.ua>.

РОЗДІЛ 5. КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

5.1. Сутність та види банківського капіталу

Поняття «банківський капітал» вживається в економічній літературі й на практиці досить часто, і залежно від контексту в цей термін вкладається різний зміст. Банківський капітал ототожнюється з такими термінами, як «власний капітал», «власні кошти», «банківські ресурси» тощо. Так, банківський капітал – це грошові кошти та виражена у грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів та надання послуг з метою одержання прибутку (рис. 5.1).

Глибшому розумінню поняття «банківський капітал» сприяє його поділ на окремі складові з подальшим групуванням їх за однорідними ознаками, тобто класифікація видів банківського капіталу. Залежно від мети та завдань, які ставляться під час класифікації, використовуються різні її критерії. Однак при цьому слід враховувати, що, мобілізуючи вільні грошові кошти одних суб'єктів ринку та передаючи їх різними способами іншим суб'єктам, банки завжди керуються головною метою своєї діяльності – одержання прибутку.

Найпоширенішою є класифікація банківського капіталу за джерелом його утворення. Розрізняють банківські капітали (ресурси) (рис. 5.1.):

- залучений;
- позичений;
- власний.

Залучений капітал – це грошові кошти юридичних та фізичних осіб, залучені банком на вклади. Операції, пов'язані з залучення коштів на вклади, мають назву депозитних, а таке залучення – депозитним.

РОЗДІЛ 5. КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

5.1. Сутність та види банківського капіталу

Поняття «банківський капітал» вживається в економічній літературі й на практиці досить часто, і залежно від контексту в цей термін вкладається різний зміст. Банківський капітал ототожнюється з такими термінами, як «власний капітал», «власні кошти», «банківські ресурси» тощо. Так, банківський капітал – це грошові кошти та виражена у грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів та надання послуг з метою одержання прибутку (рис. 5.1).

Глибшому розумінню поняття «банківський капітал» сприяє його поділ на окремі складові з подальшим групуванням їх за однорідними ознаками, тобто класифікація видів банківського капіталу. Залежно від мети та завдань, які ставляться під час класифікації, використовуються різні її критерії. Однак при цьому слід враховувати, що, мобілізуючи вільні грошові кошти одних суб'єктів ринку та передаючи їх різними способами іншим суб'єктам, банки завжди керуються головною метою своєї діяльності – одержання прибутку.

Найпоширенішою є класифікація банківського капіталу за джерелом його утворення. Розрізняють банківські капітали (ресурси) (рис. 5.1.):

- залучений;
- позичений;
- власний.

Залучений капітал – це грошові кошти юридичних та фізичних осіб, залучені банком на вклади. Операції, пов'язані з залучення коштів на вклади, мають назву депозитних, а таке залучення – депозитним.

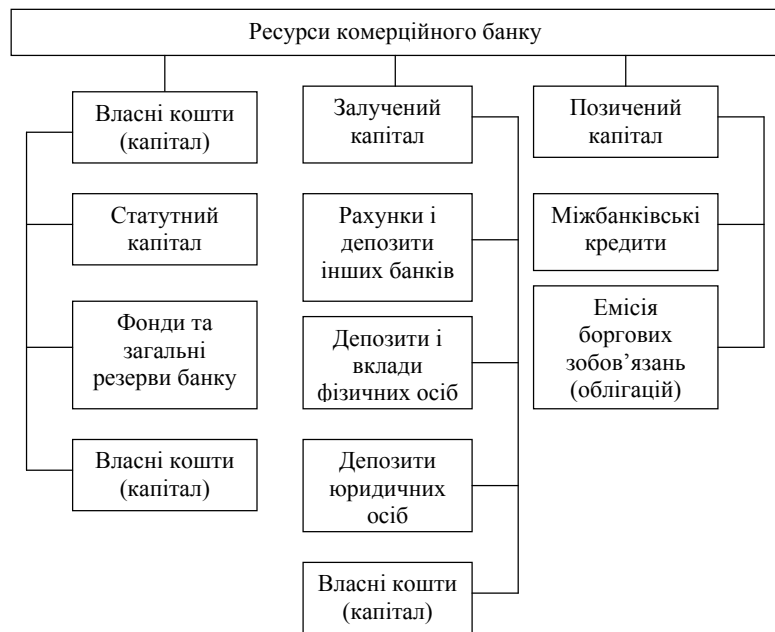

Рисунок 5.1. Місце власного капіталу в складі ресурсів комерційного банку

Запозичення коштів на міжбанківському ринку, у центральному банку, або через продаж власних боргових зобов'язань на грошовому ринку має назву не депозитного, а отриманий у такий спосіб банківський капітал – позичений.

Спільним для залученого та позиченого банківського капіталу є те, що це чужі для банку кошти, його зобов'язання перед вкладниками та кредиторами.

Власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовуються для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку.

Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності власний капітал банку має незначну вагу у сукупному банківському капіталі, що пояснюється специфікою діяльності банків як фінансових посередників, що здійснюють

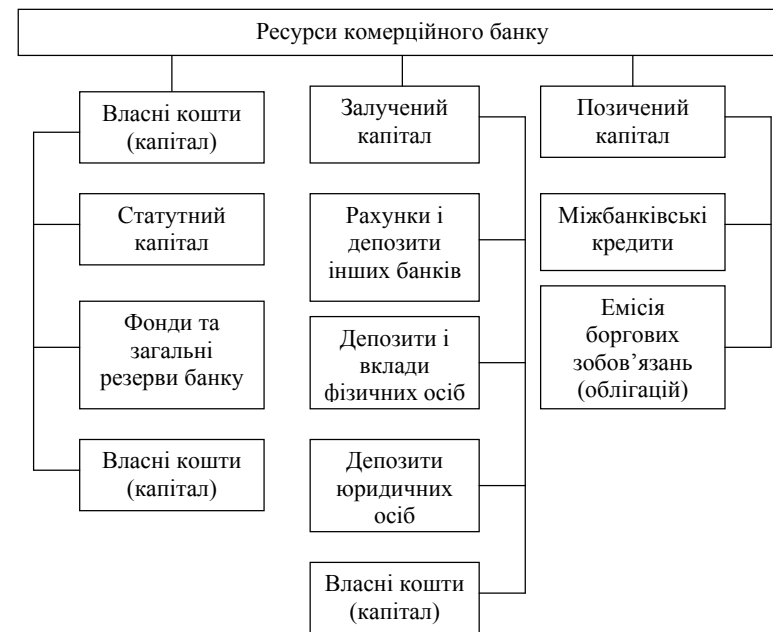

Рисунок 5.1. Місце власного капіталу в складі ресурсів комерційного банку

Запозичення коштів на міжбанківському ринку, у центральному банку, або через продаж власних боргових зобов'язань на грошовому ринку має назву не депозитного, а отриманий у такий спосіб банківський капітал – позичений.

Спільним для залученого та позиченого банківського капіталу є те, що це чужі для банку кошти, його зобов'язання перед вкладниками та кредиторами.

Власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовуються для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку.

Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності власний капітал банку має незначну вагу у сукупному банківському капіталі, що пояснюється специфікою діяльності банків як фінансових посередників, що здійснюють

мобілізацію тимчасово вільних коштів на грошовому ринку з подальшим розміщенням серед юридичних та фізичних осіб. Тому власний капітал у банківській діяльності має дещо інше призначення, аніж в інших сферах підприємництва. Це чітко простежується через функції, які виконує капітал банку:

- захисна функція;
- забезпечення оперативної діяльності;
- регулювальна функція.

Сутність захисної функції власного капіталу полягає у тому, що він слугує насамперед для захисту інтересів вкладників і кредиторів банку, для покриття можливих збитків від банківської діяльності. Ця функція включає гарантування вкладів, яке захищає інтереси власників банку у разі його ліквідації чи банкрутства, а також забезпечує функціонування банку у випадку виникнення збитків від його поточної діяльності. Зазначенні збитки, як правило, покриваються за рахунок поточних прибутків. Якщо їх для цього, а також для покриття непередбачених витрат недостатньо, то використовується частка власного капіталу. Тому, коли банк має достатній резервний капітал та інші подібні резерви, він тривалий час може вважатися надійним та платоспроможним навіть за наявності збитків від поточної діяльності. Використання залученого та позиченого капіталу для покриття поточних збитків з економічного погляду не припустимо, оскільки вони самі є боргом банку перед кредиторами і вкладниками.

Роль захисної функції власного капіталу під дією декількох факторів: загальноекономічного, фінансового стану України, також стабільності грошової сфери; стану гарантування вкладів у країні; стратегії і тактики банків, насамперед у галузі підпорядкування їх забезпеченню ліквідності та фінансової стійкості. Чим вищий у країні рівень розвитку гарантування вкладів та здійснення активних операцій, тим менші вимоги до захисної функції власного капіталу і тим менша його сума може перебувати в обороті банку. Однак надмірне «захоплення» ліквідними та безризиковими активами призводить до зниження прибутковості банку, втрати його позицій на грошовому ринку та ринку банківських операцій і послуг.

мобілізацію тимчасово вільних коштів на грошовому ринку з подальшим розміщенням серед юридичних та фізичних осіб. Тому власний капітал у банківській діяльності має дещо інше призначення, аніж в інших сферах підприємництва. Це чітко простежується через функції, які виконує капітал банку:

- захисна функція;
- забезпечення оперативної діяльності;
- регулювальна функція.

Сутність захисної функції власного капіталу полягає у тому, що він слугує насамперед для захисту інтересів вкладників і кредиторів банку, для покриття можливих збитків від банківської діяльності. Ця функція включає гарантування вкладів, яке захищає інтереси власників банку у разі його ліквідації чи банкрутства, а також забезпечує функціонування банку у випадку виникнення збитків від його поточної діяльності. Зазначенні збитки, як правило, покриваються за рахунок поточних прибутків. Якщо їх для цього, а також для покриття непередбачених витрат недостатньо, то використовується частка власного капіталу. Тому, коли банк має достатній резервний капітал та інші подібні резерви, він тривалий час може вважатися надійним та платоспроможним навіть за наявності збитків від поточної діяльності. Використання залученого та позиченого капіталу для покриття поточних збитків з економічного погляду не припустимо, оскільки вони самі є боргом банку перед кредиторами і вкладниками.

Роль захисної функції власного капіталу під дією декількох факторів: загальноекономічного, фінансового стану України, також стабільності грошової сфери; стану гарантування вкладів у країні; стратегії і тактики банків, насамперед у галузі підпорядкування їх забезпеченню ліквідності та фінансової стійкості. Чим вищий у країні рівень розвитку гарантування вкладів та здійснення активних операцій, тим менші вимоги до захисної функції власного капіталу і тим менша його сума може перебувати в обороті банку. Однак надмірне «захоплення» ліквідними та безризиковими активами призводить до зниження прибутковості банку, втрати його позицій на грошовому ринку та ринку банківських операцій і послуг.

Функція забезпечення оперативної діяльності в банківській діяльності порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності є другорядною для власного капіталу банку. Однак недооцінювати чи ігнорувати її не слід, особливо на перших кроках створення та діяльності банку, коли за рахунок власного капіталу формується його інфраструктура та розгортається банківська діяльність. Відчутна роль цієї функції власного капіталу у процесі подальшого розширення та структурного розвитку банку, розроблення і впровадження нових банківських технологій та продуктів.

Сутність регулювальної функції полягає в тому, що через фіксацію розміру власного капіталу (або окремих його складових) регулювальні та наглядові органи впливають на діяльність банку в цілому. Зокрема, встановлення нормативу адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності) має на меті недопустити надмірної мінімізації банками власного капіталу заради максимізації отримуваних доходів, знизити ризик банкрутства банків та підвищити рівень захисту інтересів вкладників і кредиторів.

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за своїм складом. Одна його частина, призначена для забезпечення банківської діяльності, є найбільш постійною і виступає у формі статутного капіталу, емісійних різниць, переоцінки основних засобів, фондів розвитку банку і матеріального заохочення його працівників. Друга частина власного капіталу призначена для страхування активних та інших операцій та послуг банку від збитків. Ця частина більш рухома й виступає частково у формі резервного капіталу, резервів для покриття імовірних збитків від активних операцій. Третя частина призначена для регулювання розміру власного капіталу, однак може використовуватися також для забезпечення банківської діяльності і для страхових потреб банку. Тому розмір цієї частини власного капіталу найбільш рухомий, може змінюватися залежно від змін стратегічних і тактичних цілей самого банку, а також від зміни вимог регулювальних та наглядових органів. Зазначена частина власного капіталу виступає у формі нерозподіленого прибутку, частково для цього можуть залучатись кошти на умовах субординованого боргу.

Функція забезпечення оперативної діяльності в банківській діяльності порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності є другорядною для власного капіталу банку. Однак недооцінювати чи ігнорувати її не слід, особливо на перших кроках створення та діяльності банку, коли за рахунок власного капіталу формується його інфраструктура та розгортається банківська діяльність. Відчутна роль цієї функції власного капіталу у процесі подальшого розширення та структурного розвитку банку, розроблення і впровадження нових банківських технологій та продуктів.

Сутність регулювальної функції полягає в тому, що через фіксацію розміру власного капіталу (або окремих його складових) регулювальні та наглядові органи впливають на діяльність банку в цілому. Зокрема, встановлення нормативу адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності) має на меті недопустити надмірної мінімізації банками власного капіталу заради максимізації отримуваних доходів, знизити ризик банкрутства банків та підвищити рівень захисту інтересів вкладників і кредиторів.

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за своїм складом. Одна його частина, призначена для забезпечення банківської діяльності, є найбільш постійною і виступає у формі статутного капіталу, емісійних різниць, переоцінки основних засобів, фондів розвитку банку і матеріального заохочення його працівників. Друга частина власного капіталу призначена для страхування активних та інших операцій та послуг банку від збитків. Ця частина більш рухома й виступає частково у формі резервного капіталу, резервів для покриття імовірних збитків від активних операцій. Третя частина призначена для регулювання розміру власного капіталу, однак може використовуватися також для забезпечення банківської діяльності і для страхових потреб банку. Тому розмір цієї частини власного капіталу найбільш рухомий, може змінюватися залежно від змін стратегічних і тактичних цілей самого банку, а також від зміни вимог регулювальних та наглядових органів. Зазначена частина власного капіталу виступає у формі нерозподіленого прибутку, частково для цього можуть залучатись кошти на умовах субординованого боргу.

Краще зрозуміти сутність власного банківського капіталу дає змогу його класифікація за різними ознаками. Залежно від організаційно-правової форми діяльності банку його власний капітал поділяється на акціонерний і пайовий. Акціонерний власний капітал формується початково від випуску та розміщення акцій. У разі продажу акцій за ціною вищою, ніж номінальна вартість, засновники (акціонери) банку одержують емісійний дохід, який є складовою власного капіталу. Подальше зростання акціонерного капіталу відбувається як за рахунок капіталізації частки прибутку й деяких інших коштів, так і через додаткову емісію акцій. Іноді акціонерним називається власний капітал, який належить акціонерному банку на правах власності, а значить, і його акціонерам.

Пайовий власний капітал початково формується за рахунок внесків коштів та майна (паїв) у статутний капітал банку. Пайові банки організуються на засадах товариств з обмеженою відповідальністю і кооперативних банків, у яких відповідальність кожного учасника обмежена розміром його внеску. У разі виходу учасника з пайового банку йому виплачується вартість частини майна банку, пропорційна його частці у статутного капіталі.

За формою інвестування виокремлюють формування власного капіталу в грошовій, матеріально-речовій формі та у формі фінансових активів. Чинним законодавством України передбачено формування власного капіталу банків лише у грошовій формі в національній та вільно конвертованій іноземній валюті (для засновників чи учасників банків-нерезидентів). Грошова форма найбільш поширена, універсальна і ліквідна, тобто легко трансформується в інші форми. Власний капітал у матеріально-речовій формі формується у вигляді будівель, споруд, обладнання тощо. Власний капітал у формі фінансових активів складається з акцій, облігацій тощо. У вітчизняній банківській практиці формування власного капіталу банків за рахунок фінансових активів не здійснюється.

Залежно від форми власності розрізняють такі види власного капіталу банку: приватний, заснований на власності колективу, різних видів господарських товариств та підприємств; державний, який на правах власності належить державі.

Краще зрозуміти сутність власного банківського капіталу дає змогу його класифікація за різними ознаками. Залежно від організаційно-правової форми діяльності банку його власний капітал поділяється на акціонерний і пайовий. Акціонерний власний капітал формується початково від випуску та розміщення акцій. У разі продажу акцій за ціною вищою, ніж номінальна вартість, засновники (акціонери) банку одержують емісійний дохід, який є складовою власного капіталу. Подальше зростання акціонерного капіталу відбувається як за рахунок капіталізації частки прибутку й деяких інших коштів, так і через додаткову емісію акцій. Іноді акціонерним називається власний капітал, який належить акціонерному банку на правах власності, а значить, і його акціонерам.

Пайовий власний капітал початково формується за рахунок внесків коштів та майна (паїв) у статутний капітал банку. Пайові банки організуються на засадах товариств з обмеженою відповідальністю і кооперативних банків, у яких відповідальність кожного учасника обмежена розміром його внеску. У разі виходу учасника з пайового банку йому виплачується вартість частини майна банку, пропорційна його частці у статутного капіталі.

За формою інвестування виокремлюють формування власного капіталу в грошовій, матеріально-речовій формі та у формі фінансових активів. Чинним законодавством України передбачено формування власного капіталу банків лише у грошовій формі в національній та вільно конвертованій іноземній валюті (для засновників чи учасників банків-нерезидентів). Грошова форма найбільш поширена, універсальна і ліквідна, тобто легко трансформується в інші форми. Власний капітал у матеріально-речовій формі формується у вигляді будівель, споруд, обладнання тощо. Власний капітал у формі фінансових активів складається з акцій, облігацій тощо. У вітчизняній банківській практиці формування власного капіталу банків за рахунок фінансових активів не здійснюється.

Залежно від форми власності розрізняють такі види власного капіталу банку: приватний, заснований на власності колективу, різних видів господарських товариств та підприємств; державний, який на правах власності належить державі.

За ознакою резидентності розрізняють власний капітал національний, що сформований та належить за правом власності юридичним та фізичним особам-резидентам України, та іноземний, який сформований та належить за правом власності юридичним та фізичним особам-нерезидентам.

За характером використання розрізняють власний капітал, що нагромаджується, та власний капітал, що споживається. Перший використовується для виробничих потреб, тобто для здійснення банківських операцій та надання послуг, а другий – споживається, тобто використовується, зокрема, на матеріальне стимулювання та соціальний розвиток колективу банку.

Залежно від характеру використання в банківській діяльності власний капітал банку поділяється на робочий та неробочий. Робочий є власний капітал, що приносить банкові доход, а неробочий – капітал, вкладений в активи, які не тільки не приносять доход, а іноді спричиняють збитки.

Залежно від способу розрахунку виокремлюють балансовий та регулятивний власний капітал. Балансовий власний капітал розраховується як різниця між балансовою вартістю активів та зобов'язань банку. Регулятивний власний капітал використовується органами банківського нагляду для обчислення економічних нормативів діяльності банків та деяких інших потреб. Обчислення регулятивного власного капіталу проводиться за досить складною формулою, яка постійно корегується Національним банком України. За основу беруть показник балансового власного капіталу, який потім коригується (як правило, зменшується) на різноманітні статті балансу, що характеризують банківські ризики.

Виходячи з порядку і джерела формування розрізняють: статутний капітал; резервний капітал та інші спеціальні фонди і резерви; нерозподілений прибуток; субординований капітал.

За ознакою резидентності розрізняють власний капітал національний, що сформований та належить за правом власності юридичним та фізичним особам-резидентам України, та іноземний, який сформований та належить за правом власності юридичним та фізичним особам-нерезидентам.

За характером використання розрізняють власний капітал, що нагромаджується, та власний капітал, що споживається. Перший використовується для виробничих потреб, тобто для здійснення банківських операцій та надання послуг, а другий – споживається, тобто використовується, зокрема, на матеріальне стимулювання та соціальний розвиток колективу банку.

Залежно від характеру використання в банківській діяльності власний капітал банку поділяється на робочий та неробочий. Робочий є власний капітал, що приносить банкові доход, а неробочий – капітал, вкладений в активи, які не тільки не приносять доход, а іноді спричиняють збитки.

Залежно від способу розрахунку виокремлюють балансовий та регулятивний власний капітал. Балансовий власний капітал розраховується як різниця між балансовою вартістю активів та зобов'язань банку. Регулятивний власний капітал використовується органами банківського нагляду для обчислення економічних нормативів діяльності банків та деяких інших потреб. Обчислення регулятивного власного капіталу проводиться за досить складною формулою, яка постійно корегується Національним банком України. За основу беруть показник балансового власного капіталу, який потім коригується (як правило, зменшується) на різноманітні статті балансу, що характеризують банківські ризики.

Виходячи з порядку і джерела формування розрізняють: статутний капітал; резервний капітал та інші спеціальні фонди і резерви; нерозподілений прибуток; субординований капітал.

5.2. Законодавчі аспекти формування власного капіталу комерційного банку

Власний капітал комерційного банку займає невелику частку у сукупних ресурсах. Банк користується переважно позиченими і залученими коштами, а власні кошти призначені для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття поточних збитків від банківської діяльності. Отже власний капітал банку виконує захисну функцію.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. капітал банку включає:

- основний капітал;
- додатковий капітал.

Основний капітал банку включає сплачений і зареєстрований статутний капітал і розриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів. Розкриті резерви включають й інші фонди такої самої якості, які повинні відповідати таким критеріями:

1) відрахування до фондів мають здійснювати з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;

2) фонди і рух коштів до них та з них повинні окремо розриватись у опублікованих звітах банку;

3) фонди повинні бути у розпорядженні банку для покриття збитків з метою необмеженого і негайного використання у разі появи збитків;

4) збитки не можуть безпосередньо покриватися з фондів, а повинні проводитися через рахунок прибутків і збитків.

За умови затвердження Національним банком України додатковий банк може включати:

5.2. Законодавчі аспекти формування власного капіталу комерційного банку

Власний капітал комерційного банку займає невелику частку у сукупних ресурсах. Банк користується переважно позиченими і залученими коштами, а власні кошти призначені для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття поточних збитків від банківської діяльності. Отже власний капітал банку виконує захисну функцію.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. капітал банку включає:

- основний капітал;
- додатковий капітал.

Основний капітал банку включає сплачений і зареєстрований статутний капітал і розриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів. Розкриті резерви включають й інші фонди такої самої якості, які повинні відповідати таким критеріями:

1) відрахування до фондів мають здійснювати з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;

2) фонди і рух коштів до них та з них повинні окремо розриватись у опублікованих звітах банку;

3) фонди повинні бути у розпорядженні банку для покриття збитків з метою необмеженого і негайного використання у разі появи збитків;

4) збитки не можуть безпосередньо покриватися з фондів, а повинні проводитися через рахунок прибутків і збитків.

За умови затвердження Національним банком України додатковий банк може включати:

1) нерозкриті резерви (крім того факту, що такі резерви не відображаються в опублікованому балансі банку, вони повинні мати такі самі якість і природу, як і розкритий капітальний резерв);

2) резерви переоцінки (основні засоби та нереалізована вартість «прихованих» резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання);

3) гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти, які повинні відповідати таким інструментам:

- вони є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- вони не можуть бути погашені за ініціативою власника;
- вони можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги про припинення торгових операцій;
- вони дозволяють відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє здійснити такі виплати;

4) субординований борг (звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які за умовою контракту не можуть бути забрані з банку не раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів). При цьому сума таких коштів, включених у капітал не може перевищувати 50% розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості протягом п'яти останніх років угоди.

Національний банк України має право визначати своєю постановою інші статті балансу банку для включення до додаткового капіталу, а також умови і порядок такого включення. Додатковий капітал не може бути більше 100% основного капіталу.

1) нерозкриті резерви (крім того факту, що такі резерви не відображаються в опублікованому балансі банку, вони повинні мати такі самі якість і природу, як і розкритий капітальний резерв);

2) резерви переоцінки (основні засоби та нереалізована вартість «прихованих» резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання);

3) гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти, які повинні відповідати таким інструментам:

- вони є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- вони не можуть бути погашені за ініціативою власника;
- вони можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги про припинення торгових операцій;
- вони дозволяють відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє здійснити такі виплати;

4) субординований борг (звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які за умовою контракту не можуть бути забрані з банку не раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів). При цьому сума таких коштів, включених у капітал не може перевищувати 50% розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості протягом п'яти останніх років угоди.

Національний банк України має право визначати своєю постановою інші статті балансу банку для включення до додаткового капіталу, а також умови і порядок такого включення. Додатковий капітал не може бути більше 100% основного капіталу.

5.2.1. Статутний капітал та порядок його формування

Вагому частку у власному капіталі займає статутний капітал. Статутний капітал являє собою вартість вкладів акціонерів і засновників, учасників) банку, внесених з метою формування його активів для початку чи подальшої банківської діяльності, а також гарантування інтересів вкладників та кредиторів банку.

На момент реєстрації комерційного банку статутний капітал не може бути менше від суми в гривнях:

- 1) для місцевих кооперативних банків 1 млн. євро;
- 2) для комерційних банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області, - 3 млн. євро;
- 3) для банків, які здійснюють свою діяльність на території всієї України, - 5 млн. євро.

Перерахування розміру статутного капіталу у гривні здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України на день укладення установчого договору.

За підсумками року на основі фінансової звітності банки зобов'язані коригувати розмір статутного капіталу на індекс девальвації чи ревальвації гривні за рахунок та в межах валових доходів або витрат банку відповідно до методики, встановленої Національним банком України.

Національний банк України має право встановити для окремих банків залежно від їх спеціалізації диференційований мінімальний статусний капітал на момент реєстрації банку. але не нижче розмірів.

Мінімальний розмір статутного капіталу банку, створеного з участю іноземного капіталу, має бути не меншим за суму 8 млн. євро на день підписання установчого договору за офіційним курсом НБУ, якщо частка іноземного капіталу у статутному капіталі банку становить до 50%. У тому разі, коли частка іноземного капіталу у статутному капіталі банку становить 50% і більше . то мінімальний розмір статутного капіталу повинен становити 15 млн. євро на день підписання установчого договору за офіційним курсом НБУ.

5.2.1. Статутний капітал та порядок його формування

Вагому частку у власному капіталі займає статутний капітал. Статутний капітал являє собою вартість вкладів акціонерів і засновників, учасників) банку, внесених з метою формування його активів для початку чи подальшої банківської діяльності, а також гарантування інтересів вкладників та кредиторів банку.

На момент реєстрації комерційного банку статутний капітал не може бути менше від суми в гривнях:

- 1) для місцевих кооперативних банків 1 млн. євро;
- 2) для комерційних банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області, - 3 млн. євро;
- 3) для банків, які здійснюють свою діяльність на території всієї України, - 5 млн. євро.

Перерахування розміру статутного капіталу у гривні здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України на день укладення установчого договору.

За підсумками року на основі фінансової звітності банки зобов'язані коригувати розмір статутного капіталу на індекс девальвації чи ревальвації гривні за рахунок та в межах валових доходів або витрат банку відповідно до методики, встановленої Національним банком України.

Національний банк України має право встановити для окремих банків залежно від їх спеціалізації диференційований мінімальний статусний капітал на момент реєстрації банку. але не нижче розмірів.

Мінімальний розмір статутного капіталу банку, створеного з участю іноземного капіталу, має бути не меншим за суму 8 млн. євро на день підписання установчого договору за офіційним курсом НБУ, якщо частка іноземного капіталу у статутному капіталі банку становить до 50%. У тому разі, коли частка іноземного капіталу у статутному капіталі банку становить 50% і більше . то мінімальний розмір статутного капіталу повинен становити 15 млн. євро на день підписання установчого договору за офіційним курсом НБУ.

Статутний капітал банку формується відповідно до вимог Закону «Про банківську діяльність», законодавства України та установчих документів банку. Порядок його формування залежить також від форми організації.

У тому випадку, коли банк утворюється у формі акціонерного товариства відкритого типу, статутний фонд формується відкритою підпискою на акції, якщо банк утворюється у формі акціонерного товариства закритого типу, то усі акції перерозподіляються серед засновників банку згідно з їх частками у статутному капіталу. Якщо банк утворюється як товариство з обмеженою відповідальністю, статутний фонд поділяється на частки, за якими учасники банку несуть відповідальність за його зобов'язаннями.

Статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел. Забороняється використовувати для формування капіталу банку бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення, також не дозволяється його формування за рахунок коштів організацій, які за статутом не мають права проводити комерційну діяльність та мати прибуток. Статутний фонд може формуватися лише за рахунок власних коштів учасників банку.

Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях.

Для формування статутного фонду банку у формі акціонерного товариства випускаються акції двох видів:

- звичайні акції – акції, власники яких можуть брати участь в управлінні банку й поділяють з ним усі його доходи, збитки та ризики. Власники звичайних акцій не одержують дивіденди у випадку, коли банк не отримує прибуток, але ж і збитки не можуть бути більшими, ніж первісна вартість їхніх інвестицій, якщо банк отримує прибуток, дохід може бути значний, тому що розподіл залишку прибутку відбувається тільки між власниками звичайних акцій. У разі ліквідації банку їм нічого не гарантується;

Статутний капітал банку формується відповідно до вимог Закону «Про банківську діяльність», законодавства України та установчих документів банку. Порядок його формування залежить також від форми організації.

У тому випадку, коли банк утворюється у формі акціонерного товариства відкритого типу, статутний фонд формується відкритою підпискою на акції, якщо банк утворюється у формі акціонерного товариства закритого типу, то усі акції перерозподіляються серед засновників банку згідно з їх частками у статутному капіталу. Якщо банк утворюється як товариство з обмеженою відповідальністю, статутний фонд поділяється на частки, за якими учасники банку несуть відповідальність за його зобов'язаннями.

Статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел. Забороняється використовувати для формування капіталу банку бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення, також не дозволяється його формування за рахунок коштів організацій, які за статутом не мають права проводити комерційну діяльність та мати прибуток. Статутний фонд може формуватися лише за рахунок власних коштів учасників банку.

Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях.

Для формування статутного фонду банку у формі акціонерного товариства випускаються акції двох видів:

- звичайні акції – акції, власники яких можуть брати участь в управлінні банку й поділяють з ним усі його доходи, збитки та ризики. Власники звичайних акцій не одержують дивіденди у випадку, коли банк не отримує прибуток, але ж і збитки не можуть бути більшими, ніж первісна вартість їхніх інвестицій, якщо банк отримує прибуток, дохід може бути значний, тому що розподіл залишку прибутку відбувається тільки між власниками звичайних акцій. У разі ліквідації банку їм нічого не гарантується;

- привілейовані акції дають право на отримання фіксованого розміру дивідендів, що не залежать від отриманого прибутку, власники привілейованих акцій не беруть участь в управлінні комерційним банком.

Формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснювати виключно шляхом грошових внесків. У разі ліквідації банку власники привілейованих акцій мають переваги порівняно з власними звичайних акцій.

Перший випуск акцій банку повинен повністю складатися із звичайних акцій. Реєстрація та продаж банком-емітентом першого випуску акцій звільняється від оподаткування податком на операції з цінними паперами. Усі випуски цінних паперів банками типу відкритого акціонерного товариства, незалежно від розміру випуску та кількості інвесторів, підлягають державній реєстрації у Міністерстві фінансів України. Мета цієї процедури – підвищити відповідальність банків-емітентів перед покупцем цінних паперів та знизити ризики, які пов'язані з фінансовим зловживаннями та махінаціями.

Для реєстрації випуску акцій банк-емітент складає проспект емісії. Проспект емісії – це документ, у якому визначаються відомості про випуск і розміщення цінних паперів. Цей проспект готується засновниками банку (при першій емісії) та Правлінням банку (при наступних емісіях). У проспекті емісії повідомляється про банк, його фінансове становище, вміщуються відомості про майбутній випуск цінних паперів. Проспект емісії повинен бути завірений незалежною аудиторською фірмою.

Банк має право збільшувати статутний капітал після того, як усі учасники повністю виконали свої зобов'язання щодо оплати паїв або акцій і попередньо оголошений підписний капітал повністю оплачено. Банк не може без згоди Національного банку України зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня. Капітал банку не може бути меншим статутного капіталу, необхідного для застосування банку.

Банки здійснюють емісію власних акцій та оголошують підписку на паї відповідно до законодавства України про господарські товариства та цінні папери з урахуванням особливостей. Банкам забороняється випуск акцій на пред'явника.

- привілейовані акції дають право на отримання фіксованого розміру дивідендів, що не залежать від отриманого прибутку, власники привілейованих акцій не беруть участь в управлінні комерційним банком.

Формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснювати виключно шляхом грошових внесків. У разі ліквідації банку власники привілейованих акцій мають переваги порівняно з власними звичайних акцій.

Перший випуск акцій банку повинен повністю складатися із звичайних акцій. Реєстрація та продаж банком-емітентом першого випуску акцій звільняється від оподаткування податком на операції з цінними паперами. Усі випуски цінних паперів банками типу відкритого акціонерного товариства, незалежно від розміру випуску та кількості інвесторів, підлягають державній реєстрації у Міністерстві фінансів України. Мета цієї процедури – підвищити відповідальність банків-емітентів перед покупцем цінних паперів та знизити ризики, які пов'язані з фінансовим зловживаннями та махінаціями.

Для реєстрації випуску акцій банк-емітент складає проспект емісії. Проспект емісії – це документ, у якому визначаються відомості про випуск і розміщення цінних паперів. Цей проспект готується засновниками банку (при першій емісії) та Правлінням банку (при наступних емісіях). У проспекті емісії повідомляється про банк, його фінансове становище, вміщуються відомості про майбутній випуск цінних паперів. Проспект емісії повинен бути завірений незалежною аудиторською фірмою.

Банк має право збільшувати статутний капітал після того, як усі учасники повністю виконали свої зобов'язання щодо оплати паїв або акцій і попередньо оголошений підписний капітал повністю оплачено. Банк не може без згоди Національного банку України зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня. Капітал банку не може бути меншим статутного капіталу, необхідного для застосування банку.

Банки здійснюють емісію власних акцій та оголошують підписку на паї відповідно до законодавства України про господарські товариства та цінні папери з урахуванням особливостей. Банкам забороняється випуск акцій на пред'явника.

Наявність збитків у банку не є перешкодою для оголошення підписки на акції або паї банку та збільшення статутного капіталу банку.

Банки мають право придбавати власні акції або паї з наступним письмовим повідомленням Національного банку України про укладені угоди, яке має бути надіслане протягом 5 робочих днів з дати укладання угод. Банкам не дозволяється придбання власних акцій, якщо це може призвести до падіння регулятивного капіталу нижче за мінімальний рівень

Про намір банку придбати загальну кількість власних акцій або паїв у розмірі 10% і більше загальної емісії банк письмово повідомляє Національному банку України за 15 календарних днів до укладання угод. Національний банк України має право заборонити банку купівлю власних акцій або паїв у разі, якщо це може привести до погіршення фінансового стану банку. Банк-емітент продає свої акції на первинному ринку безпосередньо або через андеррайтерів Банку дозволяються виступати посередником купівлі-продажу власних акцій або паїв.

Згідно з законом «Про банки і банківську діяльність» юридична чи фізична особа, яка має намір придбати істотну участь у банку або збільшити її таким чином, що така особа буде прямо чи опосередковано володіти чи контролювати 10, 25, 50 та 75% статутного капіталу банку чи права голосу придбаних акцій (паїв) в органах управління банку, зобов'язана отримати письмовий дозвіл Національного банку України. Для отримання такого дозволу заявник повинен надати інформацію, передбачену нормативно-правовими актами Національного банку України, щодо фінансового стану та ділової репутації майбутнього власника істотної участі банку.

Національний банк України приймає рішення про задоволення чи відмову в задоволенні прохання про надання дозволу на придбання чи збільшення істотної участі у банку у місячний строк з дня отримання всієї необхідної інформації.

Відмова у дозволі на придбання чи збільшення істотної участі у банку надається в письмовій формі із зазначенням відповідних підстав. Національний банк України не дає дозволу на придбання чи збільшення істотної участі у банку відповідно до частини першої цієї статті у разі, якщо:

Наявність збитків у банку не є перешкодою для оголошення підписки на акції або паї банку та збільшення статутного капіталу банку.

Банки мають право придбавати власні акції або паї з наступним письмовим повідомленням Національного банку України про укладені угоди, яке має бути надіслане протягом 5 робочих днів з дати укладання угод. Банкам не дозволяється придбання власних акцій, якщо це може призвести до падіння регулятивного капіталу нижче за мінімальний рівень

Про намір банку придбати загальну кількість власних акцій або паїв у розмірі 10% і більше загальної емісії банк письмово повідомляє Національному банку України за 15 календарних днів до укладання угод. Національний банк України має право заборонити банку купівлю власних акцій або паїв у разі, якщо це може привести до погіршення фінансового стану банку. Банк-емітент продає свої акції на первинному ринку безпосередньо або через андеррайтерів Банку дозволяються виступати посередником купівлі-продажу власних акцій або паїв.

Згідно з законом «Про банки і банківську діяльність» юридична чи фізична особа, яка має намір придбати істотну участь у банку або збільшити її таким чином, що така особа буде прямо чи опосередковано володіти чи контролювати 10, 25, 50 та 75% статутного капіталу банку чи права голосу придбаних акцій (паїв) в органах управління банку, зобов'язана отримати письмовий дозвіл Національного банку України. Для отримання такого дозволу заявник повинен надати інформацію, передбачену нормативно-правовими актами Національного банку України, щодо фінансового стану та ділової репутації майбутнього власника істотної участі банку.

Національний банк України приймає рішення про задоволення чи відмову в задоволенні прохання про надання дозволу на придбання чи збільшення істотної участі у банку у місячний строк з дня отримання всієї необхідної інформації.

Відмова у дозволі на придбання чи збільшення істотної участі у банку надається в письмовій формі із зазначенням відповідних підстав. Національний банк України не дає дозволу на придбання чи збільшення істотної участі у банку відповідно до частини першої цієї статті у разі, якщо:

1) особа, яка придбаває істотну участь, не має бездоганної ділової репутації;
2) відсутні власні кошти у розмірі, достатньому для здійснення заявленого внеску;

3) придбання чи збільшення істотної участі загрожуватиме інтересам вкладників та інших кредиторів банку або розвитку конкурентного середовища у банківській системі.

Якщо особа володіє істотною участю у банку чи збільшує свою участь без одержання письмового дозволу Національного банку України, останній має право заборонити такій особі прямо чи опосередковано, повністю чи частково користуватися правом голосу придбаних акцій (паїв) та брати участь будь-яким чином в управлінні справами банку.

У разі встановлення заборони користуватися правом голосу відповідно до придбаних акцій (паїв), право брати участь у голосуванні передається довірентній особі, яка призначається Національним банком України за поданням банку. Довірена особа зобов'язана при голосуванні діяти в інтересах кваліфікованого та зваженого управління банком.

Рішення загальних зборів учасників, прийняті з використанням права голосу придбаних акцій (паїв), щодо якого встановлена тимчасова заборона його використання, не мають юридичної сили.

Банки, а також власники істотної участі зобов'язані підтримувати норматив співвідношення між розміром регулятивного капіталу й сумою зважених до ризику активів – адекватності капіталу. Від банків вимагається підтримувати їх регулятивний капітал на рівні, що становить не менше 8% зважених до ризику активів і позабалансових зобов'язань. Для банку, що розпочинає операційну діяльність, цей норматив протягом перших 12 місяців не має становити не менше 12%. Національний банк України має також право встановлювати мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів.

У тому випадку, коли рівень регулятивного капіталу банку досягне рівня нижче від встановленого Національним банком України, банк зобов'язаний протягом одного місяця, починаючи з дня встановлення факту зменшення рівня

1) особа, яка придбаває істотну участь, не має бездоганної ділової репутації;
2) відсутні власні кошти у розмірі, достатньому для здійснення заявленого внеску;

3) придбання чи збільшення істотної участі загрожуватиме інтересам вкладників та інших кредиторів банку або розвитку конкурентного середовища у банківській системі.

Якщо особа володіє істотною участю у банку чи збільшує свою участь без одержання письмового дозволу Національного банку України, останній має право заборонити такій особі прямо чи опосередковано, повністю чи частково користуватися правом голосу придбаних акцій (паїв) та брати участь будь-яким чином в управлінні справами банку.

У разі встановлення заборони користуватися правом голосу відповідно до придбаних акцій (паїв), право брати участь у голосуванні передається довірентній особі, яка призначається Національним банком України за поданням банку. Довірена особа зобов'язана при голосуванні діяти в інтересах кваліфікованого та зваженого управління банком.

Рішення загальних зборів учасників, прийняті з використанням права голосу придбаних акцій (паїв), щодо якого встановлена тимчасова заборона його використання, не мають юридичної сили.

Банки, а також власники істотної участі зобов'язані підтримувати норматив співвідношення між розміром регулятивного капіталу й сумою зважених до ризику активів – адекватності капіталу. Від банків вимагається підтримувати їх регулятивний капітал на рівні, що становить не менше 8% зважених до ризику активів і позабалансових зобов'язань. Для банку, що розпочинає операційну діяльність, цей норматив протягом перших 12 місяців не має становити не менше 12%. Національний банк України має також право встановлювати мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів.

У тому випадку, коли рівень регулятивного капіталу банку досягне рівня нижче від встановленого Національним банком України, банк зобов'язаний протягом одного місяця, починаючи з дня встановлення факту зменшення рівня

капіталу, подати на розгляд Національного банку України план заходів щодо порядку й строків відновлення рівня регулятивного капіталу банку.

Таким чином, виконаємо узагальнення основних особливостей процесу формування статутного капіталу під час створювання банку:

1. Організаційно-правова форма створювання банку, яка визначає порядок формування статутного капіталу через безпосереднє вкладення інвесторами коштів та майна або залучення через відкриту чи закриту підписку на акції. Згідно з чинним законодавством банки можуть створюватись як акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю чи кооперативні банки. Акціонерні банки можуть бути, у свою чергу, відкритого чи закритого типу. Якщо банк створюється у формі акціонерного товариства відкритого типу, то його акції пропонуються широкому колу інвесторів, здійснюються публічне розміщення акцій на умовах їх вільного подальшого обігу. Зазначені акції, як правило, є предметом угод купівлі-продажу на біржовому та позабіржовому ринках. Якщо банк створюється у формі закритого акціонерного товариства, то він здійснює закриті розміщення акцій серед обмеженого кола засновників. Такі акції не можуть вільно відчужуватися третім особам без згоди керівних органів акціонерного товариства, визначених його статутом.

Згідно з чинним законодавством термін відкритої підписки на акції не може перевищувати шість місяців. Якщо до закінчення цього терміну не вдалося покрити підпискою 60% акцій, акціонерний банк вважається не заснованим. До дня установчих зборів засновники, що підписалися на акції, повинні оплатити не менше 30% (для закритих акціонерних товариств – 50%) номінальної вартості акцій, але не менше розміру, передбаченого ст.31 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Акціонери у строки, встановлені установчими зборами, але не пізніше року після реєстрації акціонерного банку, повинні оплатити повну вартість акцій. Привілейовані акції можуть бути випущені на суму, що не перевищує 10% статутного капіталу банку. Банкам забороняється випуск акцій на пред'явника.

капіталу, подати на розгляд Національного банку України план заходів щодо порядку й строків відновлення рівня регулятивного капіталу банку.

Таким чином, виконаємо узагальнення основних особливостей процесу формування статутного капіталу під час створювання банку:

1. Організаційно-правова форма створювання банку, яка визначає порядок формування статутного капіталу через безпосереднє вкладення інвесторами коштів та майна або залучення через відкриту чи закриту підписку на акції. Згідно з чинним законодавством банки можуть створюватись як акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю чи кооперативні банки. Акціонерні банки можуть бути, у свою чергу, відкритого чи закритого типу. Якщо банк створюється у формі акціонерного товариства відкритого типу, то його акції пропонуються широкому колу інвесторів, здійснюються публічне розміщення акцій на умовах їх вільного подальшого обігу. Зазначені акції, як правило, є предметом угод купівлі-продажу на біржовому та позабіржовому ринках. Якщо банк створюється у формі закритого акціонерного товариства, то він здійснює закриті розміщення акцій серед обмеженого кола засновників. Такі акції не можуть вільно відчужуватися третім особам без згоди керівних органів акціонерного товариства, визначених його статутом.

Згідно з чинним законодавством термін відкритої підписки на акції не може перевищувати шість місяців. Якщо до закінчення цього терміну не вдалося покрити підпискою 60% акцій, акціонерний банк вважається не заснованим. До дня установчих зборів засновники, що підписалися на акції, повинні оплатити не менше 30% (для закритих акціонерних товариств – 50%) номінальної вартості акцій, але не менше розміру, передбаченого ст.31 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Акціонери у строки, встановлені установчими зборами, але не пізніше року після реєстрації акціонерного банку, повинні оплатити повну вартість акцій. Привілейовані акції можуть бути випущені на суму, що не перевищує 10% статутного капіталу банку. Банкам забороняється випуск акцій на пред'явника.

Пайові банки формують свій статутний капітал за рахунок вкладів (внесків) учасників, при цьому за кожним з них зберігається право власності на його частку в капіталі. До моменту реєстрації пайового банку кожен з учасників зобов'язаний внести не менше 30% внеску (але не менше розміру, передбаченого ст. 31 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). Повністю внесення внеску повинно відбутися не пізніше року після реєстрації пайового банку.

2. Статутний капітал банку формується тільки за рахунок власних коштів засновників, акціонерів (учасників) у грошовій формі в національній валюті України та у вільно конвертованій іноземній валюті (для нерезидентів). Забороняється формування статутного капіталу за рахунок бюджетних коштів, якщо такі кошти мають інше цільове призначення, а також коштів, джерела походження яких не підтверджені.

3. Мінімальний розмір статутного капіталу для банків встановлюється законодавчо. НБУ має право встановлювати для окремих банків, залежно від їх спеціалізації, диференційований мінімальний статутний капітал на момент реєстрації банку, але не нижче розмірів, передбачених законодавчо.

4. Слід розрізняти зареєстрований та незареєстрований статутний капітал. Виокремлюють також сплачену та несплачену статутного капіталу.

5. Банки можуть продавати акції первинного розміщення за ціною, не нижчою від номінальної вартості. У разі продажу таких акцій інвестору за ціною, вищою, ніж номінальна вартість, виникає емісійна різниця, яка використовується як власний капітал банку.

6. Банк може викуповувати в акціонера акції, що належать йому, для їх подальшого перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників чи анулювання або отримувати власні акції в дар. Ці акції повинні бути реалізовані або анульовані у термін не більше одного року з моменту їх придбання. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на загальних зборах акціонерів проводиться без урахування придбаних банком акцій. Здійснювати придбання власних акцій до повної оплати всіх раніше випущених акцій не дозволяється.

Пайові банки формують свій статутний капітал за рахунок вкладів (внесків) учасників, при цьому за кожним з них зберігається право власності на його частку в капіталі. До моменту реєстрації пайового банку кожен з учасників зобов'язаний внести не менше 30% внеску (але не менше розміру, передбаченого ст. 31 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). Повністю внесення внеску повинно відбутися не пізніше року після реєстрації пайового банку.

2. Статутний капітал банку формується тільки за рахунок власних коштів засновників, акціонерів (учасників) у грошовій формі в національній валюті України та у вільно конвертованій іноземній валюті (для нерезидентів). Забороняється формування статутного капіталу за рахунок бюджетних коштів, якщо такі кошти мають інше цільове призначення, а також коштів, джерела походження яких не підтверджені.

3. Мінімальний розмір статутного капіталу для банків встановлюється законодавчо. НБУ має право встановлювати для окремих банків, залежно від їх спеціалізації, диференційований мінімальний статутний капітал на момент реєстрації банку, але не нижче розмірів, передбачених законодавчо.

4. Слід розрізняти зареєстрований та незареєстрований статутний капітал. Виокремлюють також сплачену та несплачену статутного капіталу.

5. Банки можуть продавати акції первинного розміщення за ціною, не нижчою від номінальної вартості. У разі продажу таких акцій інвестору за ціною, вищою, ніж номінальна вартість, виникає емісійна різниця, яка використовується як власний капітал банку.

6. Банк може викуповувати в акціонера акції, що належать йому, для їх подальшого перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників чи анулювання або отримувати власні акції в дар. Ці акції повинні бути реалізовані або анульовані у термін не більше одного року з моменту їх придбання. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на загальних зборах акціонерів проводиться без урахування придбаних банком акцій. Здійснювати придбання власних акцій до повної оплати всіх раніше випущених акцій не дозволяється.

7. Банки мають право придбавати власні акції або паї з наступним письмовим повідомленням НБУ про укладені угоди, яке має бути надіслане протягом п'яти робочих днів з дати укладення угод. Банкам не дозволяється придбання власних акцій, якщо не може призвести до падіння регулятивного капіталу нижче за мінімальний рівень.

Про намір банку придбати загальну кількість власних акцій або паїв у розмірі 10% загальної емісії і більше банк письмово повідомляє НБУ за 15 календарних днів до укладення угод. НБУ має право заборонити банку купівлю власних акцій або паїв у разі, якщо це може призвести до погіршення фінансового стану банку.

Зауважимо, в деяких випадках викуп банком власних акцій пов'язаний з метою реінвестування дивідендів. Викупувачу частину акцій, банк має можливість збільшити розмір прибутку на одну акцію. Це пов'язано з тим, що викуплені акції не враховуються у розподілі прибутку банку.

Аналіз статутного капіталу банку слід здійснювати за такими напрямками: формування статутного капіталу під час створення банку; порядок збільшення розміру статутного капіталу; порядок зменшення розміру статутного капіталу.

5.2.2. Резервний капітал, спеціальні фонди і резерви комерційного банку

До складу власного капіталу банку входять резервний фонд та інші спеціальні фонди і резерви. Перш, ніж почати аналізувати зазначені складові елементи власного капіталу банку, необхідно з'ясувати їх економічну сутність, порядок формування та використання. Зауважимо, що чинним законодавством регулюється порядок створення та використання лише статутного та резервного капіталу. Інші фонди, призначені для розширення матеріально-технічного забезпечення діяльності банку, вирішення соціальних питань та матеріального стимулювання його працівників, банки мають право створювати самостійно з урахуванням вимог (якщо вони є) чинного законодавства.

7. Банки мають право придбавати власні акції або паї з наступним письмовим повідомленням НБУ про укладені угоди, яке має бути надіслане протягом п'яти робочих днів з дати укладення угод. Банкам не дозволяється придбання власних акцій, якщо не може призвести до падіння регулятивного капіталу нижче за мінімальний рівень.

Про намір банку придбати загальну кількість власних акцій або паїв у розмірі 10% загальної емісії і більше банк письмово повідомляє НБУ за 15 календарних днів до укладення угод. НБУ має право заборонити банку купівлю власних акцій або паїв у разі, якщо це може призвести до погіршення фінансового стану банку.

Зауважимо, в деяких випадках викуп банком власних акцій пов'язаний з метою реінвестування дивідендів. Викупувачу частину акцій, банк має можливість збільшити розмір прибутку на одну акцію. Це пов'язано з тим, що викуплені акції не враховуються у розподілі прибутку банку.

Аналіз статутного капіталу банку слід здійснювати за такими напрямками: формування статутного капіталу під час створення банку; порядок збільшення розміру статутного капіталу; порядок зменшення розміру статутного капіталу.

5.2.2. Резервний капітал, спеціальні фонди і резерви комерційного банку

До складу власного капіталу банку входять резервний фонд та інші спеціальні фонди і резерви. Перш, ніж почати аналізувати зазначені складові елементи власного капіталу банку, необхідно з'ясувати їх економічну сутність, порядок формування та використання. Зауважимо, що чинним законодавством регулюється порядок створення та використання лише статутного та резервного капіталу. Інші фонди, призначені для розширення матеріально-технічного забезпечення діяльності банку, вирішення соціальних питань та матеріального стимулювання його працівників, банки мають право створювати самостійно з урахуванням вимог (якщо вони є) чинного законодавства.

Резервний капітал формується в процесі подальшої діяльності банку. Він призначений для покриття непередбачених збитків за всіма статтями активів та позабалансових зобов'язань. Наявність резервного капіталу забезпечує фінансову стійкість банку, що, у свою чергу, позитивно впливає на підвищення його платоспроможності та зменшує вірогідність банкрутства банку.

Резервний капітал формується в порядку, встановленому загальними зборами учасників (засновників, акціонерів). Однак розмір резервного капіталу та щорічних відрахувань до нього не можуть бути меншими, ніж це встановлено законодавчо. Мова йде про те, що мінімальний розмір резервного капіталу (але не менше 25% зареєстрованого статутного капіталу), а розмір відрахувань – меншим 5% чистого прибутку.

Якщо діяльність банку створює загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів, то НБУ має право вимагати від банку збільшення розміру резервного капіталу та щорічних відрахувань до нього.

Якщо внаслідок діяльності банку розмір регулятивного капіталу зменшився до суми, що є меншою, ніж розмір статутного капіталу, то щорічні відрахування до резервного капіталу банку мають становити 10% чистого прибутку банку до досягнення ними розміру 35% від статутного капіталу банку.

Коли резервний капітал досягає встановленого розміру, то відрахування до нього припиняються. У випадку використання коштів з резервного капіталу відрахування від чистого прибутку та його формування поновлюються. Зауважимо, що використання коштів резервного капіталу має бути цільовим, тобто відповідати його призначенню, а також оформлене належним чином, зокрема рішенням правління банку.

Важливо оцінити обґрунтованість установленого мінімального розміру резервного капіталу, виконання чи невиконання банком цієї вимоги. Доцільно врахувати при цьому стратегію і тактику, яку проводить банк у своїй діяльності, а також чинне податкове законодавство. Слід розібратися в причинах, які вплинули як на виконання, так і невиконання банком вимоги щодо мінімального розміру резервного капіталу. В останньому випадку причини можуть бути різні,

Резервний капітал формується в процесі подальшої діяльності банку. Він призначений для покриття непередбачених збитків за всіма статтями активів та позабалансових зобов'язань. Наявність резервного капіталу забезпечує фінансову стійкість банку, що, у свою чергу, позитивно впливає на підвищення його платоспроможності та зменшує вірогідність банкрутства банку.

Резервний капітал формується в порядку, встановленому загальними зборами учасників (засновників, акціонерів). Однак розмір резервного капіталу та щорічних відрахувань до нього не можуть бути меншими, ніж це встановлено законодавчо. Мова йде про те, що мінімальний розмір резервного капіталу (але не менше 25% зареєстрованого статутного капіталу), а розмір відрахувань – меншим 5% чистого прибутку.

Якщо діяльність банку створює загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів, то НБУ має право вимагати від банку збільшення розміру резервного капіталу та щорічних відрахувань до нього.

Якщо внаслідок діяльності банку розмір регулятивного капіталу зменшився до суми, що є меншою, ніж розмір статутного капіталу, то щорічні відрахування до резервного капіталу банку мають становити 10% чистого прибутку банку до досягнення ними розміру 35% від статутного капіталу банку.

Коли резервний капітал досягає встановленого розміру, то відрахування до нього припиняються. У випадку використання коштів з резервного капіталу відрахування від чистого прибутку та його формування поновлюються. Зауважимо, що використання коштів резервного капіталу має бути цільовим, тобто відповідати його призначенню, а також оформлене належним чином, зокрема рішенням правління банку.

Важливо оцінити обґрунтованість установленого мінімального розміру резервного капіталу, виконання чи невиконання банком цієї вимоги. Доцільно врахувати при цьому стратегію і тактику, яку проводить банк у своїй діяльності, а також чинне податкове законодавство. Слід розібратися в причинах, які вплинули як на виконання, так і невиконання банком вимоги щодо мінімального розміру резервного капіталу. В останньому випадку причини можуть бути різні,

наприклад: банк був недавно створений і не встиг одержати прибуток, який дав би змогу сформувати встановлений резервний капітал; банк різко збільшив розмір статутного капіталу, що призвело на даний момент до порушення оптимального співвідношення; банк нехтує вимоги щодо формування резервного капіталу; банк значну частину коштів резервного капіталу направив на покриття збитків від своєї діяльності; у банку погіршилась якість активів тощо.

Актуальним є питання про розмір відрахувань від чистого прибутку до резервного капіталу банку. Прискорені розміри відрахувань з метою найшвидшого створення резервного капіталу можуть істотно знизити розмір прибутку, що використовується на виплату дивідендів. Це негативно відіб'ється на вартості акцій та подальшому формуванні статутного капіталу банку. Занадто низькі розміри відрахувань від прибутку збільшать термін формування резервного капіталу і можуть негативно вплинути на фінансову стійкість банку. Тому банки, виходячи з власних потреб, застосовують, як правило, змішаний порядок формування резервного капіталу, коли протягом кількох років здійснюються підвищені розміри відрахувань до досягнення встановленої величини цього капіталу.

Комерційні банки створюють також спеціальні фонди. Ці фонди призначені для соціального і виробничого розвитку. Їх формують за рахунок прибутку. Цей прибуток створюється у вигляді залишку прибутку після сплати податків та відрахувань у фонди банку. За його рахунок сплачують дивіденди, а залишок цього прибутку після виплати дивідендів може бути використаний на збільшення статутного капіталу.

5.2.3. Нерозподілений прибуток як складова власного капіталу

Нерозподілений прибуток – це частина чистого прибутку, яка не розподіляється, а утримується банком, як правило, з метою реінвестування в його діяльність. Зазначений прибуток є джерелом власного капіталу внутрішнього походження. Він створюється як залишок чистого прибутку після нарахування

наприклад: банк був недавно створений і не встиг одержати прибуток, який дав би змогу сформувати встановлений резервний капітал; банк різко збільшив розмір статутного капіталу, що призвело на даний момент до порушення оптимального співвідношення; банк нехтує вимоги щодо формування резервного капіталу; банк значну частину коштів резервного капіталу направив на покриття збитків від своєї діяльності; у банку погіршилась якість активів тощо.

Актуальним є питання про розмір відрахувань від чистого прибутку до резервного капіталу банку. Прискорені розміри відрахувань з метою найшвидшого створення резервного капіталу можуть істотно знизити розмір прибутку, що використовується на виплату дивідендів. Це негативно відіб'ється на вартості акцій та подальшому формуванні статутного капіталу банку. Занадто низькі розміри відрахувань від прибутку збільшать термін формування резервного капіталу і можуть негативно вплинути на фінансову стійкість банку. Тому банки, виходячи з власних потреб, застосовують, як правило, змішаний порядок формування резервного капіталу, коли протягом кількох років здійснюються підвищені розміри відрахувань до досягнення встановленої величини цього капіталу.

Комерційні банки створюють також спеціальні фонди. Ці фонди призначені для соціального і виробничого розвитку. Їх формують за рахунок прибутку. Цей прибуток створюється у вигляді залишку прибутку після сплати податків та відрахувань у фонди банку. За його рахунок сплачують дивіденди, а залишок цього прибутку після виплати дивідендів може бути використаний на збільшення статутного капіталу.

5.2.3. Нерозподілений прибуток як складова власного капіталу

Нерозподілений прибуток – це частина чистого прибутку, яка не розподіляється, а утримується банком, як правило, з метою реінвестування в його діяльність. Зазначений прибуток є джерелом власного капіталу внутрішнього походження. Він створюється як залишок чистого прибутку після нарахування

дивідендів, відрахувань у загальні резерви, резервний капітал та в інші фонди (резерви), створені відповідно до рішень загальних зборів учасників (засновників, учасників) банку або згідно з чинним законодавством. У фінансовому обліку нерозподілений прибуток включає результат минулих років, результат минулого року, що очікує затвердження зборами акціонерів (засновників) та результат поточного року. Чим більше значення нерозподіленого капіталу, тим краще. Проте слід мати на увазі, що результат поточного року може бути відкоригований у бік зменшення за результатами аудиторських перевірок і до цього моменту не може бути сплачений у виді дивідендів. Натомість від'ємне значення результатів минулих років та поточного року означає, що банк у той чи інший період мав збитки, тобто «проїдав» свій власний капітал.

Оскільки розмір усіх відрахувань (крім дивідендів) завчасно визначено, то залишок нерозподіленого прибутку за минулий рік залежить переважно від розміру дивідендів, які повинні сплачуватися акціонерам (учасникам). З метою додержання встановленого Національним банком України співвідношення «власний капітал/активи» банки часто змушені вибирати між збільшенням розміру нерозподіленого прибутку й емісією нових акцій. Однак акціонери банку є його власниками і неохоче йдуть на збільшення кола акціонерів та нову емісію акцій. Коли частина прибутку залишається у розпорядженні банку, замість того щоб бути розподіленою на дивіденди, власники банку вважають, що ці утримані кошти в майбутньому забезпечать їм необхідну ринкову дохідність звичайних акцій. Збільшення власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку вигідно також тому, що з ним не пов'язані ніякі витрати. Однак тривале стримування виплати дивідендів може привести до зниження ринкової вартості акцій.

Банку забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал у будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведе до порушення нормативу адекватності капіталу.

У разі, якщо за попередній рік діяльність банку була неприбутковою, банку дозволяється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал у будь-якій формі у

дивідендів, відрахувань у загальні резерви, резервний капітал та в інші фонди (резерви), створені відповідно до рішень загальних зборів учасників (засновників, учасників) банку або згідно з чинним законодавством. У фінансовому обліку нерозподілений прибуток включає результат минулих років, результат минулого року, що очікує затвердження зборами акціонерів (засновників) та результат поточного року. Чим більше значення нерозподіленого капіталу, тим краще. Проте слід мати на увазі, що результат поточного року може бути відкоригований у бік зменшення за результатами аудиторських перевірок і до цього моменту не може бути сплачений у виді дивідендів. Натомість від'ємне значення результатів минулих років та поточного року означає, що банк у той чи інший період мав збитки, тобто «проїдав» свій власний капітал.

Оскільки розмір усіх відрахувань (крім дивідендів) завчасно визначено, то залишок нерозподіленого прибутку за минулий рік залежить переважно від розміру дивідендів, які повинні сплачуватися акціонерам (учасникам). З метою додержання встановленого Національним банком України співвідношення «власний капітал/активи» банки часто змушені вибирати між збільшенням розміру нерозподіленого прибутку й емісією нових акцій. Однак акціонери банку є його власниками і неохоче йдуть на збільшення кола акціонерів та нову емісію акцій. Коли частина прибутку залишається у розпорядженні банку, замість того щоб бути розподіленою на дивіденди, власники банку вважають, що ці утримані кошти в майбутньому забезпечать їм необхідну ринкову дохідність звичайних акцій. Збільшення власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку вигідно також тому, що з ним не пов'язані ніякі витрати. Однак тривале стримування виплати дивідендів може привести до зниження ринкової вартості акцій.

Банку забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал у будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведе до порушення нормативу адекватності капіталу.

У разі, якщо за попередній рік діяльність банку була неприбутковою, банку дозволяється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал у будь-якій формі у

сумі, що не перевищує 50% від різниці між капіталом банку й рівнем регулятивного капіталу.

Банки зобов'язані формувати резервний фонд на покриття непередбачених збитків за всіма статтями активів та позабалансовими зобов'язаннями. Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не менше 5% від прибутку банку до досягнення ними 25% розміру регулятивного капіталу банку.

У разі, коли діяльність банку може створювати загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку, Національний банк України має право вимагати від банку збільшення розміру резервів щорічних відрахувань до них. Банки зобов'язані формувати інші фонди та резерви на покриття збитків від актів відповідно до нормативно-правових актів Національного банку.

Здійснюючи аналіз нерозподіленого прибутку як джерела власного капіталу, необхідно поєднувати його з аналізом фінансових результатів діяльності банку, а також враховувати методи визначення дивідендів, які використовує банк, здійснюючи дивідендну політику. Слід враховувати також форми виплати дивідендів, обмеження на їх виплату, які встановлюються чинним законодавством та Національним банком України, а також діючий порядок виплати та оподаткування дивідендів.

5.2.4. Субординований капітал

До складу регулятивного власного капіталу включаються кошти, залучені на умовах субординованого боргу, тобто боргу, який виникає у банку в разі залучення коштів інвестора для включення їх до капіталу банку. Мета такого залучення – підвищення рівня капіталізації банків.

За своєю економічною сутністю субординовані зобов'язання є для банку позичковими грошовими коштами, які, зрештою, потрібно повертати власникам. Та з огляду на достатньо тривалий строк використання зазначених коштів і можливість їх конвертування (зокрема на акції банку) такі позичкові кошти прирівнюються до власних. Банки можуть погашати попередній борг за рахунок

сумі, що не перевищує 50% від різниці між капіталом банку й рівнем регулятивного капіталу.

Банки зобов'язані формувати резервний фонд на покриття непередбачених збитків за всіма статтями активів та позабалансовими зобов'язаннями. Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не менше 5% від прибутку банку до досягнення ними 25% розміру регулятивного капіталу банку.

У разі, коли діяльність банку може створювати загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку, Національний банк України має право вимагати від банку збільшення розміру резервів щорічних відрахувань до них. Банки зобов'язані формувати інші фонди та резерви на покриття збитків від актів відповідно до нормативно-правових актів Національного банку.

Здійснюючи аналіз нерозподіленого прибутку як джерела власного капіталу, необхідно поєднувати його з аналізом фінансових результатів діяльності банку, а також враховувати методи визначення дивідендів, які використовує банк, здійснюючи дивідендну політику. Слід враховувати також форми виплати дивідендів, обмеження на їх виплату, які встановлюються чинним законодавством та Національним банком України, а також діючий порядок виплати та оподаткування дивідендів.

5.2.4. Субординований капітал

До складу регулятивного власного капіталу включаються кошти, залучені на умовах субординованого боргу, тобто боргу, який виникає у банку в разі залучення коштів інвестора для включення їх до капіталу банку. Мета такого залучення – підвищення рівня капіталізації банків.

За своєю економічною сутністю субординовані зобов'язання є для банку позичковими грошовими коштами, які, зрештою, потрібно повертати власникам. Та з огляду на достатньо тривалий строк використання зазначених коштів і можливість їх конвертування (зокрема на акції банку) такі позичкові кошти прирівнюються до власних. Банки можуть погашати попередній борг за рахунок

нового запозичення, користуючись цим джерелом коштів необмежено довго. За Базельською угодою капітал банку складається з елементів капіталу першого і другого рівнів, які певною мірою лімітуються й обмежуються. Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» до банківського капіталу входять основний та додатковий капітали. У свою чергу, додатковий капітал, який не повинен бути більшим за основний, включає в себе, зокрема, гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти та субординований борг. Максимальна сума субординованого боргу обмежується 50% суми елементів капіталу першого рівня.

Серед гібридних (борг/капітал) капітальних інструментів є такі, яким властиві ознаки й акціонерного капіталу, й боргу. Ці інструменти у різних країнах мають певні відмінності. Але основні критерії, яким вони повинні відповідати, однакові:

- гібридні капітальні інструменти є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- вони не можуть бути погашеними з ініціативи власника (або без попередньої згоди на це наглядового органу);
- гібридні капітальні інструменти можна вільно використовувати для покриття збитків, не висуваючи перед банком вимог щодо припинення збитків, не висуваючи перед банком вимог щодо припинення торговельних операцій;
- капітальний інструмент (на відміну від дивідендів або простого акціонерного капіталу та подібно до кумулятивних привілейованих акцій) передбачає можливість відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості банку не дає змоги зробити такі виплати.

Норми чинного українського законодавства не містять чіткого переліку видів гібридних капітальних інструментів (що доцільно було б зробити), проте визначають критерії, яким вони мають відповідати. Зауважимо, ці критерії практично узгоджуються з Базельською угодою про капітал.

Якщо боргові капітальні інструменти не відповідають зазначеним вище критеріям, то їх слід відносити до субординованого строкового боргу. До його складу входять звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти з

нового запозичення, користуючись цим джерелом коштів необмежено довго. За Базельською угодою капітал банку складається з елементів капіталу першого і другого рівнів, які певною мірою лімітуються й обмежуються. Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» до банківського капіталу входять основний та додатковий капітали. У свою чергу, додатковий капітал, який не повинен бути більшим за основний, включає в себе, зокрема, гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти та субординований борг. Максимальна сума субординованого боргу обмежується 50% суми елементів капіталу першого рівня.

Серед гібридних (борг/капітал) капітальних інструментів є такі, яким властиві ознаки й акціонерного капіталу, й боргу. Ці інструменти у різних країнах мають певні відмінності. Але основні критерії, яким вони повинні відповідати, однакові:

- гібридні капітальні інструменти є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- вони не можуть бути погашеними з ініціативи власника (або без попередньої згоди на це наглядового органу);
- гібридні капітальні інструменти можна вільно використовувати для покриття збитків, не висуваючи перед банком вимог щодо припинення збитків, не висуваючи перед банком вимог щодо припинення торговельних операцій;
- капітальний інструмент (на відміну від дивідендів або простого акціонерного капіталу та подібно до кумулятивних привілейованих акцій) передбачає можливість відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості банку не дає змоги зробити такі виплати.

Норми чинного українського законодавства не містять чіткого переліку видів гібридних капітальних інструментів (що доцільно було б зробити), проте визначають критерії, яким вони мають відповідати. Зауважимо, ці критерії практично узгоджуються з Базельською угодою про капітал.

Якщо боргові капітальні інструменти не відповідають зазначеним вище критеріям, то їх слід відносити до субординованого строкового боргу. До його складу входять звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти з

мінімальним первинним фіксованим строком погашення понад п'ять років та привілейовані акцій з обмеженим строком, які можуть бути погашені. Нині В Україні до погашення субординованого боргу застосовується (з метою відображення зменшення вартості зазначених інструментів як постійного джерела фінансової підтримки) кумулятивний дисконтний (або амортизаційний) фактор у розмірі 20% на рік. Законом «Про банки і банківську діяльність» передбачено, що, згідно з контрактом, звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти не можуть бути заборані з банку раніше, ніж через п'ять років, а у випадку банкрутства чи ліквідації – повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. При цьому сума таких коштів, включених у капітал, не може перевищувати 50% розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості протягом п'яти останніх років дії угоди. Зазначимо, що чинне українське законодавство не містить визначення такого виду цінних паперів, як привілейовані акції, які мають обмежений строк і можуть бути погашені.

5.3. Узагальнення міжнародних та вітчизняних особливостей визначення та управління регулятивним капіталом банку

Для вирішення питання достатності власних коштів банку для його нормального функціонування органи нагляду за банківською системою встановлюють нормативні вимоги до капіталу, зокрема - показник достатності капіталу, який віднесено до найважливіших нормативів оцінки надійності банківської діяльності.

Нормативні вимоги органів нагляду до обсягів і капіталу банку ґрунтуються на таких принципах:

1. Визначення складу основного капіталу (капіталу першого рівня) і додаткового (капіталу другого рівня);
2. Класифікація балансових активів за ступенем ризику;

мінімальним первинним фіксованим строком погашення понад п'ять років та привілейовані акцій з обмеженим строком, які можуть бути погашені. Нині В Україні до погашення субординованого боргу застосовується (з метою відображення зменшення вартості зазначених інструментів як постійного джерела фінансової підтримки) кумулятивний дисконтний (або амортизаційний) фактор у розмірі 20% на рік. Законом «Про банки і банківську діяльність» передбачено, що, згідно з контрактом, звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти не можуть бути заборані з банку раніше, ніж через п'ять років, а у випадку банкрутства чи ліквідації – повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. При цьому сума таких коштів, включених у капітал, не може перевищувати 50% розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості протягом п'яти останніх років дії угоди. Зазначимо, що чинне українське законодавство не містить визначення такого виду цінних паперів, як привілейовані акції, які мають обмежений строк і можуть бути погашені.

5.3. Узагальнення міжнародних та вітчизняних особливостей визначення та управління регулятивним капіталом банку

Для вирішення питання достатності власних коштів банку для його нормального функціонування органи нагляду за банківською системою встановлюють нормативні вимоги до капіталу, зокрема - показник достатності капіталу, який віднесено до найважливіших нормативів оцінки надійності банківської діяльності.

Нормативні вимоги органів нагляду до обсягів і капіталу банку ґрунтуються на таких принципах:

1. Визначення складу основного капіталу (капіталу першого рівня) і додаткового (капіталу другого рівня);
2. Класифікація балансових активів за ступенем ризику;

3. Класифікація позабалансових активів за ступенем ризику;

4. Встановлення коефіцієнтів для визначення достатності капіталу.

До 1981 року у світовій практиці не було єдиного підходу щодо встановлення та дотримання певних показників достатності капіталу. Так, у США в грудні 1981 року кожен із регулюючих банківських органів уряду, причетних до банківської системи, встановив своє значення мінімального рівня коефіцієнта первинного капіталу. Ці коефіцієнти не погоджувалися різними регулюючими органами, щоправда кількісні значення одержаних показників виявилися близькими.

У 1983 році Федеральна резервна система (ФРС) та Управління Контролера грошового обсягу (УКГО) США застосували зональний підхід, встановивши мінімальні рівні коефіцієнтів для міжнародних, регіональних і місцевих банків. Коефіцієнти за кожною з категорій розраховувались по-різному. Оскільки конгрес США висловив занепокоєння з приводу незадоволеного стану забезпечення достатності капіталу, регулюючі органи об'єднали свої зусилля для вирішення цієї проблеми. Після того, як УКГО не вдалося на законодавчому рівні добитися прийняття рішення щодо до додаткового капіталу, конгрес США 1983 року вніс до закону про нагляд за міжнародними кредитами спеціальні положення, згідно з якими регулюючим органам було надано повноваження встановлювати нормативні вимоги до достатності капіталу, які застосовуються у світовій практиці й донині. Це було пов'язано з тим, що положення зазначеного закону мали передбачати можливість врегулювання проблем, пов'язаних із виникненням світових фінансових криз заборгованості, які на думку конгресу, виникають унаслідок «...нездатності регулюючих органів здійснювати ефективний контроль і не допускати застосування банками США неправильних методів ведення фінансової діяльності та кредитування».

Отже, після невдалої спроби юридично узаконити нормативи з капіталу конгрес США вирішив, що буде правильним надати регулюючим органам повноваження самостійно встановлювати їх. Співробітники трьох головних регулюючих відомств США приступили до створення єдиних нормативів і в 1986

3. Класифікація позабалансових активів за ступенем ризику;

4. Встановлення коефіцієнтів для визначення достатності капіталу.

До 1981 року у світовій практиці не було єдиного підходу щодо встановлення та дотримання певних показників достатності капіталу. Так, у США в грудні 1981 року кожен із регулюючих банківських органів уряду, причетних до банківської системи, встановив своє значення мінімального рівня коефіцієнта первинного капіталу. Ці коефіцієнти не погоджувалися різними регулюючими органами, щоправда кількісні значення одержаних показників виявилися близькими.

У 1983 році Федеральна резервна система (ФРС) та Управління Контролера грошового обсягу (УКГО) США застосували зональний підхід, встановивши мінімальні рівні коефіцієнтів для міжнародних, регіональних і місцевих банків. Коефіцієнти за кожною з категорій розраховувались по-різному. Оскільки конгрес США висловив занепокоєння з приводу незадоволеного стану забезпечення достатності капіталу, регулюючі органи об'єднали свої зусилля для вирішення цієї проблеми. Після того, як УКГО не вдалося на законодавчому рівні добитися прийняття рішення щодо до додаткового капіталу, конгрес США 1983 року вніс до закону про нагляд за міжнародними кредитами спеціальні положення, згідно з якими регулюючим органам було надано повноваження встановлювати нормативні вимоги до достатності капіталу, які застосовуються у світовій практиці й донині. Це було пов'язано з тим, що положення зазначеного закону мали передбачати можливість врегулювання проблем, пов'язаних із виникненням світових фінансових криз заборгованості, які на думку конгресу, виникають унаслідок «...нездатності регулюючих органів здійснювати ефективний контроль і не допускати застосування банками США неправильних методів ведення фінансової діяльності та кредитування».

Отже, після невдалої спроби юридично узаконити нормативи з капіталу конгрес США вирішив, що буде правильним надати регулюючим органам повноваження самостійно встановлювати їх. Співробітники трьох головних регулюючих відомств США приступили до створення єдиних нормативів і в 1986

році опублікували розроблений ними підхід до розв'язання проблеми ризикового капіталу. Проте банкіри були занепокоєні тим, що реалізація цього підходу поставить їх у невідгідне конкурентне становище порівняно з іноземними банками, щодо яких ці нормативи не застосовувалися.

Тоді регулюючі органи об'єднали свої зусилля і створили спеціальний міжнародний комітет (відомий нині як Базельський), до складу якого ввійшли представники органів нагляду з дванадцяти країн світу: Бельгії, Канади, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Нідерландів, Швеції, Швейцарії, Великобританії, США та Люксембургу.

У 1987 році Базельський комітет опублікував перший проект регулятивного документу, який по суті, був міжнародним. Пропозиція комітету була прийнята у березні 1988 року, а остаточну редакцію Базельського документа про капітал затверджено у липні 1988 – го. Спираючись на цей документ, органи регулювання банківської діяльності США розробили свої власні побажання щодо нормативів достатності капіталу з урахуванням ризику, а в міжнародну практику було запроваджено показник адекватності капіталу, відомий під назвою «коефіцієнт Кука».

Відповідно до Угоди про міжнародну уніфікацію розрахунку капіталу та його стандарти (Базель I) було розроблено однакові вимоги щодо визначення обсягів і структури капіталу (1-го та 2-го рівнів, а також співвідношення між ними), шкали зауваження балансових активів за ризиком, системи перерахунку та обліку позабалансових статей і стандарт мінімальних відношень капіталу 1-го та 2-го рівнів до активів, зважених на ризик.

Прийнятий 1988 року в Базелі документ допускав відмінності в національних методах бухгалтерського обліку та контролю, а також передбачав певну гнучкість у підходах до його реалізації, маючи на меті зміцнення міжнародної банківської системи шляхом запровадження мінімальних стандартів капіталу. Проте регулюючі органи прагнули не виходити за рамки і надавали перевагу стандартним підходам.

році опублікували розроблений ними підхід до розв'язання проблеми ризикового капіталу. Проте банкіри були занепокоєні тим, що реалізація цього підходу поставить їх у невідгідне конкурентне становище порівняно з іноземними банками, щодо яких ці нормативи не застосовувалися.

Тоді регулюючі органи об'єднали свої зусилля і створили спеціальний міжнародний комітет (відомий нині як Базельський), до складу якого ввійшли представники органів нагляду з дванадцяти країн світу: Бельгії, Канади, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Нідерландів, Швеції, Швейцарії, Великобританії, США та Люксембургу.

У 1987 році Базельський комітет опублікував перший проект регулятивного документу, який по суті, був міжнародним. Пропозиція комітету була прийнята у березні 1988 року, а остаточну редакцію Базельського документа про капітал затверджено у липні 1988 – го. Спираючись на цей документ, органи регулювання банківської діяльності США розробили свої власні побажання щодо нормативів достатності капіталу з урахуванням ризику, а в міжнародну практику було запроваджено показник адекватності капіталу, відомий під назвою «коефіцієнт Кука».

Відповідно до Угоди про міжнародну уніфікацію розрахунку капіталу та його стандарти (Базель I) було розроблено однакові вимоги щодо визначення обсягів і структури капіталу (1-го та 2-го рівнів, а також співвідношення між ними), шкали зауваження балансових активів за ризиком, системи перерахунку та обліку позабалансових статей і стандарт мінімальних відношень капіталу 1-го та 2-го рівнів до активів, зважених на ризик.

Прийнятий 1988 року в Базелі документ допускав відмінності в національних методах бухгалтерського обліку та контролю, а також передбачав певну гнучкість у підходах до його реалізації, маючи на меті зміцнення міжнародної банківської системи шляхом запровадження мінімальних стандартів капіталу. Проте регулюючі органи прагнули не виходити за рамки і надавали перевагу стандартним підходам.

Базельська угода значною мірою ґрунтується на припущенні, що в практичній діяльності не можна покладатися на стихійну дію ринкових сил і чекати, коли вони самопливом забезпечать значення коефіцієнта достатності капіталу банку на оптимальному рівні, а тому обов'язково потрібне регулювання процесу формування банківського капіталу з боку державних органів. Регулятивний капітал повинен достатньою мірою покривати всі основні збитки банку на які він наражається у зв'язку зі своєю діяльністю, а також забезпечувати достатній рівень довіри до банківської системи з боку позичальників та громадськості.

Визначення необхідного обсягу регулятивного капіталу, наведене в угоді 1988 року і роз'яснене в прес-релізі від 27 жовтня 1997 року «Про інструменти, прийняті для включення в капітал 1-го рівня», залишається таким же, крім змін, передбачених параграфами 37-39 і 43. Згідно зі стандартизованим підходом до розрахунку кредитних ризиків загальні резерви, як зазначено в параграфах 381-383, можуть бути включені до капіталу 2-го рівня, але в обсязі, що не перевищує 1,25% від зважених за ризиком активів.

У 1997 році Базельський комітет з банківського нагляду прийняв нову Угоду про достатність капіталу, відому як Базель II. Передбачається, що в переважній більшості країн він замінить собою попередню Угоду про достатність капіталу, опубліковану в 1988 році (з доповненнями 1996 року, що стосуються оцінки ринкових ризиків.)

Основні опори Базеля II. Нова угода про достатність капіталу включає три компоненти (опори): мінімальні вимоги до капіталу; наглядовий процес; розкриття інформації для підтримки ринкової дисципліни. Як і в Базель I, найважливішим елементом угоди залишаються мінімальні вимоги до капіталу. Проте в новому документі Базельський комітет наголошує на значущості і важливій ролі наглядового процесу. Його формалізація набуває особливого значення, оскільки Базель II замість стандартних методів і єдиної класифікації ризиків дає можливість найбільш «просунутим» банкам використовувати системи внутрішніх рейтингів як базу для розрахунку мінімальних вимог до обсягу капіталу та його адекватності.

Базельська угода значною мірою ґрунтується на припущенні, що в практичній діяльності не можна покладатися на стихійну дію ринкових сил і чекати, коли вони самопливом забезпечать значення коефіцієнта достатності капіталу банку на оптимальному рівні, а тому обов'язково потрібне регулювання процесу формування банківського капіталу з боку державних органів. Регулятивний капітал повинен достатньою мірою покривати всі основні збитки банку на які він наражається у зв'язку зі своєю діяльністю, а також забезпечувати достатній рівень довіри до банківської системи з боку позичальників та громадськості.

Визначення необхідного обсягу регулятивного капіталу, наведене в угоді 1988 року і роз'яснене в прес-релізі від 27 жовтня 1997 року «Про інструменти, прийняті для включення в капітал 1-го рівня», залишається таким же, крім змін, передбачених параграфами 37-39 і 43. Згідно зі стандартизованим підходом до розрахунку кредитних ризиків загальні резерви, як зазначено в параграфах 381-383, можуть бути включені до капіталу 2-го рівня, але в обсязі, що не перевищує 1,25% від зважених за ризиком активів.

У 1997 році Базельський комітет з банківського нагляду прийняв нову Угоду про достатність капіталу, відому як Базель II. Передбачається, що в переважній більшості країн він замінить собою попередню Угоду про достатність капіталу, опубліковану в 1988 році (з доповненнями 1996 року, що стосуються оцінки ринкових ризиків.)

Основні опори Базеля II. Нова угода про достатність капіталу включає три компоненти (опори): мінімальні вимоги до капіталу; наглядовий процес; розкриття інформації для підтримки ринкової дисципліни. Як і в Базель I, найважливішим елементом угоди залишаються мінімальні вимоги до капіталу. Проте в новому документі Базельський комітет наголошує на значущості і важливій ролі наглядового процесу. Його формалізація набуває особливого значення, оскільки Базель II замість стандартних методів і єдиної класифікації ризиків дає можливість найбільш «просунутим» банкам використовувати системи внутрішніх рейтингів як базу для розрахунку мінімальних вимог до обсягу капіталу та його адекватності.

Мінімальний розмір капіталу, який повинен підтримувати кожен банк, пов'язаний із величиною ризиків, що приймаються ним, а тому обсяг, цього капіталу має бути своєрідним резервом для покриття можливих збитків за рахунок власних коштів (капіталу та резервів). При цьому слід зазначити, що очікувані збитки банки повинні покривати за рахунок коштів спеціально створених резервних фондів. Дотримання мінімальних вимог щодо достатності капіталу банків традиційно є найважливішою складовою пруденційного нагляду, а тому ця роль регулятивного капіталу залишилася незмінною і в Базелі II.

Важливо наголосити, що Базель II не змінює попередні редакції Угоди про капітал, а лише доповнює їх. З формальної точки зору Базель II можна розглядати як чергову поправку до угоди, а не новий самостійний документ. Тому в Базелі II не міститься ні порядку розрахунку регулятивного капіталу, ні вказівок щодо мінімально необхідного значення адекватності капіталу – ці вимоги залишаються незмінними, як і в попередніх варіантах документа. Водночас, як зауважують науковці, у Базелі II окреслився новий концептуальний підхід до нагляду взагалі та до поняття адекватності капіталу зокрема.

Капітал, що визначається державними органами нагляду як джерело покриття неочікуваних збитків (регулятивний капітал), складається з акціонерного капіталу та нерозподіленого прибутку (капітал 1-го рівня, або основний капітал), і додатковий капіталу (капітал 2-го рівня, або «підпорядкований» капітал). Банки можуть залучати і так званий капітал 3-го рівня, заснований на використанні короткострокових субординованих запозичень, які за певних умов можуть використовуватися для підтримання мінімальних вимог до рівня достатності капіталу.

У загальних рисах структуру банківського капіталу, визначену Базельським комітетом з метою дотримання банками мінімальних вимог до рівня достатності капіталу, відображено на рис. 5.2.

Резерви, не розкриті у звітності, що публікуються, і які є частиною 2-го, ймовірно, зникнуть з фінансової звітності банків після того, як будуть упроваджені Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Reporting

Мінімальний розмір капіталу, який повинен підтримувати кожен банк, пов'язаний із величиною ризиків, що приймаються ним, а тому обсяг, цього капіталу має бути своєрідним резервом для покриття можливих збитків за рахунок власних коштів (капіталу та резервів). При цьому слід зазначити, що очікувані збитки банки повинні покривати за рахунок коштів спеціально створених резервних фондів. Дотримання мінімальних вимог щодо достатності капіталу банків традиційно є найважливішою складовою пруденційного нагляду, а тому ця роль регулятивного капіталу залишилася незмінною і в Базелі II.

Важливо наголосити, що Базель II не змінює попередні редакції Угоди про капітал, а лише доповнює їх. З формальної точки зору Базель II можна розглядати як чергову поправку до угоди, а не новий самостійний документ. Тому в Базелі II не міститься ні порядку розрахунку регулятивного капіталу, ні вказівок щодо мінімально необхідного значення адекватності капіталу – ці вимоги залишаються незмінними, як і в попередніх варіантах документа. Водночас, як зауважують науковці, у Базелі II окреслився новий концептуальний підхід до нагляду взагалі та до поняття адекватності капіталу зокрема.

Капітал, що визначається державними органами нагляду як джерело покриття неочікуваних збитків (регулятивний капітал), складається з акціонерного капіталу та нерозподіленого прибутку (капітал 1-го рівня, або основний капітал), і додатковий капіталу (капітал 2-го рівня, або «підпорядкований» капітал). Банки можуть залучати і так званий капітал 3-го рівня, заснований на використанні короткострокових субординованих запозичень, які за певних умов можуть використовуватися для підтримання мінімальних вимог до рівня достатності капіталу.

У загальних рисах структуру банківського капіталу, визначену Базельським комітетом з метою дотримання банками мінімальних вимог до рівня достатності капіталу, відображено на рис. 5.2.

Резерви, не розкриті у звітності, що публікуються, і які є частиною 2-го, ймовірно, зникнуть з фінансової звітності банків після того, як будуть упроваджені Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Reporting

Standards, INRS, МСФЗ), розроблені Радою з міжнародних стандартів фінансової звітності (International Accounting Standards Board, IASB), оскільки нерозкриті резерви в принципі не повинні відображатися у фінансовій звітності, підготовленої відповідно до МСФЗ.

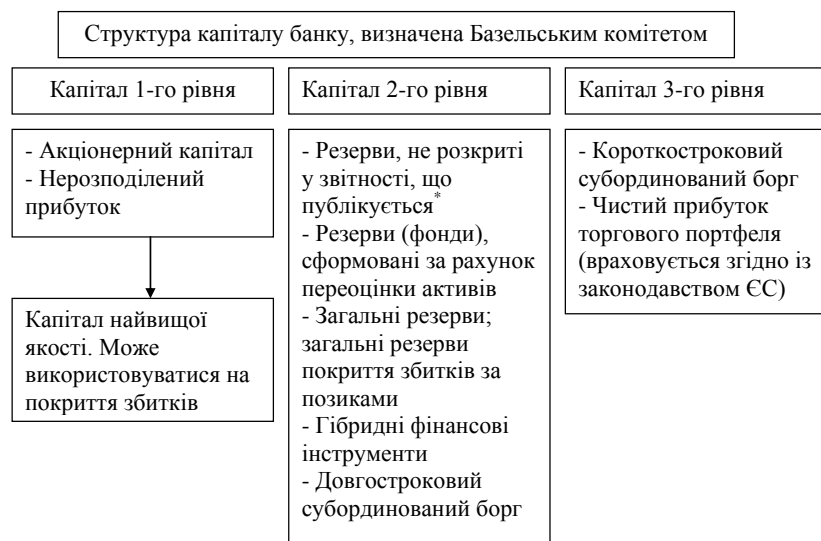

Рисунок 5.2. Структура капіталу банку, визначена Базельським комітетом

Уперше визначення капіталу банку та його структури було наведено в документі «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу та стандартів капіталу» (International Convergence Capital Measurement and Capital Standards, Базель I) у 1988 році. Можливість використання показника капіталу 3-го рівня була представлена в «Доповненні до Угоди про достатність капіталу в цілях обліку ринкових ризиків» (Amendment to Capital Accord to Incorporate Market Risk) в 1996 році. Відповідно до європейського законодавства капітал визначається в тісному взаємозв'язку з рівнем його достатності в рамках Директиви Ради 86/635/ЄЕС від

Standards, INRS, МСФЗ), розроблені Радою з міжнародних стандартів фінансової звітності (International Accounting Standards Board, IASB), оскільки нерозкриті резерви в принципі не повинні відображатися у фінансовій звітності, підготовленої відповідно до МСФЗ.

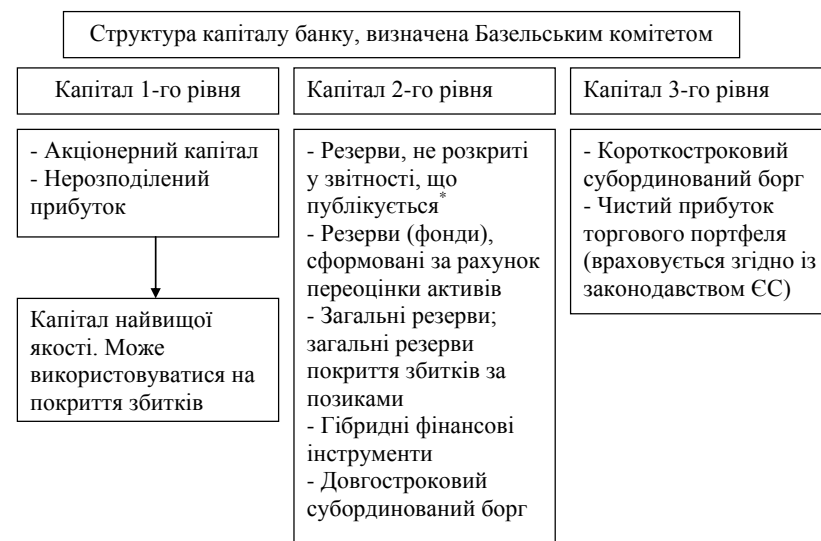

Рисунок 5.2. Структура капіталу банку, визначена Базельським комітетом

Уперше визначення капіталу банку та його структури було наведено в документі «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу та стандартів капіталу» (International Convergence Capital Measurement and Capital Standards, Базель I) у 1988 році. Можливість використання показника капіталу 3-го рівня була представлена в «Доповненні до Угоди про достатність капіталу в цілях обліку ринкових ризиків» (Amendment to Capital Accord to Incorporate Market Risk) в 1996 році. Відповідно до європейського законодавства капітал визначається в тісному взаємозв'язку з рівнем його достатності в рамках Директиви Ради 86/635/ЄЕС від

8 грудня 1986 року щодо річних звітів і консолідованих рахунків банків та інших фінансових установ, Директиви 89/299 ЄЕС від 17 квітня 1989 року «Про власні кошти кредитних установ», Директиви 2006/49 ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 року стосовно достатності капіталу інвестиційних компаній та кредитних установ, яка регламентує порядок надання дозволів інвестиційним компаніям та й здійснення ними своєї діяльності, а також Директиви 2006/48 ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 року стосовно заснування та подальшої діяльності кредитних установ. Остання директива регламентує порядок заснування та подальше здійснення діяльності кредитних установ. Остання директива регламентує порядок заснування та подальше здійснення діяльності кредитних установ з урахуванням нових вимог Базельського комітету з банківського нагляду – Базеля II.

Мінімальне значення коефіцієнта достатності капіталу банку може бути визначене на основі такого співвідношення:

$$M_{\text{кдс}} = \frac{P_{\text{к}}}{A_{\text{бр}}} \geq 8\%, \quad (5.1)$$

де $M_{\text{кдс}}$ – мінімальний коефіцієнт достатності капіталу;

$P_{\text{к}}$ – регулятивний капітал;

$A_{\text{бр}}$ – активи банку, зважені на ризик.

Правила розрахунку мінімальних вимог достатності капіталу банку складаються з двох базових компонентів: регулятивний капітал (чисельник) і активи, зважені на ризик (знаменник). За цією формулою можна визначити фактичне значення показника регулятивного капіталу до активів банку, зважених на ризик, нормативне значення якого відповідно до Базельських угод повинно бути не менше 8%. Для українських банків із березня 2003 року цей норматив встановлено на рівні 10%. При розрахунку активів, зважених на ризик, банк повинен враховувати не лише балансові, а й позабалансові інструменти, зважені на відповідальний ступінь ризику.

8 грудня 1986 року щодо річних звітів і консолідованих рахунків банків та інших фінансових установ, Директиви 89/299 ЄЕС від 17 квітня 1989 року «Про власні кошти кредитних установ», Директиви 2006/49 ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 року стосовно достатності капіталу інвестиційних компаній та кредитних установ, яка регламентує порядок надання дозволів інвестиційним компаніям та й здійснення ними своєї діяльності, а також Директиви 2006/48 ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 року стосовно заснування та подальшої діяльності кредитних установ. Остання директива регламентує порядок заснування та подальше здійснення діяльності кредитних установ. Остання директива регламентує порядок заснування та подальше здійснення діяльності кредитних установ з урахуванням нових вимог Базельського комітету з банківського нагляду – Базеля II.

Мінімальне значення коефіцієнта достатності капіталу банку може бути визначене на основі такого співвідношення:

$$M_{\text{кдс}} = \frac{P_{\text{к}}}{A_{\text{бр}}} \geq 8\%, \quad (5.1)$$

де $M_{\text{кдс}}$ – мінімальний коефіцієнт достатності капіталу;

$P_{\text{к}}$ – регулятивний капітал;

$A_{\text{бр}}$ – активи банку, зважені на ризик.

Правила розрахунку мінімальних вимог достатності капіталу банку складаються з двох базових компонентів: регулятивний капітал (чисельник) і активи, зважені на ризик (знаменник). За цією формулою можна визначити фактичне значення показника регулятивного капіталу до активів банку, зважених на ризик, нормативне значення якого відповідно до Базельських угод повинно бути не менше 8%. Для українських банків із березня 2003 року цей норматив встановлено на рівні 10%. При розрахунку активів, зважених на ризик, банк повинен враховувати не лише балансові, а й позабалансові інструменти, зважені на відповідальний ступінь ризику.

Відповідно до Базельських угод національні органи нагляду мають право самостійно визначити коефіцієнти ризику для різних видів активів і деякі інші параметри, а тому показники достатності капіталу, що використовуються в різних країнах, можуть бути непорівнянними. Мало того, суттєво можуть відрізнятись й національні правила оцінки активів або порядок визначення втрат та позиками та створення резервів під ці втрати, що також істотно впливає на величину показника достатності капіталу.

Важливою новацією Базеля II є введення трьох різних варіантів розрахунку кредитного та оперативного ризиків. Базельський комітет не вважає доцільним збереження стандарту, що передбачає застосування єдиного підходу до оцінки ризиків усіма банками. Натомість на вибір банкам запропоновано три підходи до оцінки кредитного та операційного ризиків. Зазначена відмінність дає змогу банкам і державним наглядовим органам обирати найприйнятніший підхід, що відповідає рівню розвитку, розміру, обсягу ринку та становищу кожної окремої фінансово – кредитної установи на ринку.

Застосування досконаліших моделей оцінки ризиків, на нашу думку, сприятиме зниженню вимог до мінімального розміру капіталу. Проте використання таких підходів потребує від банків і досконалішого процесу управління ризиками, який, у свою чергу, є об'єктом контролю з боку наглядових органів.

По суті Базель II за оцінкою рівня достатності капіталу відповідає ризик-орієнтованому підходу в банківському нагляді. Стандартизований підхід багато в чому схожий з підходом, викладеним у Базелі I. Він встановлює фіксовані коефіцієнти ризику для кожної категорії активів, проте передбачає можливість використання зовнішніх кредитних рейтингів, що дає змогу підвищувати точність відповідних оцінок. Оскільки наглядові органи не припускають, що всі без винятку банки використовуватимуть «просунуті» підходи до оцінки ризиків, головна мета запровадження стандартизованого підходу полягає в знаходженні балансу між простотою і точністю розрахунків. Передбачається, що більшість банків використовуватиме стандартизований підхід як перший крок у напрямі до

Відповідно до Базельських угод національні органи нагляду мають право самостійно визначити коефіцієнти ризику для різних видів активів і деякі інші параметри, а тому показники достатності капіталу, що використовуються в різних країнах, можуть бути непорівнянними. Мало того, суттєво можуть відрізнятись й національні правила оцінки активів або порядок визначення втрат та позиками та створення резервів під ці втрати, що також істотно впливає на величину показника достатності капіталу.

Важливою новацією Базеля II є введення трьох різних варіантів розрахунку кредитного та оперативного ризиків. Базельський комітет не вважає доцільним збереження стандарту, що передбачає застосування єдиного підходу до оцінки ризиків усіма банками. Натомість на вибір банкам запропоновано три підходи до оцінки кредитного та операційного ризиків. Зазначена відмінність дає змогу банкам і державним наглядовим органам обирати найприйнятніший підхід, що відповідає рівню розвитку, розміру, обсягу ринку та становищу кожної окремої фінансово – кредитної установи на ринку.

Застосування досконаліших моделей оцінки ризиків, на нашу думку, сприятиме зниженню вимог до мінімального розміру капіталу. Проте використання таких підходів потребує від банків і досконалішого процесу управління ризиками, який, у свою чергу, є об'єктом контролю з боку наглядових органів.

По суті Базель II за оцінкою рівня достатності капіталу відповідає ризик-орієнтованому підходу в банківському нагляді. Стандартизований підхід багато в чому схожий з підходом, викладеним у Базелі I. Він встановлює фіксовані коефіцієнти ризику для кожної категорії активів, проте передбачає можливість використання зовнішніх кредитних рейтингів, що дає змогу підвищувати точність відповідних оцінок. Оскільки наглядові органи не припускають, що всі без винятку банки використовуватимуть «просунуті» підходи до оцінки ризиків, головна мета запровадження стандартизованого підходу полягає в знаходженні балансу між простотою і точністю розрахунків. Передбачається, що більшість банків використовуватиме стандартизований підхід як перший крок у напрямі до

«просунутих» підходів або у зв'язку з тим, що цей підхід найбільше відповідає їх діяльності та характеру ризиків, які вони приймають на себе.

Новизною Базеля II є також запровадження підходів, що ґрунтуються на використанні внутрішніх рейтингів (internal ratings-based approaches, IRB), застосування яких передбачає можливість паралельного використання для розрахунку рівня достатності капіталу й моделей кредитного ризику, але, на відміну від останніх, розрахунки на основі рейтингових підходів не враховують наявності певного рівня кореляції між різними кредитами та, відповідно, ризиками за ними.

IRB-підходами передбачається створення банками власних структур рейтингування фінансового стану своїх позичальників на основі ймовірності їх дефолту (probability default, PD) протягом певного проміжку часу (зазвичай, один рік). Для банків, що використовують базовий IRB-підхід, наглядові органи встановлюють значення таких показників:

- втрати в разі дефолту (loss given default, LGD);
- загальна абсолютна величина експозиції під ризиком (exposure at default, EAD);
- коригування, пов'язані з визначенням періоду, протягом якого банк перебуває під ризиком за кредитом або іншим фінансовим продуктом;
- очікувані збитки;
- неочікувані збитки.

Банківські установи, що використовують для розрахунку ризиків «просунутий» IRB-підхід, повинні самостійно визначати вказані показники. Зауважимо, що використання IRB-підходів припускає дещо нижчі вимоги до рівня достатності капіталу за вимогами до позичальників, яким властивий низький кредитний ризик і, таким чином, стимулює банки до вдосконалення внутрішніх систем управління та оцінки кредитного ризику.

Другий компонент Базеля II відображає ключові моменти банківського нагляду. Мета запровадження та використання цього компонента полягає у підтвердженні відповідності капіталу банку характеру та обсягам ризиків, які він

«просунутих» підходів або у зв'язку з тим, що цей підхід найбільше відповідає їх діяльності та характеру ризиків, які вони приймають на себе.

Новизною Базеля II є також запровадження підходів, що ґрунтуються на використанні внутрішніх рейтингів (internal ratings-based approaches, IRB), застосування яких передбачає можливість паралельного використання для розрахунку рівня достатності капіталу й моделей кредитного ризику, але, на відміну від останніх, розрахунки на основі рейтингових підходів не враховують наявності певного рівня кореляції між різними кредитами та, відповідно, ризиками за ними.

IRB-підходами передбачається створення банками власних структур рейтингування фінансового стану своїх позичальників на основі ймовірності їх дефолту (probability default, PD) протягом певного проміжку часу (зазвичай, один рік). Для банків, що використовують базовий IRB-підхід, наглядові органи встановлюють значення таких показників:

- втрати в разі дефолту (loss given default, LGD);
- загальна абсолютна величина експозиції під ризиком (exposure at default, EAD);
- коригування, пов'язані з визначенням періоду, протягом якого банк перебуває під ризиком за кредитом або іншим фінансовим продуктом;
- очікувані збитки;
- неочікувані збитки.

Банківські установи, що використовують для розрахунку ризиків «просунутий» IRB-підхід, повинні самостійно визначати вказані показники. Зауважимо, що використання IRB-підходів припускає дещо нижчі вимоги до рівня достатності капіталу за вимогами до позичальників, яким властивий низький кредитний ризик і, таким чином, стимулює банки до вдосконалення внутрішніх систем управління та оцінки кредитного ризику.

Другий компонент Базеля II відображає ключові моменти банківського нагляду. Мета запровадження та використання цього компонента полягає у підтвердженні відповідності капіталу банку характеру та обсягам ризиків, які він

на себе бере. Наглядовий процес припускає своєчасне втручання наглядового органу в діяльність банку у випадку, якщо його капітал не може в повному обсязі покривати потенційні ризики.

З метою вдосконалення наглядового процесу Базель II встановлює чотири його найважливіших принципи, які є доповненням до Основоположних принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету. Суть їх така:

- наглядові органи виходять з того, що банки при здійсненні своєї діяльності підтримують достатність капіталу на рівні, що перевищує мінімально встановлений. Для цих цілей наглядові органи повинні мати повноваження та можливість вимагати від банків підтримки додаткового (понад мінімально встановленого) рівня капіталу;

- банк повинен мати в своєму розпорядженні методику оцінки достатності сукупності капіталу, котра повною мірою відображає характер і обсяги ризиків, які він на себе бере, а також стратегію підтримки різних рівнів капіталу;

- наглядові органи мають перевіряти й аналізувати адекватність внутрібанківських оцінок достатності капіталу та стратегії його підтримки, а також дотримання банками регулятивних вимог щодо рівня достатності капіталу;

- при виникненні загрози зниження рівня достатності капіталу нижче мінімально встановленого регулятором наглядові органи повинні негайно вживати відповідних заходів.

Практика діяльності провідних банківських установ свідчить, що в багатьох випадках банкам доцільно підтримувати вищі значення показників достатності капіталу, ніж це визначено вимогами регулятивних органів. Серед основних факторів, які зумовлюють цю потребу такі:

1. Конкурентоспроможність. Наявність додаткового (понад мінімально встановлений рівень) капіталу позитивно впливає на рейтинг банку, який присвоюють йому відомі міжнародні рейтингові агенції. У зв'язку з цим більшість банків, що активно працюють на міжнародних фінансових ринках, намагаються підтримувати достатність свого капіталу на рівні, визначених відповідно до першого компонента Базеля II;

на себе бере. Наглядовий процес припускає своєчасне втручання наглядового органу в діяльність банку у випадку, якщо його капітал не може в повному обсязі покривати потенційні ризики.

З метою вдосконалення наглядового процесу Базель II встановлює чотири його найважливіших принципи, які є доповненням до Основоположних принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету. Суть їх така:

- наглядові органи виходять з того, що банки при здійсненні своєї діяльності підтримують достатність капіталу на рівні, що перевищує мінімально встановлений. Для цих цілей наглядові органи повинні мати повноваження та можливість вимагати від банків підтримки додаткового (понад мінімально встановленого) рівня капіталу;

- банк повинен мати в своєму розпорядженні методику оцінки достатності сукупності капіталу, котра повною мірою відображає характер і обсяги ризиків, які він на себе бере, а також стратегію підтримки різних рівнів капіталу;

- наглядові органи мають перевіряти й аналізувати адекватність внутрібанківських оцінок достатності капіталу та стратегії його підтримки, а також дотримання банками регулятивних вимог щодо рівня достатності капіталу;

- при виникненні загрози зниження рівня достатності капіталу нижче мінімально встановленого регулятором наглядові органи повинні негайно вживати відповідних заходів.

Практика діяльності провідних банківських установ свідчить, що в багатьох випадках банкам доцільно підтримувати вищі значення показників достатності капіталу, ніж це визначено вимогами регулятивних органів. Серед основних факторів, які зумовлюють цю потребу такі:

1. Конкурентоспроможність. Наявність додаткового (понад мінімально встановлений рівень) капіталу позитивно впливає на рейтинг банку, який присвоюють йому відомі міжнародні рейтингові агенції. У зв'язку з цим більшість банків, що активно працюють на міжнародних фінансових ринках, намагаються підтримувати достатність свого капіталу на рівні, визначених відповідно до першого компонента Базеля II;

2. Гнучкість. Зміни макроекономічної ситуації або виду та масштабу діяльності можуть привести до коливань розміру капіталу. Циклічний розвиток ринку та економічної ситуації також може вплинути на рівень достатності капіталу. Щоб зберегти гнучкість і протистояти таким змінам, банк повинен підтримувати капітал на рівні, вищому від мінімально встановленого значення;

3. Ефективність. Залучення додаткового капіталу може бути дуже витратним для банку, що особливо актуально у випадках, коли таке залучення потрібно здійснити в стислі терміни або за несприятливих ринкових умов.

4. Обачність. Зниження показника достатності капіталу нижче мінімально встановленого рівня практично означає порушення закону і є надзвичайно серйозною проблемою, що може мати негативні короткострокові та довгострокові фінансові наслідки, яких слід уникати, а тому державні наглядові органи повинні негайно вживати відповідних коригуючих заходів;

5. Упевненість. Існують певні неочікувані ризики, як специфічні, притаманні окремому банку, так і загального характеру, пов'язані з поточним рівнем економічного розвитку країни або політичною ситуацією, які не були своєчасно виявлені чи ідентифіковані. Підтримуючи капітал на рівні, вищому від мінімально встановленого значення, банк може захистити себе від впливу негативних чинників, не врахованих першим компонентом Базеля II або внутрібанківською стратегією управління достатністю капіталу.

Третій компонент Базеля II встановлює мінімальні вимоги до обсягу та складу інформації, яка підлягає публічному розкриттю, що дає змогу іншим учасникам ринку оцінити діяльність конкретного банку та рівень достатності його капіталу, а також дотримання ним ринкової дисципліни. Оскільки банківські установи працюють на фінансових ринках як фінансові посередники, всі їх контрагенти (клієнти) зацікавлені в надійній та ефективній оцінці ризиків, які можуть виникнути в разі здійснення ними спільних операцій чи реалізації комерційних угод.

Державні наглядові органи практично усіх країн зазвичай утримуються від широкого оголошення своїх висновків стосовно діяльності окремих банківських

2. Гнучкість. Зміни макроекономічної ситуації або виду та масштабу діяльності можуть привести до коливань розміру капіталу. Циклічний розвиток ринку та економічної ситуації також може вплинути на рівень достатності капіталу. Щоб зберегти гнучкість і протистояти таким змінам, банк повинен підтримувати капітал на рівні, вищому від мінімально встановленого значення;

3. Ефективність. Залучення додаткового капіталу може бути дуже витратним для банку, що особливо актуально у випадках, коли таке залучення потрібно здійснити в стислі терміни або за несприятливих ринкових умов.

4. Обачність. Зниження показника достатності капіталу нижче мінімально встановленого рівня практично означає порушення закону і є надзвичайно серйозною проблемою, що може мати негативні короткострокові та довгострокові фінансові наслідки, яких слід уникати, а тому державні наглядові органи повинні негайно вживати відповідних коригуючих заходів;

5. Упевненість. Існують певні неочікувані ризики, як специфічні, притаманні окремому банку, так і загального характеру, пов'язані з поточним рівнем економічного розвитку країни або політичною ситуацією, які не були своєчасно виявлені чи ідентифіковані. Підтримуючи капітал на рівні, вищому від мінімально встановленого значення, банк може захистити себе від впливу негативних чинників, не врахованих першим компонентом Базеля II або внутрібанківською стратегією управління достатністю капіталу.

Третій компонент Базеля II встановлює мінімальні вимоги до обсягу та складу інформації, яка підлягає публічному розкриттю, що дає змогу іншим учасникам ринку оцінити діяльність конкретного банку та рівень достатності його капіталу, а також дотримання ним ринкової дисципліни. Оскільки банківські установи працюють на фінансових ринках як фінансові посередники, всі їх контрагенти (клієнти) зацікавлені в надійній та ефективній оцінці ризиків, які можуть виникнути в разі здійснення ними спільних операцій чи реалізації комерційних угод.

Державні наглядові органи практично усіх країн зазвичай утримуються від широкого оголошення своїх висновків стосовно діяльності окремих банківських

установ, і Базель II не відміняє цю практику. Нові мінімальні вимоги Базеля II доповнюють інші вимоги з розкриття інформації, передбачені стандартами бухгалтерського обліку, фінансової звітності та принципами корпоративного управління. Встановлюючи обов'язковість розкриття певної інформації та забезпечуючи її порівнянність із показниками різних банківських установ, третій компонент Базеля II покликаний зміцнити ринкову дисципліну, яка є винятково важливим інструментом, що сприяє вирішенню завдань наглядових органів щодо підтримки надійності і стійкості функціонування банківської системи.

Розглянемо особливості вітчизняної практики. Порядок розрахунку регулятивного капіталу для українських банків визначено Інструкцію «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» (розділ II «Регулятивний капітал банку»), затвердженою постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001р., №368.

Згідно з методикою Національного банку України регулятивний власний капітал банку складається із суми основного капіталу (капітал 1-го рівня) за вирахуванням суми недосформованих резервів за активними операціям банків, додаткового капіталу (капітал 2-го рівня), за вирахуванням відвернень.

Алгоритм розрахунку розміру регулятивного власного капіталу банку має такий вигляд:

$$РВК = ОК + ДК - В \quad (5.2)$$

де РВК – регулятивний власний капітал банку;

ОК – основний капітал, зменшений на суму недосформованих резервів за активними операціями банку;

ДК – додатковий капітал банку;

В – відвернення.

Основний вважається незмінним і таким, що не підлягає передаванню, перерозподілу, а тому повинен повністю покривати поточні збитки банківської

установ, і Базель II не відміняє цю практику. Нові мінімальні вимоги Базеля II доповнюють інші вимоги з розкриття інформації, передбачені стандартами бухгалтерського обліку, фінансової звітності та принципами корпоративного управління. Встановлюючи обов'язковість розкриття певної інформації та забезпечуючи її порівнянність із показниками різних банківських установ, третій компонент Базеля II покликаний зміцнити ринкову дисципліну, яка є винятково важливим інструментом, що сприяє вирішенню завдань наглядових органів щодо підтримки надійності і стійкості функціонування банківської системи.

Розглянемо особливості вітчизняної практики. Порядок розрахунку регулятивного капіталу для українських банків визначено Інструкцію «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» (розділ II «Регулятивний капітал банку»), затвердженою постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001р., №368.

Згідно з методикою Національного банку України регулятивний власний капітал банку складається із суми основного капіталу (капітал 1-го рівня) за вирахуванням суми недосформованих резервів за активними операціям банків, додаткового капіталу (капітал 2-го рівня), за вирахуванням відвернень.

Алгоритм розрахунку розміру регулятивного власного капіталу банку має такий вигляд:

$$РВК = ОК + ДК - В \quad (5.2)$$

де РВК – регулятивний власний капітал банку;

ОК – основний капітал, зменшений на суму недосформованих резервів за активними операціями банку;

ДК – додатковий капітал банку;

В – відвернення.

Основний вважається незмінним і таким, що не підлягає передаванню, перерозподілу, а тому повинен повністю покривати поточні збитки банківської

установи. Додатковий капітал має менш постійний характер, а його розмір може змінюватися залежно від результатів діяльності та ризиків, які банк бере на себе.

Основний капітал (капітал 1-го рівня) складається, по-перше, з фактично сплаченого та зареєстрованого статутного капіталу. За підсумками року на основі фінансової звітності розмір статутного капіталу коригується на індекс девальвації чи ревальвації гривні за рахунок і в межах валових доходів або валових витрат банку відповідно до методики, визначеної Національним банком України.

По-друге, до складу основного капіталу включають розкриті резерви, створені (або збільшені) за рахунок нерозподіленого прибутку (резерви, оприлюднені банком у фінансовій звітності), зокрема, дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу; емісійні різниці (емісійний дохід) – суму перевищення доходів, отриманих від первинної емісії власних акцій чи інших корпоративних прав над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав); резервні фонди, створені відповідно до законів України; загальні резерви, створені під невизначений ризик при проведенні банківських операцій.

Ці складові частини включають до капіталу 1-го рівня лише за умови, що вони відповідають таким критеріям:

- відрахування до резервів і страхових фондів здійснено з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;
- призначення резервів та страхових фондів і рух грошових коштів за ними розкрито окремо в оприлюднених звітах банку;
- фонди мають бути постійно в розпорядженні банку з метою негайного і необмеженого доступу і їх використання для покриття збитків у разі необхідності;
- будь-яке покриття збитків за рахунок створених резервів і страхових фондів здійснюється лише через рахунок прибутків та збитків.

Загальний розмір основного капіталу визначається з урахуванням можливих збитків за невиконанням зобов'язань контрагентів і зменшується на суму недосформованих резервів під можливі збитки за: 1) кредитними операціями; 2) операціями за цінними паперами; 3) дебіторською заборгованістю;

установи. Додатковий капітал має менш постійний характер, а його розмір може змінюватися залежно від результатів діяльності та ризиків, які банк бере на себе.

Основний капітал (капітал 1-го рівня) складається, по-перше, з фактично сплаченого та зареєстрованого статутного капіталу. За підсумками року на основі фінансової звітності розмір статутного капіталу коригується на індекс девальвації чи ревальвації гривні за рахунок і в межах валових доходів або валових витрат банку відповідно до методики, визначеної Національним банком України.

По-друге, до складу основного капіталу включають розкриті резерви, створені (або збільшені) за рахунок нерозподіленого прибутку (резерви, оприлюднені банком у фінансовій звітності), зокрема, дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу; емісійні різниці (емісійний дохід) – суму перевищення доходів, отриманих від первинної емісії власних акцій чи інших корпоративних прав над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав); резервні фонди, створені відповідно до законів України; загальні резерви, створені під невизначений ризик при проведенні банківських операцій.

Ці складові частини включають до капіталу 1-го рівня лише за умови, що вони відповідають таким критеріям:

- відрахування до резервів і страхових фондів здійснено з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;
- призначення резервів та страхових фондів і рух грошових коштів за ними розкрито окремо в оприлюднених звітах банку;
- фонди мають бути постійно в розпорядженні банку з метою негайного і необмеженого доступу і їх використання для покриття збитків у разі необхідності;
- будь-яке покриття збитків за рахунок створених резервів і страхових фондів здійснюється лише через рахунок прибутків та збитків.

Загальний розмір основного капіталу визначається з урахуванням можливих збитків за невиконанням зобов'язань контрагентів і зменшується на суму недосформованих резервів під можливі збитки за: 1) кредитними операціями; 2) операціями за цінними паперами; 3) дебіторською заборгованістю;

4) простроченими понад 30 днів та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями; 5) коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідуються за рішенням уповноважених органів або які зареєстровані в офшорних зонах; 6) нематеріальних активів за мінусом суми зносу; 7) капітальних вкладень у нематеріальні активи; 8) збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження; 9) збитків поточного року.

Додатковий капітал (капітал 2-го рівня) включає:

- резерви під стандартну заборгованість інших банків;
- резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;

- підтверджену аудитором (аудиторською фірмою) за результатами звітного фінансового року суму збільшення (за результатами переоцінки) вартості основних засобів, які є власністю банку та належать до нерухомого майна, що забезпечує технологічне здійснення банківських функцій. Повідомлення про суму збільшення вартості основних засобів, включену до регулятивного капіталу, банки зобов'язані подати Національному банку України не пізніше п'яти робочих днів з дня такого включення. При розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) до моменту підтвердження аудитором (аудиторською фірмою) результату переоцінки основних засобів сума збільшення вартості основних засобів не враховується.

- результат поточного року (прибуток), зменшений на суму доходів, не отриманих понад 30 днів з дати їх нарахування (крім доходів за державними цінними паперами та цінними паперами, емітованими Національним банком України). В такому випадку сума не отриманих доходів, прийнятих до корегування, зменшується на суму сформованого резерву за простроченими та сумнівними до отримання нарахованими доходами. Якщо прибуток менший від загальної суми коригування, то на суму такої різниці зменшується й розмір основного капіталу банку;

4) простроченими понад 30 днів та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями; 5) коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідуються за рішенням уповноважених органів або які зареєстровані в офшорних зонах; 6) нематеріальних активів за мінусом суми зносу; 7) капітальних вкладень у нематеріальні активи; 8) збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження; 9) збитків поточного року.

Додатковий капітал (капітал 2-го рівня) включає:

- резерви під стандартну заборгованість інших банків;
- резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;

- підтверджену аудитором (аудиторською фірмою) за результатами звітного фінансового року суму збільшення (за результатами переоцінки) вартості основних засобів, які є власністю банку та належать до нерухомого майна, що забезпечує технологічне здійснення банківських функцій. Повідомлення про суму збільшення вартості основних засобів, включену до регулятивного капіталу, банки зобов'язані подати Національному банку України не пізніше п'яти робочих днів з дня такого включення. При розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) до моменту підтвердження аудитором (аудиторською фірмою) результату переоцінки основних засобів сума збільшення вартості основних засобів не враховується.

- результат поточного року (прибуток), зменшений на суму доходів, не отриманих понад 30 днів з дати їх нарахування (крім доходів за державними цінними паперами та цінними паперами, емітованими Національним банком України). В такому випадку сума не отриманих доходів, прийнятих до корегування, зменшується на суму сформованого резерву за простроченими та сумнівними до отримання нарахованими доходами. Якщо прибуток менший від загальної суми коригування, то на суму такої різниці зменшується й розмір основного капіталу банку;

- субординований борг, що зараховується до капіталу (субординований капітал);

- нерозподілений прибуток минулих років;
- прибуток звітного року, що очікує підтвердження.

До субординованого капіталу включають кошти, залучені від юридичних осіб – резидентів і нерезидентів – як у національній, так і в іноземній валютах на умовах субординованого боргу. Субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові інструменти (складові елементи капіталу), які відповідно до угоди не можуть бути вилучені з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації банківської установи повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. Сума таких коштів, включених до складу капіталу банку, не може перевищувати 50% від загальної суми основного капіталу зі щорічним зменшенням її на 20 % від первинної вартості протягом п'яти останніх років дії угоди про субординований борг.

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, можуть бути включені до складу капіталу лише після отримання дозволу Національного банку України та в разі, якщо вони:

- є незабезпеченими, субординованими та повністю сплачені;
- не можуть бути погашені з ініціативи власника;
- можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги щодо припинення торгівельних операцій;
- передбачають відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дає змоги банку здійснити такі виплати.

На капітал 2-го рівня можуть накладені певні обмеження. Так, наприклад, при розрахунку суми регулятивного капіталу загальний розмір додаткового капіталу не може перевищувати суму основного капіталу, а розмір субординованого капіталу не може перевищувати 50% розміру основного капіталу.

Для визначення розміру регулятивного капіталу банку загальний розмір капіталів 1-го та 2-го рівнів додатково зменшується на суму:

- субординований борг, що зараховується до капіталу (субординований капітал);

- нерозподілений прибуток минулих років;
- прибуток звітного року, що очікує підтвердження.

До субординованого капіталу включають кошти, залучені від юридичних осіб – резидентів і нерезидентів – як у національній, так і в іноземній валютах на умовах субординованого боргу. Субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові інструменти (складові елементи капіталу), які відповідно до угоди не можуть бути вилучені з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації банківської установи повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. Сума таких коштів, включених до складу капіталу банку, не може перевищувати 50% від загальної суми основного капіталу зі щорічним зменшенням її на 20 % від первинної вартості протягом п'яти останніх років дії угоди про субординований борг.

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, можуть бути включені до складу капіталу лише після отримання дозволу Національного банку України та в разі, якщо вони:

- є незабезпеченими, субординованими та повністю сплачені;
- не можуть бути погашені з ініціативи власника;
- можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги щодо припинення торгівельних операцій;
- передбачають відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дає змоги банку здійснити такі виплати.

На капітал 2-го рівня можуть накладені певні обмеження. Так, наприклад, при розрахунку суми регулятивного капіталу загальний розмір додаткового капіталу не може перевищувати суму основного капіталу, а розмір субординованого капіталу не може перевищувати 50% розміру основного капіталу.

Для визначення розміру регулятивного капіталу банку загальний розмір капіталів 1-го та 2-го рівнів додатково зменшується на суму:

а) балансової вартості акцій та інших цінних паперів із нефіксованим прибутком, випущених банками, у торговельному портфелі банку на продаж (зменшену на суму фактично сформованого резерву за пайовими цінними паперами у портфелі банку на продаж, які обліковуються за собівартістю);

б) вкладень у капітал асоційованих та дочірніх установ, а також вкладень у капітал інших установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу (зменшену на суму фактично сформованого резерву за цими вкладеннями);

в) балансової вартості акцій (паїв) власної емісії, прийнятих у забезпечення наданих банком кредитів;

г) перевищення загальної суми операцій, здійснених щодо одного контрагента, над установленим нормативним значенням максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) з урахуванням вимог, встановлених Національним банком України;

д) перевищення загальної суми операцій, здійснених щодо одного інсайдера, над установленим нормативним значенням максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), з урахуванням вимог, встановлених Національним банком України;

е) операцій, здійснених з інсайдерами на сприятливіших за звичайні умовах (у тому числі за угодами, що передбачають нарахування відсотків і комісійних на здійснення банківських операцій, які менші, ніж звичайні), з урахуванням вимог, встановлених Національним банком України;

є) коштів, вкладених у інші банківські установи на умовах субординованого боргу;

ж) балансової вартості цінних паперів у торговельному портфелі банку, крім цінних паперів, що перебувають у власності банку: не більше одного року, справедлива вартість яких визначається за даними оприлюднених котирувань цінних паперів на фондових біржах; не більше 181дня, справедлива вартість яких не може бути визначена банком за даними оприлюднених котирувань цінних паперів на фондових біржах.

а) балансової вартості акцій та інших цінних паперів із нефіксованим прибутком, випущених банками, у торговельному портфелі банку на продаж (зменшену на суму фактично сформованого резерву за пайовими цінними паперами у портфелі банку на продаж, які обліковуються за собівартістю);

б) вкладень у капітал асоційованих та дочірніх установ, а також вкладень у капітал інших установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу (зменшену на суму фактично сформованого резерву за цими вкладеннями);

в) балансової вартості акцій (паїв) власної емісії, прийнятих у забезпечення наданих банком кредитів;

г) перевищення загальної суми операцій, здійснених щодо одного контрагента, над установленим нормативним значенням максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) з урахуванням вимог, встановлених Національним банком України;

д) перевищення загальної суми операцій, здійснених щодо одного інсайдера, над установленим нормативним значенням максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), з урахуванням вимог, встановлених Національним банком України;

е) операцій, здійснених з інсайдерами на сприятливіших за звичайні умовах (у тому числі за угодами, що передбачають нарахування відсотків і комісійних на здійснення банківських операцій, які менші, ніж звичайні), з урахуванням вимог, встановлених Національним банком України;

є) коштів, вкладених у інші банківські установи на умовах субординованого боргу;

ж) балансової вартості цінних паперів у торговельному портфелі банку, крім цінних паперів, що перебувають у власності банку: не більше одного року, справедлива вартість яких визначається за даними оприлюднених котирувань цінних паперів на фондових біржах; не більше 181дня, справедлива вартість яких не може бути визначена банком за даними оприлюднених котирувань цінних паперів на фондових біржах.

Також банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більш як 25% капіталу банку. Проте це обмеження не поширюється на: на приміщення, що забезпечує технологічне здійснення банківських функцій; майно яке перейшло у власність банку на підставі реалізації прав заставодержателя відповідно до умов договору застави або набуте банком з метою запобігання збиткам, за умови, що таке майно бути відчужене банком протягом одного року з часу набуття права власності на нього. Вимоги Національного банку України до нормативу мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), якого діючі банки зобов'язані дотримуватися, наведено в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1.

Нормативи мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1) для банків України

Вид банку	Термін діяльності банку	Розмір регулятивного капіталу (Н1)
Місцеві кооперативні банки	До одного року діяльності	1000000
	До двох років діяльності	1100000
	До трьох років діяльності	1200000
	До чотирьох років діяльності	1350000
	Починаючи з п'ятого року діяльності	≥1500000
Банки, що здійснюють діяльність на території однієї області (регіональні), в тому числі спеціалізовані ощадні та іпотечні	До одного року діяльності	3000000
	До двох років діяльності	3500000
	До трьох років діяльності	4000000
	До чотирьох років діяльності	4500000
	Починаючи з п'ятого року діяльності	≥5000000
Банки, що здійснюють діяльність на території всієї України (міжрегіональні), в тому числі спеціалізовані інвестиційні та розрахункові (клірингові)	До одного року діяльності	5000000
	До двох років діяльності	5500000
	До трьох років діяльності	6000000
	До чотирьох років діяльності	7000000
	Починаючи з п'ятого року діяльності	≥8000000

Національний банк України залежно від економічного становища держави, стану світових фінансових і валютних ринків відповідно до змін курсу національної валюти щодо іноземних валют може переглядати мінімальний розмір регулятивного капіталу. У разі значного перевищення розміру регулятивного капіталу для банків може бути встановлено перехідний період для нарощування його обсягу згідно із розробленими банками програмами капіталізації. Окрім того, зазначимо, що різке зростання курсу гривні щодо євро також потребує суттєвого

Також банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більш як 25% капіталу банку. Проте це обмеження не поширюється на: на приміщення, що забезпечує технологічне здійснення банківських функцій; майно яке перейшло у власність банку на підставі реалізації прав заставодержателя відповідно до умов договору застави або набуте банком з метою запобігання збиткам, за умови, що таке майно бути відчужене банком протягом одного року з часу набуття права власності на нього. Вимоги Національного банку України до нормативу мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), якого діючі банки зобов'язані дотримуватися, наведено в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1.

Нормативи мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1) для банків України

Вид банку	Термін діяльності банку	Розмір регулятивного капіталу (Н1)
Місцеві кооперативні банки	До одного року діяльності	1000000
	До двох років діяльності	1100000
	До трьох років діяльності	1200000
	До чотирьох років діяльності	1350000
	Починаючи з п'ятого року діяльності	≥1500000
Банки, що здійснюють діяльність на території однієї області (регіональні), в тому числі спеціалізовані ощадні та іпотечні	До одного року діяльності	3000000
	До двох років діяльності	3500000
	До трьох років діяльності	4000000
	До чотирьох років діяльності	4500000
	Починаючи з п'ятого року діяльності	≥5000000
Банки, що здійснюють діяльність на території всієї України (міжрегіональні), в тому числі спеціалізовані інвестиційні та розрахункові (клірингові)	До одного року діяльності	5000000
	До двох років діяльності	5500000
	До трьох років діяльності	6000000
	До чотирьох років діяльності	7000000
	Починаючи з п'ятого року діяльності	≥8000000

Національний банк України залежно від економічного становища держави, стану світових фінансових і валютних ринків відповідно до змін курсу національної валюти щодо іноземних валют може переглядати мінімальний розмір регулятивного капіталу. У разі значного перевищення розміру регулятивного капіталу для банків може бути встановлено перехідний період для нарощування його обсягу згідно із розробленими банками програмами капіталізації. Окрім того, зазначимо, що різке зростання курсу гривні щодо євро також потребує суттєвого

збільшення гривневого еквівалента мінімального обсягу регулятивного капіталу. Мінімальний розмір регулятивного капіталу в гривнях визначається щороку окремим рішенням Правління Національного банку України та встановлюється на відповідний період (рік) у розмірі, еквівалентному розміру нормативного значення, визначеного в євро. Цього показника мають дотримуватися всі банки за станом на кінець кожного періоду (року), що регулюється, залежно від виду банку і терміну його діяльності на ринку.

У разі зниження курсу євро на кінець періоду (року) нормативне значення мінімального розміру регулятивного капіталу, що встановлюється Національним банком України в гривнях, не підлягає зменшенню на наступний період. Контроль за дотримання банками мінімального розміру регулятивного капіталу здійснюється Національним банком України за нормативними значеннями, зафіксованими в гривнях. У цьому разі протягом усього періоду (року), що регулюється, нормативне значення мінімального розміру регулятивного капіталу банків у гривнях не може бути меншим, ніж установлене Національним банком України на початок періоду (року), що регулюється.

Аналіз фактичних даних діяльності українських банків свідчить, що за станом на 01.01.2008 р. порівняно з 01.01.2005 р. загальна сума регулятивного капіталу всіх банків зросла з 18,19 млрд. грн. до 72,26 млрд. грн., тобто майже у чотири рази, а сума регулятивного капіталу на один банк становила близько 412,94 млн. грн. Щоправда, при цьому норматив адекватності капіталу Н2 зменшився з 16,81% до 13,92%, тобто на 2,89 відсоткового пункту, але в цілому він значно перевищував нормативне значення, яке дорівнює 10%. Проведене нами дослідження дає підстави зробити висновок, що процес управління капіталом банку і зокрема регулятивним капіталом, є досить складним і багатогранним, що потребує як від самих банків, так і від регуляторних органів постійної пильної уваги, використання нових методів розрахунку капіталу, надійного управління ризиками та забезпечення ефективного використання в інтересах власників банків і суспільства в цілому.

збільшення гривневого еквівалента мінімального обсягу регулятивного капіталу. Мінімальний розмір регулятивного капіталу в гривнях визначається щороку окремим рішенням Правління Національного банку України та встановлюється на відповідний період (рік) у розмірі, еквівалентному розміру нормативного значення, визначеного в євро. Цього показника мають дотримуватися всі банки за станом на кінець кожного періоду (року), що регулюється, залежно від виду банку і терміну його діяльності на ринку.

У разі зниження курсу євро на кінець періоду (року) нормативне значення мінімального розміру регулятивного капіталу, що встановлюється Національним банком України в гривнях, не підлягає зменшенню на наступний період. Контроль за дотримання банками мінімального розміру регулятивного капіталу здійснюється Національним банком України за нормативними значеннями, зафіксованими в гривнях. У цьому разі протягом усього періоду (року), що регулюється, нормативне значення мінімального розміру регулятивного капіталу банків у гривнях не може бути меншим, ніж установлене Національним банком України на початок періоду (року), що регулюється.

Аналіз фактичних даних діяльності українських банків свідчить, що за станом на 01.01.2008 р. порівняно з 01.01.2005 р. загальна сума регулятивного капіталу всіх банків зросла з 18,19 млрд. грн. до 72,26 млрд. грн., тобто майже у чотири рази, а сума регулятивного капіталу на один банк становила близько 412,94 млн. грн. Щоправда, при цьому норматив адекватності капіталу Н2 зменшився з 16,81% до 13,92%, тобто на 2,89 відсоткового пункту, але в цілому він значно перевищував нормативне значення, яке дорівнює 10%. Проведене нами дослідження дає підстави зробити висновок, що процес управління капіталом банку і зокрема регулятивним капіталом, є досить складним і багатогранним, що потребує як від самих банків, так і від регуляторних органів постійної пильної уваги, використання нових методів розрахунку капіталу, надійного управління ризиками та забезпечення ефективного використання в інтересах власників банків і суспільства в цілому.

5.4. Стимулювання нарощування власного капіталу банків

Нарощування капіталу банків – це ключ їх сталого розвитку на основі збільшення обсягів операцій, розширення мережі установ, підвищення прибутковості при дотриманні економічних нормативів і забезпеченні інтересів вкладників і кредиторів. У світовій практиці відомий досить широкий спектр стимулів щодо підвищення капіталізації банків.

В Україні ще не створено цілісної системи стимулювання нарощування банківського капіталу як на державному рівні, так і на рівні окремих комерційних банків. Тому дослідження й запровадження механізмів матеріального стимулювання нарощування власного капіталу банків є важливою передумовою фінансової стабільності. Особливої актуальності це питання набуло сьогодні, коли загострення фінансової кризи істотно ослабило довіру клієнтів до банків, що спричинило відплив вкладів і поставило банки у скрутне становище. Негайне збільшення капіталу банків передбачено як першочергове завдання в антикризових заходах уряду і НБУ, розроблених наприкінці 2008 року.

Проблемі банківського капіталу присвячено ряд праць як українських, так і зарубіжних науковців. Не менш дослідженою є й система економічного стимулювання в комерційних банках. Проте автори здебільшого досліджують проблему нарощування капіталу й систему стимулювання в банках окремо одна від одної.

Проблема капіталізації українських банків перебуває в центрі уваги НБУ, вищих органів управління комерційних банків, а також науковців. Однак частіше за все її розглядають як загальну ціль, стратегічне завдання, без конкретизації шляхів, механізмів та інструментів нарощування банківського капіталу. На макрорівні вирішення цієї проблеми зводиться переважно до вирішення певних завдань і нормативів, а практичний її аспект покладається на окремі банки, які повинні виробити механізми і знайти потрібні кошти. Проте надзвичайні складність і актуальність цієї проблеми потребують комплексного її вирішення. Зокрема, на макрорівні необхідно забезпечити стимулювання нарощування

5.4. Стимулювання нарощування власного капіталу банків

Нарощування капіталу банків – це ключ їх сталого розвитку на основі збільшення обсягів операцій, розширення мережі установ, підвищення прибутковості при дотриманні економічних нормативів і забезпеченні інтересів вкладників і кредиторів. У світовій практиці відомий досить широкий спектр стимулів щодо підвищення капіталізації банків.

В Україні ще не створено цілісної системи стимулювання нарощування банківського капіталу як на державному рівні, так і на рівні окремих комерційних банків. Тому дослідження й запровадження механізмів матеріального стимулювання нарощування власного капіталу банків є важливою передумовою фінансової стабільності. Особливої актуальності це питання набуло сьогодні, коли загострення фінансової кризи істотно ослабило довіру клієнтів до банків, що спричинило відплив вкладів і поставило банки у скрутне становище. Негайне збільшення капіталу банків передбачено як першочергове завдання в антикризових заходах уряду і НБУ, розроблених наприкінці 2008 року.

Проблемі банківського капіталу присвячено ряд праць як українських, так і зарубіжних науковців. Не менш дослідженою є й система економічного стимулювання в комерційних банках. Проте автори здебільшого досліджують проблему нарощування капіталу й систему стимулювання в банках окремо одна від одної.

Проблема капіталізації українських банків перебуває в центрі уваги НБУ, вищих органів управління комерційних банків, а також науковців. Однак частіше за все її розглядають як загальну ціль, стратегічне завдання, без конкретизації шляхів, механізмів та інструментів нарощування банківського капіталу. На макрорівні вирішення цієї проблеми зводиться переважно до вирішення певних завдань і нормативів, а практичний її аспект покладається на окремі банки, які повинні виробити механізми і знайти потрібні кошти. Проте надзвичайні складність і актуальність цієї проблеми потребують комплексного її вирішення. Зокрема, на макрорівні необхідно забезпечити стимулювання нарощування

банківського капіталу шляхом установлення відповідних регуляторних і фіскальних важелів, на мікрорівні – запровадити дієві інструменти збільшення капіталу через удосконалення фінансового менеджменту й системи стимулювання колективів банків.

Виходячи з потреби випереджального нарощування основних складових банківського капіталу - статутного фонду і прибутку, його стимулюючий механізм можна подати таким чином (табл. 5.2).

Таблиця 5.2.

Механізм стимулювання нарощування банківського капіталу

Рівень стимулювання	Статутний капітал	Прибуток
Макрорівень	Регуляторні вимоги Фіскальні стимули Організаційні заходи	Фіскальні стимули Регуляторні важелі
Мікрорівень	Система залучення інвесторів Стимулювання колективу	Стимулювання колективу Менеджмент доходів і витрат банку

Розглянемо детальніше складові механізму стимулювання нарощування банківського капіталу, наведені в табл. 5.2. Регуляторні вимоги щодо нарощування статутного капіталу – це насамперед вимоги до мінімального рівня капіталу банків. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 14.03.2006 № 333-V(ст.31) установлює мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку на рівні не менше 10 млн. євро. Ця вимога має директивний характер, і її вплив на капіталізацію банків базується на визначенні мінімального обсягу грошових коштів, потрібних для здійснення банківської діяльності.

Із запровадженням у регуляторну практику нового інструмента – регулятивного капіталу Правління НБУ в постанові від 28.08.2001 № 368 посилило вимоги до банків щодо нарощування всіх складових капіталу й особливо його стрижневої частини – статутного фонду. Хоча ці вимоги теж мають адміністративний характер, проте, оскільки на підставі регулятивного капіталу визначаються важливі економічні нормативи діяльності банку (адекватності

банківського капіталу шляхом установлення відповідних регуляторних і фіскальних важелів, на мікрорівні – запровадити дієві інструменти збільшення капіталу через удосконалення фінансового менеджменту й системи стимулювання колективів банків.

Виходячи з потреби випереджального нарощування основних складових банківського капіталу - статутного фонду і прибутку, його стимулюючий механізм можна подати таким чином (табл. 5.2).

Таблиця 5.2.

Механізм стимулювання нарощування банківського капіталу

Рівень стимулювання	Статутний капітал	Прибуток
Макрорівень	Регуляторні вимоги Фіскальні стимули Організаційні заходи	Фіскальні стимули Регуляторні важелі
Мікрорівень	Система залучення інвесторів Стимулювання колективу	Стимулювання колективу Менеджмент доходів і витрат банку

Розглянемо детальніше складові механізму стимулювання нарощування банківського капіталу, наведені в табл. 5.2. Регуляторні вимоги щодо нарощування статутного капіталу – це насамперед вимоги до мінімального рівня капіталу банків. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 14.03.2006 № 333-V(ст.31) установлює мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку на рівні не менше 10 млн. євро. Ця вимога має директивний характер, і її вплив на капіталізацію банків базується на визначенні мінімального обсягу грошових коштів, потрібних для здійснення банківської діяльності.

Із запровадженням у регуляторну практику нового інструмента – регулятивного капіталу Правління НБУ в постанові від 28.08.2001 № 368 посилило вимоги до банків щодо нарощування всіх складових капіталу й особливо його стрижневої частини – статутного фонду. Хоча ці вимоги теж мають адміністративний характер, проте, оскільки на підставі регулятивного капіталу визначаються важливі економічні нормативи діяльності банку (адекватності

капіталу, кредитного ризику, інвестування, регулювання валютного ризику), у комплексі вони створюють певну систему стимулювання зусиль банків щодо нарощування їх регулятивного капіталу в цілому і в статутному зокрема. Наприклад, якщо фактичний показник адекватності регулятивного капіталу знизився до його мінімального нормативного рівня (10%), то для подальшого нарощування його активів і доходів він зацікавлений у збільшенні капіталу до обсягів, які підвищать коефіцієнт адекватності і його регулятивного капіталу.

Фіскальні стимули збільшення статутного капіталу – це передусім зацікавленість власників банків у трансформуванні прибутків у статутний капітал. На сьогодні прибуток банків може бути спрямовано на збільшення резервних фондів як складової капіталу, на виплату дивідендів і лише після сплати податку – на збільшення статутного капіталу. В умовах потреби у збільшенні банківського капіталу і зростання інфляції доцільно дозволити зборам акціонерів банків спрямовувати прибуток повністю або частково (наприклад, відповідно до рівня інфляції) на збільшення статутного капіталу пропорційно часткам засновників без справляння з цих сум податків. Оподаткувати їх потрібно при продажі акцій чи паїв банку в установленому порядку, що посилить зацікавленість власників банків у спрямуванні прибутків на поповнення статутного капіталу.

Важливими є й організаційні заходи зі спрощення процедури реєстрації додаткової емісії акцій банків. Сьогодні термін від публікації інформації про проведення зборів акціонерів до реєстрації випуску акцій і включення нового статутного фонду до регулятивного капіталу банку становить близько шести місяців.

Щодо до стимулювання нарощування прибутку на макрорівні, то серед широкого спектра фіскальних стимулів слід виділити запровадження нових способів оподаткування прибутків банків від інвестиційних проектів національних товаровиробників, яких кредитують банки. Адже вихід на точку беззбитковості таких проектів триває роками, а податки слід сплачувати від початку фінансування проекту. Крім того, потрібно переглянути систему справляння ПДВ від реалізації заставленого майна й запровадити нові підходи до оцінки вартості

капіталу, кредитного ризику, інвестування, регулювання валютного ризику), у комплексі вони створюють певну систему стимулювання зусиль банків щодо нарощування їх регулятивного капіталу в цілому і в статутному зокрема. Наприклад, якщо фактичний показник адекватності регулятивного капіталу знизився до його мінімального нормативного рівня (10%), то для подальшого нарощування його активів і доходів він зацікавлений у збільшенні капіталу до обсягів, які підвищать коефіцієнт адекватності і його регулятивного капіталу.

Фіскальні стимули збільшення статутного капіталу – це передусім зацікавленість власників банків у трансформуванні прибутків у статутний капітал. На сьогодні прибуток банків може бути спрямовано на збільшення резервних фондів як складової капіталу, на виплату дивідендів і лише після сплати податку – на збільшення статутного капіталу. В умовах потреби у збільшенні банківського капіталу і зростання інфляції доцільно дозволити зборам акціонерів банків спрямовувати прибуток повністю або частково (наприклад, відповідно до рівня інфляції) на збільшення статутного капіталу пропорційно часткам засновників без справляння з цих сум податків. Оподаткувати їх потрібно при продажі акцій чи паїв банку в установленому порядку, що посилить зацікавленість власників банків у спрямуванні прибутків на поповнення статутного капіталу.

Важливими є й організаційні заходи зі спрощення процедури реєстрації додаткової емісії акцій банків. Сьогодні термін від публікації інформації про проведення зборів акціонерів до реєстрації випуску акцій і включення нового статутного фонду до регулятивного капіталу банку становить близько шести місяців.

Щодо до стимулювання нарощування прибутку на макрорівні, то серед широкого спектра фіскальних стимулів слід виділити запровадження нових способів оподаткування прибутків банків від інвестиційних проектів національних товаровиробників, яких кредитують банки. Адже вихід на точку беззбитковості таких проектів триває роками, а податки слід сплачувати від початку фінансування проекту. Крім того, потрібно переглянути систему справляння ПДВ від реалізації заставленого майна й запровадити нові підходи до оцінки вартості

такого майна як об'єкта оподаткування, щоб банки могли швидко реалізувати заставлене майно, вкласти гроші в нові проекти, а не заморожувати свій капітал на тривалий час.

Створення на мікрорівні системи залучення інвесторів передбачає постійне визначення потенційних інвестицій у статутний капітал з боку як теперішніх власників, так і потенційних. Банк повинен визначати й не рідше ніж щокварталу оновлювати інформацію про потенційний приплив капіталу на основі як оцінки котирувань його акцій, так і прямого опитування потенційних інвесторів з метою оперативного розв'язання проблеми нарощування власного капіталу.

Системи стимулювання працівників фірм і банків, пов'язані з нарощуванням їхніх статутних капіталів, широко розвинуті в західних економіках. Дослідник із США Вільям Стрехем наводить таку статистику щодо різних програм участі працівників в капіталі американських компаній за результатами обстеження 308 організацій у 1999 році:

- надання опціонів на придбання акцій – 82,3% компаній;
- розповсюдження акцій – 14% компаній;
- розповсюдження обмеження в обігу акцій – 10,6% компаній;
- відкладені виплати з конвертацією в акції – 5,3% компаній;
- участь у прибутках – 2,7% компаній;
- преміювання в умовних одиницях – 1,7% компаній.

Наведені в книзі дані свідчать, що відсоток компаній, які використовують програми участі в капіталі, збільшився з 5% у 1993 році до 18% у 2000-му. Ще 30% компаній планували запровадити таку систему. Програми участі в капіталі активно запроваджуються і в країнах Західної Європи.

Позитивними результатами запровадження програм участі в капіталі для банків слід вважати: узгодження інтересів акціонерів і працівників банку, підвищення продуктивності роботи його менеджерів, посилення привабливості роботи в банку порівняно з іншими та зміцнення кадрової політики, економія на виплатах заробітної плати й інших винагород, підтримка позитивного курсу акцій банку на фондовому ринку.

такого майна як об'єкта оподаткування, щоб банки могли швидко реалізувати заставлене майно, вкласти гроші в нові проекти, а не заморожувати свій капітал на тривалий час.

Створення на мікрорівні системи залучення інвесторів передбачає постійне визначення потенційних інвестицій у статутний капітал з боку як теперішніх власників, так і потенційних. Банк повинен визначати й не рідше ніж щокварталу оновлювати інформацію про потенційний приплив капіталу на основі як оцінки котирувань його акцій, так і прямого опитування потенційних інвесторів з метою оперативного розв'язання проблеми нарощування власного капіталу.

Системи стимулювання працівників фірм і банків, пов'язані з нарощуванням їхніх статутних капіталів, широко розвинуті в західних економіках. Дослідник із США Вільям Стрехем наводить таку статистику щодо різних програм участі працівників в капіталі американських компаній за результатами обстеження 308 організацій у 1999 році:

- надання опціонів на придбання акцій – 82,3% компаній;
- розповсюдження акцій – 14% компаній;
- розповсюдження обмеження в обігу акцій – 10,6% компаній;
- відкладені виплати з конвертацією в акції – 5,3% компаній;
- участь у прибутках – 2,7% компаній;
- преміювання в умовних одиницях – 1,7% компаній.

Наведені в книзі дані свідчать, що відсоток компаній, які використовують програми участі в капіталі, збільшився з 5% у 1993 році до 18% у 2000-му. Ще 30% компаній планували запровадити таку систему. Програми участі в капіталі активно запроваджуються і в країнах Західної Європи.

Позитивними результатами запровадження програм участі в капіталі для банків слід вважати: узгодження інтересів акціонерів і працівників банку, підвищення продуктивності роботи його менеджерів, посилення привабливості роботи в банку порівняно з іншими та зміцнення кадрової політики, економія на виплатах заробітної плати й інших винагород, підтримка позитивного курсу акцій банку на фондовому ринку.

Негативними наслідками запровадження цих програм у банках можуть бути: деконцентрація банківського капіталу із загрозою зниження курсу акцій у разі їх масового продажу міноритарними акціонерами або незгодою акціонерів на збільшення статутного капіталу; втрати заощаджень великої кількості акціонерів у разі зниження курсу акцій банку; витрати на адміністрування зазначених програм; незначний мотиваційний ефект для рядових співробітників.

Система участі в капіталі, як правило, є похідною від системи участі у прибутках, але їх не слід ототожнювати, тому що остання може бути спрямована виключно на стимулювання нарощування прибутку без використання акцій як інструмента досягнення цієї мети. Інструменти стимулювання нарощування прибутку банку можна сегментувати таким чином:

- установлення градації окладів працівників залежно від обсягу прибутку чи рентабельності діяльності банку або окремих відділень – центрів прибутку;
- установлення бонусної системи оплати праці для окремих груп працівників, від діяльності яких залежить збільшення доходів та (або) зменшення витрат банку;
- запровадження системи участі у прибутках банку;
- нематеріальне заохочення;
- підвищення в посаді;
- система штрафів.

Установлення системи градації окладів залежно від обсягу прибутку або показника ефективності передбачає розробку відповідної шкали посадових окладів або додаткових виплат. При цьому показниками ефективності можуть бути: рентабельність (прибуток до витрат), рентабельність активів, прибуток у розрахунку на одного працівника, рентабельність капіталу. Можливе поєднання показників обсягу прибутку (кількісний параметр) і ефективності діяльності (якісний параметр). Така система більш підходить для керівників або до колективів відділень банку, оскільки очевидно спрямовує їхню діяльність на нарощування прибутковості структурного підрозділу (табл. 5.3)

Негативними наслідками запровадження цих програм у банках можуть бути: деконцентрація банківського капіталу із загрозою зниження курсу акцій у разі їх масового продажу міноритарними акціонерами або незгодою акціонерів на збільшення статутного капіталу; втрати заощаджень великої кількості акціонерів у разі зниження курсу акцій банку; витрати на адміністрування зазначених програм; незначний мотиваційний ефект для рядових співробітників.

Система участі в капіталі, як правило, є похідною від системи участі у прибутках, але їх не слід ототожнювати, тому що остання може бути спрямована виключно на стимулювання нарощування прибутку без використання акцій як інструмента досягнення цієї мети. Інструменти стимулювання нарощування прибутку банку можна сегментувати таким чином:

- установлення градації окладів працівників залежно від обсягу прибутку чи рентабельності діяльності банку або окремих відділень – центрів прибутку;
- установлення бонусної системи оплати праці для окремих груп працівників, від діяльності яких залежить збільшення доходів та (або) зменшення витрат банку;
- запровадження системи участі у прибутках банку;
- нематеріальне заохочення;
- підвищення в посаді;
- система штрафів.

Установлення системи градації окладів залежно від обсягу прибутку або показника ефективності передбачає розробку відповідної шкали посадових окладів або додаткових виплат. При цьому показниками ефективності можуть бути: рентабельність (прибуток до витрат), рентабельність активів, прибуток у розрахунку на одного працівника, рентабельність капіталу. Можливе поєднання показників обсягу прибутку (кількісний параметр) і ефективності діяльності (якісний параметр). Така система більш підходить для керівників або до колективів відділень банку, оскільки очевидно спрямовує їхню діяльність на нарощування прибутковості структурного підрозділу (табл. 5.3)

Таблиця 5.3.

Шкала зміни окладів залежно від обсягу прибутку й рентабельності
підрозділу банку

Тис. грн.

Обсяг прибутку філії за квартал	Рентабельність діяльності до 10%	Рентабельність діяльності від 10% до 20%	Рентабельність діяльності до 20%
До 500	5,0	5,5	6,0
Від 500 до 900	7,0	7,5	8,0
Понад 900	10,0	10,5	11,0

Для індивідуального стимулювання нарощування прибутків використовують бонусну систему залежно від результатів роботи конкретної групи працівників. Так, касирів можуть стимулювати за збільшення комісійних операцій, безпомилкову роботу, нарощування надходження готівки; працівників кредитних служб – за збільшення процентних і комісійних доходів від кредитування, зменшення прострочених боргів за кредитами і процентами. У сучасних умовах підвищення цін і вартості ресурсів актуальним є стимулювання зниження витрат банку, наприклад, виплати працівникам наперед визначеної частини зекономлених на господарських витратах коштів.

Найпоширенішою системою стимулювання нарощування прибутку як складової банківського капіталу є участь у прибутках банку. У західних банках між працівниками розподіляється від 2% до 5% річного прибутку. М. Армстронг і Т.Стівенс виділяють три методи розрахунку частки працівників у прибутку:

- за заздалегідь визначеним процентом від прибутку;
- за процентом, який визначає призначає правління залежно від обсягу прибутку;
- за кордоном частки прибутку, що підлягає розподілу, у межах якого правління визначає остаточну частку.

Ті самі автори наводять чотири способи розподілу виділеної частки прибутку між окремими працівниками:

- процент від заробітної плати незалежно від терміну роботи працівників;

Таблиця 5.3.

Шкала зміни окладів залежно від обсягу прибутку й рентабельності
підрозділу банку

Тис. грн.

Обсяг прибутку філії за квартал	Рентабельність діяльності до 10%	Рентабельність діяльності від 10% до 20%	Рентабельність діяльності до 20%
До 500	5,0	5,5	6,0
Від 500 до 900	7,0	7,5	8,0
Понад 900	10,0	10,5	11,0

Для індивідуального стимулювання нарощування прибутків використовують бонусну систему залежно від результатів роботи конкретної групи працівників. Так, касирів можуть стимулювати за збільшення комісійних операцій, безпомилкову роботу, нарощування надходження готівки; працівників кредитних служб – за збільшення процентних і комісійних доходів від кредитування, зменшення прострочених боргів за кредитами і процентами. У сучасних умовах підвищення цін і вартості ресурсів актуальним є стимулювання зниження витрат банку, наприклад, виплати працівникам наперед визначеної частини зекономлених на господарських витратах коштів.

Найпоширенішою системою стимулювання нарощування прибутку як складової банківського капіталу є участь у прибутках банку. У західних банках між працівниками розподіляється від 2% до 5% річного прибутку. М. Армстронг і Т.Стівенс виділяють три методи розрахунку частки працівників у прибутку:

- за заздалегідь визначеним процентом від прибутку;
- за процентом, який визначає призначає правління залежно від обсягу прибутку;
- за кордоном частки прибутку, що підлягає розподілу, у межах якого правління визначає остаточну частку.

Ті самі автори наводять чотири способи розподілу виділеної частки прибутку між окремими працівниками:

- процент від заробітної плати незалежно від терміну роботи працівників;

- процент від заробітної плати залежно від терміну роботи працівників;
- процент від заробітної плати залежно від індивідуальних результатів роботи працівників;
- фіксована сума незалежно від терміну роботи, заробітної плати й результатів роботи працівника (зрівняльний спосіб, який використовується дуже рідко).

В українській банківській практиці така система реалізується у вигляді преміювання за результатами роботи за рік чи квартал, інколи місяць. Але порівняно із західними системами українська має щонайменше дві істотні особливості: по-перше, в Україні премії виплачуються за рахунок прибутку, тобто після оподаткування, а в західних країнах – за рахунок витрат; по-друге, у нас, як правило, не визначають заздалегідь частку або хоча б коридор, за яким розраховується частка прибутку для розподілу між працівниками банку, що могло би бути стимулом для підвищення ефективності праці.

Важливими є й нематеріальні заохочення підвищення прибутковості роботи банку – додаткові відпустки, участь у семінарах, пам'ятні нагороди, безкоштовне медичне обслуговування й інші соціальні пакети.

Підвищення в посаді – класичний метод індивідуального заохочування до поліпшення ефективності діяльності, але підходи можуть дуже різнитися. Так, нещодавно відомий англійський банк «Lloyds TSB» відмовився від багато категорійної системи оплати праці, яка базувалася на збільшенні зарплати за вислугу років, і перейшов до «трьох зон оплати»: первинна зона – для працівників, які недавно виконують свої функції; ринкова зона, коли зарплата працівника відповідає ринковому рівню; зона високої ефективності, коли працівник робить вагомий внесок у розвиток банку й підвищення прибутковості його діяльності.

В українській банківській системі набули поширення штрафні санкції: особи, які несуть матеріальну відповідальність, наприклад, касири, інкасатори, сплачують власні кошти за завдані з їх вини збитки банку. Це може стосуватися й інших категорій працівників і колективів філій банку, проте має бути відображено у трудовому договорі чи колективній угоді.

- процент від заробітної плати залежно від терміну роботи працівників;
- процент від заробітної плати залежно від індивідуальних результатів роботи працівників;
- фіксована сума незалежно від терміну роботи, заробітної плати й результатів роботи працівника (зрівняльний спосіб, який використовується дуже рідко).

В українській банківській практиці така система реалізується у вигляді преміювання за результатами роботи за рік чи квартал, інколи місяць. Але порівняно із західними системами українська має щонайменше дві істотні особливості: по-перше, в Україні премії виплачуються за рахунок прибутку, тобто після оподаткування, а в західних країнах – за рахунок витрат; по-друге, у нас, як правило, не визначають заздалегідь частку або хоча б коридор, за яким розраховується частка прибутку для розподілу між працівниками банку, що могло би бути стимулом для підвищення ефективності праці.

Важливими є й нематеріальні заохочення підвищення прибутковості роботи банку – додаткові відпустки, участь у семінарах, пам'ятні нагороди, безкоштовне медичне обслуговування й інші соціальні пакети.

Підвищення в посаді – класичний метод індивідуального заохочування до поліпшення ефективності діяльності, але підходи можуть дуже різнитися. Так, нещодавно відомий англійський банк «Lloyds TSB» відмовився від багато категорійної системи оплати праці, яка базувалася на збільшенні зарплати за вислугу років, і перейшов до «трьох зон оплати»: первинна зона – для працівників, які недавно виконують свої функції; ринкова зона, коли зарплата працівника відповідає ринковому рівню; зона високої ефективності, коли працівник робить вагомий внесок у розвиток банку й підвищення прибутковості його діяльності.

В українській банківській системі набули поширення штрафні санкції: особи, які несуть матеріальну відповідальність, наприклад, касири, інкасатори, сплачують власні кошти за завдані з їх вини збитки банку. Це може стосуватися й інших категорій працівників і колективів філій банку, проте має бути відображено у трудовому договорі чи колективній угоді.

Крім системи стимулювання нарощування прибутків, а відповідно й капіталу банків, ефективними інструментом є менеджмент доходів і витрат банку насамперед на основі бюджетування як банку в цілому, так і окремих філій. Планове балансування дохідної й витратної частин бюджету й запровадженням економічних механізмів забезпечує стимулювання збільшення доходів і зменшення витрат банку. Практику складання бюджетів запроваджено і в українських банках, але вони ще мають малий досвід в організації цієї роботи.

Теоретично обґрунтований і практично реалізований у світовій банківській практиці широкий спектр стимулюючих важелів нарощування банківського капіталу шляхом збільшення статутного фонду й нарощування прибутковості становить значний інтерес для українських банків. Проте цей процес залишається несистематизованим, і в українських банках такі важелі задіяні ще недостатньо. Щоб прискорити капіталізацію банків, як того потребують сучасна ситуація й державні антикризові програми, слід створити комплексну систему стимулювання нарощування банківського капіталу із залученням усіх стимулятивних чинників на макро- і мікрорівнях.

5.5. Роль іноземного капіталу у забезпеченні достатності ресурсного потенціалу банків

5.5.1. Вплив іноземного капіталу на розвиток банківської системи України

З 90 – х років минулого століття процес виходу іноземних банків на ринки країн, які розвиваються, значно інтенсифікувався. У результаті частка іноземних банків у банківських активах країн Латинської Америки, Азії та Центрально-Східної Європи стрімко зростає. Прихід іноземного капіталу в банківські системи цих країн був пов'язаний з процесами приватизації та залученням іноземних інвестицій з метою стабілізації економіки в умовах фінансових криз.

Крім системи стимулювання нарощування прибутків, а відповідно й капіталу банків, ефективними інструментом є менеджмент доходів і витрат банку насамперед на основі бюджетування як банку в цілому, так і окремих філій. Планове балансування дохідної й витратної частин бюджету й запровадженням економічних механізмів забезпечує стимулювання збільшення доходів і зменшення витрат банку. Практику складання бюджетів запроваджено і в українських банках, але вони ще мають малий досвід в організації цієї роботи.

Теоретично обґрунтований і практично реалізований у світовій банківській практиці широкий спектр стимулюючих важелів нарощування банківського капіталу шляхом збільшення статутного фонду й нарощування прибутковості становить значний інтерес для українських банків. Проте цей процес залишається несистематизованим, і в українських банках такі важелі задіяні ще недостатньо. Щоб прискорити капіталізацію банків, як того потребують сучасна ситуація й державні антикризові програми, слід створити комплексну систему стимулювання нарощування банківського капіталу із залученням усіх стимулятивних чинників на макро- і мікрорівнях.

5.5. Роль іноземного капіталу у забезпеченні достатності ресурсного потенціалу банків

5.5.1. Вплив іноземного капіталу на розвиток банківської системи України

З 90 – х років минулого століття процес виходу іноземних банків на ринки країн, які розвиваються, значно інтенсифікувався. У результаті частка іноземних банків у банківських активах країн Латинської Америки, Азії та Центрально-Східної Європи стрімко зростає. Прихід іноземного капіталу в банківські системи цих країн був пов'язаний з процесами приватизації та залученням іноземних інвестицій з метою стабілізації економіки в умовах фінансових криз.

Участь України у загальносвітових процесах фінансової глобалізації та інтернаціоналізації банківської діяльності неминуче пов'язана з питанням доступу іноземного капіталу до вітчизняної банківської системи. У зв'язку з цим актуальним є питання про переваги та загрози для розвитку України, які створює участь іноземних установ в економічних процесах, та їхній вплив на фінансову безпеку країни.

Питання доступу іноземного капіталу до фінансового ринку України та його впливу на економіку країни висвітлені в дослідженнях О. Береславської, Т.Вахненка, В.Гаркавенко, А.Гальчинського, З.Луцишин, С.Михайличенка, О.Пересади, В.Шевчука та інших. Загальні питання інтернаціоналізації банківської діяльності висвітлені в працях О.Білоуса, Д. Лук'яненка, Ю.Макогона, А.Мороза, В.Новицького, С.Панченка, Ю.Пахомова, А.Філіпенка та інших.

Переважна частина робіт із проблем доступу іноземного капіталу до банківської системи присвячена загальносвітовим процесам інтернаціоналізації та експансії провідних банків світу на фінансові ринки країн, які розвиваються. Значна частина праць в Україні присвячена відкриттю банківського ринку для філій іноземних банків, у той час як останні роки засвідчили, що основною формою проникнення іноземного капіталу стало придбання вітчизняних банків.

Вітчизняні дослідники виділяють три моделі продажу вітчизняних банків: повний продаж, спільний бізнес і портфельний продаж.

Перша модель (повний продаж) передбачає передання новим власникам повного пакету акцій з відповідними повноваженнями щодо управління банківською установою. За цією моделлю було продано вітчизняні банки «Ажіо» (98% акцій), «Аваль» (93,5%), «НРБ - Україна»(100%), «Мрія» (98%), «Індекс-Банк» (98%) та інші.

Друга модель (спільний бізнес) реалізується вітчизняними банками, коли вони потребують залучення іноземного капіталу для розв'язання проблем внутрішнього характеру, пов'язаних із необхідністю збільшення власної кредитної спроможності, збереження позиціонування на фінансових ринках, задоволення потреб топ-клієнтів (Укрсиббанк, Приватбанк, ПУМБ).

Участь України у загальносвітових процесах фінансової глобалізації та інтернаціоналізації банківської діяльності неминуче пов'язана з питанням доступу іноземного капіталу до вітчизняної банківської системи. У зв'язку з цим актуальним є питання про переваги та загрози для розвитку України, які створює участь іноземних установ в економічних процесах, та їхній вплив на фінансову безпеку країни.

Питання доступу іноземного капіталу до фінансового ринку України та його впливу на економіку країни висвітлені в дослідженнях О. Береславської, Т.Вахненка, В.Гаркавенко, А.Гальчинського, З.Луцишин, С.Михайличенка, О.Пересади, В.Шевчука та інших. Загальні питання інтернаціоналізації банківської діяльності висвітлені в працях О.Білоуса, Д. Лук'яненка, Ю.Макогона, А.Мороза, В.Новицького, С.Панченка, Ю.Пахомова, А.Філіпенка та інших.

Переважна частина робіт із проблем доступу іноземного капіталу до банківської системи присвячена загальносвітовим процесам інтернаціоналізації та експансії провідних банків світу на фінансові ринки країн, які розвиваються. Значна частина праць в Україні присвячена відкриттю банківського ринку для філій іноземних банків, у той час як останні роки засвідчили, що основною формою проникнення іноземного капіталу стало придбання вітчизняних банків.

Вітчизняні дослідники виділяють три моделі продажу вітчизняних банків: повний продаж, спільний бізнес і портфельний продаж.

Перша модель (повний продаж) передбачає передання новим власникам повного пакету акцій з відповідними повноваженнями щодо управління банківською установою. За цією моделлю було продано вітчизняні банки «Ажіо» (98% акцій), «Аваль» (93,5%), «НРБ - Україна»(100%), «Мрія» (98%), «Індекс-Банк» (98%) та інші.

Друга модель (спільний бізнес) реалізується вітчизняними банками, коли вони потребують залучення іноземного капіталу для розв'язання проблем внутрішнього характеру, пов'язаних із необхідністю збільшення власної кредитної спроможності, збереження позиціонування на фінансових ринках, задоволення потреб топ-клієнтів (Укрсиббанк, Приватбанк, ПУМБ).

Третя модель (портфельний продаж) використовується здебільшого дрібними та середніми банками шляхом продажу іноземним інвесторам невеликих пакетів акцій. Для таких банків приватне розміщення акцій – найзручніший спосіб додаткового отримання коштів. Крім того, сам факт розміщення акцій у зарубіжних банках надає перевагу на наступних етапах формування економічних взаємовідносин між вітчизняними та іноземними банками.

Розглянуті моделі можна диференціювати й за ступенем впливу іноземного капіталу на розвиток національної економіки. З набуттям незалежності в Україні розпочався процес становлення власної банківської системи. Ринковий напрямок розвитку економіки та процес лібералізації дали можливість іноземного капіталу взяти участь у формуванні суб'єктів банківського ринку – комерційних банків.

Аналіз діяльності банків з іноземного капіталу в Україні дає можливість виділити три основні етапи розвитку:

I етап -1991-1998 роки. У цей період в Україні відкриваються перші представництва іноземних банків, а в середині 1993 р. в країні утворюється перший банк зі 100% іноземним капіталом –«Кредіт –Ліоне-Україна». Активний етап розвитку банків з іноземним капіталом розпочався у 1994 р., коли в Україні розгорнули діяльність 12 банків.

На жаль, у перші роки діяльність іноземних банків в Україні мала переважно спекулятивний характер та відбувалася з порушенням чинного законодавства, механізму залучення кредитних ресурсів, шляхом інфляційної кредитної політики та продажу ресурсів за межі України. У другій половині 1990-х років основною метою приходу іноземних банків було інвестування в облігації внутрішньої державної позики. Кінець першого етапу ознаменувався фінансовою кризою 1998 р., яка призвела до погіршення стану банківської системи та до відтоку іноземного капіталу з України.

II етап -1999-2004 рики. Цей етап характеризується встановленням більш дієвого контролю за операціями з боку державних органів управління та чітких правил діяльності на фінансовому ринку України.

Третя модель (портфельний продаж) використовується здебільшого дрібними та середніми банками шляхом продажу іноземним інвесторам невеликих пакетів акцій. Для таких банків приватне розміщення акцій – найзручніший спосіб додаткового отримання коштів. Крім того, сам факт розміщення акцій у зарубіжних банках надає перевагу на наступних етапах формування економічних взаємовідносин між вітчизняними та іноземними банками.

Розглянуті моделі можна диференціювати й за ступенем впливу іноземного капіталу на розвиток національної економіки. З набуттям незалежності в Україні розпочався процес становлення власної банківської системи. Ринковий напрямок розвитку економіки та процес лібералізації дали можливість іноземного капіталу взяти участь у формуванні суб'єктів банківського ринку – комерційних банків.

Аналіз діяльності банків з іноземного капіталу в Україні дає можливість виділити три основні етапи розвитку:

I етап -1991-1998 роки. У цей період в Україні відкриваються перші представництва іноземних банків, а в середині 1993 р. в країні утворюється перший банк зі 100% іноземним капіталом –«Кредіт –Ліоне-Україна». Активний етап розвитку банків з іноземним капіталом розпочався у 1994 р., коли в Україні розгорнули діяльність 12 банків.

На жаль, у перші роки діяльність іноземних банків в Україні мала переважно спекулятивний характер та відбувалася з порушенням чинного законодавства, механізму залучення кредитних ресурсів, шляхом інфляційної кредитної політики та продажу ресурсів за межі України. У другій половині 1990-х років основною метою приходу іноземних банків було інвестування в облігації внутрішньої державної позики. Кінець першого етапу ознаменувався фінансовою кризою 1998 р., яка призвела до погіршення стану банківської системи та до відтоку іноземного капіталу з України.

II етап -1999-2004 рики. Цей етап характеризується встановленням більш дієвого контролю за операціями з боку державних органів управління та чітких правил діяльності на фінансовому ринку України.

Враховуючи зниження обсягів спекулятивних прибутків від операцій, деякі банки з іноземним капіталом згорнули свою діяльність та залишили ринок. Інші іноземні банки, які залишилися, сконцентрувалися на обслуговуванні своїх корпоративних клієнтів – компаній країни походження та міжнародної торгівлі. Зі стабілізацією економічної ситуації і розвитком банківського сектора України, іноземні банки почали активніше займатися роздрібним бізнесом та обслуговуванням українських компаній. Банки почали створювати достатньо розгалужену мережу філій та доповнили свій бізнес обслуговуванням фізичних осіб. Особливих успіхів у цьому напрямку було досягнуто «Райффайзенбанком Україна», якому вдалося створити мережу з майже 50 філій та відділень, переважно у великих і розвинених містах України.

Кінець другого періоду характеризується лібералізацією валютного законодавства та спрощення доступу іноземного капіталу до банківської системи України. Однак, частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків України станом на 01.01.2005 р. складала лише 9,6%.

III етап – триває з 2005 року. Цей етап характеризується значним підвищенням інтересу західних інвесторів до України та інтенсивною експансією іноземних банків. На відміну від перших двох етапів, головною стратегією проникнення іноземних банків на банківський ринок України стало придбання вітчизняних банків із розвинутою мережею підрозділів (табл. 5.4.).

На сьогоднішній день загальний обсяг угод купівлі вітчизняних банків іноземними інвесторами перевищує 3 млрд. дол. США, а власників змінили майже 10 банків із сумарними активами близько 50 млрд. гривень. Найсуттєвіший вплив на подальший розвиток банківської системи України став продаж іноземним інвесторам трьох великих системних банків – «Аваль», «Укрсиббанку» та «Укрсоцбанку», що призвело до різкого підвищення долі іноземного капіталу в банківській системі України.

Зазначимо, що підвищення частки іноземного капіталу та його впливу на вітчизняну банківську систему, на нашу думку є небажаним. Зважаючи на те, що банківська система фактично є гарантом фінансової безпеки держави, її залежність

Враховуючи зниження обсягів спекулятивних прибутків від операцій, деякі банки з іноземним капіталом згорнули свою діяльність та залишили ринок. Інші іноземні банки, які залишилися, сконцентрувалися на обслуговуванні своїх корпоративних клієнтів – компаній країни походження та міжнародної торгівлі. Зі стабілізацією економічної ситуації і розвитком банківського сектора України, іноземні банки почали активніше займатися роздрібним бізнесом та обслуговуванням українських компаній. Банки почали створювати достатньо розгалужену мережу філій та доповнили свій бізнес обслуговуванням фізичних осіб. Особливих успіхів у цьому напрямку було досягнуто «Райффайзенбанком Україна», якому вдалося створити мережу з майже 50 філій та відділень, переважно у великих і розвинених містах України.

Кінець другого періоду характеризується лібералізацією валютного законодавства та спрощення доступу іноземного капіталу до банківської системи України. Однак, частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків України станом на 01.01.2005 р. складала лише 9,6%.

III етап – триває з 2005 року. Цей етап характеризується значним підвищенням інтересу західних інвесторів до України та інтенсивною експансією іноземних банків. На відміну від перших двох етапів, головною стратегією проникнення іноземних банків на банківський ринок України стало придбання вітчизняних банків із розвинутою мережею підрозділів (табл. 5.4.).

На сьогоднішній день загальний обсяг угод купівлі вітчизняних банків іноземними інвесторами перевищує 3 млрд. дол. США, а власників змінили майже 10 банків із сумарними активами близько 50 млрд. гривень. Найсуттєвіший вплив на подальший розвиток банківської системи України став продаж іноземним інвесторам трьох великих системних банків – «Аваль», «Укрсиббанку» та «Укрсоцбанку», що призвело до різкого підвищення долі іноземного капіталу в банківській системі України.

Зазначимо, що підвищення частки іноземного капіталу та його впливу на вітчизняну банківську систему, на нашу думку є небажаним. Зважаючи на те, що банківська система фактично є гарантом фінансової безпеки держави, її залежність

від кон'юнктури на світових рівнях зробить її ще більш вразливою до глобальних фінансових криз. Однак, у сучасних умовах фінансової глобалізації штучна ізоляція країни від іноземного капіталу не лише призводить до обмежень фінансових можливостей банківської системи, а й до гальмування економічного розвитку країни та зниження її конкурентоспроможності.

Таблиця 5.4.

Придбання українських банків іноземними інвесторами

Банк	Покупець	Частка акцій, %	Сума угоди, млн. доларів США
Трансбанк	«ТуранАлем»(азахстан)	9,99	Немає даних
«Ажіо»	«Vilnaus Bankas» (SEB Group) (Швеція)	98,59	Немає даних
«Аваль»	«Rasffeisen International»(Австрія)	93,5	1028
Укрсиббанк	«BNP Paribas»	51	350
ВАБанк	«TBIF Finansial Services Group» (Нідерланди)	9,55	8,75
«Форум»	Bank of New York (США)	10	20
«Мрія»	Внешторгбанк (Росія)	98	70
«НБР-Україна»	Кіпрська компанія NRC Holding Limited, що входить у групу російської Національній резервної корпорації (НРК)	99,99	Немає даних
Райффайзенбанк Україна	OTP Bank Plc (Угорщина)	100	650 млн.євро
Мега-банк	Група портфельних інвесторів	20	19
«Надра»	Група портфельних інвесторів	7,7	53
Родовід-банк	Група портфельних інвесторів	18,9	47
Індекс-банк	«Credit Agricole S.A.» (Франція)	98	255
ВАБанк	«ТВІН Finansial Services Group» (Нідерланди)	17,55	17
«Престиж»	Erste Bank (Австрія)	50,5	35
«Універсальний»	«Eurobank Ergasias» (Греція)	99,34	45,9
Агро банк	Фінансова група PPF (Чехія)	100	30
АІС-банк	«Руський стандарт» (Росія)	100	8,7-9,5
Мега-банк	Bank Austria Greditanstalt (Австрія)	12,6	
«Приватінвест»	PPF Group (Чехія)	100	18
ТАС-Комерцбанк, ТАС-Інвестбанк	Swedbank	100	735

У цілому ж збільшення частки іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі може спричинити як позитивні, так і негативні наслідки. Серед позитивних наслідків виділяють:

від кон'юнктури на світових рівнях зробить її ще більш вразливою до глобальних фінансових криз. Однак, у сучасних умовах фінансової глобалізації штучна ізоляція країни від іноземного капіталу не лише призводить до обмежень фінансових можливостей банківської системи, а й до гальмування економічного розвитку країни та зниження її конкурентоспроможності.

Таблиця 5.4.

Придбання українських банків іноземними інвесторами

Банк	Покупець	Частка акцій, %	Сума угоди, млн. доларів США
Трансбанк	«ТуранАлем»(азахстан)	9,99	Немає даних
«Ажіо»	«Vilnaus Bankas» (SEB Group) (Швеція)	98,59	Немає даних
«Аваль»	«Rasffeisen International»(Австрія)	93,5	1028
Укрсиббанк	«BNP Paribas»	51	350
ВАБанк	«TBIF Finansial Services Group» (Нідерланди)	9,55	8,75
«Форум»	Bank of New York (США)	10	20
«Мрія»	Внешторгбанк (Росія)	98	70
«НБР-Україна»	Кіпрська компанія NRC Holding Limited, що входить у групу російської Національній резервної корпорації (НРК)	99,99	Немає даних
Райффайзенбанк Україна	OTP Bank Plc (Угорщина)	100	650 млн.євро
Мега-банк	Група портфельних інвесторів	20	19
«Надра»	Група портфельних інвесторів	7,7	53
Родовід-банк	Група портфельних інвесторів	18,9	47
Індекс-банк	«Credit Agricole S.A.» (Франція)	98	255
ВАБанк	«ТВІН Finansial Services Group» (Нідерланди)	17,55	17
«Престиж»	Erste Bank (Австрія)	50,5	35
«Універсальний»	«Eurobank Ergasias» (Греція)	99,34	45,9
Агро банк	Фінансова група PPF (Чехія)	100	30
АІС-банк	«Руський стандарт» (Росія)	100	8,7-9,5
Мега-банк	Bank Austria Greditanstalt (Австрія)	12,6	
«Приватінвест»	PPF Group (Чехія)	100	18
ТАС-Комерцбанк, ТАС-Інвестбанк	Swedbank	100	735

У цілому ж збільшення частки іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі може спричинити як позитивні, так і негативні наслідки. Серед позитивних наслідків виділяють:

1. Зростання обсягу кредитних ресурсів банків та посилення стабільності джерел їх надходження шляхом диверсифікації капіталу та акціонерної бази. Збільшення фінансування внутрішньодержавних проектів через сприяння припливу капіталу.

Присутність іноземного капіталу сприятиме притоку іноземних інвестицій в Україну та може бути одним із важливих чинників росту економіки країни, її стабілізації в умовах фінансової кризи.

Іноземні банки також можуть стати важливим джерелом довгострокового фінансування капіталомістких проектів та забезпечення підприємств необхідними фінансовими ресурсами. Вони відкривають великі джерела акціонерного капіталу для внутрішніх фінансових систем, особливо на підтримку посткризових зусиль з проведення рекапіталізації.

2. Впровадження міжнародного досвіду ведення банківської справи та здійснення міжнародних фінансових операцій. Прискорення впровадження новітніх банківських технологій. Поліпшення організаційного і фінансового менеджменту банків, якості обслуговування клієнтів.

3. Підвищення конкуренції на ринку банківських послуг та здешевлення їхньої вартості. Поліпшення умов обслуговування для клієнтів банків та ефективності функціонування всієї національної банківської системи.

Іноземні банки відчутно впливають на конкуренцію, яка насамперед вигідна позичальникам, оскільки вони мають можливість залучати дешеві ресурси для кредитування. У країн з високим проникненням іноземних банків підприємства мають доступ до більш довгострокових кредитів за нижчими відсотками. Однак, деякі дослідження показують, що іноземні банки зазвичай концентрують свою діяльність у специфічній ринковій ніші, яка відображає їхні конкурентні переваги, і не завжди конкурують у широких секторах ринку. Зокрема, вони зосереджуються на специфічних сферах кредитування, значною мірою на кредитуванні корпоративних секторів і меншою мірою на кредитуванні приватних клієнтів.

1. Зростання обсягу кредитних ресурсів банків та посилення стабільності джерел їх надходження шляхом диверсифікації капіталу та акціонерної бази. Збільшення фінансування внутрішньодержавних проектів через сприяння припливу капіталу.

Присутність іноземного капіталу сприятиме притоку іноземних інвестицій в Україну та може бути одним із важливих чинників росту економіки країни, її стабілізації в умовах фінансової кризи.

Іноземні банки також можуть стати важливим джерелом довгострокового фінансування капіталомістких проектів та забезпечення підприємств необхідними фінансовими ресурсами. Вони відкривають великі джерела акціонерного капіталу для внутрішніх фінансових систем, особливо на підтримку посткризових зусиль з проведення рекапіталізації.

2. Впровадження міжнародного досвіду ведення банківської справи та здійснення міжнародних фінансових операцій. Прискорення впровадження новітніх банківських технологій. Поліпшення організаційного і фінансового менеджменту банків, якості обслуговування клієнтів.

3. Підвищення конкуренції на ринку банківських послуг та здешевлення їхньої вартості. Поліпшення умов обслуговування для клієнтів банків та ефективності функціонування всієї національної банківської системи.

Іноземні банки відчутно впливають на конкуренцію, яка насамперед вигідна позичальникам, оскільки вони мають можливість залучати дешеві ресурси для кредитування. У країн з високим проникненням іноземних банків підприємства мають доступ до більш довгострокових кредитів за нижчими відсотками. Однак, деякі дослідження показують, що іноземні банки зазвичай концентрують свою діяльність у специфічній ринковій ніші, яка відображає їхні конкурентні переваги, і не завжди конкурують у широких секторах ринку. Зокрема, вони зосереджуються на специфічних сферах кредитування, значною мірою на кредитуванні корпоративних секторів і меншою мірою на кредитуванні приватних клієнтів.

4. Розвиток фінансових ринків та ринкової інфраструктури. Присутність іноземних банків призводить до збільшення обсягів операцій ,впровадження та розвитку нових видів фінансових послуг.

Іноземні банки доповнюють спектр банківських продуктів, які пропонуються вітчизняними банками, особливо для корпоративних клієнтів та іноземних інвесторів. Вони також сприяють запровадженню ринкових методів регулювання ринку та залученню досвіду управління банківською сферою.

5. Підвищення капіталізації вітчизняних банків, у тому числі шляхом поглинання невеликих банків. Консолідація банків, вихід із ринку економічно слабких учасників, що сприятиме підвищенню довіри вітчизняної банківської системи.

6. Сприяння міжнародної торгівлі та залучення до економіки країни потенційних інвесторів. Іноземні банки приносять із собою не тільки власні операції, а й частину своїх корпоративних клієнтів та зв'язки у сфері міжнародних торгових та валютних операцій.

7. Прихід іноземних банків може знизити доходи національних банків, що спонукатиме їх до зменшення витрат. Це, у свою чергу може підвищити ефективність банківської діяльності. Важливим чинником при цьому є кількість іноземних банків, які працюватимуть на ринку, а не їхня частка на ринку. Як свідчить досвід, іноземні банки більше впливають на конкурентоспроможність національного банківського середовища під час свого виходу на ринок, ніж тоді, коли вони займають на ньому міцні позиції. Після того, як конкуренти витиснені з привабливих для них ніш, банки починають диктувати ринку свою умови.

А. Клаесенс, аналізуючи досвід 80 країн, зазначив, що присутність іноземних банків у країнах з перехідною економікою певним чином зменшує дохідність місцевих банків через зменшення їхньої маржі, але збільшує ефективність банківської системи країни в цілому. Однак, за результатами дослідження Світового банку, іноземні банки, виходячи на ринки країн, які розвиваються, не поспішають із впровадженням нових послуг та зниженням процентних ставок за кредитами. Основна їх мета – встановлення контролю за

4. Розвиток фінансових ринків та ринкової інфраструктури. Присутність іноземних банків призводить до збільшення обсягів операцій ,впровадження та розвитку нових видів фінансових послуг.

Іноземні банки доповнюють спектр банківських продуктів, які пропонуються вітчизняними банками, особливо для корпоративних клієнтів та іноземних інвесторів. Вони також сприяють запровадженню ринкових методів регулювання ринку та залученню досвіду управління банківською сферою.

5. Підвищення капіталізації вітчизняних банків, у тому числі шляхом поглинання невеликих банків. Консолідація банків, вихід із ринку економічно слабких учасників, що сприятиме підвищенню довіри вітчизняної банківської системи.

6. Сприяння міжнародної торгівлі та залучення до економіки країни потенційних інвесторів. Іноземні банки приносять із собою не тільки власні операції, а й частину своїх корпоративних клієнтів та зв'язки у сфері міжнародних торгових та валютних операцій.

7. Прихід іноземних банків може знизити доходи національних банків, що спонукатиме їх до зменшення витрат. Це, у свою чергу може підвищити ефективність банківської діяльності. Важливим чинником при цьому є кількість іноземних банків, які працюватимуть на ринку, а не їхня частка на ринку. Як свідчить досвід, іноземні банки більше впливають на конкурентоспроможність національного банківського середовища під час свого виходу на ринок, ніж тоді, коли вони займають на ньому міцні позиції. Після того, як конкуренти витиснені з привабливих для них ніш, банки починають диктувати ринку свою умови.

А. Клаесенс, аналізуючи досвід 80 країн, зазначив, що присутність іноземних банків у країнах з перехідною економікою певним чином зменшує дохідність місцевих банків через зменшення їхньої маржі, але збільшує ефективність банківської системи країни в цілому. Однак, за результатами дослідження Світового банку, іноземні банки, виходячи на ринки країн, які розвиваються, не поспішають із впровадженням нових послуг та зниженням процентних ставок за кредитами. Основна їх мета – встановлення контролю за

фінансовими потоками та платоспроможністю банківської системи, в яку інтегруються.

Серед негативних наслідків проникнення іноземного капіталу до банківської системи можна виділити:

1. Загроза захоплення іноземними банками банківського ринку України, загострення міжбанківської конкуренції та підвищення конкурентного тиску на вітчизняні банки, що може сприяти підвищенню фінансових ризиків і послабленню всієї банківської системи.

Крім того, банки, які не будуть спроможні впоратись із зростаючим конкурентним тиском, опиняться перед загрозою банкрутства, що може призвести до фінансової нестабільності.

2. Вибіркове обслуговування іноземними банками лише кращих клієнтів. Як правило, іноземні банки надають перевагу високоприбутковому корпоративному бізнесу, фінансуванню зовнішньоекономічних операцій, кредитуванню великих компаній та операціями з цінними паперами.

У той же час вони виявлять незначну зацікавленість у роботі з дрібними компаніями, особливо з тими, які не відповідають міжнародним стандартам бухгалтерського обліку. Також існують приклади, коли іноземні банки відмовлялися від «захоплених» ринків після зниження їхньої прибутковості, що приводило до погіршення економічної ситуації в країні.

3. Вірогідність посилення нестабільності на національних фінансових ринках через прихід іноземних банків, які не мають високих міжнародних рейтингів та достатній обсяг капіталу. Також існує ймовірність збільшення спекулятивних операцій й операцій, пов'язаних з відмиванням доходів, які отримані злочинним шляхом.

Присутність іноземних банків також може привести до відтоку частини капіталів за кордон, оскільки під час кризи у своїй чи приймаючій країні вони часто залишають ринок.

4. Ускладнення банківського нагляду за операціями банку з боку уповноважених державних органів управління та імовірність посилення

фінансовими потоками та платоспроможністю банківської системи, в яку інтегруються.

Серед негативних наслідків проникнення іноземного капіталу до банківської системи можна виділити:

1. Загроза захоплення іноземними банками банківського ринку України, загострення міжбанківської конкуренції та підвищення конкурентного тиску на вітчизняні банки, що може сприяти підвищенню фінансових ризиків і послабленню всієї банківської системи.

Крім того, банки, які не будуть спроможні впоратись із зростаючим конкурентним тиском, опиняться перед загрозою банкрутства, що може призвести до фінансової нестабільності.

2. Вибіркове обслуговування іноземними банками лише кращих клієнтів. Як правило, іноземні банки надають перевагу високоприбутковому корпоративному бізнесу, фінансуванню зовнішньоекономічних операцій, кредитуванню великих компаній та операціями з цінними паперами.

У той же час вони виявлять незначну зацікавленість у роботі з дрібними компаніями, особливо з тими, які не відповідають міжнародним стандартам бухгалтерського обліку. Також існують приклади, коли іноземні банки відмовлялися від «захоплених» ринків після зниження їхньої прибутковості, що приводило до погіршення економічної ситуації в країні.

3. Вірогідність посилення нестабільності на національних фінансових ринках через прихід іноземних банків, які не мають високих міжнародних рейтингів та достатній обсяг капіталу. Також існує ймовірність збільшення спекулятивних операцій й операцій, пов'язаних з відмиванням доходів, які отримані злочинним шляхом.

Присутність іноземних банків також може привести до відтоку частини капіталів за кордон, оскільки під час кризи у своїй чи приймаючій країні вони часто залишають ринок.

4. Ускладнення банківського нагляду за операціями банку з боку уповноважених державних органів управління та імовірність посилення

іноземного контролю за банківською системою України, що може негативно позначитися на рівні її економічної безпеки.

5. Загострення соціальної напруги в країні. Як свідчить досвід, першочерговим кроком іноземних банків при купівлі великих системних банків країни є їхня реструктуризація та зниження витрат за рахунок звільнення частини працівників.

6. Підвищення вразливості банківського сектора України до коливань на світових фінансових ринках та у банківському секторі країни походження іноземного банку.

7. Стратегія іноземних банків може бути спрямована лише на спекулятивні операції без надання повного спектра банківських послуг. Саме така ситуація спостерігалася в Україні у другій половині 1990-х рр., коли основною метою приходу іноземних банків було інвестування в облігації внутрішньої державної позики.

Підсумовуючи, можна сказати, що участь іноземних банків у вітчизняній банківській системі є невід'ємною складовою сучасного етапу розвитку міжнародної банківської діяльності. Однак, необхідно зважати на можливий дестабілізуючий вплив неефективної структури потоків іноземного капіталу, можливу короткостроковість та цілі його присутності на ринку.

Належне регулювання доступу іноземного капіталу до банківської системи України важливе для мінімізації ризиків приходу іноземних банків з низьким інвестиційним рейтингом та, переважно, спекулятивними намірами. З одного боку, таке регулювання має спиратися на жорсткі вимоги до іноземних банків, а з іншого – занадто жорстке регулювання може привести до обмеження можливостей для економічного розвитку країни та її ізоляцію від загальносвітових процесів інтернаціоналізації банківської діяльності.

Регуляторні положення повинні гарантувати, що лише надійні банки матимуть можливість створювати в Україні закордонні підрозділи та брати участь у економічних процесах країни. Досягти цього можна за допомогою допуску лише тих банків, які відповідають мінімальним вимогам щодо власного капіталу,

іноземного контролю за банківською системою України, що може негативно позначитися на рівні її економічної безпеки.

5. Загострення соціальної напруги в країні. Як свідчить досвід, першочерговим кроком іноземних банків при купівлі великих системних банків країни є їхня реструктуризація та зниження витрат за рахунок звільнення частини працівників.

6. Підвищення вразливості банківського сектора України до коливань на світових фінансових ринках та у банківському секторі країни походження іноземного банку.

7. Стратегія іноземних банків може бути спрямована лише на спекулятивні операції без надання повного спектра банківських послуг. Саме така ситуація спостерігалася в Україні у другій половині 1990-х рр., коли основною метою приходу іноземних банків було інвестування в облігації внутрішньої державної позики.

Підсумовуючи, можна сказати, що участь іноземних банків у вітчизняній банківській системі є невід'ємною складовою сучасного етапу розвитку міжнародної банківської діяльності. Однак, необхідно зважати на можливий дестабілізуючий вплив неефективної структури потоків іноземного капіталу, можливу короткостроковість та цілі його присутності на ринку.

Належне регулювання доступу іноземного капіталу до банківської системи України важливе для мінімізації ризиків приходу іноземних банків з низьким інвестиційним рейтингом та, переважно, спекулятивними намірами. З одного боку, таке регулювання має спиратися на жорсткі вимоги до іноземних банків, а з іншого – занадто жорстке регулювання може привести до обмеження можливостей для економічного розвитку країни та її ізоляцію від загальносвітових процесів інтернаціоналізації банківської діяльності.

Регуляторні положення повинні гарантувати, що лише надійні банки матимуть можливість створювати в Україні закордонні підрозділи та брати участь у економічних процесах країни. Досягти цього можна за допомогою допуску лише тих банків, які відповідають мінімальним вимогам щодо власного капіталу,

балансових активів та кредитного рейтингу. Іншою передумовою допуску має стати якість банківського нагляду в країні походження материнського банку. Дозвіл має надаватися банкам тих країн, нагляд у яких відповідає «Основним принципам ефективного нагляду», розробленими Базельським комітетом з банківського нагляду, та «Мінімальними стандартами» - інструкції щодо нагляду за діяльністю іноземних банківських установ. На наш погляд, з метою уникнення можливого деструктивного впливу міжнародних фінансових потоків на банківську систему України необхідно також тимчасово, на 3 – 5 років, обмежити частку іноземного капіталу в українській банківській системі на рівні 40 – 45% від капіталу всіх банків. Це дасть змогу вітчизняним банкам пристосуватися до нових економічних умов, наростити капітал та стати більш конкурентоспроможними.

5.5.2. Порівняльний аналіз присутності капіталу в банківських системах України, Росії та Білорусі

Комплексному аналізу іноземної присутності на вітчизняному ринку банківських послуг сприятиме порівняння умов і наслідків такої присутності у нашій країні, а також Росії і Білорусі, які, зважаючи на приблизно однакові стартові умови формування банківських систем, культурні традиції і ментальність населення, мають багато спільних рис. А починати такий аналіз доцільно з нормативно-правового забезпечення функціонування іноземного капіталу в національних банківських системах цих країн з огляду на їх склад, вимоги до банків з іноземним капіталом, наявність чи відсутність квот на іноземну участь, визначення іноземних банків, умови і порядок відкриття філій зарубіжних банків у зазначених країнах, а також регулювання їх діяльності. Крім того, специфіка діяльності банків з іноземним капіталом в Україні, Росії і Білорусі проявляється в характері їх присутності в національних банківських системах і, безумовно, - результативності їх функціонування. Особливий інтерес становить аналіз зовнішньої заборгованості вітчизняних банків. Проте в даній статті увагу

балансових активів та кредитного рейтингу. Іншою передумовою допуску має стати якість банківського нагляду в країні походження материнського банку. Дозвіл має надаватися банкам тих країн, нагляд у яких відповідає «Основним принципам ефективного нагляду», розробленими Базельським комітетом з банківського нагляду, та «Мінімальними стандартами» - інструкції щодо нагляду за діяльністю іноземних банківських установ. На наш погляд, з метою уникнення можливого деструктивного впливу міжнародних фінансових потоків на банківську систему України необхідно також тимчасово, на 3 – 5 років, обмежити частку іноземного капіталу в українській банківській системі на рівні 40 – 45% від капіталу всіх банків. Це дасть змогу вітчизняним банкам пристосуватися до нових економічних умов, наростити капітал та стати більш конкурентоспроможними.

5.5.2. Порівняльний аналіз присутності капіталу в банківських системах України, Росії та Білорусі

Комплексному аналізу іноземної присутності на вітчизняному ринку банківських послуг сприятиме порівняння умов і наслідків такої присутності у нашій країні, а також Росії і Білорусі, які, зважаючи на приблизно однакові стартові умови формування банківських систем, культурні традиції і ментальність населення, мають багато спільних рис. А починати такий аналіз доцільно з нормативно-правового забезпечення функціонування іноземного капіталу в національних банківських системах цих країн з огляду на їх склад, вимоги до банків з іноземним капіталом, наявність чи відсутність квот на іноземну участь, визначення іноземних банків, умови і порядок відкриття філій зарубіжних банків у зазначених країнах, а також регулювання їх діяльності. Крім того, специфіка діяльності банків з іноземним капіталом в Україні, Росії і Білорусі проявляється в характері їх присутності в національних банківських системах і, безумовно, - результативності їх функціонування. Особливий інтерес становить аналіз зовнішньої заборгованості вітчизняних банків. Проте в даній статті увагу

зосереджено лише на прямих і портфельних інвестиціях на ринках банківських послуг зазначених країн.

Статтею 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що вітчизняна банківська система складається з національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, які створені і діють на території нашої країни. В статті 2 Федерального закону «Про банки і банківську діяльність» зазначається, що банківську систему Російської Федерації становлять Банк Росії, кредитні організації, а також філії і представництва іноземних банків. Тобто філії іноземних банків в Україні й Росії де-юре (в нашій країні, щоправда, з певною відстрочкою набрання чинності) є невід'ємною частиною національних банківських систем.

Водночас Банківський кодекс Республіки Білорусь проголошує, що банківська система включає Національний банк та інші банки (таким чином, не виокремлюючи можливість присутності іноземних філій у національній банківській системі як «класу»). Згідно із зазначеним кодексом іноземний банк управи створювати на території Білорусі дочірні банки (банк) і в порядку, встановленому Національним банком, відкривати представництва, які не є юридичними особами, і дають на підставі положення, затвердженого банками, що їх створили. Представництво іноземного банку не має права здійснювати банківські операції та іншу діяльність, за винятком захисту і представництва інтересів іноземних банків, що їх створили, в тому числі надання консультаційних та (або) інформативних послуг.

У законодавстві України, Росії і Білорусі по-різному унормовано функціонування іноземних банків. Українські й російські законодавці унормовують саме поняття «іноземний банк», тоді як білоруські – не вдаються до такого тлумачення. Так, в Україні банком з іноземним капіталом визнається банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків. Натомість у Росії іноземним вважається банк, визнаний таким відповідно до законодавства іноземної держави, на території якої він зареєстрований.

зосереджено лише на прямих і портфельних інвестиціях на ринках банківських послуг зазначених країн.

Статтею 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що вітчизняна банківська система складається з національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, які створені і діють на території нашої країни. В статті 2 Федерального закону «Про банки і банківську діяльність» зазначається, що банківську систему Російської Федерації становлять Банк Росії, кредитні організації, а також філії і представництва іноземних банків. Тобто філії іноземних банків в Україні й Росії де-юре (в нашій країні, щоправда, з певною відстрочкою набрання чинності) є невід'ємною частиною національних банківських систем.

Водночас Банківський кодекс Республіки Білорусь проголошує, що банківська система включає Національний банк та інші банки (таким чином, не виокремлюючи можливість присутності іноземних філій у національній банківській системі як «класу»). Згідно із зазначеним кодексом іноземний банк управи створювати на території Білорусі дочірні банки (банк) і в порядку, встановленому Національним банком, відкривати представництва, які не є юридичними особами, і дають на підставі положення, затвердженого банками, що їх створили. Представництво іноземного банку не має права здійснювати банківські операції та іншу діяльність, за винятком захисту і представництва інтересів іноземних банків, що їх створили, в тому числі надання консультаційних та (або) інформативних послуг.

У законодавстві України, Росії і Білорусі по-різному унормовано функціонування іноземних банків. Українські й російські законодавці унормовують саме поняття «іноземний банк», тоді як білоруські – не вдаються до такого тлумачення. Так, в Україні банком з іноземним капіталом визнається банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків. Натомість у Росії іноземним вважається банк, визнаний таким відповідно до законодавства іноземної держави, на території якої він зареєстрований.

Вимоги до банків з іноземним капіталом.

Згідно із чинним законодавством нашої країни для відкриття дочірнього іноземного банку слід інвестувати 10 млн. євро – мінімальну суму, необхідну для відкриття банку на Україні.

В Росії у 2001 році встановлено єдиний розмір – 5 млн. євро мінімального статутного капіталу для створювання банків зі стовідсотковим національним капіталом і з іноземними інвестиціями, включаючи стовідсоткові дочірні кредитні організації іноземних банків. Знято й інші кількісні обмеження, зокрема, щодо іноземної участі в персоналі та керівних органах кредитних організацій із іноземними інвестиціями. Так, скасовано обмеження щодо 75 % чисельності працівників – громадян РФ, а також обмеження щодо чисельності іноземних громадян у колегіальному виконавчому органі кредитної організації, якщо особа, котра виконує функції одноосібного виконавчого органу, є іноземним громадянином чи особою без громадянства (раніше - 50%).

У Банківському кодексі Білорусі прямо не визначено вимоги щодо розміру статутного капіталу банків з іноземним капіталом. Водночас в Інструкції «Про нормативи безпечного функціонування для банків і небанківських організацій», затвердженій постановою Правління Національного банку Білорусі від 28.09.2006 р. №137, зазначено, що мінімальний розмір статутного фонду для створюваного (реорганізованого) банку встановлюється в білоруських рублях у сумі, еквівалентній 5 млн. євро.

Квотування присутності іноземного капіталу. Українським законодавством непередбачено квотування присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. нині не має квоти на участь іноземців у капіталі й російських банків (до 1996 року вона дорівнювала 12 %). Хоча в законі про банківську діяльність є «спляче» посилання, що розмір (квота) участі іноземного капіталу в банківській системі РФ встановлюється федеральним законом за пропозицією уряду, погодженою з Банком Росії. Ця квота розраховується як відношення сумарного капіталу, що належить нерезидентам у статутних капіталах кредитних організацій з іноземними інвестиціями, і капіталу філій іноземних банків до

Вимоги до банків з іноземним капіталом.

Згідно із чинним законодавством нашої країни для відкриття дочірнього іноземного банку слід інвестувати 10 млн. євро – мінімальну суму, необхідну для відкриття банку на Україні.

В Росії у 2001 році встановлено єдиний розмір – 5 млн. євро мінімального статутного капіталу для створювання банків зі стовідсотковим національним капіталом і з іноземними інвестиціями, включаючи стовідсоткові дочірні кредитні організації іноземних банків. Знято й інші кількісні обмеження, зокрема, щодо іноземної участі в персоналі та керівних органах кредитних організацій із іноземними інвестиціями. Так, скасовано обмеження щодо 75 % чисельності працівників – громадян РФ, а також обмеження щодо чисельності іноземних громадян у колегіальному виконавчому органі кредитної організації, якщо особа, котра виконує функції одноосібного виконавчого органу, є іноземним громадянином чи особою без громадянства (раніше - 50%).

У Банківському кодексі Білорусі прямо не визначено вимоги щодо розміру статутного капіталу банків з іноземним капіталом. Водночас в Інструкції «Про нормативи безпечного функціонування для банків і небанківських організацій», затвердженій постановою Правління Національного банку Білорусі від 28.09.2006 р. №137, зазначено, що мінімальний розмір статутного фонду для створюваного (реорганізованого) банку встановлюється в білоруських рублях у сумі, еквівалентній 5 млн. євро.

Квотування присутності іноземного капіталу. Українським законодавством непередбачено квотування присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. нині не має квоти на участь іноземців у капіталі й російських банків (до 1996 року вона дорівнювала 12 %). Хоча в законі про банківську діяльність є «спляче» посилання, що розмір (квота) участі іноземного капіталу в банківській системі РФ встановлюється федеральним законом за пропозицією уряду, погодженою з Банком Росії. Ця квота розраховується як відношення сумарного капіталу, що належить нерезидентам у статутних капіталах кредитних організацій з іноземними інвестиціями, і капіталу філій іноземних банків до

сукупного статутного капіталу кредитних організацій, зареєстрованих на території країни.

Банк Росії припиняє видачу ліцензій на здійснення банківських операцій банкам з іноземними інвестиціями, філіями іноземних банків при досягненні встановленої квоти. Він має право заборонити збільшення статутного капіталу кредитної організації за рахунок коштів нерезидентів і на відчуження акцій (часток) на користь нерезидентів, якщо перевищено квоту участі іноземного капіталу в банківській системі Російської Федерації.

Формально договір про вступ Росії до СОТ обмежує частку іноземного капіталу в національній банківській системі (50%). Однак експерти стверджують, що це обмеження легко подолати, оскільки «відраховуватися» 50 – відсоткова квота буде з моменту офіційного вступу Росії до СОТ з нуля – тобто без урахування того, що іноземні банки і банки з іноземним капіталом уже нині займають на російському ринку 15,9%. Отже, мова йтиме не про 50 %, а принаймні про 65,9%. Плюс до цього при розрахунку 50 – відсоткової квоти не враховуватиметься частка, придбана іноземними інвесторами в процесі роздержавлення російських банків. На практиці це означає, що акції, придбані іноземцями при розміщенні додаткових емісій Сбербанку чи при проведенні IPO Внешторгбанку враховуватимуться окремо. А отже, йдеться вже про реально значно більшу фактичну участь іноземного капіталу в банківській системі РФ.

На нараді у президента Білорусі з питань розвитку банківського сектору в липні 2006 року було заявлено про прийняття низки принципових рішень стосовно деяких аспектів його функціонування, зокрема – про скасування законодавчої норми, що обмежувала участь іноземного капіталу в білоруській банківській системі на рівні 25 %. Проте у статті 90 нової редакції Банківського кодексу, яка набула чинності з жовтня минулого року, зберігається право національного банку за погодженням із президентом держави на встановлення квоти участі іноземного капіталу в білоруській банківській системі, а норма про його двадцятип'ятивідсоткове обмеження продовжує діяти. Зазначена квота розраховується як відношення сумарного капіталу, який належить нерезидентам у

сукупного статутного капіталу кредитних організацій, зареєстрованих на території країни.

Банк Росії припиняє видачу ліцензій на здійснення банківських операцій банкам з іноземними інвестиціями, філіями іноземних банків при досягненні встановленої квоти. Він має право заборонити збільшення статутного капіталу кредитної організації за рахунок коштів нерезидентів і на відчуження акцій (часток) на користь нерезидентів, якщо перевищено квоту участі іноземного капіталу в банківській системі Російської Федерації.

Формально договір про вступ Росії до СОТ обмежує частку іноземного капіталу в національній банківській системі (50%). Однак експерти стверджують, що це обмеження легко подолати, оскільки «відраховуватися» 50 – відсоткова квота буде з моменту офіційного вступу Росії до СОТ з нуля – тобто без урахування того, що іноземні банки і банки з іноземним капіталом уже нині займають на російському ринку 15,9%. Отже, мова йтиме не про 50 %, а принаймні про 65,9%. Плюс до цього при розрахунку 50 – відсоткової квоти не враховуватиметься частка, придбана іноземними інвесторами в процесі роздержавлення російських банків. На практиці це означає, що акції, придбані іноземцями при розміщенні додаткових емісій Сбербанку чи при проведенні IPO Внешторгбанку враховуватимуться окремо. А отже, йдеться вже про реально значно більшу фактичну участь іноземного капіталу в банківській системі РФ.

На нараді у президента Білорусі з питань розвитку банківського сектору в липні 2006 року було заявлено про прийняття низки принципових рішень стосовно деяких аспектів його функціонування, зокрема – про скасування законодавчої норми, що обмежувала участь іноземного капіталу в білоруській банківській системі на рівні 25 %. Проте у статті 90 нової редакції Банківського кодексу, яка набула чинності з жовтня минулого року, зберігається право національного банку за погодженням із президентом держави на встановлення квоти участі іноземного капіталу в білоруській банківській системі, а норма про його двадцятип'ятивідсоткове обмеження продовжує діяти. Зазначена квота розраховується як відношення сумарного капіталу, який належить нерезидентам у

статутних фондах банків з іноземними інвестиціями, і статутного фонду дочірніх установ іноземних банків (нагадаємо, що в Росії – ще й філій) до сукупного статутного фонду банків, зареєстрованих на території республіки Білорусь.

Національний банк припиняє державну реєстрацію банків з іноземними інвестиціями і дочірніх банків іноземних банків при досягненні встановленого розміру (квоти) участі зарубіжного капіталу в банківській системі Білорусі. Мало того, банк з іноземними інвестиціями зобов'язаний на підставі заяви попередньо одержати дозвіл Національного банку на збільшення статутного фонду банку за рахунок коштів нерезидентів, відчуження акцій на користь нерезидентів. Реально на даний момент 25 – відсоткова квота не є обмеженням для залучення іноземного капіталу, оскільки його питома вага в банківській системі Білорусі становить близько 8%.

Певні відмінності вбачаються і в умовах відкриття філій та представництв іноземних банків в Україні та Росії на територіях цих країн (табл. 5.5.). В Україні та Росії різняться також порядок акредитації (реєстрації) філій іноземних банків (табл. 5.6.).

До речі СОТівськими документами прямо не передбачено обов'язковий доступ філій іноземних банків на ринок банківських послуг країни – члена цієї організації. Так у пункті «d» статті XXVIII ГАТС («Визначення») термін «комерційна присутність» трактується як будь-який вид діяльності чи господарського утворення шляхом «заснування, придбання чи наявності філії або представництва». Це означає, що ГАТС не зобов'язує країни – члени СОТ однозначно забезпечувати комерційну присутність двома зазначеними способами одночасно⁵. Тому не всі країни – члени СОТ взяли на себе зобов'язання допуску іноземних постачальників банківських послуг у формі філій, створивши таким чином певний прецедент. Серед них, зокрема, Колумбія, Коста – Ріка, домініканська Республіка, Гондурас, які вступили до СОТ у 1995 році.

Діяльність представництв іноземних банків, що діють на території України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами (угодами), згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, регламентується Законом

статутних фондах банків з іноземними інвестиціями, і статутного фонду дочірніх установ іноземних банків (нагадаємо, що в Росії – ще й філій) до сукупного статутного фонду банків, зареєстрованих на території республіки Білорусь.

Національний банк припиняє державну реєстрацію банків з іноземними інвестиціями і дочірніх банків іноземних банків при досягненні встановленого розміру (квоти) участі зарубіжного капіталу в банківській системі Білорусі. Мало того, банк з іноземними інвестиціями зобов'язаний на підставі заяви попередньо одержати дозвіл Національного банку на збільшення статутного фонду банку за рахунок коштів нерезидентів, відчуження акцій на користь нерезидентів. Реально на даний момент 25 – відсоткова квота не є обмеженням для залучення іноземного капіталу, оскільки його питома вага в банківській системі Білорусі становить близько 8%.

Певні відмінності вбачаються і в умовах відкриття філій та представництв іноземних банків в Україні та Росії на територіях цих країн (табл. 5.5.). В Україні та Росії різняться також порядок акредитації (реєстрації) філій іноземних банків (табл. 5.6.).

До речі СОТівськими документами прямо не передбачено обов'язковий доступ філій іноземних банків на ринок банківських послуг країни – члена цієї організації. Так у пункті «d» статті XXVIII ГАТС («Визначення») термін «комерційна присутність» трактується як будь-який вид діяльності чи господарського утворення шляхом «заснування, придбання чи наявності філії або представництва». Це означає, що ГАТС не зобов'язує країни – члени СОТ однозначно забезпечувати комерційну присутність двома зазначеними способами одночасно⁵. Тому не всі країни – члени СОТ взяли на себе зобов'язання допуску іноземних постачальників банківських послуг у формі філій, створивши таким чином певний прецедент. Серед них, зокрема, Колумбія, Коста – Ріка, домініканська Республіка, Гондурас, які вступили до СОТ у 1995 році.

Діяльність представництв іноземних банків, що діють на території України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами (угодами), згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, регламентується Законом

«Про банки і банківську діяльність». Діяльність філій іноземних банків повинна відповідати вимогам, установленим цим законом та нормативно-правовими актами НБУ. Національний банк регулює діяльність і встановлює економічні нормативи для філій іноземних банків відповідно до вимог законодавства України. Діяльність та оподаткування філії іноземного банку здійснюється відповідно до законодавства України, яке застосовується до банків України. НБУ має право вводити тимчасову адміністрацію та ініціювати процедуру ліквідації філії іноземного банку в порядку, передбаченому законодавством України.

Таблиця 5.5.

Порядок відкриття філій і представництв іноземних банків в Україні і Росії

Україна	Росія
<p>Іноземні банки мають право відкривати філії і представництва на території України</p> <p>Іноземний банк має право відкривати філії в Україні за таких умов:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) держава, в якій зареєстровано іноземний банк належить до держав – учасниць міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, а також співпрацює з Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей. (FATF); 2) банківський нагляд у державі, в якій зареєстровано іноземний банк, відповідає Основним принципам ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду; 3) між НБУ та органом банківського нагляду держави, в якій зареєстровано іноземний банк, укладено угоду про взаємодію у сфері банківського нагляду, гармонізації їх принципів та умов; 4) мінімальний розмір приписного капіталу філії на момент її акредитації є не меншим 10 млн. євро; 5) наявність письмового зобов'язання іноземного банку про безумовне виконання ним зобов'язань, які виникли у зв'язку з діяльністю його філії на території України. <p>Акредитацію філій іноземних банків в Україні здійснює НБУ.</p>	<p>Банк Росії має право за погодженням уряду РФ встановлювати для філій іноземних банків обмеження на здійснення банківських операцій, якщо у відповідних іноземних державах стосовно банків з російськими інвестиціями і філій російських банків застосовуються обмеження щодо їх створення діяльності. Банк Росії має право встановлювати додаткові вимоги до філій іноземних банків стосовно порядку надання звітності, затвердження складу керівництва і переліку здійснюваних банківських операцій.</p>

«Про банки і банківську діяльність». Діяльність філій іноземних банків повинна відповідати вимогам, установленим цим законом та нормативно-правовими актами НБУ. Національний банк регулює діяльність і встановлює економічні нормативи для філій іноземних банків відповідно до вимог законодавства України. Діяльність та оподаткування філії іноземного банку здійснюється відповідно до законодавства України, яке застосовується до банків України. НБУ має право вводити тимчасову адміністрацію та ініціювати процедуру ліквідації філії іноземного банку в порядку, передбаченому законодавством України.

Таблиця 5.5.

Порядок відкриття філій і представництв іноземних банків в Україні і Росії

Україна	Росія
<p>Іноземні банки мають право відкривати філії і представництва на території України</p> <p>Іноземний банк має право відкривати філії в Україні за таких умов:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) держава, в якій зареєстровано іноземний банк належить до держав – учасниць міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, а також співпрацює з Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей. (FATF); 2) банківський нагляд у державі, в якій зареєстровано іноземний банк, відповідає Основним принципам ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду; 3) між НБУ та органом банківського нагляду держави, в якій зареєстровано іноземний банк, укладено угоду про взаємодію у сфері банківського нагляду, гармонізації їх принципів та умов; 4) мінімальний розмір приписного капіталу філії на момент її акредитації є не меншим 10 млн. євро; 5) наявність письмового зобов'язання іноземного банку про безумовне виконання ним зобов'язань, які виникли у зв'язку з діяльністю його філії на території України. <p>Акредитацію філій іноземних банків в Україні здійснює НБУ.</p>	<p>Банк Росії має право за погодженням уряду РФ встановлювати для філій іноземних банків обмеження на здійснення банківських операцій, якщо у відповідних іноземних державах стосовно банків з російськими інвестиціями і філій російських банків застосовуються обмеження щодо їх створення діяльності. Банк Росії має право встановлювати додаткові вимоги до філій іноземних банків стосовно порядку надання звітності, затвердження складу керівництва і переліку здійснюваних банківських операцій.</p>

Таблиця 5.6.

Порядок акредитації (реєстрації) філій іноземних банків в Україні та Росії

Україна	Росія
<p>Акредитація філій іноземного банку є підставою для здійснення нею банківської діяльності. Щоб акредитувати філію іноземного банку, подаються такі документи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) клопотання іноземного банку про відкриття філії із зазначенням її місцезнаходження на території України; 2) документ, що підтверджує державну реєстрацію іноземного банку в державі його проходження; 3) рішення уповноваженого органу іноземного банку про відкриття філії; 4) положення про філію, затверджене уповноваженим органом іноземного банку; 5) відомості щодо професійної придатності та ділової репутації керівника і головного бухгалтера філії іноземного банку; 6) копія статуту іноземного банку; 7) підтверджена незалежним аудитором фінансова звітність іноземного банку за останніх три роки; 8) письмовий дозвіл на відкриття філії іноземного банку в Україні, виданий державним, або іншим уповноваженим контролюючим органом держави, в який зареєстровано іноземний банк, або письмове запевнення іноземного банку про відсутність у законодавстві відповідної держави вимог щодо отримання такого дозволу; 9) повідомлення уповноваженого наглядового органу іноземної держави про здійснення нагляду за діяльністю банку; 10) письмове зобов'язання іноземного банку про безумовне виконання ним зобов'язань, які виникають у зв'язку з діяльністю його філії на території України; 11) документи, що підтверджують внесення коштів у розмірі приписного капіталу філії; 12) копія платіжного документа про внесення плати за акредитацію філії іноземного банку, встановлена НБУ. 	<p>Для державної реєстрації філії іноземного банку, одержання нею ліцензії на здійснення банківських операцій додатково надаються належним чином оформлені документи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) рішення про відкриття на території РФ філії банку; 2) документ, що підтверджує реєстрацію юридичної особи, і баланси за три роки, підтвержені аудиторським висновком; 3) письмова згода відповідного контрольного органу країни місцеперебування на відкриття на території РФ філій банків в тих випадках, коли такий дозвіл вимагається за законодавством країни місцеперебування іноземного банку.

Банк Росії запровадив новий порядок одержання дозволу на придбання акцій банків РФ. Тепер бажачі придбати акції банку – одна фізична особа, група осіб або організація, резиденти чи іноземці – повинні дотримуватися однакових правил. Для того, щоб придбати частку в російському банку, що перевищує 20%, потенційний покупець має заручитися попередньою згодою Банку Росії, подавши клопотання та необхідні документи. Наприкінці грудня 2006 року поправки до законів «Про Центральний банк і РФ» і «Про банки і банківську діяльність» формально спростили для іноземців порядок купівлі часток у російських банках. Так, було скасовано необхідність одержання попереднього дозволу банку Росії

Таблиця 5.6.

Порядок акредитації (реєстрації) філій іноземних банків в Україні та Росії

Україна	Росія
<p>Акредитація філій іноземного банку є підставою для здійснення нею банківської діяльності. Щоб акредитувати філію іноземного банку, подаються такі документи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) клопотання іноземного банку про відкриття філії із зазначенням її місцезнаходження на території України; 2) документ, що підтверджує державну реєстрацію іноземного банку в державі його проходження; 3) рішення уповноваженого органу іноземного банку про відкриття філії; 4) положення про філію, затверджене уповноваженим органом іноземного банку; 5) відомості щодо професійної придатності та ділової репутації керівника і головного бухгалтера філії іноземного банку; 6) копія статуту іноземного банку; 7) підтверджена незалежним аудитором фінансова звітність іноземного банку за останніх три роки; 8) письмовий дозвіл на відкриття філії іноземного банку в Україні, виданий державним, або іншим уповноваженим контролюючим органом держави, в який зареєстровано іноземний банк, або письмове запевнення іноземного банку про відсутність у законодавстві відповідної держави вимог щодо отримання такого дозволу; 9) повідомлення уповноваженого наглядового органу іноземної держави про здійснення нагляду за діяльністю банку; 10) письмове зобов'язання іноземного банку про безумовне виконання ним зобов'язань, які виникають у зв'язку з діяльністю його філії на території України; 11) документи, що підтверджують внесення коштів у розмірі приписного капіталу філії; 12) копія платіжного документа про внесення плати за акредитацію філії іноземного банку, встановлена НБУ. 	<p>Для державної реєстрації філії іноземного банку, одержання нею ліцензії на здійснення банківських операцій додатково надаються належним чином оформлені документи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) рішення про відкриття на території РФ філії банку; 2) документ, що підтверджує реєстрацію юридичної особи, і баланси за три роки, підтвержені аудиторським висновком; 3) письмова згода відповідного контрольного органу країни місцеперебування на відкриття на території РФ філій банків в тих випадках, коли такий дозвіл вимагається за законодавством країни місцеперебування іноземного банку.

Банк Росії запровадив новий порядок одержання дозволу на придбання акцій банків РФ. Тепер бажачі придбати акції банку – одна фізична особа, група осіб або організація, резиденти чи іноземці – повинні дотримуватися однакових правил. Для того, щоб придбати частку в російському банку, що перевищує 20%, потенційний покупець має заручитися попередньою згодою Банку Росії, подавши клопотання та необхідні документи. Наприкінці грудня 2006 року поправки до законів «Про Центральний банк і РФ» і «Про банки і банківську діяльність» формально спростили для іноземців порядок купівлі часток у російських банках. Так, було скасовано необхідність одержання попереднього дозволу банку Росії

банками, що бажають збільшити свій статутний капітал за рахунок грошей іноземців. Те ж стосувалося й акціонерів банків, які бажали продати свої акції іноземцям. Поправки скасували це правило, урівнявши в правах резидентів і нерезидентів. проте одночасно було знижено мінімальний поріг «бездоглядних» угод. Якщо до набуття чинності поправок повідомити Центробанк про угоду потрібно було в разі купівлі не менше 5% акцій, то тепер цей поріг становить лише 1%. Щоправда, інша очікувана поправка – стосовно зниження до 10% мінімальної частки, купуючи яку, покупець повинен одержати від ЦБ дозвіл, - прийнята не була. Поріг залишився колишнім – 20%.

У Білорусі Національний банк управі встановлювати для банків з іноземними інвестиціями і дочірніх банків іноземних банків обмеження щодо здійснення банківських операцій, якщо у відповідних іноземних державах застосовуються аналогічні обмеження стосовно діяльності банків з інвестиціями громадян Республіки Білорусь і (або) юридичних осіб цієї країни.

Присутність іноземного капіталу в банківських системах.

Україна.

Приходу іноземців на український ринок банківських послуг сприяють непередбачувано високі темпи зростання попиту на банківські послуги, низька конкуренція, слабкість національних банків, високі темпи інфляції, внаслідок чого останнім важко залучити дешеві ресурси. Та й самим українським банкам вочевидь потрібна свіжа кров у складі акціонерів – присутність у їх числі респектабельних інституційних фондів підвищить як цивілізованість і ефективність української банківської системи, так і ступень її залученості у глобальне фінансове поле.

На третьому українському інвестиційному форумі «Політика процвітання», організованому російським Альфа-банком, учасники форуму визнали банківський сектор інвестиційно найпривабливішою галуззю. Начальник відділу випуску фінансових інструментів Укрсоцбанку Ерік Найман пояснив підвищену цікавість іноземних банків до України бідністю українських громадян – населення багатших країн такої гострої потреби в кредитах не має.

банками, що бажають збільшити свій статутний капітал за рахунок грошей іноземців. Те ж стосувалося й акціонерів банків, які бажали продати свої акції іноземцям. Поправки скасували це правило, урівнявши в правах резидентів і нерезидентів. проте одночасно було знижено мінімальний поріг «бездоглядних» угод. Якщо до набуття чинності поправок повідомити Центробанк про угоду потрібно було в разі купівлі не менше 5% акцій, то тепер цей поріг становить лише 1%. Щоправда, інша очікувана поправка – стосовно зниження до 10% мінімальної частки, купуючи яку, покупець повинен одержати від ЦБ дозвіл, - прийнята не була. Поріг залишився колишнім – 20%.

У Білорусі Національний банк управі встановлювати для банків з іноземними інвестиціями і дочірніх банків іноземних банків обмеження щодо здійснення банківських операцій, якщо у відповідних іноземних державах застосовуються аналогічні обмеження стосовно діяльності банків з інвестиціями громадян Республіки Білорусь і (або) юридичних осіб цієї країни.

Присутність іноземного капіталу в банківських системах.

Україна.

Приходу іноземців на український ринок банківських послуг сприяють непередбачувано високі темпи зростання попиту на банківські послуги, низька конкуренція, слабкість національних банків, високі темпи інфляції, внаслідок чого останнім важко залучити дешеві ресурси. Та й самим українським банкам вочевидь потрібна свіжа кров у складі акціонерів – присутність у їх числі респектабельних інституційних фондів підвищить як цивілізованість і ефективність української банківської системи, так і ступень її залученості у глобальне фінансове поле.

На третьому українському інвестиційному форумі «Політика процвітання», організованому російським Альфа-банком, учасники форуму визнали банківський сектор інвестиційно найпривабливішою галуззю. Начальник відділу випуску фінансових інструментів Укрсоцбанку Ерік Найман пояснив підвищену цікавість іноземних банків до України бідністю українських громадян – населення багатших країн такої гострої потреби в кредитах не має.

При цьому політика іноземних інвесторів визначається їх стратегією. Скажімо, стратегією Райффайзенбанку передбачається завоювання що найменше 10% ринків східноєвропейських країн чи входження в число п'яти найбільших гравців на національних ринках банківських послуг. І Україна тут не виняток. Збільшити свою частку на ринку до 10% до кінця 2009 року – також у планах іноземних інвесторів Укрсиббанку. Президент-голова правління Внешторгбанку Андрій Костін заявив, що створення на базі його дочірнього банку в нашій країні і банку «Мрія» об'єднаного банку дасть змогу останньому за кілька років увійти до числа п'яти найбільших банків України. Згідно з планом стратегічного розвитку до 2010 року Індекс-банк, придбаний Credit Agricole S. A. Group, має потрапити до десятка найбільших банків України, довівши активи до 2 млрд. євро, кількість відділень – до п'ятисот, а клієнтів – до 800 тисяч.

На думку глави BNP Paribas в Україні Домініка Меню, нині існує лише одна стратегія розвитку банківського бізнесу – вихід на нові ринки роздрібного кредитування. А Україна – одна з останніх країн у Європі, де ще можна розвивати бізнес. У решті європейських країн 70-90% ринків уже зайняті великими банківськими групами. При купівлі невеликих банків головна мета покупців полягає в одержанні банківської ліцензії. На думку російських банкірів, такі угоди оцінюються в суму не більше 1-2 млн. американських доларів.

На вітчизняному ринку присутні майже всі великі європейські фінансові групи. Свій інтерес до України «матеріалізували» угорський OTP Bank (придбавши Райффайзенбанк-Україна), французький BNP Paribas (Укрсиббанк), шведський SEB (банк «Ажіо»), голландський TSBF FinanstalServices Group NV (ВАБанк), російські «Ренесанс-капітал» (банк «Лідер»), Банк Москви, Банк НРБ і Внешторгбанк (відкрили дочірні банки, а ВТБ до того купив банк «Мрія») тощо. Водночас, так логічно не завершеною залишилася угода щодо придбання італійським Banka Intesa Укрсоцбанку. практичний інтерес до вітчизняних банків виявили також австрійський Erste Bank (банк «Престиж»), чеська PPF Group (Агро банк, Приватінвестбанк), грецький EFG Eurobank Ergasias («Універсальний»),

При цьому політика іноземних інвесторів визначається їх стратегією. Скажімо, стратегією Райффайзенбанку передбачається завоювання що найменше 10% ринків східноєвропейських країн чи входження в число п'яти найбільших гравців на національних ринках банківських послуг. І Україна тут не виняток. Збільшити свою частку на ринку до 10% до кінця 2009 року – також у планах іноземних інвесторів Укрсиббанку. Президент-голова правління Внешторгбанку Андрій Костін заявив, що створення на базі його дочірнього банку в нашій країні і банку «Мрія» об'єднаного банку дасть змогу останньому за кілька років увійти до числа п'яти найбільших банків України. Згідно з планом стратегічного розвитку до 2010 року Індекс-банк, придбаний Credit Agricole S. A. Group, має потрапити до десятка найбільших банків України, довівши активи до 2 млрд. євро, кількість відділень – до п'ятисот, а клієнтів – до 800 тисяч.

На думку глави BNP Paribas в Україні Домініка Меню, нині існує лише одна стратегія розвитку банківського бізнесу – вихід на нові ринки роздрібного кредитування. А Україна – одна з останніх країн у Європі, де ще можна розвивати бізнес. У решті європейських країн 70-90% ринків уже зайняті великими банківськими групами. При купівлі невеликих банків головна мета покупців полягає в одержанні банківської ліцензії. На думку російських банкірів, такі угоди оцінюються в суму не більше 1-2 млн. американських доларів.

На вітчизняному ринку присутні майже всі великі європейські фінансові групи. Свій інтерес до України «матеріалізували» угорський OTP Bank (придбавши Райффайзенбанк-Україна), французький BNP Paribas (Укрсиббанк), шведський SEB (банк «Ажіо»), голландський TSBF FinanstalServices Group NV (ВАБанк), російські «Ренесанс-капітал» (банк «Лідер»), Банк Москви, Банк НРБ і Внешторгбанк (відкрили дочірні банки, а ВТБ до того купив банк «Мрія») тощо. Водночас, так логічно не завершеною залишилася угода щодо придбання італійським Banka Intesa Укрсоцбанку. практичний інтерес до вітчизняних банків виявили також австрійський Erste Bank (банк «Престиж»), чеська PPF Group (Агро банк, Приватінвестбанк), грецький EFG Eurobank Ergasias («Універсальний»),

«Руський стандарт» (АІС-банк).Французька фінансова група Credit Agricole, яка вже володіє Каліон банком Україна придбала Індекс-банк.

Питома вага іноземного капіталу на вітчизняному банківському ринку вимірюється часткою банків з іноземним капіталом у загальній кількості банків в Україні, а також участю в активах, кредитних вкладеннях, депозитах. Усе це – без урахування транскордонних операцій, завдяки яким реальна частка іноземних банків, скажімо, на ринку кредитування корпоративних клієнтів значно зростає.

Однак слід зауважити, що офіційні дані не завжди відображають реальну картину присутності іноземного капіталу. Відповідно до вимог статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»банком з іноземним капіталом вважається банк, у якому частка капіталу, що належить принаймні одному нерезиденту, перевищує 10%. Якщо ж засновниками є кілька іноземних фізичних чи юридичних осіб, кожна з яких окремо володіє часткою, меншою ніж 10%, такий банк такий банк не вважається іноземним, хоча сумарна частка іноземних власників вища за «критичну». Крім того, банк, засновником якого є юридичні особи, зареєстровані іноземцями в Україні, також вважається вітчизняним. за оцінками експертів, реально іноземному капіталу, виходячи із становища його власників, належить значно більша за офіційну частка сукупного капіталу банків України.

На початок 2007 року в Україні діяло 35 банків з іноземним капіталом, у тому числі 13 – зі стовідсотковим іноземним капіталом. Та за січень – травень поточного року їх кількість зросла відповідно до 40 і 18. Серед них – здебільшого банки з австрійським, російським, французьким, голландським, американським, угорським, турецьким, німецьким, шведським, британським капіталом. Тобто нині в Україні кожен п'ятий банк – з іноземним капіталом, кожен одинадцятий – зі стовідсотковим іноземним капіталом.

Частка ж у статутному капіталі – це один з основних показників для оцінки ступеня впливу іноземців: він свідчить про їх замученість у стратегічні рішення. По суті, це величина прямих іноземних інвестицій у банківський сектор. Тому за зростанням частки в статутному капіталі має відбуватися зростання і за рештою

«Руський стандарт» (АІС-банк).Французька фінансова група Credit Agricole, яка вже володіє Каліон банком Україна придбала Індекс-банк.

Питома вага іноземного капіталу на вітчизняному банківському ринку вимірюється часткою банків з іноземним капіталом у загальній кількості банків в Україні, а також участю в активах, кредитних вкладеннях, депозитах. Усе це – без урахування транскордонних операцій, завдяки яким реальна частка іноземних банків, скажімо, на ринку кредитування корпоративних клієнтів значно зростає.

Однак слід зауважити, що офіційні дані не завжди відображають реальну картину присутності іноземного капіталу. Відповідно до вимог статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»банком з іноземним капіталом вважається банк, у якому частка капіталу, що належить принаймні одному нерезиденту, перевищує 10%. Якщо ж засновниками є кілька іноземних фізичних чи юридичних осіб, кожна з яких окремо володіє часткою, меншою ніж 10%, такий банк такий банк не вважається іноземним, хоча сумарна частка іноземних власників вища за «критичну». Крім того, банк, засновником якого є юридичні особи, зареєстровані іноземцями в Україні, також вважається вітчизняним. за оцінками експертів, реально іноземному капіталу, виходячи із становища його власників, належить значно більша за офіційну частка сукупного капіталу банків України.

На початок 2007 року в Україні діяло 35 банків з іноземним капіталом, у тому числі 13 – зі стовідсотковим іноземним капіталом. Та за січень – травень поточного року їх кількість зросла відповідно до 40 і 18. Серед них – здебільшого банки з австрійським, російським, французьким, голландським, американським, угорським, турецьким, німецьким, шведським, британським капіталом. Тобто нині в Україні кожен п'ятий банк – з іноземним капіталом, кожен одинадцятий – зі стовідсотковим іноземним капіталом.

Частка ж у статутному капіталі – це один з основних показників для оцінки ступеня впливу іноземців: він свідчить про їх замученість у стратегічні рішення. По суті, це величина прямих іноземних інвестицій у банківський сектор. Тому за зростанням частки в статутному капіталі має відбуватися зростання і за рештою

основних показників. Проте, на жаль, частка іноземців у статутному капіталі – єдиний показник, що публікує НБУ, інформуючи про позиції нерезидентів на ринку. оцінити ж їх роль у сегментах кредитування, депозитів, у загальному обсязі активів і власних коштів та інших аспектах функціонування вітчизняної банківської системи офіційна статистика не дає змоги.

Якщо в 2000-2006 рр. кількість банків, мають ліцензію НБУ, збільшилася на 12,3%, то банків з іноземним капіталом – на 12,9%, тобто ці змінні характеризуються приблизно однаковими темпами зростання. Водночас кількість банків зі стовідсотковим іноземним капіталом в Україні за даний період майже подвоїлася. При цьому статутний капітал діючих у країні банків збільшився в 7,2 рази, а банків з іноземним капіталом – у 13,8 рази.

На початок 2007 року один діючий у нашій країні банк у середньому мав статутний капітал розміром 155 млн. грн., тоді як один банк з іноземною участю – 286,4 млн. грн., а зі стовідсотковим іноземним капіталом – 157,3 млн. грн. Частка іноземного капіталу в статутному капіталі діючих банків за аналізований період більш як подвоїлася.

Аналіз 13 угод щодо купівлі вітчизняних банків іноземними інвесторами, укладених у 2004 -2006 рр., свідчить середньозважений коефіцієнт капіталізації [(Price/Book Value (ринкова капіталізація банку/власний капітал)] українських банків становить близько 4,13 щодо їх балансового капіталу. Так, банк «Універсальний» продано за співвідношення Price/Book Value 2,5; Агро банк – 2 – 2,5; «Престиж» - 1,18; «Мрія» - 1,16; АІС-банк – 1,15 – 1,25; «Аваль» -3,1; Укрсиббанк – 3,4; Индекс-банк – 5,5; Райффайзенбанк Україна – 5,9. Укрсоцбанк мали продати за коефіцієнтом 5,2 (проте угода так і не була реалізована).

Якщо ж відкинути нетипові угоди (дуже завищені й надто занижені коефіцієнти капіталізації), то скориговане значення середньозваженого коефіцієнта капіталізації для українських банків становитиме близько 3,89 від балансового капіталу. При цьому, на думку експертів, незважаючи на високе значення коефіцієнта капіталізації українських банків порівняно з аналогічними показниками банків країн – членів ЄС, найбільші західні й російські фінансові

основних показників. Проте, на жаль, частка іноземців у статутному капіталі – єдиний показник, що публікує НБУ, інформуючи про позиції нерезидентів на ринку. оцінити ж їх роль у сегментах кредитування, депозитів, у загальному обсязі активів і власних коштів та інших аспектах функціонування вітчизняної банківської системи офіційна статистика не дає змоги.

Якщо в 2000-2006 рр. кількість банків, мають ліцензію НБУ, збільшилася на 12,3%, то банків з іноземним капіталом – на 12,9%, тобто ці змінні характеризуються приблизно однаковими темпами зростання. Водночас кількість банків зі стовідсотковим іноземним капіталом в Україні за даний період майже подвоїлася. При цьому статутний капітал діючих у країні банків збільшився в 7,2 рази, а банків з іноземним капіталом – у 13,8 рази.

На початок 2007 року один діючий у нашій країні банк у середньому мав статутний капітал розміром 155 млн. грн., тоді як один банк з іноземною участю – 286,4 млн. грн., а зі стовідсотковим іноземним капіталом – 157,3 млн. грн. Частка іноземного капіталу в статутному капіталі діючих банків за аналізований період більш як подвоїлася.

Аналіз 13 угод щодо купівлі вітчизняних банків іноземними інвесторами, укладених у 2004 -2006 рр., свідчить середньозважений коефіцієнт капіталізації [(Price/Book Value (ринкова капіталізація банку/власний капітал)] українських банків становить близько 4,13 щодо їх балансового капіталу. Так, банк «Універсальний» продано за співвідношення Price/Book Value 2,5; Агро банк – 2 – 2,5; «Престиж» - 1,18; «Мрія» - 1,16; АІС-банк – 1,15 – 1,25; «Аваль» -3,1; Укрсиббанк – 3,4; Индекс-банк – 5,5; Райффайзенбанк Україна – 5,9. Укрсоцбанк мали продати за коефіцієнтом 5,2 (проте угода так і не була реалізована).

Якщо ж відкинути нетипові угоди (дуже завищені й надто занижені коефіцієнти капіталізації), то скориговане значення середньозваженого коефіцієнта капіталізації для українських банків становитиме близько 3,89 від балансового капіталу. При цьому, на думку експертів, незважаючи на високе значення коефіцієнта капіталізації українських банків порівняно з аналогічними показниками банків країн – членів ЄС, найбільші західні й російські фінансові

корпорації активно вкладають інвестиції в український банківський бізнес⁹. Це зумовлено насамперед значним потенціалом його зростання з огляду на суттєве відставання відношення загального обсягу активів українських банків щодо ВВП порівняно із західноєвропейськими країнами.

У 2007 році на український ринок вийшов найбільший не лише в Казахстані, а й у всій Центральній Азії (активи на 1 січня 2007 року становили 19,2 млрд. доларів США) Казкомерцбанк, якій має намір придбати середній вітчизняний банк для роботи на корпоративному і роздрібному кредитному ринку. Згідно із чинними нормативами для інвестицій за рубіж казахстанські банки мають резервувати 150% суми. Якщо ж кредитування нерезидентів відбувається через дочірній банк, резервувати потрібно вже 100%. Крім того, казахстанські банки одержали змогу «накачувати» капіталом свої дочірні банки без ліцензії на вивезення капіталу. Для них на зовнішніх ринках пріоритетним є відносини з корпоративними клієнтами, тому купівля великих роздрібних банків за рубежом їх не приваблює.

До українського фінансового ринку пильно придивляються також Банк Грузії та два ізраїльські банки – Bank Hapoalim і Bank Leumi Le – Israel.

У 2005 році відкрилися два представництва іноземних банків: BNP Paribas (Франція) і Дойчбанку (Німеччина), а в 2006 році – турецького Finansbank, російського «Сатурн», шведського Swedbank. Про намір відкрити представництво в Україні оголосив Іранський банк розвитку експорту. Слід сказати, що відкриття представництва часто передує створенню дочірньої банківської структури.

Перший російський банк з іноземними інвестиціями – Міжнародний московський банк – на території Росії був створений ще за часів СРСР у 1989 році. Крім Внешекономбанку СРСР і Сбербанку СРСР, у його капіталі взяли участь (рівними частками) італійський, німецький, австрійський, французький і фінський банки. Надалі найбільшу зацікавленість у створенні в Росії дочірніх структур виявляли банки країн, клієнти яких мали тут бізнес.

На 1 липня 2007 року, за даними Банку Росії, в країні ліцензію на здійснення банківських операцій мали 180 кредитних організацій за участі нерезидентів, 154

корпорації активно вкладають інвестиції в український банківський бізнес⁹. Це зумовлено насамперед значним потенціалом його зростання з огляду на суттєве відставання відношення загального обсягу активів українських банків щодо ВВП порівняно із західноєвропейськими країнами.

У 2007 році на український ринок вийшов найбільший не лише в Казахстані, а й у всій Центральній Азії (активи на 1 січня 2007 року становили 19,2 млрд. доларів США) Казкомерцбанк, якій має намір придбати середній вітчизняний банк для роботи на корпоративному і роздрібному кредитному ринку. Згідно із чинними нормативами для інвестицій за рубіж казахстанські банки мають резервувати 150% суми. Якщо ж кредитування нерезидентів відбувається через дочірній банк, резервувати потрібно вже 100%. Крім того, казахстанські банки одержали змогу «накачувати» капіталом свої дочірні банки без ліцензії на вивезення капіталу. Для них на зовнішніх ринках пріоритетним є відносини з корпоративними клієнтами, тому купівля великих роздрібних банків за рубежом їх не приваблює.

До українського фінансового ринку пильно придивляються також Банк Грузії та два ізраїльські банки – Bank Hapoalim і Bank Leumi Le – Israel.

У 2005 році відкрилися два представництва іноземних банків: BNP Paribas (Франція) і Дойчбанку (Німеччина), а в 2006 році – турецького Finansbank, російського «Сатурн», шведського Swedbank. Про намір відкрити представництво в Україні оголосив Іранський банк розвитку експорту. Слід сказати, що відкриття представництва часто передує створенню дочірньої банківської структури.

Перший російський банк з іноземними інвестиціями – Міжнародний московський банк – на території Росії був створений ще за часів СРСР у 1989 році. Крім Внешекономбанку СРСР і Сбербанку СРСР, у його капіталі взяли участь (рівними частками) італійський, німецький, австрійський, французький і фінський банки. Надалі найбільшу зацікавленість у створенні в Росії дочірніх структур виявляли банки країн, клієнти яких мали тут бізнес.

На 1 липня 2007 року, за даними Банку Росії, в країні ліцензію на здійснення банківських операцій мали 180 кредитних організацій за участі нерезидентів, 154

із них, або 85,6% від їх загальної кількості, діють як акціонерні товариства у тому числі 57, або 31,7%, є закритими акціонерними товариствами, а 26, або 14,4%, - товариствами з обмеженою відповідальністю. Вже сьогодні на фінансовому ринку РФ працюють практично всі найбільші іноземні банки. Їх капітал задіяний у структурі кожного дев'ятого російського банку. 99 кредитних організацій за участі нерезидентів (55% від їх загальної кількості) здійснюють банківську діяльність на підставі генеральної ліцензії, 79 (43,9%) мають ліцензію на здійснення банківських операцій у рублях та іноземній валюті, 2 (1,1%) - ліцензію на здійснення банківських операцій тільки у рублях, 156 (86,7%) - ліцензію на залучення у вклади грошових коштів фізичних осіб, 59 кредитних організацій (32,8%) - ліцензію на залучення у вклади і розміщення дорогоцінних металів.

Діючи кредитні організації за участі нерезидентів розташовані у 38 регіонах РФ, в тому числі 109 із них (60,6% від загальної кількості) знаходяться в Москві, 15 - у Санкт-Петербурзі, по 4 - в Тюменській області і Удмуртській Республіці, по 3 - в Челябінській і Свердловській областях, по 2 - в Астраханській, Омській, Оренбурзькій, Самарській, Ярославській областях. У 23 суб'єктах РФ діє по одній кредитній організації за участі нерезидентів.

Крім того, 18 банків зі стовідсотковою участю нерезидентів мають на території Росії 140 філій. Причому за 2006 рік кількість таких філій збільшилася на 61, в тому числі за рахунок 45 філій ВАТ «Імпекс - банк», що став банком зі стовідсотковою участю нерезидентів, а також відкриття 5 філій ЗАТ «Райффайзенбанк Австрія», 5 філій ЗАТ «БСЖВ», 2 філій ЗАТ «ММБ», 2 філій ВАТ «Хансабанк», 2 філій ЗАТ КБ «Сітібанк».

Сукупний незареєстрований статутний капітал усіх діючих кредитних організацій становив на 1 січня 2007 року 566,5 млрд. руб. і за рік збільшився на 122,1 млрд. руб. (на 27,5%).

Загальна сума інвестицій нерезидентів у статутні капітали діючих кредитних організацій становить 90 млрд. руб. За 2006 вона збільшилася на 40,5 млрд. руб., або на 81,8%, за рахунок реєстрації трьох нових кредитних організацій зі стовідсотковою участю нерезидентів у статутному капіталі (ТОВ «Америкен

із них, або 85,6% від їх загальної кількості, діють як акціонерні товариства у тому числі 57, або 31,7%, є закритими акціонерними товариствами, а 26, або 14,4%, - товариствами з обмеженою відповідальністю. Вже сьогодні на фінансовому ринку РФ працюють практично всі найбільші іноземні банки. Їх капітал задіяний у структурі кожного дев'ятого російського банку. 99 кредитних організацій за участі нерезидентів (55% від їх загальної кількості) здійснюють банківську діяльність на підставі генеральної ліцензії, 79 (43,9%) мають ліцензію на здійснення банківських операцій у рублях та іноземній валюті, 2 (1,1%) - ліцензію на здійснення банківських операцій тільки у рублях, 156 (86,7%) - ліцензію на залучення у вклади грошових коштів фізичних осіб, 59 кредитних організацій (32,8%) - ліцензію на залучення у вклади і розміщення дорогоцінних металів.

Діючи кредитні організації за участі нерезидентів розташовані у 38 регіонах РФ, в тому числі 109 із них (60,6% від загальної кількості) знаходяться в Москві, 15 - у Санкт-Петербурзі, по 4 - в Тюменській області і Удмуртській Республіці, по 3 - в Челябінській і Свердловській областях, по 2 - в Астраханській, Омській, Оренбурзькій, Самарській, Ярославській областях. У 23 суб'єктах РФ діє по одній кредитній організації за участі нерезидентів.

Крім того, 18 банків зі стовідсотковою участю нерезидентів мають на території Росії 140 філій. Причому за 2006 рік кількість таких філій збільшилася на 61, в тому числі за рахунок 45 філій ВАТ «Імпекс - банк», що став банком зі стовідсотковою участю нерезидентів, а також відкриття 5 філій ЗАТ «Райффайзенбанк Австрія», 5 філій ЗАТ «БСЖВ», 2 філій ЗАТ «ММБ», 2 філій ВАТ «Хансабанк», 2 філій ЗАТ КБ «Сітібанк».

Сукупний незареєстрований статутний капітал усіх діючих кредитних організацій становив на 1 січня 2007 року 566,5 млрд. руб. і за рік збільшився на 122,1 млрд. руб. (на 27,5%).

Загальна сума інвестицій нерезидентів у статутні капітали діючих кредитних організацій становить 90 млрд. руб. За 2006 вона збільшилася на 40,5 млрд. руб., або на 81,8%, за рахунок реєстрації трьох нових кредитних організацій зі стовідсотковою участю нерезидентів у статутному капіталі (ТОВ «Америкен

експрес-банк», ТОВ «Ю Бі Ес банк», ЗАТ «Банк оф Токіо-Міцубісі ЮФДжей (Євразія)»), збільшення діючими кредитними організаціями статутного капіталу за рахунок коштів нерезидентів і відчуження учасниками (акціонерами) цих організацій часток (акцій) статутного капіталу на користь нерезидентів. Загалом за 2006 рік частка нерезидентів у статутному капіталі збільшилася у 54 кредитних організаціях.

Отже, за рік зростання інвестицій нерезидентів у статутні капітали діючих кредитних організацій (81,8 %) випереджало зростання їх сукупного зареєстрованого статутного капіталу (27,5 %), внаслідок чого частка нерезидентів у сукупному капіталі всіх кредитних організацій на 1 січня 2007 року збільшилася і становила 15,9% порівняно з 11,15% на 1 січня 2006 року. Водночас у чотирьох кредитних організаціях на рішення, що приймаються учасниками-нерезидентами, суттєво впливають резиденти РФ. Загальна сума участі нерезидентів у статутних капіталах діючих кредитних організацій на 1 січня 2007 року без урахування нерезидентів, що знаходяться під суттєвим впливом резидентів Росії, сягнула 84,2 млрд. рублів. Частка нерезидентів у сукупному капіталі кредитних організацій без урахування нерезидентів, на яких суттєво впливають резиденти РФ, становить 14,86%.

У 52 кредитних організаціях (51 банку й одній небанківській кредитній організації (які становлять 34% діючих кредитних організацій за участі нерезидентів) статутний капітал на 100% сформовано за рахунок коштів нерезидентів. Кількість таких банків за минулий рік збільшилася на 11. Загальна сума інвестицій нерезидентів у статутні капітали кредитних організацій цієї групи на 1 січня 2007 року становила 59,7 млрд. рублів. За рік вона збільшилася на 18,8 млрд. рублів, або на 45,9%, в тому числі на рахунок реєстрації нових кредитних організацій (ТОВ «Американ експрес-банк», ТОВ «Ю Бі Ес банк», ЗАТ «Банк оф Токіо-Міцубісі ЮФДжей (Євразія)»), внаслідок відчуження учасниками (акціонерами) – резидентами часток (акцій), що їм належать, на користь нерезидентів (ЗАТ «Профібанк», ВАТ «Петроенергобанк», ВАТ «Імпекс – банк», ТОВ КБ «Об'єднаний банк розвитку», ТОВ «Інвестиційний банк «Веста»), а також

експрес-банк», ТОВ «Ю Бі Ес банк», ЗАТ «Банк оф Токіо-Міцубісі ЮФДжей (Євразія)»), збільшення діючими кредитними організаціями статутного капіталу за рахунок коштів нерезидентів і відчуження учасниками (акціонерами) цих організацій часток (акцій) статутного капіталу на користь нерезидентів. Загалом за 2006 рік частка нерезидентів у статутному капіталі збільшилася у 54 кредитних організаціях.

Отже, за рік зростання інвестицій нерезидентів у статутні капітали діючих кредитних організацій (81,8 %) випереджало зростання їх сукупного зареєстрованого статутного капіталу (27,5 %), внаслідок чого частка нерезидентів у сукупному капіталі всіх кредитних організацій на 1 січня 2007 року збільшилася і становила 15,9% порівняно з 11,15% на 1 січня 2006 року. Водночас у чотирьох кредитних організаціях на рішення, що приймаються учасниками-нерезидентами, суттєво впливають резиденти РФ. Загальна сума участі нерезидентів у статутних капіталах діючих кредитних організацій на 1 січня 2007 року без урахування нерезидентів, що знаходяться під суттєвим впливом резидентів Росії, сягнула 84,2 млрд. рублів. Частка нерезидентів у сукупному капіталі кредитних організацій без урахування нерезидентів, на яких суттєво впливають резиденти РФ, становить 14,86%.

У 52 кредитних організаціях (51 банку й одній небанківській кредитній організації (які становлять 34% діючих кредитних організацій за участі нерезидентів) статутний капітал на 100% сформовано за рахунок коштів нерезидентів. Кількість таких банків за минулий рік збільшилася на 11. Загальна сума інвестицій нерезидентів у статутні капітали кредитних організацій цієї групи на 1 січня 2007 року становила 59,7 млрд. рублів. За рік вона збільшилася на 18,8 млрд. рублів, або на 45,9%, в тому числі на рахунок реєстрації нових кредитних організацій (ТОВ «Американ експрес-банк», ТОВ «Ю Бі Ес банк», ЗАТ «Банк оф Токіо-Міцубісі ЮФДжей (Євразія)»), внаслідок відчуження учасниками (акціонерами) – резидентами часток (акцій), що їм належать, на користь нерезидентів (ЗАТ «Профібанк», ВАТ «Петроенергобанк», ВАТ «Імпекс – банк», ТОВ КБ «Об'єднаний банк розвитку», ТОВ «Інвестиційний банк «Веста»), а також

КБ «Укрсиббанк», ТОВ «НКО «Вестерн Юніон ДП Схід» і ВАТ «Норвик-банк» із групи банків із часткою участі нерезидентів від 50 до 100% у групу кредитних організацій зі стовідсотковою участю нерезидентів у статутному капіталі. В одній кредитній організації зі стовідсотковою участю нерезидентів у статутному капіталі на рішення, що нею приймаються, суттєво впливають резиденти РФ.

У 13 кредитних організаціях (8,5% від їх загальної кількості) частка нерезидентів у сукупному капіталі сягнула від 50 до 100%. Загальна сума інвестицій нерезидентів у статутні капітали діючих кредитних організацій цієї групи на 1 січня 2007 становила 14,8 млрд. рублів. За рік вона зросла на 13,2 млрд. рублів за рахунок збільшення діючими кредитними організаціями (ВАТ КБ «Іваново», ВАТ АКБ «Хлібний», ВАТ «Меткомбанк», ВАТ «Банк»Зеніт», ВАТ АКБ «Росбанк») статутного капіталу за рахунок коштів нерезидентів, а також у результаті відчуження акціонерами ВАТ «Банк СКТ», ВАТ «ДнБ НОР Мончебанк» і ОАО АКБ «Урал ФД» акцій, що належали їм, на користь нерезидентів. У трьох кредитних організаціях цієї групи цієї групи на рішення, що приймаються учасниками - нерезидентами, суттєво впливають резиденти РФ.

За експертними оцінками завдяки входженню в РФ іноземців зростають активи російських банків, з'являються нові технології (саме вони, наприклад, були піонерами у сфері кредитування малого бізнесу), підвищується корпоративна культура. І якщо в перші роки їх роботи іноземний капітал спрямовувався в основному на міжбанківське кредитування, то тепер він активно «пішов у народ» - упроваджує програми споживчих кредитів, відкриває філії в регіонах. За прогнозами, найближчим часом ця тенденція розвиватиметься значною мірою внаслідок злиття з дрібними банками РФ.

Торік іноземці активно скуповували російські банки в середньому за ціною, що дорівнювала трьом капіталам. Російські інвестори купували те, що не впало в око іноземцям, в середньому за ціною 1,8 капіталу. Найвищу оцінку одержали іпотечні банки – їх продавали за 5-6 капіталів.

З початку 1990 – х рр. на території РФ поряд із дочірніми кредитними організаціями створювалися філії іноземних банків. Серед перших відкрито філію

КБ «Укрсиббанк», ТОВ «НКО «Вестерн Юніон ДП Схід» і ВАТ «Норвик-банк» із групи банків із часткою участі нерезидентів від 50 до 100% у групу кредитних організацій зі стовідсотковою участю нерезидентів у статутному капіталі. В одній кредитній організації зі стовідсотковою участю нерезидентів у статутному капіталі на рішення, що нею приймаються, суттєво впливають резиденти РФ.

У 13 кредитних організаціях (8,5% від їх загальної кількості) частка нерезидентів у сукупному капіталі сягнула від 50 до 100%. Загальна сума інвестицій нерезидентів у статутні капітали діючих кредитних організацій цієї групи на 1 січня 2007 становила 14,8 млрд. рублів. За рік вона зросла на 13,2 млрд. рублів за рахунок збільшення діючими кредитними організаціями (ВАТ КБ «Іваново», ВАТ АКБ «Хлібний», ВАТ «Меткомбанк», ВАТ «Банк»Зеніт», ВАТ АКБ «Росбанк») статутного капіталу за рахунок коштів нерезидентів, а також у результаті відчуження акціонерами ВАТ «Банк СКТ», ВАТ «ДнБ НОР Мончебанк» і ОАО АКБ «Урал ФД» акцій, що належали їм, на користь нерезидентів. У трьох кредитних організаціях цієї групи цієї групи на рішення, що приймаються учасниками - нерезидентами, суттєво впливають резиденти РФ.

За експертними оцінками завдяки входженню в РФ іноземців зростають активи російських банків, з'являються нові технології (саме вони, наприклад, були піонерами у сфері кредитування малого бізнесу), підвищується корпоративна культура. І якщо в перші роки їх роботи іноземний капітал спрямовувався в основному на міжбанківське кредитування, то тепер він активно «пішов у народ» - упроваджує програми споживчих кредитів, відкриває філії в регіонах. За прогнозами, найближчим часом ця тенденція розвиватиметься значною мірою внаслідок злиття з дрібними банками РФ.

Торік іноземці активно скуповували російські банки в середньому за ціною, що дорівнювала трьом капіталам. Російські інвестори купували те, що не впало в око іноземцям, в середньому за ціною 1,8 капіталу. Найвищу оцінку одержали іпотечні банки – їх продавали за 5-6 капіталів.

З початку 1990 – х рр. на території РФ поряд із дочірніми кредитними організаціями створювалися філії іноземних банків. Серед перших відкрито філію

банку Австрії; потім його приклад наслідували банки колишнього СРСР. Проте філії іноземних банків не знайшли своєї ніші на ринку банківських послуг і згодом були перетворені в дочірні структури.

Іноземний капітал присутній у статутних фондах 26 із 31 діючого білоруського фонду. Його питома вага в загальному обсязі капіталу цих 26 банків становить 58%. У цілому частка іноземних інвестицій у сукупному статутному капіталі банків Білорусі на 1 січня 2007 року дорівнювала 7,84%, в тому числі російських – 2,41%. В статутних фондах білоруських банків бере участь також капітал зі Швейцарії, Австрії, США, Ірландії, країн Британської співдружності, Кіпру, Латвії, Литви, Казахстану, Гонконгу, Лівії та інших країн (загалом приблизно 40 країн). У країні функціонує дев'ять банків зі стовідсотковим іноземним капіталом.

На території Білорусі знаходяться 11 представництв іноземних банків, з них латвійських і російських – по 3, по одному – німецьких, польських, литовських, казахстанських, а також представництво Міждержавного банку.

Національний банк Білорусі веде переговори з рядом зарубіжних банків стосовно продажу належних йому пакетів акцій білоруських банків (ВАТ «Білзовнішекономбанк», ВАТ «Паритет банк» і ЗАТ «Банк міжнародної торгівлі та інвестицій»). Інвестиційні пропозиції з боку зарубіжних фінансових інститутів розглядають інші банки країни. Згідно з концепцією розвитку банківської системи Білорусі до 2010 року контрольний пакет чотирьох найбільших білоруських банків збережеться у державі.

Доводиться констатувати, що очікуваного посилення цінової конкуренції внаслідок доволі суттєвого припливу іноземного капіталу (який асоціюється з дешевими і довгими грошима) у вітчизняну банківську систему не сталося. Це зумовлено кількома причинами. По-перше, іноземні фінансові групи поки що не знижують відсоткові кредитні ставки, оскільки їм не має сенсу знижувати власні прибутки, якщо в Україні все ще можна кредитувати під 12-13% річних у валюті. По-друге, купуючи банки з високими коефіцієнтами, нові акціонери бажають «відбити» покупку. А відтак про демпінг не йдеться. Навпаки, вони працюють за

банку Австрії; потім його приклад наслідували банки колишнього СРСР. Проте філії іноземних банків не знайшли своєї ніші на ринку банківських послуг і згодом були перетворені в дочірні структури.

Іноземний капітал присутній у статутних фондах 26 із 31 діючого білоруського фонду. Його питома вага в загальному обсязі капіталу цих 26 банків становить 58%. У цілому частка іноземних інвестицій у сукупному статутному капіталі банків Білорусі на 1 січня 2007 року дорівнювала 7,84%, в тому числі російських – 2,41%. В статутних фондах білоруських банків бере участь також капітал зі Швейцарії, Австрії, США, Ірландії, країн Британської співдружності, Кіпру, Латвії, Литви, Казахстану, Гонконгу, Лівії та інших країн (загалом приблизно 40 країн). У країні функціонує дев'ять банків зі стовідсотковим іноземним капіталом.

На території Білорусі знаходяться 11 представництв іноземних банків, з них латвійських і російських – по 3, по одному – німецьких, польських, литовських, казахстанських, а також представництво Міждержавного банку.

Національний банк Білорусі веде переговори з рядом зарубіжних банків стосовно продажу належних йому пакетів акцій білоруських банків (ВАТ «Білзовнішекономбанк», ВАТ «Паритет банк» і ЗАТ «Банк міжнародної торгівлі та інвестицій»). Інвестиційні пропозиції з боку зарубіжних фінансових інститутів розглядають інші банки країни. Згідно з концепцією розвитку банківської системи Білорусі до 2010 року контрольний пакет чотирьох найбільших білоруських банків збережеться у державі.

Доводиться констатувати, що очікуваного посилення цінової конкуренції внаслідок доволі суттєвого припливу іноземного капіталу (який асоціюється з дешевими і довгими грошима) у вітчизняну банківську систему не сталося. Це зумовлено кількома причинами. По-перше, іноземні фінансові групи поки що не знижують відсоткові кредитні ставки, оскільки їм не має сенсу знижувати власні прибутки, якщо в Україні все ще можна кредитувати під 12-13% річних у валюті. По-друге, купуючи банки з високими коефіцієнтами, нові акціонери бажають «відбити» покупку. А відтак про демпінг не йдеться. Навпаки, вони працюють за

ринковими ставками і конкурують за рахунок цікавішого продуктового ряду, зручності обслуговування, технологічних нововведень тощо, а не за рахунок зниження ставки. По-третє, на гривневому сегменті ринку банківських послуг національну грошову одиницю можна отримати двома способами: 1) продати валюту на міжбанку й увійти в коротку валютну позицію, яка жорстко регламентована нормативами НБУ (не більше 10% регулятивного капіталу банку), 2) залучити депозитні вклади (це можливо за умови, що банк пропонуватиме середньоринкові відсоткові ставки. Щоправда, для західної «доньки» можлива невелика знижка, позаяк банк можуть вважати надійнішим).

Російська банківська статистика дає змогу аналізувати динаміку основних показників функціонування кредитних організацій з іноземною участю завдяки обрахуванням Банком Росії співвідношення окремих показників останніх і показників усіх діючих кредитних організацій. При цьому виокремлюють кредитні організації з іноземною участю в статутному капіталі понад 50%, в тому числі – зі стовідсотковою іноземною участю.

Так на початок 2007 року восьма частина загального обсягу активів і власних коштів кредитних організацій припадає на кредитні організації з іноземною участю в статутному капіталі понад 50% і одинадцять (десять) – на кредитні організації зі 100відсотковою іноземною участю. Відповідно зазначені кредитні установи надали десятю (дванадцять) частину загального обсягу кредитів та інших розміщених коштів нефінансовим організаціям, включаючи юридичних осіб-нерезидентів; восьму (одинадцять) частину коштів, залучених від підприємств та організацій. Дещо скромнішими є успіхи кредитних організацій з іноземною участю в залученні коштів на рахунки фізичних осіб: за цією позицією на кредитні організації з іноземною участю припадає відповідно кожний шістнадцятий (двадцять п'ятий) рубль.

Зауважимо, що в 2002 – 2006 рр. відбулося зростання частки кредитних організацій з іноземною участю в загальному обсязі активів; власних коштів; кореспондентських коштах у банках-нерезидентах; кредитах та інших розміщених коштах, наданих не фінансовим організаціям, включаючи юридичних осіб-

ринковими ставками і конкурують за рахунок цікавішого продуктового ряду, зручності обслуговування, технологічних нововведень тощо, а не за рахунок зниження ставки. По-третє, на гривневому сегменті ринку банківських послуг національну грошову одиницю можна отримати двома способами: 1) продати валюту на міжбанку й увійти в коротку валютну позицію, яка жорстко регламентована нормативами НБУ (не більше 10% регулятивного капіталу банку), 2) залучити депозитні вклади (це можливо за умови, що банк пропонуватиме середньоринкові відсоткові ставки. Щоправда, для західної «доньки» можлива невелика знижка, позаяк банк можуть вважати надійнішим).

Російська банківська статистика дає змогу аналізувати динаміку основних показників функціонування кредитних організацій з іноземною участю завдяки обрахуванням Банком Росії співвідношення окремих показників останніх і показників усіх діючих кредитних організацій. При цьому виокремлюють кредитні організації з іноземною участю в статутному капіталі понад 50%, в тому числі – зі стовідсотковою іноземною участю.

Так на початок 2007 року восьма частина загального обсягу активів і власних коштів кредитних організацій припадає на кредитні організації з іноземною участю в статутному капіталі понад 50% і одинадцять (десять) – на кредитні організації зі 100відсотковою іноземною участю. Відповідно зазначені кредитні установи надали десятю (дванадцять) частину загального обсягу кредитів та інших розміщених коштів нефінансовим організаціям, включаючи юридичних осіб-нерезидентів; восьму (одинадцять) частину коштів, залучених від підприємств та організацій. Дещо скромнішими є успіхи кредитних організацій з іноземною участю в залученні коштів на рахунки фізичних осіб: за цією позицією на кредитні організації з іноземною участю припадає відповідно кожний шістнадцятий (двадцять п'ятий) рубль.

Зауважимо, що в 2002 – 2006 рр. відбулося зростання частки кредитних організацій з іноземною участю в загальному обсязі активів; власних коштів; кореспондентських коштах у банках-нерезидентах; кредитах та інших розміщених коштах, наданих не фінансовим організаціям, включаючи юридичних осіб-

нерезидентів; коштів на рахунки фізичних і юридичних осіб. Єдина позиція, за якою відбулося зменшення частки кредитних організацій з іноземною участю в статутному капіталі понад 50% - це кредити, депозити та інші розміщені кошти, надані банкам.

Здійснений аналіз дає змогу зробити певні узагальнення. Якщо згідно з чинним законодавством до складу національних банківських систем України і Росії входять філії іноземних банків, то в Білорусі – ні. Українське і російське законодавства хоча й по-різному, але внаормовують визначення поняття «іноземний банк», тоді як білоруське не містить такої норми.

Якщо в Росії і Білорусі мінімальним розміром статутного капіталу створюваних банків незалежно від їх «національності» є 5 млн. євро, то в Україні – 10 млн. євро. Причому цей розмір в Україні та Росії встановлено законодавчо, а в Білорусі – на підзаконному рівні.

В Україні й Росії немає законодавчого квотування присутності іноземного капіталу в національній банківській системі, хоча в РФ (у рамках домовленостей країни щодо вступу до СОТ) і Білорусі (на підзаконному рівні) встановлено відповідні квоти в розмірі відповідно 50 і 25%. Причому в Росії така квота визначається з нуля з моменту вступу країни до СОТ.

Унаслідок зазначеного вище особливого підходу до функціонування філій іноземних банків у Білорусі, порядок їх відкриття в цій країні не унормовано. Українське ж законодавство порівняно з російським містить чіткіший і деталізованіший порядок відкриття й акредитації (реєстрації) філій іноземних банків.

Українське законодавство для іноземних банків передбачає, власне, національний режим щодо функціонування, регулювання й організації нагляду за їх діяльністю; в Росії останнім часом значно лібералізовано порядок придбання іноземцями часток у російських банках; у Білорусі Національному банку надано право встановлювати для банків з іноземним капіталом і дочірніх банків певні обмеження.

нерезидентів; коштів на рахунки фізичних і юридичних осіб. Єдина позиція, за якою відбулося зменшення частки кредитних організацій з іноземною участю в статутному капіталі понад 50% - це кредити, депозити та інші розміщені кошти, надані банкам.

Здійснений аналіз дає змогу зробити певні узагальнення. Якщо згідно з чинним законодавством до складу національних банківських систем України і Росії входять філії іноземних банків, то в Білорусі – ні. Українське і російське законодавства хоча й по-різному, але внаормовують визначення поняття «іноземний банк», тоді як білоруське не містить такої норми.

Якщо в Росії і Білорусі мінімальним розміром статутного капіталу створюваних банків незалежно від їх «національності» є 5 млн. євро, то в Україні – 10 млн. євро. Причому цей розмір в Україні та Росії встановлено законодавчо, а в Білорусі – на підзаконному рівні.

В Україні й Росії немає законодавчого квотування присутності іноземного капіталу в національній банківській системі, хоча в РФ (у рамках домовленостей країни щодо вступу до СОТ) і Білорусі (на підзаконному рівні) встановлено відповідні квоти в розмірі відповідно 50 і 25%. Причому в Росії така квота визначається з нуля з моменту вступу країни до СОТ.

Унаслідок зазначеного вище особливого підходу до функціонування філій іноземних банків у Білорусі, порядок їх відкриття в цій країні не унормовано. Українське ж законодавство порівняно з російським містить чіткіший і деталізованіший порядок відкриття й акредитації (реєстрації) філій іноземних банків.

Українське законодавство для іноземних банків передбачає, власне, національний режим щодо функціонування, регулювання й організації нагляду за їх діяльністю; в Росії останнім часом значно лібералізовано порядок придбання іноземцями часток у російських банках; у Білорусі Національному банку надано право встановлювати для банків з іноземним капіталом і дочірніх банків певні обмеження.

Сьогодні в Україні кожен п'ятий банк - з іноземним капіталом, кожен одинадцятий – зі стовідсотковим іноземним капіталом. Іноземний капітал присутній у кожному дев'ятому російському банку, кожен двадцять третій банк у країні – зі стовідсотковим іноземним капіталом. У Білорусі 9 із 10 банків мають іноземний капітал, а кожен третій є дочірньою структурою іноземного банку. Найбільша питома вага іноземної участі в сукупному статутному капіталі національних банківських систем спостерігається в Україні – 27,6%, тоді як у Росії – 21,3%, Білорусі – 7,8%.

Специфіка українського, російського і білоруського ринків банківських послуг полягає в тому, що це ринки банків, чії акції не обертаються (за невеликим винятком) на ринку цінних паперів. Коли ринку немає, необхідно знайти інші механізми оцінки. За точку відліку в даному випадку приймається розмір капіталу банку, виставленого на продаж. Західні фахівці виділяють кілька основних чинників, що впливають на остаточну суму угоди. Серед них – «особа» покупця; оцінка ризику; ліквідність пакета, що придбавається; перспективи зростання бізнесу банку; розмір пакета, що придбавається; якість корпоративного управління; репутація власників і топ-менеджменту банку; якість банківського нагляду, достовірність результатів його роботи.

Зазначимо, що іноземні інвестори в своїй діяльності керуються різними мотивами. Скажімо, взаємопроникнення на національні ринки України і Росії банків цих країн зумовлене тим, що саме вони найкраще можуть розпорядитися клієнтурою банку, який купується. У ситуації, коли західний банк купує український чи російський банки, він змушений з огляду на жорсткі корпоративні вимоги до якості позичальників і практики ведення бізнесу відмовитися (якщо не позбутися повністю) від більшості клієнтів, ризику яких не дають їм змоги пройти кредитні комітети. При цьому необхідно кардинально реформувати менеджмент банку, з відходом якого неминуче піде ще одна вагома частина клієнтури. Коли ж український банк купує російський (чи навпаки), він може максимально зберегти існуючий бізнес завдяки гнучкішій позиції стосовно ризиків. При цьому гнучкість і збереження спадкоємності є особливими конкурентними перевагами для таких

Сьогодні в Україні кожен п'ятий банк - з іноземним капіталом, кожен одинадцятий – зі стовідсотковим іноземним капіталом. Іноземний капітал присутній у кожному дев'ятому російському банку, кожен двадцять третій банк у країні – зі стовідсотковим іноземним капіталом. У Білорусі 9 із 10 банків мають іноземний капітал, а кожен третій є дочірньою структурою іноземного банку. Найбільша питома вага іноземної участі в сукупному статутному капіталі національних банківських систем спостерігається в Україні – 27,6%, тоді як у Росії – 21,3%, Білорусі – 7,8%.

Специфіка українського, російського і білоруського ринків банківських послуг полягає в тому, що це ринки банків, чії акції не обертаються (за невеликим винятком) на ринку цінних паперів. Коли ринку немає, необхідно знайти інші механізми оцінки. За точку відліку в даному випадку приймається розмір капіталу банку, виставленого на продаж. Західні фахівці виділяють кілька основних чинників, що впливають на остаточну суму угоди. Серед них – «особа» покупця; оцінка ризику; ліквідність пакета, що придбавається; перспективи зростання бізнесу банку; розмір пакета, що придбавається; якість корпоративного управління; репутація власників і топ-менеджменту банку; якість банківського нагляду, достовірність результатів його роботи.

Зазначимо, що іноземні інвестори в своїй діяльності керуються різними мотивами. Скажімо, взаємопроникнення на національні ринки України і Росії банків цих країн зумовлене тим, що саме вони найкраще можуть розпорядитися клієнтурою банку, який купується. У ситуації, коли західний банк купує український чи російський банки, він змушений з огляду на жорсткі корпоративні вимоги до якості позичальників і практики ведення бізнесу відмовитися (якщо не позбутися повністю) від більшості клієнтів, ризику яких не дають їм змоги пройти кредитні комітети. При цьому необхідно кардинально реформувати менеджмент банку, з відходом якого неминуче піде ще одна вагома частина клієнтури. Коли ж український банк купує російський (чи навпаки), він може максимально зберегти існуючий бізнес завдяки гнучкішій позиції стосовно ризиків. При цьому гнучкість і збереження спадкоємності є особливими конкурентними перевагами для таких

банків, оскільки вони в змозі задовольнити багато «специфічних» запитів і потреб української та російської клієнтури, які ніколи не будуть сприйняті банками економічно розвинутих країн.

До купівлі невеликих пакетів акції, попри відсутність практичної можливості впливати на управління банком, іноземні інвестори вдаються насамперед зі спекулятивними цілями: українські банки досі недооцінені на фондовому ринку. Це починають розуміти як внутрішні оператори фондового ринку, так і зовнішні. Приміром, вартість акцій Райффайзен Банк Аваль, які колись продавалися по 11 – 12 коп., нині зросли в ціні у 8 – 9 разів.

Серед мотивів відкриття в Україні, Росії і Білорусі дочірніх банків іноземні фахівці вважають перспективність і високу дохідність банківського ринку; відсутність у цих країнах банків деяких держав, з якими є зовнішньо – економічні відносини.

Мотивами іноземних інвесторів починати в Україні справу з нуля є бажання бути впевненими, що банк абсолютно «чистий» (іноземцям дуже складно перевірити, чи все «чисто» в місцевому банку, тому вони надають перевагу відкриттю власного банку); думка материнської компанії, що вартість навіть невеликого українського банку завелика; у банків з великою філійною мережею, які працюють за застарілими принципами управління, внаслідок громіздкої структури (регіональна дирекція – філія – відділення) регіональні підрозділи на певному етапі можуть просто вийти з-під контролю центру і почати жити своїм життям (у працівників банків з'являються певні спокуси – це людський чинник якого не уникнути). Деякі речі не доносяться «нагору» - вони можуть бути проблемними, але з тієї чи іншої причини (через страх, корупцію, особисту зацікавленість тощо) така інформація з місць не надходить. Саме тому деякі іноземні інвестори і прагнуть створити «чистий» і зрозумілий банк без будь яких потрібних балансів, зі структурою, процедурами, технологічними картами і персоналом, необхідним його засновникам.

Бажання ж іноземних інвесторів купити в Україні готовий банк мотивується браком часу(створення банку з нуля у нас потребує близько двох років. Лише для

банків, оскільки вони в змозі задовольнити багато «специфічних» запитів і потреб української та російської клієнтури, які ніколи не будуть сприйняті банками економічно розвинутих країн.

До купівлі невеликих пакетів акції, попри відсутність практичної можливості впливати на управління банком, іноземні інвестори вдаються насамперед зі спекулятивними цілями: українські банки досі недооцінені на фондовому ринку. Це починають розуміти як внутрішні оператори фондового ринку, так і зовнішні. Приміром, вартість акцій Райффайзен Банк Аваль, які колись продавалися по 11 – 12 коп., нині зросли в ціні у 8 – 9 разів.

Серед мотивів відкриття в Україні, Росії і Білорусі дочірніх банків іноземні фахівці вважають перспективність і високу дохідність банківського ринку; відсутність у цих країнах банків деяких держав, з якими є зовнішньо – економічні відносини.

Мотивами іноземних інвесторів починати в Україні справу з нуля є бажання бути впевненими, що банк абсолютно «чистий» (іноземцям дуже складно перевірити, чи все «чисто» в місцевому банку, тому вони надають перевагу відкриттю власного банку); думка материнської компанії, що вартість навіть невеликого українського банку завелика; у банків з великою філійною мережею, які працюють за застарілими принципами управління, внаслідок громіздкої структури (регіональна дирекція – філія – відділення) регіональні підрозділи на певному етапі можуть просто вийти з-під контролю центру і почати жити своїм життям (у працівників банків з'являються певні спокуси – це людський чинник якого не уникнути). Деякі речі не доносяться «нагору» - вони можуть бути проблемними, але з тієї чи іншої причини (через страх, корупцію, особисту зацікавленість тощо) така інформація з місць не надходить. Саме тому деякі іноземні інвестори і прагнуть створити «чистий» і зрозумілий банк без будь яких потрібних балансів, зі структурою, процедурами, технологічними картами і персоналом, необхідним його засновникам.

Бажання ж іноземних інвесторів купити в Україні готовий банк мотивується браком часу(створення банку з нуля у нас потребує близько двох років. Лише для

його реєстрації необхідно залучитися згодою Антимонопольного комітету, потім надати документи до НБУ й отримати від нього попередній дозвіл, пройти процес реєстрації, отримати ліцензію, зареєструвати емісію акцій у ДКЦПФР. І лише після проходження всіх цих процедур можна планувати роботу всередині банку); високою надійністю банківського бізнесу в Україні (розмір прибутку і доходів не зазнає істотних коливань).

Серед інших мотивів відкриття філій іноземних банків - ринок, що динамічно розвивається, куди намагаються потрапити багато європейських банків; близькість України до регіонів, де іноземний банк уже добре влаштувався (має свої філії).

Підсумовуючи зазначене вище, можна стверджувати, що в найближчій перспективі іноземна присутність у вітчизняній банківській системі збільшуватиметься. Так, аналітики Укрсоцбанку очікують стрімкого - як мінімум до 35% - зростання частки іноземного капіталу в сукупному капіталі української банківської системи за рахунок купівлі іноземними банками ряду вітчизняних банків із числа великих і найбільших.

5.6. Розрахунки економічного капіталу банку за сучасними підходами

Однією з ключових проблем банківської діяльності, яка безпосередньо пов'язана із забезпеченням ліквідності, фінансової стійкості та надійного нагляду, є оцінка рівня адекватності капіталу банківської установи і його спроможність покривати можливі ризики. Основою цього процесу зазвичай вважають Базельські угоди, які передбачають обчислення показників регулятивного капіталу та рівня його адекватності з урахуванням ризиків.

Однак практика засвідчила, що в діяльності багатьох банківських установ для оцінки фактичного рівня ризиків, які змушена брати на себе фінансово-кредитна установа, цих критеріїв недостатньо, а тому великі банки, зокрема

його реєстрації необхідно залучитися згодою Антимонопольного комітету, потім надати документи до НБУ й отримати від нього попередній дозвіл, пройти процес реєстрації, отримати ліцензію, зареєструвати емісію акцій у ДКЦПФР. І лише після проходження всіх цих процедур можна планувати роботу всередині банку); високою надійністю банківського бізнесу в Україні (розмір прибутку і доходів не зазнає істотних коливань).

Серед інших мотивів відкриття філій іноземних банків - ринок, що динамічно розвивається, куди намагаються потрапити багато європейських банків; близькість України до регіонів, де іноземний банк уже добре влаштувався (має свої філії).

Підсумовуючи зазначене вище, можна стверджувати, що в найближчій перспективі іноземна присутність у вітчизняній банківській системі збільшуватиметься. Так, аналітики Укрсоцбанку очікують стрімкого - як мінімум до 35% - зростання частки іноземного капіталу в сукупному капіталі української банківської системи за рахунок купівлі іноземними банками ряду вітчизняних банків із числа великих і найбільших.

5.6. Розрахунки економічного капіталу банку за сучасними підходами

Однією з ключових проблем банківської діяльності, яка безпосередньо пов'язана із забезпеченням ліквідності, фінансової стійкості та надійного нагляду, є оцінка рівня адекватності капіталу банківської установи і його спроможність покривати можливі ризики. Основою цього процесу зазвичай вважають Базельські угоди, які передбачають обчислення показників регулятивного капіталу та рівня його адекватності з урахуванням ризиків.

Однак практика засвідчила, що в діяльності багатьох банківських установ для оцінки фактичного рівня ризиків, які змушена брати на себе фінансово-кредитна установа, цих критеріїв недостатньо, а тому великі банки, зокрема

американські, вже понад десять років використовують ще один показник – економічний капітал.

Розглянута схема розрахунку адекватності капіталу є усталеною і має використовуватися всіма банками, а її застосування дає можливість визначити, наскільки спів ставний капітал банку з його активами, скоригованими на певні показники ризиковості (доступності, можливості використання) окремих видів капіталу та активів.

Однак у практичній діяльності багатьох банківських установ, особливо упродовж останнього року, загострилася проблема необхідності порівняння капіталу з рівнем загальних потенційних ризиків, пов'язаних не тільки з якістю, а й з іншими напрямками банківської діяльності та економічного розвитку загалом. Це спонукало банки приділити більшу увагу показнику економічного капіталу.

На відміну від показника регулятивного капіталу, який має єдине визначення і єдину методику обчислення, економічний капітал може бути визначений за власною концепцією кожного банку.

У науковій літературі описані різні підходи до визначення економічного капіталу. Так, М.Тьессе і Ф.Труссард визначають економічний капітал як виражений в абсолютних величинах чи у відсотках обсяг економічних власних коштів, необхідних, з точки зору установи, для покриття своїх ризиків. «Економічні власні кошти, визначені конкретною банківською установою, зазвичай включають акціонерний капітал і резерви, хоча деякі банки можуть збільшувати обсяг капіталу за рахунок включення до його складу інструментів нижчої якості». На думку авторів, цільові параметри економічного капіталу встановлюються у відповідь на суперечливі вимоги з боку різноманітних зовнішніх сторін: акціонерів, рейтингових агенцій, держателів облігацій, контрагентів за операціями ринку похідних інструментів, а також як реакція на внутрішні управлінські проблеми. Економічний капітал включається в процес управління як на рівні банку в цілому, так і на рівні конкретних бізнесів чи інвестиційних рішень, що дає змогу якнайкраще використовувати наявний капітал.

американські, вже понад десять років використовують ще один показник – економічний капітал.

Розглянута схема розрахунку адекватності капіталу є усталеною і має використовуватися всіма банками, а її застосування дає можливість визначити, наскільки спів ставний капітал банку з його активами, скоригованими на певні показники ризиковості (доступності, можливості використання) окремих видів капіталу та активів.

Однак у практичній діяльності багатьох банківських установ, особливо упродовж останнього року, загострилася проблема необхідності порівняння капіталу з рівнем загальних потенційних ризиків, пов'язаних не тільки з якістю, а й з іншими напрямками банківської діяльності та економічного розвитку загалом. Це спонукало банки приділити більшу увагу показнику економічного капіталу.

На відміну від показника регулятивного капіталу, який має єдине визначення і єдину методику обчислення, економічний капітал може бути визначений за власною концепцією кожного банку.

У науковій літературі описані різні підходи до визначення економічного капіталу. Так, М.Тьессе і Ф.Труссард визначають економічний капітал як виражений в абсолютних величинах чи у відсотках обсяг економічних власних коштів, необхідних, з точки зору установи, для покриття своїх ризиків. «Економічні власні кошти, визначені конкретною банківською установою, зазвичай включають акціонерний капітал і резерви, хоча деякі банки можуть збільшувати обсяг капіталу за рахунок включення до його складу інструментів нижчої якості». На думку авторів, цільові параметри економічного капіталу встановлюються у відповідь на суперечливі вимоги з боку різноманітних зовнішніх сторін: акціонерів, рейтингових агенцій, держателів облігацій, контрагентів за операціями ринку похідних інструментів, а також як реакція на внутрішні управлінські проблеми. Економічний капітал включається в процес управління як на рівні банку в цілому, так і на рівні конкретних бізнесів чи інвестиційних рішень, що дає змогу якнайкраще використовувати наявний капітал.

Точка зору Роберта Л.Бернса полягає в тому, що «...економічний капітал – це абсолютна сума капіталу, необхідна для адекватної підтримки прийнятих конкретних ризиків. Якщо традиційні показники адекватності капіталу співвідносять наявний рівень капіталу з активами чи з певною скоригованою їх сумою, то економічний капітал співвідносить рівень капіталу з ризиками, незалежно від наявних активів. Економічний капітал базується на імовірнісній оцінці потенційних майбутніх збитків і тому потенційно є перспективнішим показником адекватності капіталу порівняно з традиційними обліковими критеріями. Розробка і впровадження добре функціонуючої моделі економічного капіталу може зробити керівництво банку краще озброєним до сприйняття потенційних проблем».

П'єр-Ів Тораваль характеризує економічний капітал як «інструмент внутрішнього управління для банківських менеджерів, що прагнуть забезпечити достатній рівень прибутку для акціонерів і оптимальне розміщення капіталу у різних сферах бізнесу». Визначає його як суму капіталу, необхідну для покриття всіх ризиків (а не лише передбачених Основним принципом 1), які приймає на себе конкретна банківська установа.

Таким чином, можна виділити два основних підходи до характеристики економічного капіталу. Перший характеризує його як суму капіталів, необхідних для покриття певної сукупності ризиків (Роберт Л.Бернс, П'єр-Ів Тораваль), другий базується на визначенні найбільш надійної та стійкої компоненти регулятивного капіталу, спроможної покрити певну сукупність ризиків та результат їх комплексної взаємодії (М.Тьєссе, Ф.Труссард).

За таких підходів у першому випадку кількісне значення економічного капіталу для банку може бути і більшим, і меншим за обсяг регулятивного капіталу, тоді як у другому – суттєво меншим.

Можна стверджувати, що у випадку, коли економічний капітал банку є значно меншим від регулятивного, установа веде низько ризиковану діяльність. Якщо ж нарахований економічний капітал перевищує регулятивний, то це може означати: або банк веде більш ризиковану діяльність, або до розрахунку капіталу

Точка зору Роберта Л.Бернса полягає в тому, що «...економічний капітал – це абсолютна сума капіталу, необхідна для адекватної підтримки прийнятих конкретних ризиків. Якщо традиційні показники адекватності капіталу співвідносять наявний рівень капіталу з активами чи з певною скоригованою їх сумою, то економічний капітал співвідносить рівень капіталу з ризиками, незалежно від наявних активів. Економічний капітал базується на імовірнісній оцінці потенційних майбутніх збитків і тому потенційно є перспективнішим показником адекватності капіталу порівняно з традиційними обліковими критеріями. Розробка і впровадження добре функціонуючої моделі економічного капіталу може зробити керівництво банку краще озброєним до сприйняття потенційних проблем».

П'єр-Ів Тораваль характеризує економічний капітал як «інструмент внутрішнього управління для банківських менеджерів, що прагнуть забезпечити достатній рівень прибутку для акціонерів і оптимальне розміщення капіталу у різних сферах бізнесу». Визначає його як суму капіталу, необхідну для покриття всіх ризиків (а не лише передбачених Основним принципом 1), які приймає на себе конкретна банківська установа.

Таким чином, можна виділити два основних підходи до характеристики економічного капіталу. Перший характеризує його як суму капіталів, необхідних для покриття певної сукупності ризиків (Роберт Л.Бернс, П'єр-Ів Тораваль), другий базується на визначенні найбільш надійної та стійкої компоненти регулятивного капіталу, спроможної покрити певну сукупність ризиків та результат їх комплексної взаємодії (М.Тьєссе, Ф.Труссард).

За таких підходів у першому випадку кількісне значення економічного капіталу для банку може бути і більшим, і меншим за обсяг регулятивного капіталу, тоді як у другому – суттєво меншим.

Можна стверджувати, що у випадку, коли економічний капітал банку є значно меншим від регулятивного, установа веде низько ризиковану діяльність. Якщо ж нарахований економічний капітал перевищує регулятивний, то це може означати: або банк веде більш ризиковану діяльність, або до розрахунку капіталу

включено більшу кількість видів ризиків, або ж враховано неочікувані збитки, що в будь-якому випадку сприяє забезпеченню вищого рівня фінансової стійкості.

Отже, економічний капітал банку – це доволі широка за своєю суттю економічна категорія, яка відображає систему відносин між банком та його контрагентами у контексті внутрішньобанківської оцінки потреби та формування певної суми капіталу для покриття можливих збитків за ризиками, які приймає на себе банк у процесі своєї діяльності з метою одержання високого прибутку, забезпечення належного рівня конкурентоспроможності та фінансової стійкості. Тому економічний капітал слід насамперед розглядати не як сукупність певних елементів регулятивного чи іншого капіталу, а як показник ризику, порівняний з обсягом капіталу.

У випадку, коли економічний капітал визначається для фінансово-кредитної установи як сукупність капіталу для покриття всіх ризиків, його можна порівнювати чи визначати на основі певних складових регулятивного капіталу. Коли ж мова йде про забезпечення від ризиків за окремими операціями чи бізнесами, то економічний капітал доцільно розглядати як сукупність капіталу, що сприяє запобіганню таких ризиків, що на нашу думку, дає змогу усунути протиріччя у визначенні категорії економічного капіталу.

Грунтуючись та теоретичному аналізі регулятивного та економічного капіталів, можна зробити висновок, що багато в чому вони подібні і пов'язані між собою. Однак слід зазначити, що обидва ці показники мають різні завдання і виконують різні функції. Так, розрахунки регулятивного капіталу і контроль за дотриманням відповідних нормативів з боку наглядових органів мають на меті забезпечення платоспроможності та ліквідності банківської установи, а також стабільність функціонування банківського сектору в цілому, тоді як розрахунки економічного капіталу використовуються керівництвом банку з метою зменшення втрат і одержання додаткових прибутків власниками (акціонерами) банку.

Розглядаючи витoki проблеми, зазначимо, що вперше міжнародний стандарт банківського капіталу, відомий як коефіцієнт Кука, було запроваджено Базельським комітетом у 1988 р. у відповідь на лібералізацію умов

включено більшу кількість видів ризиків, або ж враховано неочікувані збитки, що в будь-якому випадку сприяє забезпеченню вищого рівня фінансової стійкості.

Отже, економічний капітал банку – це доволі широка за своєю суттю економічна категорія, яка відображає систему відносин між банком та його контрагентами у контексті внутрішньобанківської оцінки потреби та формування певної суми капіталу для покриття можливих збитків за ризиками, які приймає на себе банк у процесі своєї діяльності з метою одержання високого прибутку, забезпечення належного рівня конкурентоспроможності та фінансової стійкості. Тому економічний капітал слід насамперед розглядати не як сукупність певних елементів регулятивного чи іншого капіталу, а як показник ризику, порівняний з обсягом капіталу.

У випадку, коли економічний капітал визначається для фінансово-кредитної установи як сукупність капіталу для покриття всіх ризиків, його можна порівнювати чи визначати на основі певних складових регулятивного капіталу. Коли ж мова йде про забезпечення від ризиків за окремими операціями чи бізнесами, то економічний капітал доцільно розглядати як сукупність капіталу, що сприяє запобіганню таких ризиків, що на нашу думку, дає змогу усунути протиріччя у визначенні категорії економічного капіталу.

Грунтуючись та теоретичному аналізі регулятивного та економічного капіталів, можна зробити висновок, що багато в чому вони подібні і пов'язані між собою. Однак слід зазначити, що обидва ці показники мають різні завдання і виконують різні функції. Так, розрахунки регулятивного капіталу і контроль за дотриманням відповідних нормативів з боку наглядових органів мають на меті забезпечення платоспроможності та ліквідності банківської установи, а також стабільність функціонування банківського сектору в цілому, тоді як розрахунки економічного капіталу використовуються керівництвом банку з метою зменшення втрат і одержання додаткових прибутків власниками (акціонерами) банку.

Розглядаючи витoki проблеми, зазначимо, що вперше міжнародний стандарт банківського капіталу, відомий як коефіцієнт Кука, було запроваджено Базельським комітетом у 1988 р. у відповідь на лібералізацію умов

функціонування міжнародного фінансового сектору в 80-ті роки ХХ ст. Цей показник можна розглядати як фінансовий важіль банків – відношення боргу до капіталу, тобто леверидж. Підвищення показника фінансового левериджу має для банків такі ж наслідки, як і для інших видів підприємств, і дає змогу компенсувати зменшення прибутковості своїх операцій завдяки збільшенню їх обсягів. Водночас це може посилювати нестабільність банківської діяльності та ризикованість банківських операцій і зрештою призводити до значних збитків, якщо такі ризиковані ситуації не передбачено та не здійснено необхідного резервування коштів. Тому встановлення нормативного значення коефіцієнта Кука (як співвідношення регулятивного капіталу та активів банку, зважених на ризики, з ваговою оцінкою ризиків від 0 до 100% за окремими видами активів) на рівні 8% відображало вимоги регулятивних органів до банків з метою забезпечення фінансової стабільності банківської системи в цілому. Це знайшло свій прояв у тому, що банки не мали права підвищувати рівень показника фінансового левериджу, тобто перевищувати ліміт запозичення коштів, наслідком чого стало зосередження уваги банків на збільшенні обсягів власного капіталу та переорієнтації їх діяльності на менш ризикові і більш дохідні операції.

Однак з часом, як зазначають М.Тьєссе і Ф.Труссард, коефіцієнт Кука, початково призначений для виконання регулятивних функцій, перетворився на інструмент оцінки результатів роботи банків, що стимулювало їх до виведення ризикових позицій за межі балансу, зокрема на основі сек'юритизації активів та використання кредитних деривативів. Крім того, значні вади виявила й сама система встановлення ваги ризиків за окремими активами залежно від різних аспектів оцінки їх ризиковості, виходячи із термінів, характеристик позичальників тощо. Так, наприклад, кредит із високим рівнем маржі для позичальника зі значним ризиком дефолту, потребував такого ж нарахування капіталу, як і кредит з низькою маржею для високоякісного позичальника. Це стимулювало банки до проведення «регуляторного арбітражу» шляхом кредитування ризикових постачальників та виведення менш ризикових кредитів із балансу з метою збільшення прибутку на регулятивний капітал.

функціонування міжнародного фінансового сектору в 80-ті роки ХХ ст. Цей показник можна розглядати як фінансовий важіль банків – відношення боргу до капіталу, тобто леверидж. Підвищення показника фінансового левериджу має для банків такі ж наслідки, як і для інших видів підприємств, і дає змогу компенсувати зменшення прибутковості своїх операцій завдяки збільшенню їх обсягів. Водночас це може посилювати нестабільність банківської діяльності та ризикованість банківських операцій і зрештою призводити до значних збитків, якщо такі ризиковані ситуації не передбачено та не здійснено необхідного резервування коштів. Тому встановлення нормативного значення коефіцієнта Кука (як співвідношення регулятивного капіталу та активів банку, зважених на ризики, з ваговою оцінкою ризиків від 0 до 100% за окремими видами активів) на рівні 8% відображало вимоги регулятивних органів до банків з метою забезпечення фінансової стабільності банківської системи в цілому. Це знайшло свій прояв у тому, що банки не мали права підвищувати рівень показника фінансового левериджу, тобто перевищувати ліміт запозичення коштів, наслідком чого стало зосередження уваги банків на збільшенні обсягів власного капіталу та переорієнтації їх діяльності на менш ризикові і більш дохідні операції.

Однак з часом, як зазначають М.Тьєссе і Ф.Труссард, коефіцієнт Кука, початково призначений для виконання регулятивних функцій, перетворився на інструмент оцінки результатів роботи банків, що стимулювало їх до виведення ризикових позицій за межі балансу, зокрема на основі сек'юритизації активів та використання кредитних деривативів. Крім того, значні вади виявила й сама система встановлення ваги ризиків за окремими активами залежно від різних аспектів оцінки їх ризиковості, виходячи із термінів, характеристик позичальників тощо. Так, наприклад, кредит із високим рівнем маржі для позичальника зі значним ризиком дефолту, потребував такого ж нарахування капіталу, як і кредит з низькою маржею для високоякісного позичальника. Це стимулювало банки до проведення «регуляторного арбітражу» шляхом кредитування ризикових постачальників та виведення менш ризикових кредитів із балансу з метою збільшення прибутку на регулятивний капітал.

Таким чином, необґрунтоване розширення сфери використання показника адекватності капіталу для виконання непритаманних йому функцій виявило його недоліки, оскільки він не міг адекватно враховувати значну кількість ризиків і забезпечувати чітке визначення їх рівнів.

Розуміння представниками наглядових органів недоліків показника адекватності капіталу спонукало Базельський комітет у червні 2004 р. прийняти новий, більш чутливий до ризиків стандарт капіталу, відомий під назвою Базель II, що певною мірою, як буде показано нижче, зблизило поняття і методологію розрахунку показників регулятивного та економічного капіталу.

Передусім зазначимо, що економічний капітал слід розглядати «як функцію, що діє, зважаючи на середовище, в якому функціонує банк». Розрахунок економічного капіталу покликаний врахувати не лише кредитний, ринковий та операційний ризики, як це здійснюється відповідно до Базеля II через показник адекватності капіталу, а й ризик ліквідності, трансферту, страхування, концентрації: відсотковий, стратегічний, репутаційний, а також інші можливі ризики та їх поєднання, що може привести до посилення чи послаблення ефекту спільної дії. Тобто показник економічного капіталу повинен максимально враховувати агреговану дію всіх видів ризиків, на які наражається і які вважає за необхідне контролювати конкретна банківська установа.

Теоретично економічний капітал можна також розглядати як певний захист банку від майбутніх втрат, спричинених ризиками на певному, заздалегідь визначеному довірчому інтервалі (рис. 5.3.) При цьому очікувані збитки (expected loss) слід розглядати як прогнозований середній розмір втрат банку за певний проміжок часу. На практиці такі збитки покриваються за рахунок операційного доходу або ж, у разі збитків за кредитами, враховуються у вартості кредиту шляхом підвищення відсоткової ставки чи компенсуються відповідним нарахуванням резервів.

Неочікувані та непередбачувані збитки (unexpected loss) – це збитки понад їх очікувальний розмір, які визначаються як мінливість втрат банку відносно їх середнього значення за певний період часу. Тому історично саме необхідність

Таким чином, необґрунтоване розширення сфери використання показника адекватності капіталу для виконання непритаманних йому функцій виявило його недоліки, оскільки він не міг адекватно враховувати значну кількість ризиків і забезпечувати чітке визначення їх рівнів.

Розуміння представниками наглядових органів недоліків показника адекватності капіталу спонукало Базельський комітет у червні 2004 р. прийняти новий, більш чутливий до ризиків стандарт капіталу, відомий під назвою Базель II, що певною мірою, як буде показано нижче, зблизило поняття і методологію розрахунку показників регулятивного та економічного капіталу.

Передусім зазначимо, що економічний капітал слід розглядати «як функцію, що діє, зважаючи на середовище, в якому функціонує банк». Розрахунок економічного капіталу покликаний врахувати не лише кредитний, ринковий та операційний ризики, як це здійснюється відповідно до Базеля II через показник адекватності капіталу, а й ризик ліквідності, трансферту, страхування, концентрації: відсотковий, стратегічний, репутаційний, а також інші можливі ризики та їх поєднання, що може привести до посилення чи послаблення ефекту спільної дії. Тобто показник економічного капіталу повинен максимально враховувати агреговану дію всіх видів ризиків, на які наражається і які вважає за необхідне контролювати конкретна банківська установа.

Теоретично економічний капітал можна також розглядати як певний захист банку від майбутніх втрат, спричинених ризиками на певному, заздалегідь визначеному довірчому інтервалі (рис. 5.3.) При цьому очікувані збитки (expected loss) слід розглядати як прогнозований середній розмір втрат банку за певний проміжок часу. На практиці такі збитки покриваються за рахунок операційного доходу або ж, у разі збитків за кредитами, враховуються у вартості кредиту шляхом підвищення відсоткової ставки чи компенсуються відповідним нарахуванням резервів.

Неочікувані та непередбачувані збитки (unexpected loss) – це збитки понад їх очікувальний розмір, які визначаються як мінливість втрат банку відносно їх середнього значення за певний період часу. Тому історично саме необхідність

убезпечення банківського бізнесу від неочікуваних збитків і зумовила потребу у використанні показника економічного капіталу.

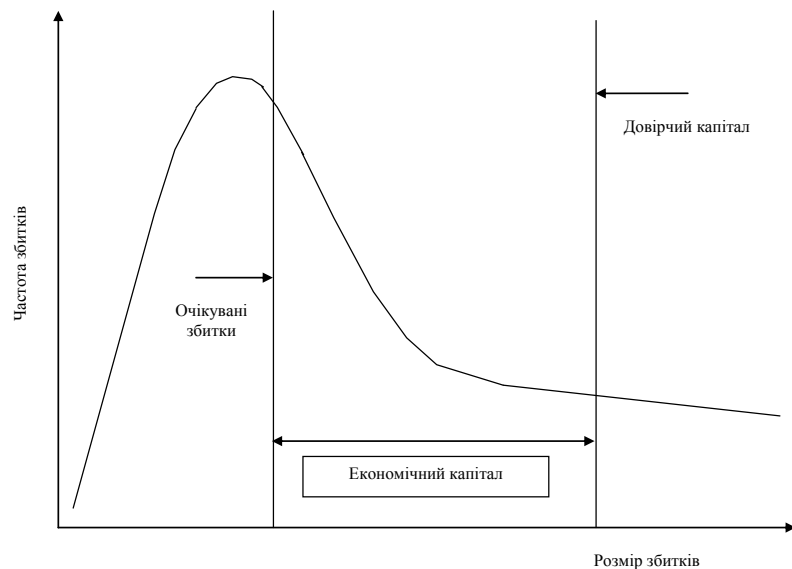

Рисунок 5.3. Композиційна сутність економічного капіталу банку

Довірчий капітал (confidence level), зображений на схемі як обмежувальна лінія, - це певне значення ризику неплатоспроможності банку протягом певного періоду часу, обране керівництвом банківської установи виходячи з конкретних умов ведення бізнесу. Наприклад, якщо вище керівництво банку визначає довірливий інтервал у межах 99,96%, то це означає, що ймовірність виникнення неплатоспроможності (дефолту) банку протягом найближчих 12 місяців становить 0,04% тобто в чотирьох випадках із десяти тисяч. На практиці більшість провідних банків світу визначають довірливий інтервал у межах 99,96 - 99,98%, що еквівалентно кредитному рейтингу банку на рівні А або АА. Для десятилітнього періоду ймовірність дефолту для рейтингу ВВВ дорівнює вже 6,10%, а для рейтингу АА – 0,85%, тобто він можливий у 8,5 випадку із 1000 (табл. 5.7.).

убезпечення банківського бізнесу від неочікуваних збитків і зумовила потребу у використанні показника економічного капіталу.

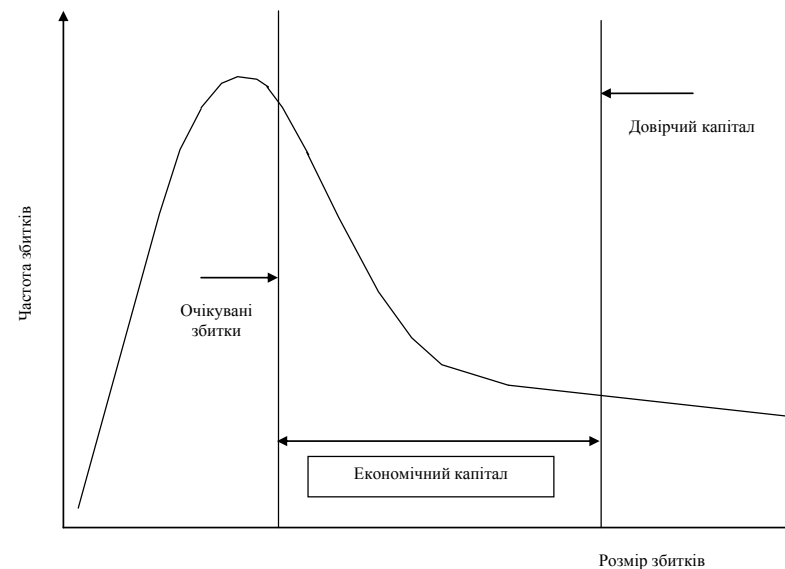

Рисунок 5.3. Композиційна сутність економічного капіталу банку

Довірчий капітал (confidence level), зображений на схемі як обмежувальна лінія, - це певне значення ризику неплатоспроможності банку протягом певного періоду часу, обране керівництвом банківської установи виходячи з конкретних умов ведення бізнесу. Наприклад, якщо вище керівництво банку визначає довірливий інтервал у межах 99,96%, то це означає, що ймовірність виникнення неплатоспроможності (дефолту) банку протягом найближчих 12 місяців становить 0,04% тобто в чотирьох випадках із десяти тисяч. На практиці більшість провідних банків світу визначають довірливий інтервал у межах 99,96 - 99,98%, що еквівалентно кредитному рейтингу банку на рівні А або АА. Для десятилітнього періоду ймовірність дефолту для рейтингу ВВВ дорівнює вже 6,10%, а для рейтингу АА – 0,85%, тобто він можливий у 8,5 випадку із 1000 (табл. 5.7.).

Таблиця 5.7.

Відповідність рівня кредитного рейтингу банку певному рівню ймовірності дефолту за шкалою Standard & Poor's

Кредитний рейтинг банку	Ймовірності дефолту, у відсотках для певного періоду	
	1 рік	10 років
AAA	0,00	0,45
AA	0,01	0,85
A	0,04	1,94
BBB	0,29	6,10
BB	1,20	19,20
B	5,71	33,75

Оскільки основна суть економічного капіталу полягає в тому, що він обчислюється як функція від збитків за ризиками, то очікувані збитки (EL) можна визначити як добуток ймовірності настання дефолту (PD – probability of default) протягом певного періоду часу, розміру очікуваних від дефолту збитків (кількісного впливу дефолту - LGD – loss given default) та оцінки загальної суми експозиції під дефолтом (EAD – exposure at default), тобто кількісного значення того показника (явища), що знаходиться під ризиком (вартість наданого кредиту, сума валютної позиції тощо)

$$EL = \frac{PD \times LGD \times EAD}{100 \times 100} \quad (5.3)$$

При здійсненні розрахунків економічного капіталу банківські установи самостійно ідентифікують ризики (визначають їх групи та елементи), а також приймають певні кількісні значення показників PD та LGD, ґрунтуючись на власному досвіді, використовуючи певні рейтингові оцінки, аналоги тощо (рис. 5.4.). Наприклад, якщо банк здійснює розрахунки з метою покриття кредитних ризиків щодо позичок (чи позичальників), яким присвоєно кредитний рейтинг BBB, то слід мати на увазі, що протягом року ймовірність дефолту за таким кредитом може становити 0,29%, тобто 2,9 випадку на 1000 кредитів. Якщо

Таблиця 5.7.

Відповідність рівня кредитного рейтингу банку певному рівню ймовірності дефолту за шкалою Standard & Poor's

Кредитний рейтинг банку	Ймовірності дефолту, у відсотках для певного періоду	
	1 рік	10 років
AAA	0,00	0,45
AA	0,01	0,85
A	0,04	1,94
BBB	0,29	6,10
BB	1,20	19,20
B	5,71	33,75

Оскільки основна суть економічного капіталу полягає в тому, що він обчислюється як функція від збитків за ризиками, то очікувані збитки (EL) можна визначити як добуток ймовірності настання дефолту (PD – probability of default) протягом певного періоду часу, розміру очікуваних від дефолту збитків (кількісного впливу дефолту - LGD – loss given default) та оцінки загальної суми експозиції під дефолтом (EAD – exposure at default), тобто кількісного значення того показника (явища), що знаходиться під ризиком (вартість наданого кредиту, сума валютної позиції тощо)

$$EL = \frac{PD \times LGD \times EAD}{100 \times 100} \quad (5.3)$$

При здійсненні розрахунків економічного капіталу банківські установи самостійно ідентифікують ризики (визначають їх групи та елементи), а також приймають певні кількісні значення показників PD та LGD, ґрунтуючись на власному досвіді, використовуючи певні рейтингові оцінки, аналоги тощо (рис. 5.4.). Наприклад, якщо банк здійснює розрахунки з метою покриття кредитних ризиків щодо позичок (чи позичальників), яким присвоєно кредитний рейтинг BBB, то слід мати на увазі, що протягом року ймовірність дефолту за таким кредитом може становити 0,29%, тобто 2,9 випадку на 1000 кредитів. Якщо

рейтинг визначено на рівні BB, то ймовірність дефолту вже дорівнюватиме 1,20%, а для рейтингу B – 5,71% (табл. 5.7.).

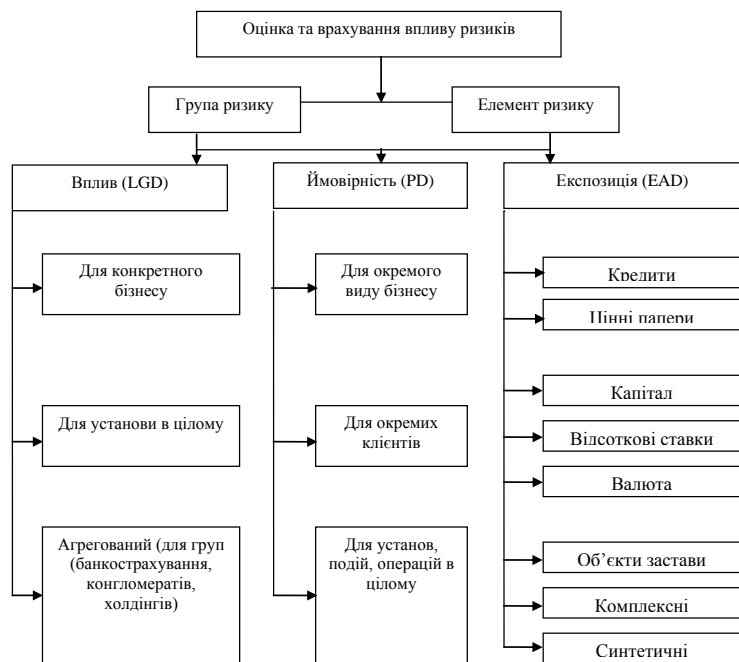

Рисунок 5.4. Принципова схема врахування впливу ризиків

Показник LGD зазвичай також визначається на основі історичних даних, залежно від того, яка сума збитків припаде на один кредит чи на іншу певну одиницю, якою вимірюється експозиція під ризиком, і в кінцевому підсумку характеризується питомою величиною збитків, вираженою на грошових одиницях. Таке уточнення є важливим з огляду на те, що завдяки певній кореляції як дефолтів, так і збитків між різними видами ризиків або їх складових загальний ризик може бути меншим або більшим від суми окремих ризиків. Наприклад, завдяки концентрації кредитів ризик дефолту кредитного портфеля буде меншим, ніж сума ризиків всіх його складових.

рейтинг визначено на рівні BB, то ймовірність дефолту вже дорівнюватиме 1,20%, а для рейтингу B – 5,71% (табл. 5.7.).

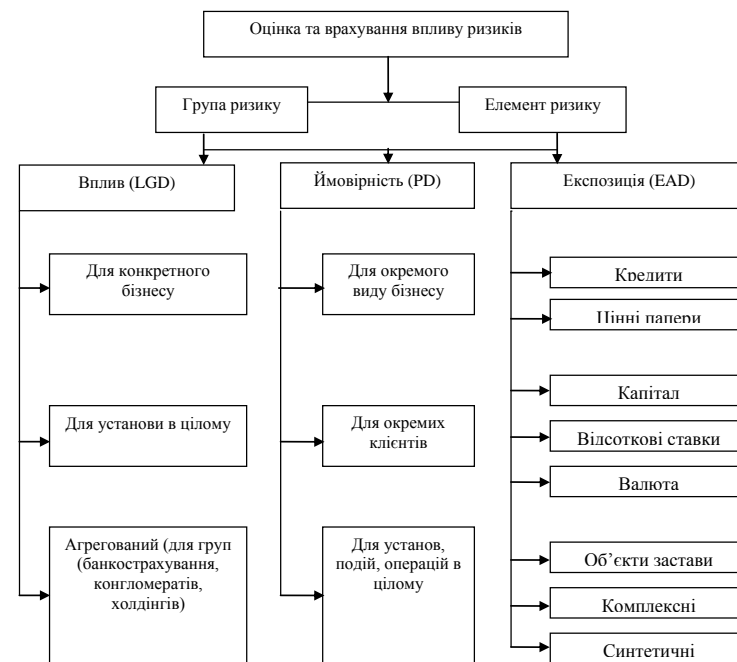

Рисунок 5.4. Принципова схема врахування впливу ризиків

Показник LGD зазвичай також визначається на основі історичних даних, залежно від того, яка сума збитків припаде на один кредит чи на іншу певну одиницю, якою вимірюється експозиція під ризиком, і в кінцевому підсумку характеризується питомою величиною збитків, вираженою на грошових одиницях. Таке уточнення є важливим з огляду на те, що завдяки певній кореляції як дефолтів, так і збитків між різними видами ризиків або їх складових загальний ризик може бути меншим або більшим від суми окремих ризиків. Наприклад, завдяки концентрації кредитів ризик дефолту кредитного портфеля буде меншим, ніж сума ризиків всіх його складових.

Подібну ситуацію можемо спостерігати в конгломератах, які поєднують банківництво і страхування. Оскільки ділові цикли для цих видів діяльності не збігаються, то можливе взаємне страхування їх ризиків, що зменшує потенційні втрати і, відповідно, буде зменшувати обсяг економічного капіталу.

А от при характеристиці та оцінці глобального ризику, притаманного фінансовим конгломератам або великим фінансовим установам, слід мати на увазі, що він може бути значно більшим, ніж сума ризиків окремих підрозділів цього конгломерату, а тому й капітал для покриття глобального ризику конгломератів повинен бути більшим, ніж сума економічних капіталів усіх установ, що входять до його складу. Цей принцип ґрунтується на політиці, відомій під назвою «занадто великі, щоб впасти», відповідно до якої для таких установ потрібні значно більші суми регулятивного чи економічного капіталу, щоб гарантувати суспільству стабільність їх функціонування. Крім того, функції врахування ризику на консолідованій основі для таких установ краще виконує саме економічного капіталу, оскільки регулятивний капітал може бути визначений лише для кожної конкретної установи у складі конгломерату.

Проведений нами теоретичний аналіз дає змогу здійснити умовний розрахунок певної суми економічного капіталу, необхідного для покриття кредитного ризику за визначеними параметрами ризиковості двох кредитних портфелів (табл. 5.8.). Аналіз розрахунку економічного капіталу для двох кредитних портфелів дає підстави для висновку, що менша ризиковість операцій причиняє менші збитки, а тому й потребує значно меншого нарахування економічного капіталу. Так, для кредитного портфеля А загальний ризик кредиту становить 25 базисних процентних пунктів ($0,5 * 50$), тоді як для кредиту Б – лише 10. При цьому в першому випадку для покриття ризику необхідне нарахування економічного капіталу в сумі 4,129 млн. грн., що значно зближує відносні показники рентабельності.

Таким чином, економічний капітал можна розглядати як інструмент для поліпшення ідентифікації та вибору ризиків. Зазвичай прийняття банком

Подібну ситуацію можемо спостерігати в конгломератах, які поєднують банківництво і страхування. Оскільки ділові цикли для цих видів діяльності не збігаються, то можливе взаємне страхування їх ризиків, що зменшує потенційні втрати і, відповідно, буде зменшувати обсяг економічного капіталу.

А от при характеристиці та оцінці глобального ризику, притаманного фінансовим конгломератам або великим фінансовим установам, слід мати на увазі, що він може бути значно більшим, ніж сума ризиків окремих підрозділів цього конгломерату, а тому й капітал для покриття глобального ризику конгломератів повинен бути більшим, ніж сума економічних капіталів усіх установ, що входять до його складу. Цей принцип ґрунтується на політиці, відомій під назвою «занадто великі, щоб впасти», відповідно до якої для таких установ потрібні значно більші суми регулятивного чи економічного капіталу, щоб гарантувати суспільству стабільність їх функціонування. Крім того, функції врахування ризику на консолідованій основі для таких установ краще виконує саме економічного капіталу, оскільки регулятивний капітал може бути визначений лише для кожної конкретної установи у складі конгломерату.

Проведений нами теоретичний аналіз дає змогу здійснити умовний розрахунок певної суми економічного капіталу, необхідного для покриття кредитного ризику за визначеними параметрами ризиковості двох кредитних портфелів (табл. 5.8.). Аналіз розрахунку економічного капіталу для двох кредитних портфелів дає підстави для висновку, що менша ризиковість операцій причиняє менші збитки, а тому й потребує значно меншого нарахування економічного капіталу. Так, для кредитного портфеля А загальний ризик кредиту становить 25 базисних процентних пунктів ($0,5 * 50$), тоді як для кредиту Б – лише 10. При цьому в першому випадку для покриття ризику необхідне нарахування економічного капіталу в сумі 4,129 млн. грн., що значно зближує відносні показники рентабельності.

Таким чином, економічний капітал можна розглядати як інструмент для поліпшення ідентифікації та вибору ризиків. Зазвичай прийняття банком

ризиковіших стратегій обумовлене й вищою дохідністю трансакцій, яка може компенсувати підвищення ризику та рівня очікуваних збитків.

Таблиця 5.8.

Розрахунок необхідного обсягу економічного капіталу комерційного банку
під кредитний ризик

№	Показники	Кредитний портфель	
		А	Б
1	Сума кредиту (залишок заборгованості) – EAD, млн. грн.	150	150
2	Очікуваний дохід від операцій за кредитами, млн. грн.	14,0	13,5
3	Параметри кредиту: PD,% LGD,%	0,5 50	0,25 40
4	Очікувані збитки, млн. грн. $\left(\frac{PD \times LGD \times EAD}{100 \times 100} \right)$	0,375	0,150
5	Дохідність за вирахуванням збитків, млн. грн.	13,625	13,350
6	Рентабельність операцій за вирахуванням очікуваних збитків, %	9,083	8,900
7	Економічний капітал – потреба в капіталі для покриття (компенсації) збитків, млн. грн. $\frac{\text{рядок 4} \times 100}{\text{рядок 6}}$	4,129	1,685
8	Рентабельність операцій з урахуванням необхідності нарахування економічного капіталу, % $\frac{\text{рядок 5} \times 100}{\text{рядок 1} + \text{рядок 7}}$	8,840	8,801

Як засвідчує більшість науковців і практиків між регулятивним і економічним капіталом є багато подібного, але багато й відмінностей. На нашу думку, схематичне порівняння розрахунку та структури показників мінімального обсягу регулятивного і економічного капіталу, зроблене Робертом Л.Бернсом і в адаптованому виді наведено на рис. 3.3, дає про це доволі чітке уявлення. Так, у даному випадку загальна сума регулятивного капіталу на 4 млн. менша, ніж економічного. Це пояснюється більшою кількістю врахованих ризиків. Скажімо, для регулятивної моделі враховано лише три види ризиків із сумою нарахування капіталу 21 млн. грн. Для банківської моделі враховано шість видів ризику на суму 32 млн. грн. за мінусом позитивної комплексної дії кількох чинників унаслідок диверсифікації ризиків на суму 7 млн. грн.

ризиковіших стратегій обумовлене й вищою дохідністю трансакцій, яка може компенсувати підвищення ризику та рівня очікуваних збитків.

Таблиця 5.8.

Розрахунок необхідного обсягу економічного капіталу комерційного банку
під кредитний ризик

№	Показники	Кредитний портфель	
		А	Б
1	Сума кредиту (залишок заборгованості) – EAD, млн. грн.	150	150
2	Очікуваний дохід від операцій за кредитами, млн. грн.	14,0	13,5
3	Параметри кредиту: PD,% LGD,%	0,5 50	0,25 40
4	Очікувані збитки, млн. грн. $\left(\frac{PD \times LGD \times EAD}{100 \times 100} \right)$	0,375	0,150
5	Дохідність за вирахуванням збитків, млн. грн.	13,625	13,350
6	Рентабельність операцій за вирахуванням очікуваних збитків, %	9,083	8,900
7	Економічний капітал – потреба в капіталі для покриття (компенсації) збитків, млн. грн. $\frac{\text{рядок 4} \times 100}{\text{рядок 6}}$	4,129	1,685
8	Рентабельність операцій з урахуванням необхідності нарахування економічного капіталу, % $\frac{\text{рядок 5} \times 100}{\text{рядок 1} + \text{рядок 7}}$	8,840	8,801

Як засвідчує більшість науковців і практиків між регулятивним і економічним капіталом є багато подібного, але багато й відмінностей. На нашу думку, схематичне порівняння розрахунку та структури показників мінімального обсягу регулятивного і економічного капіталу, зроблене Робертом Л.Бернсом і в адаптованому виді наведено на рис. 3.3, дає про це доволі чітке уявлення. Так, у даному випадку загальна сума регулятивного капіталу на 4 млн. менша, ніж економічного. Це пояснюється більшою кількістю врахованих ризиків. Скажімо, для регулятивної моделі враховано лише три види ризиків із сумою нарахування капіталу 21 млн. грн. Для банківської моделі враховано шість видів ризику на суму 32 млн. грн. за мінусом позитивної комплексної дії кількох чинників унаслідок диверсифікації ризиків на суму 7 млн. грн.

Специфікою регулятивного капіталу на відміну від економічного, є низька чутливість до змін прибутковості діяльності банку, а тому було б цілком логічним припустити, що орієнтація наглядових органів саме на виконання вимог щодо регулятивного капіталу буде більшою мірою сприяти вирішенню завдань забезпечення стабільності банківської системи. Як вважають М.Тьєссе і Ф.Труссард, процес встановлення економічного капіталу може вступити у суперечність із метою фінансової стабільності.

Разом з тим ми повинні чітко розуміти: оскільки інтереси наглядових органів і менеджменту банку можуть не збігатися, а це знаходить свій прояв у розбіжностях у методології та методиках розрахунку показників регулятивного й економічного капіталу, то завдання полягає саме у зближенні функцій та методів їх визначення на основі більш порівнянних методик і методів розрахунку та управління банківськими ризиками. Однак, зазначають дослідники, хоча «подальша конвергенція різних моделей економічного капіталу є очевидно бажаною для підтримання фінансової стабільності, особливо якщо вона надає кращі методи для вимірювання ефекту кореляції та диверсифікації як видів діяльності, так і ризиків, повна конвергенція була б небажаною».

Проблеми визначення, оцінки та управління ризиками була й залишається одним із найактуальніших питань розвитку банківництва. Як зазначають Н.Валла, Б.Сес-Ескорбіак і М.Тьєссе, хоча банківська нестабільність є подією рідкісною, але потенційно шкідливою, «органи регулювання і нагляду повинні забезпечити, щоб функції банків з управління ризиком та ліквідністю завжди підтримували фінансову стабільність». Тому прийняття банківською спільнотою нових правил Базеля II, спрямованих на забезпечення більш повного та чутливого охоплення банківських ризиків, було практично неминучим і дало поштовх до продовження пошуку взаємозв'язку економічного та регулятивного капіталу.

Як відомо, Базель II складається з трьох Основних принципів, економічний і наглядовий зміст яких тісно пов'язаний між собою. Відповідно до першого принципу при розрахунку показника адекватності капіталу кожен банк повинен враховувати кредитний, ринковий (який включає процентний, валютний, товарний

Специфікою регулятивного капіталу на відміну від економічного, є низька чутливість до змін прибутковості діяльності банку, а тому було б цілком логічним припустити, що орієнтація наглядових органів саме на виконання вимог щодо регулятивного капіталу буде більшою мірою сприяти вирішенню завдань забезпечення стабільності банківської системи. Як вважають М.Тьєссе і Ф.Труссард, процес встановлення економічного капіталу може вступити у суперечність із метою фінансової стабільності.

Разом з тим ми повинні чітко розуміти: оскільки інтереси наглядових органів і менеджменту банку можуть не збігатися, а це знаходить свій прояв у розбіжностях у методології та методиках розрахунку показників регулятивного й економічного капіталу, то завдання полягає саме у зближенні функцій та методів їх визначення на основі більш порівнянних методик і методів розрахунку та управління банківськими ризиками. Однак, зазначають дослідники, хоча «подальша конвергенція різних моделей економічного капіталу є очевидно бажаною для підтримання фінансової стабільності, особливо якщо вона надає кращі методи для вимірювання ефекту кореляції та диверсифікації як видів діяльності, так і ризиків, повна конвергенція була б небажаною».

Проблеми визначення, оцінки та управління ризиками була й залишається одним із найактуальніших питань розвитку банківництва. Як зазначають Н.Валла, Б.Сес-Ескорбіак і М.Тьєссе, хоча банківська нестабільність є подією рідкісною, але потенційно шкідливою, «органи регулювання і нагляду повинні забезпечити, щоб функції банків з управління ризиком та ліквідністю завжди підтримували фінансову стабільність». Тому прийняття банківською спільнотою нових правил Базеля II, спрямованих на забезпечення більш повного та чутливого охоплення банківських ризиків, було практично неминучим і дало поштовх до продовження пошуку взаємозв'язку економічного та регулятивного капіталу.

Як відомо, Базель II складається з трьох Основних принципів, економічний і наглядовий зміст яких тісно пов'язаний між собою. Відповідно до першого принципу при розрахунку показника адекватності капіталу кожен банк повинен враховувати кредитний, ринковий (який включає процентний, валютний, товарний

ризик і ризик пайових цінних паперів) та операційний ризики, що виникають в його діяльності та під які банки повинні утримувати капітал.

Однією з новацій Базеля II відповідно до першого принципу є запровадження для визначення кредитного та операційного ризиків трьох альтернативних варіантів розрахунку: стандартного підходу, підходу на основі внутрішніх рейтингів (foundation internal ratings-based (FIRB) та так званого просунутого підходу на основі внутрішніх рейтингів (advanced internal ratings-based (AIRB)). На нашу думку, це означає, що, по-перше, відбувається певне зближення методик розрахунку регулятивного та економічного капіталу, а по-друге, банки практично заохочуються до збільшення його обсягів і посилення ролі.

За даними Інституту фінансової стабільності (Швейцарія, м. Базель), на основі опитування 98 центральних банків країн - не членів Базельського комітету, проведеного в 2006 р., стандартний підхід планували 85% респондентів, базовий підхід (FIRB) – 67% і просунутий підхід (AIRB) – 55%. Тобто окремі країни рекомендують банкам (і, відповідно, готові здійснювати нагляд) використовувати не одну, а дві а то й три моделі розрахунку кредитного ризику, що на нашу думку свідчить про ґрунтовні підходи до обчислення показників адекватності капіталу та значне зближення методів визначення регулятивного та економічного капіталу. У цілому більшість країн планують запровадити Угоду «Базель II» у повному обсязі до кінця 2015 р.

Суттєвий прогрес у цьому напрямі можемо спостерігати при підходах Базеля II щодо покриття оперативного ризику (чого взагалі не було в Базелі I) на основі використання:

а) базового варіанту (basic indicator approach), що ґрунтується на застосуванні зовнішніх рейтингів, згідно з якими потреба банку в капіталі розраховується як відсоток від середньої суми процентних і непроцентних доходів за три роки. (За результатами опитування цей варіант є найпопулярнішим);

б) стандартизованого (standardized approach), що ґрунтується на поділі операцій банку на вісім бізнес – ліній та визначенні потреби в капіталі за кожною

ризик і ризик пайових цінних паперів) та операційний ризики, що виникають в його діяльності та під які банки повинні утримувати капітал.

Однією з новацій Базеля II відповідно до першого принципу є запровадження для визначення кредитного та операційного ризиків трьох альтернативних варіантів розрахунку: стандартного підходу, підходу на основі внутрішніх рейтингів (foundation internal ratings-based (FIRB) та так званого просунутого підходу на основі внутрішніх рейтингів (advanced internal ratings-based (AIRB)). На нашу думку, це означає, що, по-перше, відбувається певне зближення методик розрахунку регулятивного та економічного капіталу, а по-друге, банки практично заохочуються до збільшення його обсягів і посилення ролі.

За даними Інституту фінансової стабільності (Швейцарія, м. Базель), на основі опитування 98 центральних банків країн - не членів Базельського комітету, проведеного в 2006 р., стандартний підхід планували 85% респондентів, базовий підхід (FIRB) – 67% і просунутий підхід (AIRB) – 55%. Тобто окремі країни рекомендують банкам (і, відповідно, готові здійснювати нагляд) використовувати не одну, а дві а то й три моделі розрахунку кредитного ризику, що на нашу думку свідчить про ґрунтовні підходи до обчислення показників адекватності капіталу та значне зближення методів визначення регулятивного та економічного капіталу. У цілому більшість країн планують запровадити Угоду «Базель II» у повному обсязі до кінця 2015 р.

Суттєвий прогрес у цьому напрямі можемо спостерігати при підходах Базеля II щодо покриття оперативного ризику (чого взагалі не було в Базелі I) на основі використання:

а) базового варіанту (basic indicator approach), що ґрунтується на застосуванні зовнішніх рейтингів, згідно з якими потреба банку в капіталі розраховується як відсоток від середньої суми процентних і непроцентних доходів за три роки. (За результатами опитування цей варіант є найпопулярнішим);

б) стандартизованого (standardized approach), що ґрунтується на поділі операцій банку на вісім бізнес – ліній та визначенні потреби в капіталі за кожною

із них із використанням коефіцієнтів покриття капіталом: торговельні операції, платежі й розрахунки та корпоративні фінанси – по 18%; комерційне кредитування та агентські послуги – по 15%; роздрібний банківський бізнес, управління активами та роздрібні брокерські операції – 12%.

в) удосконаленого (advanced measurement approach), відповідно до якого розмір необхідного капіталу дорівнює величині ризику, розрахованого на підставі розроблених банками внутрішніх систем визначення операційного ризику;

Другий принцип Базеля II стосується вимог щодо рівня капіталу банку, який відповідав би характеру ризиків та підтримував необхідний рівень адекватності капіталу на основі певної стратегії, узгодженої з певним органом нагляду. Так, § 724, § 732 Базеля II рекомендують банкам при здійсненні власної оцінки адекватності капіталу враховувати загальний стан економіки та всі суттєві ризики, з якими стикається банківська установа (зокрема, зовнішні ризики, ризик концентрації кредитів, процентний ризик) що можна здійснити лише за допомогою застосування показника економічного капіталу для власної оцінки адекватності капіталу. Це обумовлено також і тим, що в разі необхідності орган нагляду може вимагати від банку поліпшувати внутрішні системи управління ризиком або ж підвищити вимоги до регулятивного капіталу (а це означає, що банк змушений більшою мірою орієнтуватися на запровадження і використання економічного капіталу.) Саме тому П.І. Тор аваль вважає, що другий принцип Базеля II безпосередньо заохочує банки до розрахунку економічного капіталу. «Банки, - пише він, - вповинні впроваджувати системи для оцінювання достатності економічного капіталу відносно їх профілю ризику і завжди утримувати відповідний рівень капіталу. Це процес внутрішньої оцінки достатності капіталу – ІСААР».

Хоча принцип 3 Базеля II безпосередньо і не стосується питань розрахунку капіталу, але на основі вимог щодо посилення ринкової дисципліни шляхом кращого та повнішого розкриття банками фінансової інформації передбачає висвітлення процедур управління ризиками та визначення і підтримання необхідного рівня адекватності капіталу. Тому він безпосередньо пов'язаний із

із них із використанням коефіцієнтів покриття капіталом: торговельні операції, платежі й розрахунки та корпоративні фінанси – по 18%; комерційне кредитування та агентські послуги – по 15%; роздрібний банківський бізнес, управління активами та роздрібні брокерські операції – 12%.

в) удосконаленого (advanced measurement approach), відповідно до якого розмір необхідного капіталу дорівнює величині ризику, розрахованого на підставі розроблених банками внутрішніх систем визначення операційного ризику;

Другий принцип Базеля II стосується вимог щодо рівня капіталу банку, який відповідав би характеру ризиків та підтримував необхідний рівень адекватності капіталу на основі певної стратегії, узгодженої з певним органом нагляду. Так, § 724, § 732 Базеля II рекомендують банкам при здійсненні власної оцінки адекватності капіталу враховувати загальний стан економіки та всі суттєві ризики, з якими стикається банківська установа (зокрема, зовнішні ризики, ризик концентрації кредитів, процентний ризик) що можна здійснити лише за допомогою застосування показника економічного капіталу для власної оцінки адекватності капіталу. Це обумовлено також і тим, що в разі необхідності орган нагляду може вимагати від банку поліпшувати внутрішні системи управління ризиком або ж підвищити вимоги до регулятивного капіталу (а це означає, що банк змушений більшою мірою орієнтуватися на запровадження і використання економічного капіталу.) Саме тому П.І. Тор аваль вважає, що другий принцип Базеля II безпосередньо заохочує банки до розрахунку економічного капіталу. «Банки, - пише він, - вповинні впроваджувати системи для оцінювання достатності економічного капіталу відносно їх профілю ризику і завжди утримувати відповідний рівень капіталу. Це процес внутрішньої оцінки достатності капіталу – ІСААР».

Хоча принцип 3 Базеля II безпосередньо і не стосується питань розрахунку капіталу, але на основі вимог щодо посилення ринкової дисципліни шляхом кращого та повнішого розкриття банками фінансової інформації передбачає висвітлення процедур управління ризиками та визначення і підтримання необхідного рівня адекватності капіталу. Тому він безпосередньо пов'язаний із

розробкою і дотриманням стандартів обліку та звітності. «Стандарти обліку, - зазначають П.Аміс, Е.Роспарс, мають прямий вплив на поведінку кредитних установ, які намагаються оптимізувати виконання пруденційних вимог та максимізувати дохідність капіталу, що знаходить свій прояв у списанні активів та сек'юритизації, оскільки значна частка витрат банків на регулятивний капітал, а отже й економічного прибутку, залежить від тлумачення обліку».

У зв'язку з тим, що певні положення МСФЗ залишають банкам право самостійно обирати варіанти обліку, є ймовірність неоднозначного облікового та пруденційного тлумачення певної операції чи фінансового інструменту, що може недостовірно відображати фактичну позицію під ризиками чи обсяг регулятивного капіталу і таким чином порушувати принципи прозорості інформації та дотримання ринкової дисципліни. Власне, з урахуванням цієї обставини Комітетом з банківського нагляду Європейського центрального банку в грудні 2006 р. було опубліковано Доповідь «Оцінка стандартів обліку з позиції забезпечення фінансової стабільності», в якій наголошується на необхідності дотримання відповідності між стандартами обліку і звітності з метою посилення фінансової стабільності: «Фінансова інформація може внести суттєвий вклад у ефективність фінансового посередництва, а рівною мірою і в підтримку стабільності фінансової системи шляхом подолання фінансової незбалансованості на основі підвищення якості фінансової звітності. Облікові стандарти та стандарти фінансової звітності безпосередньо впливають на роботу органів нагляду, оскільки від них залежить об'єктивність розрахунку фінансових і регулятивних коефіцієнтів».

Перший досвід запровадження і використання МСФЗ в європейських країнах засвідчив, що з точки зору забезпечення однорідності порівняння показників і фінансової стійкості банків наглядові органи передусім цікавлять стандарти: №4 – «Страхові угоди», №7 – «Фінансові інструменти розкриття» та №39 - «Фінансові інструменти: визначення та вимірювання», оскільки вони недостатньо чітко або неоднозначно тлумачать такі аспекти, як визначення справедливої вартості, характеристику складних або пов'язаних фінансових інструментів, договірні

розробкою і дотриманням стандартів обліку та звітності. «Стандарти обліку, - зазначають П.Аміс, Е.Роспарс, мають прямий вплив на поведінку кредитних установ, які намагаються оптимізувати виконання пруденційних вимог та максимізувати дохідність капіталу, що знаходить свій прояв у списанні активів та сек'юритизації, оскільки значна частка витрат банків на регулятивний капітал, а отже й економічного прибутку, залежить від тлумачення обліку».

У зв'язку з тим, що певні положення МСФЗ залишають банкам право самостійно обирати варіанти обліку, є ймовірність неоднозначного облікового та пруденційного тлумачення певної операції чи фінансового інструменту, що може недостовірно відображати фактичну позицію під ризиками чи обсяг регулятивного капіталу і таким чином порушувати принципи прозорості інформації та дотримання ринкової дисципліни. Власне, з урахуванням цієї обставини Комітетом з банківського нагляду Європейського центрального банку в грудні 2006 р. було опубліковано Доповідь «Оцінка стандартів обліку з позиції забезпечення фінансової стабільності», в якій наголошується на необхідності дотримання відповідності між стандартами обліку і звітності з метою посилення фінансової стабільності: «Фінансова інформація може внести суттєвий вклад у ефективність фінансового посередництва, а рівною мірою і в підтримку стабільності фінансової системи шляхом подолання фінансової незбалансованості на основі підвищення якості фінансової звітності. Облікові стандарти та стандарти фінансової звітності безпосередньо впливають на роботу органів нагляду, оскільки від них залежить об'єктивність розрахунку фінансових і регулятивних коефіцієнтів».

Перший досвід запровадження і використання МСФЗ в європейських країнах засвідчив, що з точки зору забезпечення однорідності порівняння показників і фінансової стійкості банків наглядові органи передусім цікавлять стандарти: №4 – «Страхові угоди», №7 – «Фінансові інструменти розкриття» та №39 - «Фінансові інструменти: визначення та вимірювання», оскільки вони недостатньо чітко або неоднозначно тлумачать такі аспекти, як визначення справедливої вартості, характеристику складних або пов'язаних фінансових інструментів, договірні

терміни погашення інструментів, хеджування грошових потоків, оцінку фінансових інструментів залежно від мети використання тощо.

З метою пом'якшення цієї проблеми банківський і, певною мірою, страховий нагляди запровадили «пруденційні фільтри», які можуть стати на заваді визначення банками обсягу власного капіталу на основі необґрунтовано розрахованих чи недостовірних показників і тим самим сприяють більш достовірним розрахункам пруденційних нормативів. Щоправда, уже зараз механізм «пруденційних фільтрів» досить активно критикується науковцями і практиками, які на наш погляд, обґрунтовано вбачають можливість вирішення зазначеної проблеми шляхом розмежування пруденційного та облікового тлумачення певних банківських операцій.

Отже, можна стверджувати, що запровадження вимог Базеля II шляхом зосередження уваги на внутрішніх системах вимірювання ризику робить значний внесок у визначення регулятивного капіталу, який за своїм змістом наближається до економічного капіталу, що дає змогу вдосконалювати методи розрахунку обох показників. Однак, незважаючи на те що ці показники з точки зору розрахунків зближуються, функції, які вони виконують, і методи їх визначення залишаються різними.

Проведе дослідження дає підставу стверджувати, що використання досконаліших моделей оцінки ризиків може сприяти зниженню вимог до мінімального розміру капіталу, хоча разом із тим потребує від банків і досконалішого процесу управління ризиками, який в свою чергу, може бути об'єктом контролю з боку наглядових органів. У зв'язку з цим слід зазначити, що за свідченнями практиків, процеси управління ризиками в більшості вітчизняних банків налагоджені ще недостатньо чітко та якісно. Деякі види ризиків (наприклад, репутаційний) взагалі не мають методик розрахунку, немає і надійних методик агрегації ризиків тощо. Разом із тим зазначимо, що навіть методики, запропоновані Базелем II, практично можуть бути використані лише для оцінки ризику з метою розрахунку достатності капіталу, але не для цілей управління ризиками чи розрахунку економічного капіталу.

терміни погашення інструментів, хеджування грошових потоків, оцінку фінансових інструментів залежно від мети використання тощо.

З метою пом'якшення цієї проблеми банківський і, певною мірою, страховий нагляди запровадили «пруденційні фільтри», які можуть стати на заваді визначення банками обсягу власного капіталу на основі необґрунтовано розрахованих чи недостовірних показників і тим самим сприяють більш достовірним розрахункам пруденційних нормативів. Щоправда, уже зараз механізм «пруденційних фільтрів» досить активно критикується науковцями і практиками, які на наш погляд, обґрунтовано вбачають можливість вирішення зазначеної проблеми шляхом розмежування пруденційного та облікового тлумачення певних банківських операцій.

Отже, можна стверджувати, що запровадження вимог Базеля II шляхом зосередження уваги на внутрішніх системах вимірювання ризику робить значний внесок у визначення регулятивного капіталу, який за своїм змістом наближається до економічного капіталу, що дає змогу вдосконалювати методи розрахунку обох показників. Однак, незважаючи на те що ці показники з точки зору розрахунків зближуються, функції, які вони виконують, і методи їх визначення залишаються різними.

Проведе дослідження дає підставу стверджувати, що використання досконаліших моделей оцінки ризиків може сприяти зниженню вимог до мінімального розміру капіталу, хоча разом із тим потребує від банків і досконалішого процесу управління ризиками, який в свою чергу, може бути об'єктом контролю з боку наглядових органів. У зв'язку з цим слід зазначити, що за свідченнями практиків, процеси управління ризиками в більшості вітчизняних банків налагоджені ще недостатньо чітко та якісно. Деякі види ризиків (наприклад, репутаційний) взагалі не мають методик розрахунку, немає і надійних методик агрегації ризиків тощо. Разом із тим зазначимо, що навіть методики, запропоновані Базелем II, практично можуть бути використані лише для оцінки ризику з метою розрахунку достатності капіталу, але не для цілей управління ризиками чи розрахунку економічного капіталу.

Узагальнюючи викладене вище, а також спираючись на світову практику, зробимо висновок про практичну доцільність використання в діяльності вітчизняних банків просунутих методик оцінки ризику та нарахування економічного капіталу з метою забезпечення ефективного і стабільного функціонування банківської системи України.

5.7. Стратегія управління формуванням власного капіталу комерційного банку

Стратегія управління формуванням власного капіталу банку передбачає дослідження методів забезпечення зростання власного капіталу, як за рахунок зовнішнього залучення, так і можливостей оптимальної капіталізації прибутку, злиття банків, а також застосування прогнозних експертних систем щодо моніторингу власного капіталу, та організаційно-інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу.

Найбільш поширеними є дві стратегії нарощування власного капіталу банку за рахунок прибутку: по-перше, збільшення прибутковості активних операцій, по-друге, оптимальна дивідендна політика. Дослідження показують, що раціональною і стабільною дивідендною політикою є та, котра максимізує ринкову вартість через направлення до 80% прибутку банку на виплату дивідендів. У цих умовах банк має реальну можливість зберегти діючих акціонерів і залучити нових.

Дослідження показало, що одним із перспективних напрямків збільшення власного капіталу банку для українських умов є концентрація банківського капіталу на основі банківських злиттів і поглинань, створення банківських холдингів і альянсів, що досить характерно для закордонної практики і дає цілий ряд додаткових конкурентних переваг.

Узагальнюючи викладене вище, а також спираючись на світову практику, зробимо висновок про практичну доцільність використання в діяльності вітчизняних банків просунутих методик оцінки ризику та нарахування економічного капіталу з метою забезпечення ефективного і стабільного функціонування банківської системи України.

5.7. Стратегія управління формуванням власного капіталу комерційного банку

Стратегія управління формуванням власного капіталу банку передбачає дослідження методів забезпечення зростання власного капіталу, як за рахунок зовнішнього залучення, так і можливостей оптимальної капіталізації прибутку, злиття банків, а також застосування прогнозних експертних систем щодо моніторингу власного капіталу, та організаційно-інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу.

Найбільш поширеними є дві стратегії нарощування власного капіталу банку за рахунок прибутку: по-перше, збільшення прибутковості активних операцій, по-друге, оптимальна дивідендна політика. Дослідження показують, що раціональною і стабільною дивідендною політикою є та, котра максимізує ринкову вартість через направлення до 80% прибутку банку на виплату дивідендів. У цих умовах банк має реальну можливість зберегти діючих акціонерів і залучити нових.

Дослідження показало, що одним із перспективних напрямків збільшення власного капіталу банку для українських умов є концентрація банківського капіталу на основі банківських злиттів і поглинань, створення банківських холдингів і альянсів, що досить характерно для закордонної практики і дає цілий ряд додаткових конкурентних переваг.

Українські банки мають обмежені можливості нарощування власного капіталу за рахунок збільшення прибутку через недостатню ефективність використання активів.

Вибір того чи іншого джерела збільшення власного капіталу і їх структура визначаються сукупністю факторів, найважливішими із яких є оптимальне співвідношення між прибутком, ризиком і ліквідністю. Ризики впливають як на рівень прибутку, так і на рівень ліквідності. В умовах невизначеності, використання економіко-математичних методів нечіткої логіки і комп'ютерної техніки дає можливість з достатньо високою мірою вірогідності здійснювати постійну експертну оцінку власного капіталу банку (в межах інтервалу можливих його значень) і впливу факторів на фінансовий його стан для прийняття оперативних рішень. При цьому визначаються варіанти приведення у відповідність співвідношень між прибутком, ризиком і ліквідністю.

Виділивши з показників, що характеризують відхилення стану банку від запланованих такі, що контролюють величину власного капіталу, можна здійснювати оперативне управління, як самим показником власного капіталу, так і діапазоном можливих значень.

Встановлено, що поточне значення величини власного капіталу повинне знаходитися в діапазоні, обмеженому мінімально допустимим його значенням з погляду виконання всіх вимог банківського законодавства і максимальним значенням, обумовленим необхідністю підтримки заданого рівня рентабельності:

$$K_{факт} \in [K_{\min}; K_{\max}], \quad (5.4)$$

де K_{\min} - мінімальне значення величини власного капіталу обумовлене необхідністю дотримання обов'язкових економічних нормативів, грн.;

K_{\max} - максимальне значення величини власних джерел фінансування діяльності банку, отримане на основі підтримки заданого рівня рентабельності власного капіталу, грн.

Українські банки мають обмежені можливості нарощування власного капіталу за рахунок збільшення прибутку через недостатню ефективність використання активів.

Вибір того чи іншого джерела збільшення власного капіталу і їх структура визначаються сукупністю факторів, найважливішими із яких є оптимальне співвідношення між прибутком, ризиком і ліквідністю. Ризики впливають як на рівень прибутку, так і на рівень ліквідності. В умовах невизначеності, використання економіко-математичних методів нечіткої логіки і комп'ютерної техніки дає можливість з достатньо високою мірою вірогідності здійснювати постійну експертну оцінку власного капіталу банку (в межах інтервалу можливих його значень) і впливу факторів на фінансовий його стан для прийняття оперативних рішень. При цьому визначаються варіанти приведення у відповідність співвідношень між прибутком, ризиком і ліквідністю.

Виділивши з показників, що характеризують відхилення стану банку від запланованих такі, що контролюють величину власного капіталу, можна здійснювати оперативне управління, як самим показником власного капіталу, так і діапазоном можливих значень.

Встановлено, що поточне значення величини власного капіталу повинне знаходитися в діапазоні, обмеженому мінімально допустимим його значенням з погляду виконання всіх вимог банківського законодавства і максимальним значенням, обумовленим необхідністю підтримки заданого рівня рентабельності:

$$K_{факт} \in [K_{\min}; K_{\max}], \quad (5.4)$$

де K_{\min} - мінімальне значення величини власного капіталу обумовлене необхідністю дотримання обов'язкових економічних нормативів, грн.;

K_{\max} - максимальне значення величини власних джерел фінансування діяльності банку, отримане на основі підтримки заданого рівня рентабельності власного капіталу, грн.

Знаходження m ($K_{факт}$) в інтервалі $[0;0,5]$ повинне оцінюватись як передкризовий стан, що вимагає термінового фінансового оздоровлення банку.

Менеджерам кожного банку необхідно встановлювати власний діапазон “дозволеного ризику”, всередині якого його стан буде розглядатися як безпечний. Пропонуємо наступні варіанти при аналізі приналежності поточного значення величини $K_{факт}$ інтервалу можливих значень (табл. 5.9).

Управління формуванням власного капіталу банку вимагає відповідного організаційного і інформаційного забезпечення. В зв'язку з цим, була розроблена і запропонована система організаційно-інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу банку. Вона включає два блоки: організацію направлено підбору відповідних інформаційних показників та організацію технології по формуванню цих показників.

Інформаційна технологія розкриває організацію процесу використання комп'ютерної техніки і автоматизованої підсистеми «Управління формуванням власного капіталу банку».

Організаційне забезпечення управління формуванням власного капіталу банку являє собою механізм безперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформативних показників, необхідних для здійснення аналізу, планування і підготовки ефективних оперативних управлінських рішень по всіх аспектах об'єкту, що управляється.

До складу внутрішніх показників, формування яких базується переважно на даних організованого в банку управлінського обліку, ми відносимо, показники, які характеризують: обсяг та склад власного, залученого та сукупного капіталу банку; вартість залучення власного та позиченого капіталу банку; нормативно-планові показники, які пов'язані з формуванням власного капіталу банку.

До показників, які формуються з зовнішніх джерел інформації, ми пропонуємо такі, що характеризують: загальноекономічний розвиток країни; діяльність контрагентів і конкурентів; нормативно-регулюючі показники (пов'язані з формуванням капіталу в цілому та окремих сегментів ринку капіталу).

Знаходження m ($K_{факт}$) в інтервалі $[0;0,5]$ повинне оцінюватись як передкризовий стан, що вимагає термінового фінансового оздоровлення банку.

Менеджерам кожного банку необхідно встановлювати власний діапазон “дозволеного ризику”, всередині якого його стан буде розглядатися як безпечний. Пропонуємо наступні варіанти при аналізі приналежності поточного значення величини $K_{факт}$ інтервалу можливих значень (табл. 5.9).

Управління формуванням власного капіталу банку вимагає відповідного організаційного і інформаційного забезпечення. В зв'язку з цим, була розроблена і запропонована система організаційно-інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу банку. Вона включає два блоки: організацію направлено підбору відповідних інформаційних показників та організацію технології по формуванню цих показників.

Інформаційна технологія розкриває організацію процесу використання комп'ютерної техніки і автоматизованої підсистеми «Управління формуванням власного капіталу банку».

Організаційне забезпечення управління формуванням власного капіталу банку являє собою механізм безперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформативних показників, необхідних для здійснення аналізу, планування і підготовки ефективних оперативних управлінських рішень по всіх аспектах об'єкту, що управляється.

До складу внутрішніх показників, формування яких базується переважно на даних організованого в банку управлінського обліку, ми відносимо, показники, які характеризують: обсяг та склад власного, залученого та сукупного капіталу банку; вартість залучення власного та позиченого капіталу банку; нормативно-планові показники, які пов'язані з формуванням власного капіталу банку.

До показників, які формуються з зовнішніх джерел інформації, ми пропонуємо такі, що характеризують: загальноекономічний розвиток країни; діяльність контрагентів і конкурентів; нормативно-регулюючі показники (пов'язані з формуванням капіталу в цілому та окремих сегментів ринку капіталу).

Таблиця 5.9.

Пропозиції для проведення аналізу функції приналежності поточного значення власного капіталу банку інтервалу можливих значень

Варіант	Характеристика
$0 < m(K_{факт}) < 0,5$ $K_{факт} \geq K_{min}$, $K_{факт} \leq K_{max}$	Банком з малою часткою ймовірності будуть виконуватися обов'язкові економічні нормативи й умови забезпечення очікуваної рентабельності власного капіталу. Фактична величина власного капіталу з малою ймовірністю буде знаходитися всередині діапазону $[K_{min}; K_{max}]$. Чим ближче $m(K_{факт})$ до 0, тим більше ризик втрати можливості виконання вимог законодавства і власників банку.
$0,5 \leq m(K_{факт}) \leq 1$ $K_{факт} > K_{min}$, $K_{факт} < K_{max}$	Банком виконуються обов'язкові нормативи й умови забезпечення очікуваної рентабельності власного капіталу. Фактична величина власного капіталу з великою часткою ймовірності буде знаходитися всередині діапазону $[K_{min}; K_{max}]$. Чим ближче $m(K_{факт})$ до 1, тим з більшою впевненістю можна вважати стан капітальної бази банку близьким до "суб'єктивно ідеального".
$m(K_{факт}) = 1$ $K_{факт} > K_{min}$, $K_{факт} < K_{max}$	Банком виконуються обов'язкові економічні нормативи й умови забезпечення очікуваної рентабельності власного капіталу. Стан його капітальної бази може розглядатися як "суб'єктивно ідеальний".
$m(K_{факт}) = 0$ $K_{факт} > K_{min}$, $K_{факт} > K_{max}$	Банком виконуються обов'язкові економічні нормативи, але не забезпечується рівень рентабельності власного капіталу. Необхідно переглянути політику власників щодо рівня ROE, або скоригувати портфель активів (з метою збільшення прибутковості) та політику залучення позикового капіталу.
$m(K_{факт}) = 0$ $K_{факт} < K_{min}$, $K_{факт} < K_{max}$	Банком не виконуються обов'язкові економічні нормативи. Необхідна розробка комплексу заходів щодо нарощування величини власного капіталу, зміни політики залучення позикового капіталу, зниженню ризику портфеля активів.
$K_{min} > K_{max}$	Вимоги власників до рівня ROE завищені або структура пасивів і активів створює підвищені вимоги до рівня власного капіталу банку. Необхідно переглянути політику власників щодо рівня ROE чи змінити політику залучення позикового капіталу, знизити ризик портфеля активів.

Використання всіх вказаних показників дозволяє створити в кожному банку цілісну систему інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу, орієнтовану як на прийняття стратегічних фінансових рішень, так і на ефективне поточне управління цим напрямом фінансової діяльності. Таким чином, можна сказати про доцільність використання запропонованих методів і моделей управління власним капіталом банку, що дозволить значно підвищити ефективність управління формуванням власного капіталу.

Враховуючи концепції регулятивного і економічного капіталу, пропонуємо в цілях внутрішнього регулювання використовувати агрегований показник адекватності капіталу. При цьому, визначаючи оптимальний по величині і

Таблиця 5.9.

Пропозиції для проведення аналізу функції приналежності поточного значення власного капіталу банку інтервалу можливих значень

Варіант	Характеристика
$0 < m(K_{факт}) < 0,5$ $K_{факт} \geq K_{min}$, $K_{факт} \leq K_{max}$	Банком з малою часткою ймовірності будуть виконуватися обов'язкові економічні нормативи й умови забезпечення очікуваної рентабельності власного капіталу. Фактична величина власного капіталу з малою ймовірністю буде знаходитися всередині діапазону $[K_{min}; K_{max}]$. Чим ближче $m(K_{факт})$ до 0, тим більше ризик втрати можливості виконання вимог законодавства і власників банку.
$0,5 \leq m(K_{факт}) \leq 1$ $K_{факт} > K_{min}$, $K_{факт} < K_{max}$	Банком виконуються обов'язкові нормативи й умови забезпечення очікуваної рентабельності власного капіталу. Фактична величина власного капіталу з великою часткою ймовірності буде знаходитися всередині діапазону $[K_{min}; K_{max}]$. Чим ближче $m(K_{факт})$ до 1, тим з більшою впевненістю можна вважати стан капітальної бази банку близьким до "суб'єктивно ідеального".
$m(K_{факт}) = 1$ $K_{факт} > K_{min}$, $K_{факт} < K_{max}$	Банком виконуються обов'язкові економічні нормативи й умови забезпечення очікуваної рентабельності власного капіталу. Стан його капітальної бази може розглядатися як "суб'єктивно ідеальний".
$m(K_{факт}) = 0$ $K_{факт} > K_{min}$, $K_{факт} > K_{max}$	Банком виконуються обов'язкові економічні нормативи, але не забезпечується рівень рентабельності власного капіталу. Необхідно переглянути політику власників щодо рівня ROE, або скоригувати портфель активів (з метою збільшення прибутковості) та політику залучення позикового капіталу.
$m(K_{факт}) = 0$ $K_{факт} < K_{min}$, $K_{факт} < K_{max}$	Банком не виконуються обов'язкові економічні нормативи. Необхідна розробка комплексу заходів щодо нарощування величини власного капіталу, зміни політики залучення позикового капіталу, зниженню ризику портфеля активів.
$K_{min} > K_{max}$	Вимоги власників до рівня ROE завищені або структура пасивів і активів створює підвищені вимоги до рівня власного капіталу банку. Необхідно переглянути політику власників щодо рівня ROE чи змінити політику залучення позикового капіталу, знизити ризик портфеля активів.

Використання всіх вказаних показників дозволяє створити в кожному банку цілісну систему інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу, орієнтовану як на прийняття стратегічних фінансових рішень, так і на ефективне поточне управління цим напрямом фінансової діяльності. Таким чином, можна сказати про доцільність використання запропонованих методів і моделей управління власним капіталом банку, що дозволить значно підвищити ефективність управління формуванням власного капіталу.

Враховуючи концепції регулятивного і економічного капіталу, пропонуємо в цілях внутрішнього регулювання використовувати агрегований показник адекватності капіталу. При цьому, визначаючи оптимальний по величині і

структурі капітал, слідує виходити із стратегії управління банком. Як один з методів оцінки капіталу і визначення його адекватності можна використовувати порівняльний аналіз. Порівнюючи отримані в ході оцінки капіталу коефіцієнти аналогічних банків, які можна зіставити за розміром, типом, стратегією і умовами функціонування, а також банками - конкурентами, можна визначити ринковий оптимальну величину адекватного капіталу і виявити резерви поліпшення його якості.

Автор пропонує розраховувати агрегований показник адекватності капіталу, об'єднуючий різні розрізнені коефіцієнти, що характеризують капітал банку. Для розрахунку агрегованого показника адекватності капіталу комерційний банк самостійно визначає систему коефіцієнтів, що відображають якість капіталу і показники його достатності, після їх розрахунку кожному коефіцієнту привласнюється рейтинг значущості, виходячи з пріоритетності визначуваною стратегією управління капіталом, після чого розраховується агрегований показник адекватності капіталу. Для визначення агрегованого показника необхідно привласнити крім рейтингу коефіцієнтів кожному з них певну кількість балів залежно від їх порівняльної характеристики (в порівнянні з нормативним значенням або в порівнянні з банком-конкурентом). Сума добутку рейтингу показників на їх бальну оцінку і дасть у результаті агрегований показник адекватності капіталу.

Система коефіцієнтів побудована на основі різних показників, що використовуються вітчизняними економістами для оцінки банківської діяльності, наприклад Л.Г. Батраковою, В.А. Купчинським, В. Кротоновим (табл. 5.10.).

Банк визначає систему коефіцієнтів самостійно, але у зв'язку з тим, що рейтинг встановлюється виходячи з процентного змісту коефіцієнтів в агрегованому показнику то розраховується він у вигляді десяткового дробу і загальна сума рейтингів всіх показників повинна скласти 1.

структурі капітал, слідує виходити із стратегії управління банком. Як один з методів оцінки капіталу і визначення його адекватності можна використовувати порівняльний аналіз. Порівнюючи отримані в ході оцінки капіталу коефіцієнти аналогічних банків, які можна зіставити за розміром, типом, стратегією і умовами функціонування, а також банками - конкурентами, можна визначити ринковий оптимальну величину адекватного капіталу і виявити резерви поліпшення його якості.

Автор пропонує розраховувати агрегований показник адекватності капіталу, об'єднуючий різні розрізнені коефіцієнти, що характеризують капітал банку. Для розрахунку агрегованого показника адекватності капіталу комерційний банк самостійно визначає систему коефіцієнтів, що відображають якість капіталу і показники його достатності, після їх розрахунку кожному коефіцієнту привласнюється рейтинг значущості, виходячи з пріоритетності визначуваною стратегією управління капіталом, після чого розраховується агрегований показник адекватності капіталу. Для визначення агрегованого показника необхідно привласнити крім рейтингу коефіцієнтів кожному з них певну кількість балів залежно від їх порівняльної характеристики (в порівнянні з нормативним значенням або в порівнянні з банком-конкурентом). Сума добутку рейтингу показників на їх бальну оцінку і дасть у результаті агрегований показник адекватності капіталу.

Система коефіцієнтів побудована на основі різних показників, що використовуються вітчизняними економістами для оцінки банківської діяльності, наприклад Л.Г. Батраковою, В.А. Купчинським, В. Кротоновим (табл. 5.10.).

Банк визначає систему коефіцієнтів самостійно, але у зв'язку з тим, що рейтинг встановлюється виходячи з процентного змісту коефіцієнтів в агрегованому показнику то розраховується він у вигляді десяткового дробу і загальна сума рейтингів всіх показників повинна скласти 1.

Таблиця 5.10.

Система коефіцієнтів, що використовуються при розрахунку агрегованого показника адекватності капіталу

Коефіцієнт	Спосіб розрахунку	Зміст	Рекомендоване значення	Рейтинг показника
Коефіцієнт достатності капіталу (K1)	$\frac{K}{PA}$	Відношення капіталу до активів, зважених з урахуванням ризику	Мін.0,1 0,11	0,3 – 0,5
Генеральний коефіцієнт надійності (Kn)	$\frac{K}{AP}$	Відношення капіталу до робочих активів	Оптім.1	0,2 – 0,4
Коефіцієнт використання капіталу (Kвк)	$\frac{K}{KB}$	Відношення капіталу до суми кредитних вкладень	Мін.1	0,2 – 0,4
Коефіцієнт фондової капіталізації (Кф)	$\frac{K}{УФ}$	Відношення власних коштів до коштів засновників	Оптім.3	0,15 – 0,25
Коефіцієнт захищеності капіталу (Кз)	$\frac{ЗК}{K}$	Відношення захищеного капіталу до всього капіталу	Оптім.1	0,05 – 0,15
Коефіцієнт іммобілізації (Кім)	$\frac{Ім}{Кб}$	Відношення суми іммобілізації до капіталу - бруто	Макс.1	0,05 – 0,15
Коефіцієнт забезпечення зобов'язань (Кзз)	$\frac{K}{O}$	Відношення капіталу до суми зобов'язань	Мін.0,1	0,1 - 0,4
Рентабельність капіталу (Кр або ROE)	$\frac{П}{K}$	Відношення прибутку до капіталу	Мін.0,1	0,3 – 0,5
Мультиплікатор капіталу (Км)	$\frac{A}{K}$	Відношення активів до капіталу	Мін.8	0,1 -0,15

Рейтинг показників залежно від обраної банком стратегії управління капіталом може бути і іншим. Наприклад, рейтинг показників надійності буде більше при пріоритетному збереженні стійкості і ліквідності банку, а рейтинг показників використання і рентабельності капіталу зросте при стратегії, яка спрямована на максимальне досягнення прибутку.

Далі залежно від того, наскільки значення коефіцієнта аналізованого банку далеко від нормативного, привласнюється та або інша кількість балів, наприклад відповідно до таблиці 5.11. При закінченні розрахунку агрегованого показника розраховується сума добутку привласнених коефіцієнту балів на його рейтинг:

$$A_k = \sum_{i=1}^n r_i b_i, \quad (5.5)$$

Таблиця 5.10.

Система коефіцієнтів, що використовуються при розрахунку агрегованого показника адекватності капіталу

Коефіцієнт	Спосіб розрахунку	Зміст	Рекомендоване значення	Рейтинг показника
Коефіцієнт достатності капіталу (K1)	$\frac{K}{PA}$	Відношення капіталу до активів, зважених з урахуванням ризику	Мін.0,1 0,11	0,3 – 0,5
Генеральний коефіцієнт надійності (Kn)	$\frac{K}{AP}$	Відношення капіталу до робочих активів	Оптім.1	0,2 – 0,4
Коефіцієнт використання капіталу (Kвк)	$\frac{K}{KB}$	Відношення капіталу до суми кредитних вкладень	Мін.1	0,2 – 0,4
Коефіцієнт фондової капіталізації (Кф)	$\frac{K}{УФ}$	Відношення власних коштів до коштів засновників	Оптім.3	0,15 – 0,25
Коефіцієнт захищеності капіталу (Кз)	$\frac{ЗК}{K}$	Відношення захищеного капіталу до всього капіталу	Оптім.1	0,05 – 0,15
Коефіцієнт іммобілізації (Кім)	$\frac{Ім}{Кб}$	Відношення суми іммобілізації до капіталу - бруто	Макс.1	0,05 – 0,15
Коефіцієнт забезпечення зобов'язань (Кзз)	$\frac{K}{O}$	Відношення капіталу до суми зобов'язань	Мін.0,1	0,1 - 0,4
Рентабельність капіталу (Кр або ROE)	$\frac{П}{K}$	Відношення прибутку до капіталу	Мін.0,1	0,3 – 0,5
Мультиплікатор капіталу (Км)	$\frac{A}{K}$	Відношення активів до капіталу	Мін.8	0,1 -0,15

Рейтинг показників залежно від обраної банком стратегії управління капіталом може бути і іншим. Наприклад, рейтинг показників надійності буде більше при пріоритетному збереженні стійкості і ліквідності банку, а рейтинг показників використання і рентабельності капіталу зросте при стратегії, яка спрямована на максимальне досягнення прибутку.

Далі залежно від того, наскільки значення коефіцієнта аналізованого банку далеко від нормативного, привласнюється та або інша кількість балів, наприклад відповідно до таблиці 5.11. При закінченні розрахунку агрегованого показника розраховується сума добутку привласнених коефіцієнту балів на його рейтинг:

$$A_k = \sum_{i=1}^n r_i b_i, \quad (5.5)$$

де A_k – агрегований показник адекватності;

r_i – рейтинг i – го показника (сума всіх рейтингів, використаних показників рівна 1);

b_i - бали i – го показника, привласнені на відхилені фактичного значення від нормативного.

Таблиця 5.11.

Оцінка відхилень коефіцієнтів від нормативних значень

Коефіцієнти	Рекомендоване значення	Суттєво нижче норми	Небагато нижче норми	Норма	Небагато вище норми	Суттєво вище норми
К1	Мін.0,1 0,11	100	80	50	60	70
Кн	Оптім.1	90	60	50	60	80
Квк	Мін.1	100	70	50	60	70
Кф	Оптім.3	70	60	50	60	70
Кз	Оптім.1	70	60	50	60	70
Кім	Макс.1	70	60	50	80	100
Кзз	Мін.0,1	100	80	50	60	70
Кр або ROE	Мін.0,1	80	60	50	50	60
Км	Мін.8	100	90	50	50	60
Агрегований показник адекватності (A_k)	-	100	70	50	70	100

Приведена методика дозволяє здійснювати внутрішню оцінку платоспроможності банку. До введення цієї методики проводилась тільки зовнішня оцінка: спеціалістами НБУ у процесі розрахунку економічних норм. Введення методики внутрішньої оцінки дозволить фахівцям банку оперативно реагувати на негативні ситуації, які пов'язані з платоспроможністю, та своєчасно застосовувати заходи з їх усунення. Такий показник представляє особливий інтерес при порівняльній характеристиці або з аналогічними показниками інших банків, або при аналізі динаміки, або при виявленні відхилень фактичних значень від планових. У будь-якому випадку порівняльна оцінка вимагає певного рівня прозорості банківської діяльності, що відображено і положеннях Базеля II.

Резерви нових підходів до впливу на якість капітальної бази і стимулюванню банків тримати капітал вище за мінімальний рівень, за оцінкою Базельського комітету, закладені в ефективному використанні ринкової дисципліни. Сила дії ринкової дисципліни на динаміку капіталу полягає в прозорості, об'єктивності і

де A_k – агрегований показник адекватності;

r_i – рейтинг i – го показника (сума всіх рейтингів, використаних показників рівна 1);

b_i - бали i – го показника, привласнені на відхилені фактичного значення від нормативного.

Таблиця 5.11.

Оцінка відхилень коефіцієнтів від нормативних значень

Коефіцієнти	Рекомендоване значення	Суттєво нижче норми	Небагато нижче норми	Норма	Небагато вище норми	Суттєво вище норми
К1	Мін.0,1 0,11	100	80	50	60	70
Кн	Оптім.1	90	60	50	60	80
Квк	Мін.1	100	70	50	60	70
Кф	Оптім.3	70	60	50	60	70
Кз	Оптім.1	70	60	50	60	70
Кім	Макс.1	70	60	50	80	100
Кзз	Мін.0,1	100	80	50	60	70
Кр або ROE	Мін.0,1	80	60	50	50	60
Км	Мін.8	100	90	50	50	60
Агрегований показник адекватності (A_k)	-	100	70	50	70	100

Приведена методика дозволяє здійснювати внутрішню оцінку платоспроможності банку. До введення цієї методики проводилась тільки зовнішня оцінка: спеціалістами НБУ у процесі розрахунку економічних норм. Введення методики внутрішньої оцінки дозволить фахівцям банку оперативно реагувати на негативні ситуації, які пов'язані з платоспроможністю, та своєчасно застосовувати заходи з їх усунення. Такий показник представляє особливий інтерес при порівняльній характеристиці або з аналогічними показниками інших банків, або при аналізі динаміки, або при виявленні відхилень фактичних значень від планових. У будь-якому випадку порівняльна оцінка вимагає певного рівня прозорості банківської діяльності, що відображено і положеннях Базеля II.

Резерви нових підходів до впливу на якість капітальної бази і стимулюванню банків тримати капітал вище за мінімальний рівень, за оцінкою Базельського комітету, закладені в ефективному використанні ринкової дисципліни. Сила дії ринкової дисципліни на динаміку капіталу полягає в прозорості, об'єктивності і

доступності банківської інформації призначеної для зовнішніх користувачів – учасників ринку. Виявивши з аналізу опублікованої звітності елементи ризику, контрагенти можуть вимагати від банку підвищених ризикових премій (відсотків і тарифів), додаткового забезпечення і інших заходів безпеки в процесі операцій і договірних відносин. Невиконання банком умов може спонукати існуючих клієнтів залишити банк, а потенційних – відмовитися від його послуг. Цілеспрямований тиск ринку, як справедливо вважає Комітет, примусить менеджерів і власників банку ефективно розміщувати свої засоби і нарощувати капітал, допоможе стримати розповсюдження системних ризиків. Більш того, самі наглядові органи повинні бути зацікавлені в якості публікованої інформації, що дозволяє їм виявляти потенційні проблеми на початковій стадії розвитку і ідентифікувати тенденції не тільки для окремих кредитних організацій, але і для банківської системи в цілому.

Управління власним капіталом виходить з того, що банк це не тільки складна і комплексна система, але в першу чергу об'єкт банківського бізнесу, цінність якого визначається його можливістю отримувати дохід. В основі управління власним капіталом повинна лежати стратегія, спрямована на досягнення і підтримку капіталу, адекватного корпоративної стратегії банку; його конкурентної позиції; зростанню банку; ступені ризику, що приймається банком; очікуванням власників в отриманні доходу і вимогам з боку наглядових органів.

Література до Розділу 5.

1. Анісімов В. В., Бартош О. М., Бережна Л. В., Гедз М. Й., Гончаренко О. О., Діденко С. В. Банківська система України в Європейському контексті: генеза, структура, конкурентний потенціал: монографія/ Національний банк України; Університет банківської справи/ Р.Ф. Пустовійт (ред.). — К.: УБС НБУ, 2009. — 399с.

2. Астапова Г.В., Касьянова Я.С. Банківські операції. Навчальний посібник для самостійного вивчення. – Донецьк: ДонУЕП, 2009. – 174 с.

доступності банківської інформації призначеної для зовнішніх користувачів – учасників ринку. Виявивши з аналізу опублікованої звітності елементи ризику, контрагенти можуть вимагати від банку підвищених ризикових премій (відсотків і тарифів), додаткового забезпечення і інших заходів безпеки в процесі операцій і договірних відносин. Невиконання банком умов може спонукати існуючих клієнтів залишити банк, а потенційних – відмовитися від його послуг. Цілеспрямований тиск ринку, як справедливо вважає Комітет, примусить менеджерів і власників банку ефективно розміщувати свої засоби і нарощувати капітал, допоможе стримати розповсюдження системних ризиків. Більш того, самі наглядові органи повинні бути зацікавлені в якості публікованої інформації, що дозволяє їм виявляти потенційні проблеми на початковій стадії розвитку і ідентифікувати тенденції не тільки для окремих кредитних організацій, але і для банківської системи в цілому.

Управління власним капіталом виходить з того, що банк це не тільки складна і комплексна система, але в першу чергу об'єкт банківського бізнесу, цінність якого визначається його можливістю отримувати дохід. В основі управління власним капіталом повинна лежати стратегія, спрямована на досягнення і підтримку капіталу, адекватного корпоративної стратегії банку; його конкурентної позиції; зростанню банку; ступені ризику, що приймається банком; очікуванням власників в отриманні доходу і вимогам з боку наглядових органів.

Література до Розділу 5.

1. Анісімов В. В., Бартош О. М., Бережна Л. В., Гедз М. Й., Гончаренко О. О., Діденко С. В. Банківська система України в Європейському контексті: генеза, структура, конкурентний потенціал: монографія/ Національний банк України; Університет банківської справи/ Р.Ф. Пустовійт (ред.). — К.: УБС НБУ, 2009. — 399с.

2. Астапова Г.В., Касьянова Я.С. Банківські операції. Навчальний посібник для самостійного вивчення. – Донецьк: ДонУЕП, 2009. – 174 с.

3. Бабичева Ю. А. Банковское дело. — М., 1994.
4. Банківська система та електронна комерція як інформаційні ресурси: Навч. посібник/ Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка/ Валерій Миколайович Антонов (упоряд.), Юрій Васильович Бондарчук (упоряд.). — К. : ВПЦ "Київський ун-т", 2002. — 56с.
5. Банківська справа. Центральний банк і грошово-кредитна політика. Банківські операції: Підруч. для студ. вищ. навч. закл.: У 5 т./ В'чеслав Олександрович Сичов (ред.) — К. : "АВТ", 2004.-252 с.
6. Василишен Э.Н. Регулирование деятельности коммерческого банка —М., 1995.
7. Вовчак О. Д., Руцишин Н. М. Банківська справа: навч. посібник. — Л.: Новий Світ-2000, 2008. — 559с.
8. Воробйова Олена Іванівна. Банківська система країни та її вплив на реальний сектор економіки: монографія. — Сімф.: Доля, 2008. — 200с.
9. Доллан Эдвин Дж., Кэмпбелл Колин Д., Кемпбелл Розмари Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. — М., 1991.
10. Дубовик Н. М. Ресурсная деятельность коммерческих банков. Учебное пособие. — К., 1996.
11. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000р. №2121 – III // Відомості ВРУ - 2001р. - N 5-6. - С.30.(із змінами і доповненнями, внесеними Законами України).
12. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.99. № 679- XIV // Відомості ВРУ - 1999р.- N 29.- С.238 (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України).
13. Ивасив Б. С. Операции коммерческих банков. — Учеб. пособие. / ТИНГ — К.: НМК ВО, 1992.
14. Колесников Л. П. Банковское дело. — М., 1998.
15. Кравцова Г. И. Деньги, кредит, банки: Справ, пособие. — Минск, 1994.
16. Лаврушин О. И. Банковское дело. — М., 1998.
17. Лексис В. Кредит и банки. — М., 1993.

3. Бабичева Ю. А. Банковское дело. — М., 1994.
4. Банківська система та електронна комерція як інформаційні ресурси: Навч. посібник/ Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка/ Валерій Миколайович Антонов (упоряд.), Юрій Васильович Бондарчук (упоряд.). — К. : ВПЦ "Київський ун-т", 2002. — 56с.
5. Банківська справа. Центральний банк і грошово-кредитна політика. Банківські операції: Підруч. для студ. вищ. навч. закл.: У 5 т./ В'чеслав Олександрович Сичов (ред.) — К. : "АВТ", 2004.-252 с.
6. Василишен Э.Н. Регулирование деятельности коммерческого банка —М., 1995.
7. Вовчак О. Д., Руцишин Н. М. Банківська справа: навч. посібник. — Л.: Новий Світ-2000, 2008. — 559с.
8. Воробйова Олена Іванівна. Банківська система країни та її вплив на реальний сектор економіки: монографія. — Сімф.: Доля, 2008. — 200с.
9. Доллан Эдвин Дж., Кэмпбелл Колин Д., Кемпбелл Розмари Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. — М., 1991.
10. Дубовик Н. М. Ресурсная деятельность коммерческих банков. Учебное пособие. — К., 1996.
11. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000р. №2121 – III // Відомості ВРУ - 2001р. - N 5-6. - С.30.(із змінами і доповненнями, внесеними Законами України).
12. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.99. № 679- XIV // Відомості ВРУ - 1999р.- N 29.- С.238 (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України).
13. Ивасив Б. С. Операции коммерческих банков. — Учеб. пособие. / ТИНГ — К.: НМК ВО, 1992.
14. Колесников Л. П. Банковское дело. — М., 1998.
15. Кравцова Г. И. Деньги, кредит, банки: Справ, пособие. — Минск, 1994.
16. Лаврушин О. И. Банковское дело. — М., 1998.
17. Лексис В. Кредит и банки. — М., 1993.

18. Миловидов В. Д. Современное банковское дело: Опыт США. — М.: Изд-во МГУ, 1992.

19. Мочерний Степан В., Тришак Лідія С. Банківська система України: Навч. посіб. — Л.: Тріада плюс, 2004. — 304с.

20. Орлюк Олена Павлівна. Банківська система України. Правові засади організації. — К.: Юрінком Інтер, 2003.

21. Подік Сергій Михайлович, Ігнатенко Василь Іванович. Банківська справа: теорія і практика: Навч. посіб./ Національний ун-т харчових технологій/ Сергій Михайлович Подік (ред.). — К.: Фада, ЛТД, 2006. — 642с.

22. Савлук М. І. Вступ до банківської справи. — К., 1998.

23. Фінансово-банківська система України у європейському вимірі / Національний банк України; Комітет Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності; Фонд Фрідріха Еберта (регіональне бюро в Україні, Білорусі та Молдові) / С.А. Буковинський (упоряд.). — К.: ВД "Козаки", 2002. — 224с.

24. Циганов Сергій Андрійович. Банківська система України в умовах становлення ринкових відносин: питання теорії і практики. — К. : Знання, 1999. — 200с.

18. Миловидов В. Д. Современное банковское дело: Опыт США. — М.: Изд-во МГУ, 1992.

19. Мочерний Степан В., Тришак Лідія С. Банківська система України: Навч. посіб. — Л.: Тріада плюс, 2004. — 304с.

20. Орлюк Олена Павлівна. Банківська система України. Правові засади організації. — К.: Юрінком Інтер, 2003.

21. Подік Сергій Михайлович, Ігнатенко Василь Іванович. Банківська справа: теорія і практика: Навч. посіб./ Національний ун-т харчових технологій/ Сергій Михайлович Подік (ред.). — К.: Фада, ЛТД, 2006. — 642с.

22. Савлук М. І. Вступ до банківської справи. — К., 1998.

23. Фінансово-банківська система України у європейському вимірі / Національний банк України; Комітет Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності; Фонд Фрідріха Еберта (регіональне бюро в Україні, Білорусі та Молдові) / С.А. Буковинський (упоряд.). — К.: ВД "Козаки", 2002. — 224с.

24. Циганов Сергій Андрійович. Банківська система України в умовах становлення ринкових відносин: питання теорії і практики. — К. : Знання, 1999. — 200с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
І КОРПОРАТИВНА
СТРАТЕГІЯ КОМЕРЦІЙНИХ
БАНКІВ

МОНОГРАФІЯ

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 01.10.2015 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 7,5. Тираж – 300 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ 01015

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
І КОРПОРАТИВНА
СТРАТЕГІЯ КОМЕРЦІЙНИХ
БАНКІВ

МОНОГРАФІЯ

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 01.10.2015 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 7,5. Тираж – 300 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ 01015

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.